

EDEBİYAT-SİYASET BAĞLAMINDA SAMET AĞAOĞLU VE SAMET AĞAOĞLU'NUN ESERLERİ

**Hazırlayan: Cemile TARHAN
Danışman: Yrd. Doç.Dr.Özcan AYGÜN**

**Lisansüstü eğitim, öğretim ve sınav yönetmeliğinin Türk Dili ve
Edebiyatı ana bilim dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
hazırlanmıştır.**

**Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2008,Şubat**

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihine kabataslak bilgilerle bakıldığında bu tarihin oluşmasında, iyi ya da kötü anlamda özellik kazanmasında oldukça etkili olan bir unsur dikkatimizden kaçmayacaktır: Edebiyat. Kimi zaman toplumları düze çıkaran kimi zaman da talan eden bu, insan ruhunun ezelî fırtınası, tarihin her dönemine tanıklık etmiştir. Her sanat dalı gibi edebiyat da evrenseldir; ancak evrendeki diğer bir kavram da millet olmaktır. Pek çok nedenle dünyada birbirinden ayrılan insanlar bu ayrılıkta kendi kültürlerini inşâ etmişler ve bu kültürleri de millileştirdikleri edebiyatlarıyla beslemişlerdir. Siyaset, bu millî ruhun içinde taşınan ama diğer milletlerle de dengeli ilişkiler sürdürmeyi gerekli kılan bir kavramdır. Millet olma olgusu içinde karşımıza çıkan bu iki kavramın ilişkisi, tarih boyunca çok farklı görünüm arz etmektedir.

Edebiyat-Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Samet Ağaoğlu'nun Eserleri adlı çalışmamızın, bu iki kavramın karmaşık ilişkisine ve yeri edebiyat tarihimizde ihmal edilen Cumhuriyet dönemi yazarlarından Samet Ağaoğlu'nun edebiyatçı kimliğine ışık tutacağı kanaatindeyiz. Konu seçimi aşamasında alternatiflerimiz çoğunlukla Cumhuriyet dönemine aitti. Cumhuriyet döneminde konu ne olursa olsun önceki dönemler için de derinlikli bir araştırmayı gerektirdiğinin farkındaydık. Çünkü bu dönem yüzyıllar süren Türk edebiyatı tarihinin son noktasıydı ve cumhuriyet rejiminin edebiyata kazandırdığı pek çok yenilik söz konusuydu. Saygıdeğer danışmanım Yrd. Doç. Dr. Özcan AYGÜN 'ün bana önerisine kadar hiç aklımda olmayan; ancak araştırmaya başladıkça içime fazlasıyla sinen bir konu seçmiş oldum.

Çalışmamızın konu seçiminden sonraki aşamasında genel planı ve bu plana uygun alt başlıkları belirlemeye çalıştık. Nihayetinde çalışmamızın üç ana bölümden oluşmasının uygun olacağı kanaatine vardık. Neticede Ön söz, Giriş, 1. Bölüm, 2. Bölüm, 3. Bölüm, Sonuç ve Kaynakça olmak üzere çalışmamızın planını oluşturmuş olduk. Belirlediğimiz plan gereği takip edilecek yöntemler arasında tarama, derleme, kronolojik/ zamandizinsel metin çözümleme ve karşılaştırma yöntemleri yer almaktadır.

Giriş kısmında 18. asırdan sonraki Türk edebiyatı devreleri hakkında kısaca bilgiler verilmiş, ardından çalışma konumuzla ilgili olarak daha önce yapılmış çalışmaların başlıcalarından bahsedilmiştir.

Belirlediğimiz ana başlıklardan birincisi Samet Ağaoğlu'nun hayatını içermektedir. Aile, öğrenim, edebiyat ve siyasi hayatının anlatıldığı bu bölümde bunların yanı sıra Samet Ağaoğlu'nun hayatında önemli yer tutmuş edebiyat ve siyaset kavramlarının ilişkisi ve yazar açısından değerlendirilmesi yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde Samet Ağaoğlu'na dair verilen bilgiler, daha sağlam olacağı düşüncesiyle kaleme aldığı hatıralarına dayandırılmıştır.

“İkinci Bölüm”de Samet Ağaoğlu'nun araştırmalarda en çok ön plana çıkarılmış olan hikâyeciliği ve eserleri yer alır. Hikâyelerinin tematik açıdan gruplandırılması ve tahlil edilmesinin yanı sıra Türk hikâyesinin gelişimi ve bu gelişim içinde Samet Ağaoğlu'nun yeri de ikinci bölümün konularını oluşturmaktadır. Samet Ağaoğlu'nun hikâyeleri yaşamına dair izler taşıdığı için de araştırmalarımızda kullandığımız önemli bir kaynak olan hatıralarından faydalandık. Nitekim bu yüzden hikâyelerinin tahlil kısmına “Hikâye ve Yazar” şeklinde bir de başlık ekledik. Çünkü yazar hakkındaki araştırmalarımız sonunda böyle bir yöntemin bizi daha sağlam bir tahlil metoduna götürebileceği sonucun vardık.

“Üçüncü Bölüm”deyse yazarın hatıra, portre, araştırma ve şiir türlerindeki eserlerinin tanıtımı yer almaktadır. Çalışmamızı ayırdığımız bu üç ana bölüm sonunda elde edilen bilgiler, yapılan tahlil ve tespitlerle vardığımız nâcizane sonuçlar ve değerlendirmeler bulunmaktadır. “Kaynakça” başlığı altında ise faydalandığımız kaynaklar kronolojik olarak gösterilmiştir.

Çalışmaya başladığımda, bir yanda siyasetin sıkıcılığından dolayı soğuk ve mecburi bir ilgi diğer yanımda ise dört yıl severek okuduğum edebiyatın sıcak ve çekici yüzü vardı. Nihayetinde çok zaman geçmeden edebiyata olan sevgim ve Samet Ağaoğlu'nun gerçekten okunmaya değer eserleriyle siyasete olan önyargım kırılmış

oldu. Pek çok bilgiyle ilk kez karşılaşmak bizi araştırmaya sürüklediği gibi bu araştırmaları kendi bilgi birikimimizle birleştirmek de bize üretme hazzını yaşattı. Umarım bu çalışmamız, konusuyla ilgili olarak yapılacak araştırmalara geçerli bir biçimde kaynaklık eder ve daha nice insana üretme hazzını yaşatır.

Araştırmalarım boyunca benden deneyimlerini ve yol göstericiliğini esirgemeyen Muhterem Hocam Sn. Prof.Dr. Recep DUYMAZ'a, çalışmamın başlangıcından bitimine kadar kaygılarımı benimle yaşayan ve bir danışmandan daha fazla özverili yaklaşımıyla bana destek olan Sn. Yrd. Doç.Dr. Özcan AYGÜN'e, bugünlere gelmemde emeği geçen diğer hocalarıma, aileme; tüm benliğiyle her anlamda beni yüreklendiren sevgili arkadaşım Sn. Tayfun BAŞ'a ve tezimin yazım aşamasında yardımcı olan öğrencim Mehmet UÇAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Cemile TARHAN

Edirne 2008

Tezin Adı: Edebiyat- Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Samet Ağaoğlu'nun Eserleri

Yazar: Cemile TARHAN

ÖZET

Edebiyat-Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Samet Ağaoğlu'nun Eserleri konulu araştırmamızın amacı, Cumhuriyet dönemi yazarlarından Samet Ağaoğlu'nu, toplumların sahip olduğu önemli kavramlardan edebiyat ve siyaset ekseninde inceleyerek onun siyasetçi yönüyle gölgede kalmış olan edebiyatçı kimliğinin önemini ve değerini ortaya koymaktır.

Samet Ağaoğlu 23 Nisan 1909'da Bakü'de doğmuş, 6 Ağustos 1982'de İstanbul'da ölmüştür. Yazar, kişiliğinin gelişmesinde ve hayatına yön vermesinde büyük ölçüde etkili olan Meşrutiyet dönemi Türkçülerinden fikir ve siyaset adamı Ahmet Ağaoğlu'nun oğludur.

Samet Ağaoğlu, edebiyatımızda ismi çok duyulan bir yazar değildir. Bu durumla ilgili olarak edebiyat eleştirmenlerinin çoğu, "Ağaoğlu siyasetle geçirdiği zamanı edebiyata ayırsaydı edebiyatımızın kilometre taşlarından biri olacaktı." görüşünde ortak fikir sahibidirler.

Samet Ağaoğlu, edebiyat alanında daha çok hikâye türünde eser vermiştir. Bu hikâyelerde siyasetçi yönüne tezat oluşturacak şekilde bireysel konular üzerinde durmuş; hatta bazı hikâyelerinde bu içselliği buhranlı, hasta ruhların tahliline ve metafizik öğelere kadar taşımıştır. Ayrıca Ağaoğlu hikâyelerinin dışında hatıra, portre, sosyal ve siyasal konular üzerine makaleler de yazmıştır.

Edebiyat-siyaset ilişkisini, bu iki alanda da faaliyette bulunmuş bir kişi olan Samet Ağaoğlu aracılığıyla işlemenin ve Samet Ağaoğlu'nu yaşadığı dönemin sosyal, politik ve edebî ortamıyla bu iki önemli kavram ekseninde incelemenin edebiyatta yeni yaklaşımlar ortaya çıkaracağı ve araştırmalarda yol göstereceği kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Siyaset, Cumhuriyet Dönemi, Hikâye.

Name of thesis: Samet Ağaoğlu in the context of literature and politics and Samet Ağaoğlu's works
Author: Cemile TARHAN

ABSTRACT

The purpose of the research whose subject is Samet Ağaoğlu in the context of literature and politics and Samet Ağaoğlu's works is to display the importance and value of his literature identity which lives in the shadow of his politician identity by investigating the republic period writer Samet Ağaoğlu in the context of the important concepts ,literature and politics,that societies have.

Samet Ağaoğlu was born in Baku on 23th April 1909, was died in İstanbul on 6th August 1982. He was the son of Ahmet Ağaoğlu who was constitutional period turk advocate intellectual and politician and had an importance effect on his personality development and his shaping life.

Samet Ağaoğlu's place in literature is dim because he chose politics as an occupation and spent most of his life with politics. According to many literature critics, if Ağaoğlu had spared the time he spent for politics to literature he would be one of the milestones of our literature.

As we investigated Samet Ağaoğlu's works, we see that his works ; stories, memories, excursions, articles, portraits have literary diversity. But among these the works that stands out and becomes subject of research are stories. Although he wrote stories mostly, people who read or investigate his works are of the same opinion that the literary texture is knitted well in the other types of works that he wrote .

We are in the opinion that committing the relation of literature and politics through Samet Ağaoğlu who was active in both areas and investigating social, political and literature environment of the period that Samet Ağaoğlu lived in this two important concepts will reveal new approaches and will guide to the researches.

Key words: Literature,Politics,Republician Period,Story

KISALTMALAR

bkz. Bakınız

s. Sayfa

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I.....	4
PROBLEM.....	4
AMAÇ.....	4
ÖNEM.....	5
SAYILTILAR.....	5
SINIRLILIKLAR.....	5
TANIMLAR.....	5
BÖLÜM II.....	6
YÖNTEM.....	6
ARAŞTIRMA MODELİ.....	6
EVREN VE ÖRNEKLEM.....	6
VERİLERİN TOPLANMASI.....	6
I. BÖLÜM.....	7
1.SAMET AĞAOĞLU’NUN HAYATI.....	7
1.1. AİLE HAYATI.....	7
1.1.1. Babası(Ahmet Ağaoğlu) ve Eserleri.....	7
1.1.2. Annesi.....	11
1.1.3. Kardeşleri.....	12
1.1.4. Eşi ve Çocukları.....	14
1.2. ÖĞRENİM HAYATI.....	15
1.3. ÇALIŞMA HAYATI.....	16

1.4. EDEBÎ HAYATI.....	16
1.5. SİYASÎ HAYATI.....	22
1.5.1. Demokrat Parti'nin Kısa Tarihi.....	22
1.5.2. Demokrat Parti ve Samet Ağaoğlu.....	24
2.EDEBİYAT-SİYASET İLİŞKİSİ VE SAMET AĞAOĞLU.....	28
II. BÖLÜM.....	34
1. ANA ÇİZGİLERİYLE TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE VE SAMET AĞAOĞLU'NUN HİKÂyecİLİĞİ.	34
2. SAMET AĞAOĞLU'NUN HİKÂyelerİNİN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ VE TAHLİL EDİLMESİ.....	42
III. BÖLÜM.....	146
1.SAMET AĞAOĞLU'NUN DİĞER ESERLERİ.....	146
1.2.Portreler.....	146
1.2.1.Babamın Arkadaşları.....	146
1.2.2.Aşına Yüzler.....	165
1.2.3.İlk Köşe.....	186
1.3.Hatıralar.....	197
1.3.1. Hayat Bir Macera, Çocukluk ve Gençlik Hatıraları.....	197
1.3.2.Babamdan Hatıralar.....	204
1.3.3.Strassbourg Hatıraları.....	207
1.3.4.Arkadaşım Menderes.....	214
1.3.5.Marmara'da Bir Ada.....	218
1.3.6. Siyasî Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu.....	223
1.4.Samet Ağaoğlu'nun Şiirleri.....	225
1.5.Diğer Eserleri ve Çeşitli Yazıları.....	237
1.5.1.Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru.....	237
1.5.3.Sovyet Rusya İmparatorluğu.....	239

1.5.4.Kuvayı Miliye Ruhu.....	241
1.5.5.Türkiye'nin İktisadi Teşkilatında Ticaret Odaları, Sanayi Odaları,Ticaret Borsaları	242
1.5.6.Türkiye'de İş Hukuku Tarihi(Selahattin Hüdaioğlu ile).....	242
1.5.7.Türkiye'de Suçlu Çocuklar.....	243
1.5.8 Ekonomik Etüdler: Türkiye'de Küçük Sanat Meseleleri.....	243
1.5.9.Dergilerdeki Yazıları.....	244
SONUÇ.....	251
KAYNAKÇA	
FOTOĞRAFLAR	

GİRİŞ

Edebiyat-Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Samet Ağaoğlu'nun Eserleri adlı çalışmamız üç ana başlıktan oluşmakta ve bu üç başlıkla Samet Ağaoğlu'nu tüm yönleriyle edebiyat dünyamıza tanıtmayı amaçlamaktadır.

On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Türk fikir hayatı, Batılı değer yargılarını tanımış ve o ölçüler çerçevesinde muhakemeye yönelmiştir. Bu muhakeme, on sekizinci yüzyılın ilk yarısından günümüze birçok değişme ve gelişmeyle devam etmiştir. Bu değişme ve gelişmeler edebiyat dünyasını da önemli ölçüde etkilemiş; Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü'nün görüşüne ve sınıflandırmasına göre edebiyatımız artık Batı kültürünün etkisine açılmıştır. Bu etkilenme, edebiyatımızda işlenen konuların değişmesini ve pek çok yeni türün edebiyatımıza girmesini sağlamıştır. Araştırma konumuzun önemli bölümünü teşkil eden hikâye de Avrupaî anlamda bize gelen daha doğrusu sözlü edebiyatımızdaki destan geleneğinin bir uzantısı olarak farklı özelliklerle edebiyatımıza giren bir türdür. Hikâye dışında yine Samet Ağaoğlu'nun çok eser verdiği türlerden olan hatıra ve portre de Tanzimat sonrası edebiyatımıza yeni giren türler arasındadır.

Batı etkisinde gelişen edebiyatımızın ilk kolu Tanzimat dönemi edebiyatıdır. Tanzimat dönemi I. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte özgürlükçü bir bakış açısını yerleştirmeye çalışmış; Namık Kemâl ve Şinasi gibi isimler edebiyat yoluyla Türk toplumunu uyandırma girişimlerinde bulunmuşlardır.

Servet-i Fünûn döneminde siyasi meselelere bağlı olarak gerilemeye başlayan özgürlükçü düşünce, edebiyatta da bireysel temaların dışına çıkılamamasına neden olmuştur. Ancak yine de Batı edebiyatıyla kurulan temaslar, edebiyatımıza birtakım yeniliklerin girmesini sağlamıştır. Fecr-i Âti dönemi sanatkârları Servet-i Fünûn'un devamı olmaktan öteye geçememiş, savundukları "Sanat şahsî ve muhteremdir." fikrinin arkasında duramamışlardır.

Millî Edebiyat Dönemi, edebiyatımızın gerçek anlamda millileştiği, özüne döndüğü bir dönemi ifade eder. Hece ölçüsüne dönüş yapılı, eserin türü her ne olursa olsun millî konular işlenerek bu duygular harekete geçirilmeye çalışılır.

Cumhuriyet Dönemi Edebiyatımız, kültürümüzün Batı etkisine açıldığı 18. yüzyıldan beri özgürlük kavramının en çok hissedildiği dönemdir. Bu dönemden sonra edebiyatımızda tam anlamıyla yeni bir dönem açılmış, Tanzimat döneminden beri görülen gruplaşma eğilimi artık ortadan kalkmaya başlamıştır. Çünkü yazarlar ve şairler kendilerini daha kolay ve rahat ifade etme imkânına kavuşmuşlardır. İşte araştırma konumuz olan Samet Ağaoğlu da böyle bir ortamın içinden çıkmış bir yazar aynı zamanda bir siyasetçidir. Araştırma konumuzun asıl önemli noktasını da Samet Ağaoğlu'nun içinde bulunduğu bu durumun sanatı açısından sonuçları ve edebiyat ortamına etkisi oluşturmaktadır.

Samet Ağaoğlu üzerine daha önce de yapılmış bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Hacettepe Üniversitesi'nde 1996 yılında Belkis Sanay tarafından yapılan yüksek lisans tezi ve diğeri 2001 yılında Ege Üniversitesi'nde Muzaffer Çandır tarafından yapılan doktora tezidir. Bu çalışmalarda daha çok Samet Ağaoğlu'nun hikâyeciliği üzerinde durulmakta ve edebi yönü ağırlıklı olarak ele alınmaktadır. Bizim çalışmamızda oluşturmaya çalıştığımız özgün taraf, Samet Ağaoğlu'nun siyasetçi ve edebiyatçı kimliklerinin ilişkisini incelemektir. Toplumsal hayatın iki önemli cephesini oluşturan bu kavramların Samet Ağaoğlu'nun kişiliğiyle de birleşerek nasıl bir şekil aldığı ifade etmek de çalışmamızın öncelikli amaçlarından biridir.

Araştırmalarımıza ilk önce Samet Ağaoğlu'nun eserlerine ulaşmaya çalışarak başladık. "Ulaşmaya çalışmak" diyoruz; çünkü Samet Ağaoğlu'nun edebiyat dünyamızca ihmal edildiği bu noktada bile çok belli. Toplam yirmi eseri olan Samet Ağaoğlu'nun bugüne kadar sadece on bir eserinin yeni baskısı yapılmıştır. Bu eserlere doğrudan ulaşabildik; ancak baskısı yapılmayanları bulabilmekte oldukça zorlandık. Neyse ki internet aracılığı ile değişik sahalardan temin edebildik. Böylece başlıca malzememizi Samet Ağaoğlu'nun kendi eserlerine dayandırdık. Bunların yanı sıra onun üzerine yazılanlar, edebiyat ve siyaset ilişkisini ele alan eserler ve tanınmış bir siyasetçi olan

babası Ahmet Ağaoğlu hakkında edindiğimiz bilgiler de çalışmamızı sağlam temellere oturtmamızda bize yardımcı oldu. Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki yazarımız çok çeşitli türler de eser vermiş bir isimdir. Toplumsal konular üzerinde yaptığı incelemelerden hikâyeye kadar değişik türlerde yazılmış eserleri bulunmaktadır. Ancak bazı türler, özellikle hatıra, hikâye ve portreler, birbirinden izler taşıtmaktadır. Bu yüzden araştırmalarımızda metin zmlleme ve kronolojik/ zamandizinsel yöntemleri yazarın eserlerini belli bir bütünlük içinde okumamızı sağlamıştır. Eserlerin aralarındaki geçişlere ve ilişkilere dikkat etmek suretiyle uygulamaya çalıştığımız karşılaştırma yöntemi de bizi oldukça sağlam sonuçlara ulaştırmıştır.

şimdi çalışmamızın plnına uygun olarak I. Bölüm'e geçelim ve Samet Ağaoğlu'nun hayatı ile ilgili bilgiler verelim. Ardından edebiyat- siyaset ilişkisi hakkında bilgiler verdikten sonra Samet Ağaoğlu ile bağlantılarını tespit etmeye çalışalım.

BÖLÜM I

Problem:

Edebiyat ve siyaset, bir toplumun hayatını önemli ölçüde etkileyen kavramlardır. Kimi zaman edebiyat, siyaseti etkisi altına alarak yönlendirmiş; kimi zamansa edebiyat siyasetin boyunduruğu altına girmiş ve ondan bağımsız bir yol çizememiştir.

Edebiyatın siyasetin yönünü tayin etmesi, çoğu zaman edebî söylemlerin etki gücüyle gerçekleşmiştir. Halide Edip Adivar'ın Sultanahmet Meydanı'ndaki konuşması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkemizin millî zaferinden sonra milyonları coşturan ve onların duygularına tercüman olan nutuğu bu durumun en bilindik ve güzel örneklerini teşkil etmektedir. Siyasetin edebiyatı yönlendirmesi ise genellikle edebiyatın üzerinde bir baskı unsuru olarak kendini göstermiştir. Servet-i Fünûn Dönemi'nde Abdülhamit'in ülkede yarattığı istibdat politikasının tiyatro türünde fazla eser verilememesiyle doğru orantılı olması bu fikri en iyi şekilde açıklar.

Edebiyat ve siyaset kavramları bu özellikleriyle birbirini etkilerken kimi şahsiyetler, hem edebiyat hem de siyaset sahnesinde iz bırakmayı başarabilmiştir. Cumhuriyet Dönemi yazarlarımızdan Samet Ağaoğlu(1909-1982) bu isimlerden biridir. Ağaoğlu'nu edebiyatçı kimliği daha çok hikâyeciliği ile belirirken siyasetçi kimliği bir dönem başbakan yardımcılığına kadar uzanmıştır. İşte bizim de çalışmamızın problem aşamasında ele aldığımız konu Samet Ağaoğlu'nun edebiyatçı ve siyasetçi cephelerini inceleyerek bu, birbirine zıt sayılabilecek iki ruhun etkileşimlerini ya da birbirinden koptuğu noktaları açığa çıkarmaktır.

Amaç:

“Edebiyat-Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Samet Ağaoğlu'nun Eserleri”ni çalışma konumuz olarak belirlememizdeki öncelikli amaç, Cumhuriyet Dönemi'nde yeri

ihmal edilmiş bir hikâyeci olan Samet Ağaoğlu'na daha güncel bir bakış açısıyla yaklaşmak ve edebiyat-siyaset ilişkisini bu bakış açısı altında incelemektir.

Önem:

Samet Ağaoğlu, Cumhuriyet Dönemi hikâye yazarlarımızdandır. Fakat hikâyelerinin yeni baskısı, günümüzde yayınevlerinin çokluğuna ve pek çok yazarın eserlerinin tekrar tekrar baskısı yapılmasına rağmen yakın bir zamanda gerçekleşmiştir. Nitekim daha birçok eserinin yeni baskısı yapılmamaktadır. Çalışmamız, Samet Ağaoğlu'nu Türk siyasî hayatında olduğu kadar Türk edebiyat tarihinde de önemli bir yeri olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Sayıtlılar:

1. Edebiyat tarihimize baktığımızda edebiyatçı yönü olduğu gibi siyasetle uğraşan pek çok yazarımız olduğunu görmekteyiz.
2. Edebiyat ve siyaset kavramları arasındaki etkileşimin son yıllarda oldukça önemsenen bir konu olması, çalışmamızın zeminin sağlamlaştırılmasında bize yardımcı olacaktır.
3. Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinin tahlil metodu, onu edebî dünyasını bize daha net olarak gösterecektir.

Sınırlılıklar:

Tez çalışmasının yüksek lisans programına dayalı olması ve zaman yetersizliği gibi nedenlerden dolayı çalışma, üç bölümle sınırlandırılmış, Samet Ağaoğlu'nun hikâye dışında yazdığı türlerin detaylı incelemesine girilmemiştir.

Tanımlar:

Hikâye: Az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay; baştan geçen bir olayı anlatma; belli bir zaman ve yerde az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun

birtakım olaylar anlatan ya da birkaç kişinin karakteri çizilerek roman türünden kısa yapıt, öykü; aslı olmayan söz.(Türkçe Sözlük, TDK)

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırma Modeli:

Çalışmamız, kaynak tarama, derleme; metin tahlili, fişleme; kronolojik/zamandizinsel gibi sahamızla ilgili araştırma yöntemlerine dayalıdır.

Evren ve Örneklem:

Çalışmamızın evreni, Türk edebiyat ve siyaset hayatının Cumhuriyet Dönemi'ni kapsamaktadır. Bu alanlardaki gelişmelerin inceleme konumuz olan Samet Ağaoğlu'na etkilerini ele almaktadır.

Yaptığımız ön araştırma sonucunda örnek teşkil edebilecek eserler:

Akbal, O:(2003): Düş ile Gerçek Arasında Oktay Akbal'ın Öykücülüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.

Çetişli, İ:(2004): Metin Tahlillerine Giriş I, Ankara, Akçağ Yayınları.

Yalçın, S.D.:(1994): Haldun Taner'in Hikâyeleri ve Hikâyeciliği, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Verilerin Toplanması:

Samet Ağaoğlu ile ilgili kaynaklardan öncelikle kendisine ait olan kitaplar tespit edilerek incelenecektir. Sonrasında çalışmamızın genel planı doğrultusunda ilgili kaynaklara ulaşılabacaktır.

I. BÖLÜM

1.SAMET AĞAOĞLU'NUN HAYATI

Samet Ağaoğlu 23 Nisan 1909'da Bakü'de doğmuş, 6 Ağustos 1982'de İstanbul'da ölmüştür. Ağaoğlu'nun yetmiş üç yıllık hayatını aşağıdaki gibi gruplandırarak daha iyi ifade edebileceğimiz kanaatindeyiz.

1.1.AİLE HAYATI

1.1.1.Babası(Ahmet Ağaoğlu) ve Eserleri

Fikir ve siyaset adamı olan Ahmet Ağaoğlu 1869'da Şuşa'da(Azerbaycan) doğdu, 19 Mayıs 1939'da İstanbul'da öldü. Soyu Karabağ'ın seçkin ailelerindedir. Küçük yaşta özel olarak bir Ermeni hocadan Rusça öğrendi. Şuşa'da açılan Rus ortaokulu (Jimnaz)nu bitirdi. Tiflis Lisesi'nde ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Paris'e gitti ve orada tarih, filoloji ve hukuk tahsil etti. Paris'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen şahısları ile tanıştı. Londra'da toplanan Şarkiyatçılar Kongresi'ne "Şii Mezhebi'nin Doğuşu ve Gelişmesi" adlı tebliği ile katıldı(1892).Öğrenimini bitirince Azerbaycan'a döndü(1894). Gaspıralı İsmail ve arkadaşları tarafından çıkarılan Hayat, Terakki gibi gazetelerde yazdı. İrşat adında bir gazete çıkardı. Bir taraftan da öğretmenlik yapıyordu. Bazı dernek kurma çalışmaları yüzünden Rus makamlarının baskısına maruz kaldı. Meşrutiyet'in ikinci defa ilanı üzerine İstanbul'a geldi(1909).Maarif müfettişliğine tayin edildi. Süleymaniye Kütüphanesi müdürlüğü yaptı. İttihat ve Terakki Fırkası'na girdi. Serbest gazeteciliğe başlayarak memuriyeti bıraktı.

Türkçülük akımının önde gelen simalarından biri olarak Türk Ocağı'nın kurucuları arasında yer aldı. Bu ocağın yayın organı Türk Yurdu'nun yayınında geniş rol oynadı. Darülfünun'da Türk-Moğol tarihi ve Rusça hocalığı yaptı(1911-1912).Önce Hikmet gazetesi ile Sebilü'r-reşat mecmuasında yazdı. Tercüman-ı Hakikat'in başyazarlığında bulundu. İttihat Terakki'den Afyon(Karahisar) mebusu ve parti Merkez-i Umûmî azası oldu(1912).Kafkas ordusu siyâsî müşaviri olarak Azerbaycan'a gönderildi(1917).İstanbul'a dönünce diğer İttihatçılarla birlikte 1918'de İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Üç yıl sonra serbest bırakılınca(1921) Ankara'ya geçti.

Matbuat Umum Müdürlüğü'ne tayin edildi. İkinci devre de Kars milletvekili olarak TBMM'ye girdi. Hâkimiyet-i Milliye'de başyazarlık, Ankara Hukuk Mektebi'nde Hukuk-İ Esasiye hocalığı yaptı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşunda aktif rol aldı. Fırka kapatılınca siyasî hayattan çekildi. İstanbul Darülfünunu'nda müderrisliğe döndü.1933'te bu görevde iken emekli oldu. Kültür Haftası ve İnsan dergilerinde yazdı. Akın Mecmuası'nı çıkardı(1933).Ölümüne kadar yazarlığa devam etti.

Ahmet Ağaoğlu yeni fikirler ortaya atan bir fikir adamı değil bir fikir taşıyıcıdır. Devrinde yaygın fikir akımları içinde en çok Batıcılığa yakındır. Kurtuluş için Batı medeniyetinin tam manasıyla özümsemesi gerektiğini savunmuştur(Üç Medeniyet).Türkler iki defa din değiştirmişlerdir; bu yüzden Batı medeniyetini tam anlamıyla kabullenmemiz imkânsız değildir. Tarihteki ilk Türk cumhuriyeti olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Mehmet Emin Resûlzade(1884-1955) Ahmet Ağaoğlu'nu Avrupalılaşıma hareketinin en samimi ideoloğu olarak görür. Toplumsal ve ekonomik konularda ferdiyetçi ve liberaldir. Bu yüzden Süleyman Nazif, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Şevket Süreyya Aydemir ile münakaşaları olmuştur. Serbest İnsanlar Ülkesi'nde adlı karşılıklı konuşmalardan oluşan kitabında bu yönü ve şahsiyeti ile ilgili açıklayıcı fikirler yer alır.

Eserleri:

- 1.Şif Mezhebi ve Menbâları(1892)
- 2.İslâm ve Ahund(1900)
- 3.İslâm'a Göre ve İslâm Âleminde Kadın(1901)
- 4.Üç Medeniyet(1927, Malta'da hazırlanmıştır)
5. İngiltere ve Hindistan(1929)
- 6.Serbest İnsanlar Ülkesi'nde(1930)
7. Hukuk Tarihi(1932, ders notları)
- 8.Devlet ve Fert(1933)

9. Etrüsk Medeniyeti ve Bunların Roma Medeniyeti Üzerine Tesiri(1933)

10.Ben Neyim(1939)

11.Gönülsüz Olmaz(1941)

12.İran ve İnkılâbı(1941)

13.Darbe mi İnkılâp mı(1942)

14. Serbest Fırka Hatıraları(1949)

Yukarıda Ahmet Ağaoğlu ile ilgili olarak anlattıklarımız onun oldukça aktif geçen hayatının resmî kayıtlarda da yerini alan kronolojik sıralamasıdır. Ancak Ağaoğlu'nun bir idol olarak Samet Ağaoğlu'nu nasıl etkilediğini ve yönlendirdiğini Samet Ağaoğlu'nun hatıralarından daha gerçekçi bir yaklaşımla görebiliriz:

Samet Ağaoğlu 1927 yılında Ankara Lisesi'ni bitirdiği günün akşamında babasıyla olan hatırasını şöyle anlatır:

“Dün liseyi bitirdim, gece babamla evin önünde oturduk. Hava sıcaktı. Ağustosböceklerinin bitmez tükenmez yeknesak şarkısı, etrafı kaplamıştı. İğde ağaçlarından ağır, bayıltıcı bir koku geliyordu... Babam dalgındı. Sigarasını sık sık kuvvetli nefeslerle çekiyor ve bir elinin parmakları, mütemadiyen dizine vuruyordu. Ondan daima korkmuştum. Ta dün geceye kadar. Babam hayatımın en sert yüzü ve sesidir. Bu sertliğin, geçirdiğim bazı büyük hastalıklar esnasında birdenbire derin bir şefkate tahavvül ettiğini kaç kere görmüştüm. Yalnız, hastalıklarım nadirdir. Neticede babam, benim için nihayetsiz bir otorite ve şiddet sembolüdür. Fakat liseyi bitirdiğim günün gecesinde onun karşısında ilk defa korku duymadan oturuyorum. İkimiz de susuyoruz. İkimiz de birbirimize söylemek istediğimiz şeylerle doluyuz.

Onu ne kadar sevdiğimi düşünüyorum. Korkum yerini aynı şiddette sevgiye bıraktı. Elini tuttum. Dudaklarıma götürerek birkaç defa öptüm.

Babam elini çekmedi. Yalnız, ne oluyorsun, ne var? dedi. Bu suretle aramızdaki sükût sona ermiş oldu.”¹

Yazar, çok etkilendiği bu duygusal yakınlaşmayı, “Oğlum” adlı hikâyesinde benzer biçimde işlemiştir. Yalnız hikâyede farklı olarak genç, liseyi değil üniversiteyi bitirmiştir.

Samet Ağaoğlu 1927’de liseyi bitirdikten sonra Ankara Hukuk Fakültesi’ne girer ve orada babasının öğrencisi olur. Kendisi o günleri şöyle anlatır:

“Keçiören’de babamın talebesi oldum. Arzuma rağmen, beni hukuk tahsiline sevk etti ve Ankara Hukuk Fakültesi’ne yazdırdı. Ben de ‘Teşkilat-ı Esasiye Hukuku hocasının, bu kırıncı, tok sözlü, biraz garip şiveli profesörün’ talebeleri arasına karıştım ve bu andan itibaren onun yeni bir otorite ve hâkimiyet sahasına girmiş oldum.

Ankara Hukuk Fakültesi’nde babam, ekseriyeti Anadolu’nun muhtelif yerlerinden gelmiş talebenin, işlenmemiş, saf, ateş tuğlası gibi yandıkça parlayan kafa ve gönüllerinde, kendi cumhuriyetçi ideallerinin aşılana bileceği en müsâit mayayı bulmuştu. Ben de dahil olmak üzere hiçbir talebe yoktur ki, hataları bağıra bağıra söyleyen bu hocaya karşı korku ile karışık bir hürmet duymasın.

Karşısında ilk imtihan verdiğim gün, salon, babanın oğlunu imtihan edişini görmek için gelen talebe ile dolmuştu. Birçok sualler sordu. Cevap verirken Başkumandanlık Kanunu münasebetiyle Sakarya Muharebesi’nden bahsetmem icap etti. Gününü sordu. Tereddütle söyledim. Bu birkaç saniyelik duraklama onu kızdırdı ve bağırdı:

‘Bu tarihi bilmeyen, hatta oğlum bile olsa, nazarımda memleketle alakasız adam demektir.’

O gece evde anneme, ‘Oğlum tam not aldı. Fakat kendisini azarladım, epeyce de terlettim.’dedi. Derse

¹ Samet Ağaoğlu, (1940): *Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*, Ağaoğlu Yayınevi, Ankara: S.23-24

girerken evvela bana bakar, sınıfta olup olmadığını kontrol ederdi.”²

Samet Ağaoğlu'nun kendisinin de belirttiği gibi Ahmet Ağaoğlu, onun için daima çekindiği, saygı duyduğu, yolundan gittiği ve derinden sevdiği bir otorite konumunda olmuştur. Nitekim Ahmet Ağaoğlu'nun oğlunun hayatına etkisi o kadar derindir ki Samet Ağaoğlu, “Babamın Arkadaşları” ve “Babamdan Hatıralar” olmak üzere iki kitabına babasını konu edinmiştir.

1.1.2. Annesi

Samet Ağaoğlu'nun annesi Sitare Hanım'dır. Sitare Hanım, Karabağ'ın en eski ve asil ailelerinden Vezirof'ların tek kızıdır. Veziroflar, başlangıçta Sitare hanım'ın, o zamanlar Frenk Ahmet lakaplı, Ahmet Ağaoğlu ile evlenmesine karşı çıksalar da sonradan razı olurlar.

Sitare Hanım, Ahmet Ağaoğlu ile evlendikten sonra ev hanımı olur; fakat onun ev hanımı olması, Ağaoğlu ailesinde pasif bir konumda bulunmasını değil, aksine bir denge unsuru olmasını sağlamıştır. Sitare Hanım'ın Ağaoğlu ailesinde nasıl bir yere sahip olduğunu, Samet Ağaoğlu “Babamın Arkadaşları” adlı kitabında “En Yakın Arkadaş” başlığı altında anlatmıştır:

“İmdi, babamın en yakın arkadaşına sıra geldi. Bu ufak tefek, esmer, kara gözlü, zayıf bir kadındır, bu annemdir. Hatıralarımın artık hiçbir şeyi fark edemediğim karanlık noktasında ince bir ışık gibi beliren yüzü, gittikçe aydınlanarak ta ölüm döşeginde onu gördüğüm ana kadar daima babamın yanında idi. Okuyup yazmaktan başka tahsili yoktu... Fakat eski, asil bir Azeri ailesinin maddi, manevi zenginliği içinde inkişaf eden ince zekâsının, hassas ruhunun yarattığı romantik mizacı bir halk adamı olan babamın hırçın, asabi, müsamahasız zekâ ve karakteri ile durmadan çarpıştı. Bu zekâ ve karakterin kaba taraflarını silerek Ağaoğlu ailesinin cemiyet içindeki yerini almasında en büyük yardımı yaptı. Babamın, hasım, hatta düşmanları bile bu kadının karşısındaki kinlerine,

² Ağaoğlu, 1940: 33-34

hasetlerini unutmak, hiç değilse göstermemek mecburiyetini duydular.”³

Babamın Arkadaşları adlı eserinde bu ifadeler ile anlattığı annesine, Çocukluk ve Gençlik Hatıraları’nda ailesi için yaptığı hiyerarşik sıralamada yer vermemiştir. Bunun nedenini ise şöyle açıklar:

“ Bu tabloya annemi koymadım. Tahlilleri yaptığım mizaç ve ruh yapısıyla, yukarıdan aşağı bir baskı kanalı olamazdı. O, hepimiz için fırtınalı denizlerden kaçarak sığındığımız esenlik ve dinlenme limanıydı.”⁴

Sitare Hanım, hakkındaki genel bilgiler ve Samet Ağaoğlu’nun da ifadelerinden anlaşıldığı üzere Ağaoğlu ailesinde her zaman etkili bir denge unsuru olarak rol oynamıştır.

1.1.3.Kardeşleri

Ağaoğlu ailesi, yedi kişiden oluşmaktadır. Samet Ağaoğlu ile diğer kardeşlerin kronolojik olarak yaş sıralaması şöyledir:

- 1.Süreyya Ağaoğlu
- 2.Tezer Ağaoğlu(Taşkıran)
- 3.Abdurrahman Ağaoğlu
- 4.Samet Ağaoğlu
- 5.Gültekin Ağaoğlu

Bu sıralama yalnızca kronolojik bir özellik taşımaktadır. Kardeşlerin erkek ya da kız oluşları bu hiyerarşinin fiilî yönünü değiştirmiştir. Samet Ağaoğlu’nun kardeşleri hakkındaki bilgilerin tamamını hatıralarında yazdığı şekli ile vermeyi daha uygun buluyoruz. Çünkü çalışmamızın mühim bir kısmını Ağaoğlu’nun edebiyatçı kimliğini

³ Samet Ağaoğlu,(Basım tarihi yok): Babamın Arkadaşları, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul: S.117

⁴ Samet Ağaoğlu,(2003): Çocukluk ve Gençlik Hatıraları, Kitap Yayınevi, İstanbul: S.15

ortaya koyan hikâyelerinin tahlili oluşturacaktır. Bu hikâyelerde de Ağaoğlu'nun hatıraları kayda değer bir yer tutmaktadır. Hikâyelerin tahlilinde yeri geldikçe göndermelerde bulunulmuştur; ancak kardeşlerin Ağaoğlu ailesindeki özellikleri de hatıralarından daha iyi anlaşılabilir. Samet Ağaoğlu'nun kardeşleri hakkında hatıralarında verdiği bilgiler özetle şöyledir:

Ağaoğlu ailesinin fiilî hiyerarşisi Ahmet Ağaoğlu'ndan başlayarak şöyle sıralanmaktadır: Süreyya Ağaoğlu, Abdurrahman Ağaoğlu, Tezer Ağaoğlu, Samet Ağaoğlu ve Gültekin Ağaoğlu.

Yazar, bu tabloya annesini koymamıştır. Çünkü annesini bu hiyerarşinin içinde bir kudret ölçüsü olarak değil bir sığınma limanı olarak görmektedir. O, tüm bu karakterlerin dışında kalan, hepsini tüm özellikleri ile tanıyıp idare edebilen bir yere sahiptir.

İlk çocuk Süreyya Ağaoğlu'dur ve bu konumu onun için her zaman daha avantajlı olmasını ve yapacağı her işte destek görmesini sağlamıştır. Türkiye'nin ilk kadın avukatı, ilk üç kadın hukukçusundan biri, hukukçular teşkilatının ilk kadın üyesi sıfatlarına sahiptir. Babası Ahmet Ağaoğlu gibi cesurdur; fakat onun gibi sabit fikirli değil daha esnek bir yapıdadır. Sitare Ağaoğlu, öldükten sonra sonuna kadar babasının yanında olmuştur. Babası da onun varlığı ile güç bulmuştur.

Abdurrahman Ağaoğlu, fiilî sıralamada ikinci, yaş olarak üçüncüdür. Fakat ilk erkek çocuk olması onu Süreyya Ağaoğlu ile aynı hizaya taşımıştır. Atak, cesur, yılmaz, kavgacı ve üstelik kuvvetlidir. Samet Ağaoğlu'nun ağabeyine karşı duygularında kıskançlık, oldukça baskındır. Çocukluğunda bu duygularla oldukça mücadele etmiştir. Kıskançlığının nedenleri hem ondan önce doğduğundan babasının işlerini yürütme yetkisinin ona kalacağı düşüncesi hem de beden gücü olarak Ağaoğlu'ndan üstün oluşudur. Fakat Abdurrahman Ağaoğlu, henüz kırk altı yaşındayken İstanbul-Ankara yataklı treninin bir kompartımanında ölü bulunmuştur. Öncesinde Samet Ağaoğlu ile aralarında önemsiz bir konu yüzünden tartışmışlar ve kırgın ayrılmışlardır. Samet Ağaoğlu, hatıralarında, tartışmalarında suçun kendisinde olduğunu söylemekte ve

ağabeyinin bu şekilde ölmesini hayatı boyunca dinmeyen bir acı olarak kalbinde taşıdığını ifade etmektedir.

Abdurrahman Ağaoğlu'ndan sonra Tezer Ağaoğlu vardır. Asıl ismi "Taze"dir; fakat Abdülhak Hamit bunu "Tezer" olarak değiştirmiştir. Doğum sırasına göre ikinci çocuk olduğu halde huy olarak ne kendinden önceki Süreyya'ya ne de Abdurrahman'a benzemiştir. O daha çok anne tarafının huylarını almıştır. Yumuşak, uysal, ataklardan uzak, hislerini, aklını gemlemeyi bilen bir karaktere sahiptir.

Gültekin Ağaoğlu en küçük kardeşidir. Samet Ağaoğlu'nun ifadesine göre Gültekin'de baba Ahmet Ağaoğlu'nun ve abla Süreyya Ağaoğlu'nun süzgecinden geçmiş bir sertlik ile annenin, Tezer Ağaoğlu'nun kanalından akan yumuşaklık yan yana durmaktadır. Annesi gibi sağlık açısından hassastır. Meslek olarak doktorluğu seçmiştir.

1.1.4.Eşi ve Çocukları

Samet Ağaoğlu'nun eşi, doktora tahsili için gittiği Strassbourg'ta tanışarak evlendiği 1961-1969 yılları arasında Manisa milletvekilliği de yapmış olan Neriman Babaoğlu'dur. Evliliklerinden Tektaş Ağaoğlu ve Mustafa Kemal Ağaoğlu(Mim Kaf Agayef)adında iki oğulları, Fatma Sitare Ağaoğlu adında bir kızları olur.

Tektaş Ağaoğlu: 3 Mart 1934'te İstanbul'da doğmuştur. Yazar ve çevirmendir. Tam adı Hasan Tektaş Ağaoğlu'dur. Baki Uğur ve Halim Togan imzalarını da kullanmıştır.

Ankara'da Mimar Kemal İlkokulu, Birinci Ortaokul ve Atatürk Lisesi'nde okumuş, Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir(1956). BBC Türkçe Yayınlar Bölümü'nde çalışmıştır(1960-64).

Mustafa Kemal Ağaoğlu (Mim Kaf Agayef): 1939 yılında dünyaya gelmiştir. Mim Kaf Agayef takma adıyla şairlikte ünlenmiştir. "Mim" Mustafa'nın baş harfinin, "Kaf" da Kemal'in baş harfinin Arapça okunuşudur. Agayef de dedesi Ahmet

Ağaoğlu'nun Azerbaycan'daki soy adıdır. Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun yaşamı siyasî düşünceleri nedeniyle oldukça hareketli geçmiştir. Kardeşi Tektaş Ağaoğlu ile Ağaoğlu Yayınevi'ni kurmuş, 1980'li yılların başında da Yazko Edebiyat Dergisi'nin sorumluluğunu üstlenmiştir. Şiirleri bir dönem Adam Sanat Dergisi'nde yayımlanmıştır. Ayrıca şiirlerinin bir kısmını içeren "Nüzüllü Şiirler" adını taşıyan bir de şiir kitabı bulunmaktadır. En verimli olabileceği bir dönemde, 20 Ekim 1999'da vefat etmiştir.

Fatma Sitare Ağaoğlu: Fatma Sitare Ağaoğlu, Samet Ağaoğlu'nun son çocuğu ve tek kızıdır. Arnavutköy Kız Koleji'ndeki eğitimini yarım bırakarak Londra'ya giden Sitare Ağaoğlu, dört yıllık eğitimden sonra İstanbul'a dönmüştür. Daha sonra Fransa'ya giderek Fransızca öğrenmiş ve Türkiye'nin Paris büyükelçiliğinde üç yıl çalışmıştır. 1973'te ilk evliliğini yapan Sitare Ağaoğlu, bir yıl sonra boşanmıştır. Daha sonraki yaşantısı hep şehir yaşamından kaçarak doğayla baş başa kalıp resim yapmakla geçmiştir. Şu anda da Akdeniz'de Aperlai Koyu'nda yalnız yaşamaktadır.

1.2. ÖĞRENİM HAYATI

Samet Ağaoğlu, ilk ve ortaöğrenimini İstanbul'da Beyazıt Fevziye Mektebinde yapmıştır. Malta sürgününden dönüşte Ankara hükümetinin matbuat umum müdürü olan babası ile beraber bütün aile Ankara'nın Keçiören semtine yerleşmiştir. Dolayısıyla Samet Ağaoğlu'nun da sonraki öğrenim hayatı Ankara'da geçmeye başlamıştır. 1926 da Ankara Lisesini, 1931de de Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Doktora çalışması yapmak üzere gittiği Strassbourg'ta on altı ay kaldıktan sonra çalışmalarını tamamlayamadan dönmüştür. Döndükten sonraki hayatında resmi anlamda bir öğrenim görmemiş, bir süre memurluk yaptıktan sonra edebiyat ve siyaset çevrelerinde yer almaya başlamıştır.

1.3. ÇALIŞMA HAYATI

Samet Ağaoğlu'nun çalışma hayatı daha çok siyasî faaliyetleri etrafında yoğunlaşmıştır. Ancak bundan önce Strassbourg'a doktora eğitimi için gitmiş, döndükten sonra bir süre İktisat ve Ticaret bakanlıklarında çalışmıştır.1946'da memuriyetten ayrılarak avukatlığa geçmiş ve Temmuz 1946'da Demokrat Parti'ye geçmesiyle siyasî hayatı başlamıştır.

Çalışma konumuz, bütünüyle Samet Ağaoğlu olmakla birlikte konumuzun esasını Ağaoğlu'nun edebiyat ve siyaset arasında kalmışlığı ve edebî yönünün özellikleri teşkil etmektedir. Bu yüzden edebiyat ve siyaset hayatına ayrı başlıklar halinde yer vereceğiz.

1.4.EDEBÎ HAYATI

Samet Ağaoğlu'nun edebiyat tarihimizdeki yeri, kronolojik sınıflandırmaya göre Cumhuriyet döneminde ve Samet Ağaoğlu, edebiyat tarihimizde kendine yazdığı öyküleriyle haklı bir yer edinmiştir. Öykülerinin yanı sıra hatıra, gezi yazısı, deneme, makale, (siyasî) günlük gibi türlerde de eser vermiştir. Ağaoğlu'nun hatıralarını kaleme almış olması, ona dair merak edilenlere daha güvenilir bir yoldan ulaşılmasını sağlamıştır. Edebiyata ve edebiyatçılara dair hatıralarını topladığı "İlk Köşe" eserinde de edebiyata ilgisinin nasıl başladığını şöyle ifade eder:

"Ben edebiyat bilgisini Özel Fevziye Okulu'nda Ali Canip Yöntem, Akil Koyuncu, Süleyman Şevket gibi tanınmış öğretmenlerden öğrendim. Bana edebiyatı sevdirenler onlar oldular. Fuzuli'den Tefik Fikret'e, Namık Kemal'den Abdülhak Hamid'e, hatta Orhan Seyfi'ye, Faruk Nafiz'e, Halide Edip'e, Halit Ziya Uşakizade'ye kadar Osmanlı ve sonraki devrin belli başlı edebiyatçılarını onlardan öğrendim."⁵

⁵ Samet Ağaoğlu,(1978): *İlk Köşe*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul: S.48

Bu dönemden sonra Samet Ağaoğlu'nun yazı hayatı, üniversitedeki öğrencilik yıllarında devam etmiştir. İlk edebî denemelerini Ahmet Muhip Dıranas ve Behçet Kemal Çağlar'la kurdukları Genç Türk Edebiyat Birliği'nin yayın organı olarak çıkan Hep Gençlik dergisinde(1930), ilk öykülerini ise Varlık dergisinde yayımlamıştır. Edebiyata ve edebiyatçılara dair hatıralarını topladığı İlk Köşe adlı kitabında edebiyat sahasında nasıl faaliyete geçtiğini şöyle anlatır:

“Nereden başlayayım diye düşündüm? Lise sıralarından bu yana edebiyat koridoruna Nazım Hikmet'in bir şiiri ışık tutuyor:

“Sesler geliyor derinden

Kalbin uzak sahillerinden.”

Bu uzak sahillerde lise yıllarının parıltıları, bir pasta salonunun ışıkları, bir meyhanenin loş aydınlığı, bir şaraphanenin gölgeli dumanları, bir genç edebiyatçılar kurulunun hareketleri, bir derginin yaprakları beliriyor. Sonra yüzler, bakışlar, sesler.

Evet edebiyat ve yazarlık hatıralarım Genç Türk Edebiyat Birliği ve Hep Gençlik Dergisi ile başlar. Ama bu başlangıcın hedefi büsbütün başka idi. Yıl 1929. Ankara Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyim. Sınıf arkadaşlarım arasında Hamit Macit Selekler, Zeki Kumrulu, Atila Ali Rüştü, Edip Alp gibi edebiyatı sevenler, yayımlanmayan şiir ve hikâye yazarlar da var. Fakat ne onlar, ne ben, ne başka arkadaşlar bir edebiyat kuruluşu düşünmüyorduk. İstedığımız İstanbul Darülfünunu'nda(Üniversitesinde) olduğu gibi bir öğrenci cemiyeti kurmaktı. Halbuki fakülte idaresi buna izin vermiyordu. O zaman aklımıza hedefe başka bir isimle erişmek geldi. Fakülte idaresi buna karşı çıkamadı tabi. Ama fakülte başkanı rahmetli Cemil Bilsel, 'Samet bu davada beni kurnazca yendin.'Demekten kendini alamamıştı. Şu var ki yine bir bakıma onun istediği oldu, kurduğumuz birlik kısa zamanda sadece bir edebiyatçılar topluluğu manzarasını aldı. Birliğin başkanı da ben oldum. Birliğin kuruluş tarihi 1.1.1929. Hep Gençlik dergisinin ilk sayısının tarihi mart 1930.Aşağı yukarı bir yıl sonra. Yazarlar arasında kuruculardan ve Hukuk

Fakültesi'nden olmayanlar göze çarpıyor.Yazıların hemen hepsi de sanat ve edebiyat üzerine.

Ancak üç sayı çıkan bu dergide kimlerin yazısı vardı? Muhip Dıranas, Behçet Kemal Çağlar, Hamit Macit Selekler, Hıfzı Oğuz Bekata, Zeki Kumrulu, Cevat Perin, Atila Ali Rüştü, İbrahim Saffet Omay, Edin Alp Hilmi, Adnan Sacit ismi ile ben ve daha başkaları. Bu kadrodan iki şair büyük şöhrete eriştiler: Dıranas ve Çağlar. Hamit Macit Selekler edebiyat tarihine adını yazdırdı. Bu tarihte hikâyeci olarak benim de bir yerim oldu.”⁶

Samet Ağaoğlu'nun Hep Gençlik dergisi kapandıktan sonra çoğu yine Varlık'ta olmak üzere Yücel, Şadırvan, Çığır dergilerinde yazı ve öyküleri çıkmıştır. Siyasî yazılarını ise 1946-50 arasında Kuvvet ve Kudret gazetelerinde yayımlamıştır.

Ağaoğlu her ne kadar kendisinin de ifade ettiği gibi edebiyat tarihimize adını hikâyeci olarak yazdırsa da hikâye dışında hatıra, porte, deneme, gezi yazısı ve şiir gibi türlerde eserler vermiştir. Bu türlerden bazılarının bilimsel niteliğine rağmen bu türlere de gerektiği ölçüde sanatkârane üslûbunu sindirmiştir. Nitekim Samet Ağaoğlu'nun edebî hayatı üzerine yapılan değerlendirmelerin hemfikir olduğu nokta, siyasî heyecanları sanatçı tarafına galebe çalmasaydı ya da en verimli olduğu dönemde edebiyatla ilişkisini kesmeseydi güçlü bir edebiyat adamı olacağı yönünde birleşmektedir. Kendisiyle yapılan bir röportajda konuyla ilgili olarak sorulan “Siyaset mi edebiyat mı?” sorusuna verdiği yanıt aslında Ağaoğlu'nun siyaset ve edebiyat arasında kalmışlığını ya da kendince bilinçli tercihinine açıklık getirmektedir:

“Bunu (siyasî tarafının edebiyatçı kimliğine engel olduğu) siyasî hayatım üzerine eleştiri yapanların bazıları da söylerler. O zaman daha birçok romanlar, hikâyeler yazabileceğimi öne sürdüler. Siyasetle uğraşmam edebiyat yolunda az eser vermeme gerektirdi. Ama bir şeye dikkat ettim. Siyasî hayatımın bütün konuşmalarında, hatta yazılarında sanat yönümü ihmal etmemeye çalıştım. Sanattan ayrılmadım, diyebilirim. Bunun sebebi siyasete girmiş

⁶ Ağaoğlu,1978: 15-16-17

olduğum halde sanat heyecanımın devam etmesiydi. Kaldı ki ben siyaseti, topluma hizmetin en yüksek derecede bir sanat noktası olduğuna inananlardanım. Bir siyaset adamının elinde en kuvvetli silahlardan biri, hitabet sanatını ustalıkla kullanabilmesidir.”⁷

Samet Ağaoğlu'nun edebiyat yaşamına ilişkin yapılan eleştirilerden bir diğeri, eselerinde Dostoyevski'den fazlaca izler bulunduğu, hatta kimi zaman onu taklit ettiğidir. Bu görüşe yine kendisiyle yapılan bir röportajda en uygun yanıtı verir:

“Beni eleştirenler Dostoyevski'nin tesiri altında olduğumu söylerler. Hikâyelerimin kahramanları onun romanlarının kahramanları gibi, diyorlar; ama benim için aynı zamanda ‘hayâlî’ olduğumu ilave ediyorlar. Dostoyevski, bence dünyanın en büyük romancısı. Onun tesiri altında kalmış olmak hali, roman yazarların hemen hemen hepsinde var. Nasıl ki o da Balzac'ın tesiri altındaydı. Tabi sahneler değişik olarak. Burada, önce yine bir hayâlîmden bahsedeyim. Şayet ruhlar varsa ve ölümlerden dirilere geçiyorsa aynı ruhun, yaşadıkları çağ içinde heykellerde Mikelanj'da, müzikte Beethoven'da, romanda Dostoyevski'de yer almış olduğunu hayâl ediyorum. Gariptir ki bunların resimleri de birbirine benzer. kahramanları hayâl değil toplum içinde yaşayanlardır. Buradan, size Rusya'da bazı yazarlarla yaptığım bir sohbetten küçük bir parça anlatabayım: Sovyet Rusya'yı gezerken Dostoyevski'nin heykellerine pek az rastladım. Halbuki Puşkin ve Tolstoy'un heykelleri her yanı doldurmuş. Bunun sebebini konuştuğum yazarlara sordum. ‘Dostoyevski Rusları fazla romantik ve hayâlî gösteriyor. Halbuki öyle değiliz’ dediler. Sordum: Dostoyevski'nin romanlarında yaşatılan toplum manzarası size ait mi? ‘Evet’ dediler. Yine sordum: Yaptığınız inkılâpta Dostoyevski'nin çizdiği manzaraların etkisi yok mudur? ‘Elbette var.’ dediler. Mademki, dedim; sahneleri hakikat diye kabul ediyorsunuz, o sahnelerde yaşattığı kimseleri niye hayâlperest ve romantik olarak karşılıyorsunuz? Herhalde bunun başka bir sebebi var. Dostoyevski, gerçek Rusya'yı anlatıyordu. Öyle olmasaydı dünyanın en büyük

⁷ Ağaoğlu,1978:6

romancısı yerini kazanamazdı. Öyle olmasaydı öldüğü zaman cenazesine o yüzbinlerce adam katılmazdı.

Rus yazarlarıyla yaptığım sohbet burada bitiyor. Ama Stalin'den sonra Rusya'da Dostoyevski'nin romanlarının yeniden yayılmaya ve kendisinden söz edilmeye başladığını söylüyorlar.”⁸

Görüldüğü gibi Samet Ağaoğlu, Dostoyevski'nin tesirinde kaldığını açıkça dile getirmektedir. Nitekim, başka bir yazısında on beş yaşından beri okuduğunu, etkilenmesinin kaçınılmaz olduğunu söyler. Fakat onun taklitçisi olduğu iddialarına karşı çıkar. Kendisi, bu ünlü Rus yazarından ayrılarak hikâyelerinde “insanı daima çıplak şekilde ele aldığını” ve “her insanî kabiliyetin membaı ve menşeinin Allah olduğunu” belirtir. Zaten bunu, Ağaoğlu'nun hikâyelerini okuduğumuzda en açık şekilde görebiliriz. Dostoyevski'den Hücredeki Adam adlı hikâye kitabının ön sözünde “büyük psikolog romancı” diye söz eder ve kendisi de psikolojik tahlilleri hikâyelerinde oldukça yoğun ve zengin biçimde kullanır. Fakat Dostoyevski, insan psikolojisini yaşadığı toplumla bağlantılı olarak yansıtırken, Ağaoğlu insanın duygu ve düşünce dünyasının geniş ufkuna bireysel, içsel özgürlük temeliyle yaklaşır.

Samet Ağaoğlu'nun öykülerinde “sanki uykusu kaçmış da, kendine ve geçmişine heyecan arıyormuş gibi bir hal olduğunu, **yapaylık** içerdiğini söyleyen Vedat Günyol şunları yazmaktadır:

“İnsan, Dostoyevski'nin düş-gerçek karmaşasında bocalayan ruh karmaşasının ardından, ışıklı bir geleceğin eşiğine varmakta olduğuna inanır. Samet Ağaoğlu'nda ise, insan düştüğü o karanlık kuyudan bir daha kurtulacağına inanmıyor. Onun için ben yazarın yarattığı insanlara **kısır döl** diyorum.”⁹

Kanımızca Vedat Günyol'un bu görüşü, işte tam da Dostoyevski ile Samet Ağaoğlu'nun ayırım noktasını belirler. Fakat, Ağaoğlu'nun yarattığı karakterler için “kısır döl” nitelemesini haklı kılmaz. Çünkü insanın ruh dünyası aslında öyle derin ve

⁸ Ağaoğlu, 1978:8-9

⁹ Vedat Günyol,(1996): *Dile Gelseler*, Can Yayınları, İstanbul

karmaşık bir dehlizdir ki burada atılan adımların sıklaştırılması insan için cesaret işidir. Samet Ağaoğlu'nun bu dehlizde attığı adımları, edebiyata öykü yoluyla yansıtması gerçek dışı veya işlevsiz olduğunu düşündürebilir. Ama zaten bu dehlizin bir sonu ya da kesinliği yoktur ki bu bağlamda ele aldığı karakterleri verimli bir döl haline getirsin. Kendince belirlediği teşhisiyle her insanî kabiliyetin membaı ve menşei Allah ise bu, henüz insan aklının bilimsel bir gerçeklikle algılayabildiği bir durum değildir. Bu yüzden Ağaoğlu'nun öykülerini biraz metafizik bir perspektifle okumanın ve değerlendirmenin daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Samet Ağaoğlu, yine İlk Köşe adlı kitabının sonunda edebiyat yaşamına ilişkin şöyle bir değerlendirme yapar:

“Bütün bu anlattıklarım edebiyat hatıraları dedim. Ama bunlar gerçekte hayat maceramın çeşitli sahnelerinden birinde insanlar, yüzler, sesler. Haydi, yaratılmakta olan yeni Türkçeye uyararak yaşam hikâyem de diyeyim iyi, fena ama bir çağın hikâyecilerinden biriyim. Hayatımın bu arenasında yazdıklarımı beğenenler, keşke siyaset yoluna sapmasaydı büyük eserler verebilirdi dediler. Hikâyelerimi beğenmeyenlerin bazıları ile yine karşı karşıya olduğum bir kısım siyaset kavgacıları, Dostoyevski'nin beceriksiz taklitçisi dediler. Hikâyelerinin çelişmeler içinde bunalmış insanları aslında kendisinden başkaları değil diye hücum etmekten çekinmediler. Fakat ben kendime hiçbir zaman sanatkâr diye bakmadım ki. Sanatı seven bir insanım sadece.”¹⁰

Samet Ağaoğlu'nun edebî hayatı, ana hatlarıyla yukarıda belirttiğimiz gibidir. Ancak onun edebî dünyasını daha detaylı biçimde algılayabilmemiz, hikâyelerini tahlil etmemize bağlıdır. Sonraki bölümlerimizde, eser verdiği bütün türlere değineceğiz; ancak hikâyelerini daha detaylı ele alarak edebî dünyasını daha fazla aydınlatmaya, ayrıca yaşamı boyunca ikileminde kaldığı ya da sadece eleştirildiği bir konu olan edebiyat ve siyaset kavramlarının ilişkisine ve Samet Ağaoğlu için ifade ettiği anlamlara temas ederek konumuza farklı bir bakış açısı getirmeye çalışacağız.

¹⁰ Ağaoğlu,1978: 130

1.5. SİYASÎ HAYATI

1.5.1. Demokrat Parti'nin Kısa Tarihi

Kuruluşu:

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle basında ve mecliste çok partili siyasal sistemi savunan bir anlayış oluştu. Buna CHP genel başkanı ve İsmet İnönü de yaptığı konuşmalarla destek verdi. Bunu takip eden gelişmelerde, meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında, CHP içinde başını Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Yusuf Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi bazı milletvekillerinin çektiği bir muhalefet oluştu. 11 Haziran'da kabul edilen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu, parti içindeki muhalefetin güçlenmesini sağladı. Bu yasanın görüşüldüğü sırada Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, parti meclis grubuna Dörtlü Takrir olarak bilinen bir önerge verdiler. Ülke ve parti yönetiminde liberal düzenlemeler yapılmasını isteyen bu önerge, 12 Haziran'da reddedildi. Bu gelişmelerden sonra Menderes, Köprülü ve Koraltan partiden çıkarıldı. Bayar ise önce vekillikten sonra partiden istifa etti.

Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da Dörtlü Takrir'e imza atanlar tarafından kuruldu. Parti genel başkanlığına Celal Bayar getirildi. Demokrat Parti, ekonomi ve siyasette liberal düzenlemeleri savunuyordu. Demokrat Parti'nin kuruluşu iktidar tarafından önceleri hoş karşılandı. Ama partinin gelişmesi, tavrın değişikliğine ve baskıların yoğunlaşmasına yol açtı. İktidar, muhalefeti darbecilikle suçlarken, muhalefet ise iktidarı tek parti özlemcisi olarak niteledi. Muhalefetin yasalarda ve seçim sisteminde değişiklik isteğinin iktidar tarafından kabul edilmemesi, çalışmalarını arttırdı.

Muhalefet Dönemi:

Demokrat Parti, 21 Temmuz 1946'da yapılan seçimlere hile karıştırıldığını ileri sürdü, miting ve yayınlara girişti; ancak bu tür etkinlikler sıkıyönetimce yasaklandı. Demokrat Parti, 7 Ocak 1947'de 1. Büyük Kongre'de kabul edilen ve Hürriyet Misakı olarak bilinen raporunda demokratik olmayan ve anayasaya aykırı yasaların kaldırılmasını; seçimleri yargının denetlemesini; cumhurbaşkanlığı makamının parti liderliğinden ayrılmasını istedi.

Demokrat Parti'nin içinde de anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Özellikle İnönü'nün 1947'de yayımladığı 12 Temmuz Beyannamesi ile iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerin yumuşaması, Demokrat Parti içindeki sertlik yanlısı grubu harekete geçirdi. Parti içindeki tartışmalar sonucunda Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan ve Yusuf Kemal Tengirşenk öncülüğünde bir grup milletvekili partiden ayrılarak, 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni kurdu.

Demokrat Parti, 17 Ekim 1948'de ara seçimlere, seçime güven duymadığı için Millet Partisi ile birlikte katılmadı. 16 Ekim 1949 ara seçimlerinde de bu tavrını sürdürdü. 16 Şubat 1950'de gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimini kabul eden, Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu'nu öngören seçim yasasının kabul edilmesinden sonra, 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde, Demokrat Parti, 487 milletvekilliğinin 408'ini kazandı. 22 Mayıs 1950'de Menderes başkanlığında Demokrat Parti hükümeti kuruldu ve Bayar Cumhurbaşkanı seçilerek genel başkanlıktan ayrıldı.

İktidar Dönemi:

Demokrat Parti birinci iktidar döneminde(1950-54) liberalleşmede önemli adımlar attı. Yabancı yatırımlar desteklendi. Ezanın Arapça okunması ve radyoda dinî program yapılması yasağı kaldırıldı ve okullara din dersi kondu. 1950 yılında Kore'ye asker göndererek NATO'ya girişin ilk adımı atıldı. 1954'te laiklikten uzaklaştığı gerekçesiyle Millet Partisi kapatıldı. Dış politikada Batı'ya yakın duruldu. Kore'ye asker gönderilmesinden sonra 1952'de NATO'ya girildi. Türkiye 1953'te Balkan Paktı'na, 1955'te Bağdat Paktı'na katıldı. Demokrat Parti, kuruluş ve gelişiminde demokrasinin savunuculuğunu yapmasına rağmen iktidara geldikten sonra özgürlükleri kısıtlamaya, hükümeti eleştiren gazetelere ağır cezalar ve sansür uygulamaya başladı. Demokrat Parti'nin bu tutumu on yıllık iktidarı boyunca sürdü.

Demokrat Parti, 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde 541 milletvekilliğinin 503'ünü kazandı. İkinci iktidar döneminde (1954-57), iktidar ile muhalefet arası gerginleşti. Ekonomide olumsuz gelişmeler görülmeye başladı. İktidar baskılarını daha da arttırdı.

Parti içindeki anlaşmazlıklar partinin bölünmesine ve 20 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi'nin kurulmasına yol açtı. 27Ekim 1957 genel seçimlerinde Demokrat Parti oyların yüzde 47.70'ini alarak 610 milletvekilliğinden 424'ünü kazandı. Bu seçimde muhalefetin oylarının toplamı iktidarın üzerine çıktı.

Demokrat Parti'nin üçüncü ve son iktidar dönemi(1957-60), iktidar ve muhalefetin yer yer sokağa taşınan sert tartışmaları ile sürdü. Demokrat Parti iktidarı çeşitli baskı önlemleri aldı. Ekonomideki çıkmazları gidermek için 4 Ağustos Kararları olarak bilinen önlemler alındı. Vatan Cephesi kurularak partinin gücü ülke çapında kanıtlanmaya çalışıldı. Muhalefetin etkinliklerinin soruşturulması için TBMM içinde Tahkikat Komisyonu kuruldu. Komisyon, İnönü'nün TBMM'de konuşmasını yasakladı.

Yoğun baskılar karşısında 28-29 Nisan 1960'ta Ankara ve İstanbul'da üniversite öğrencilerinin olaylı protesto gösterilerini Harp Okulu'nun başkentte yaptığı gösteri yürüyüşü izledi(21 Mayıs). Başbakan Menderes radyoda yaptığı konuşmalarla kışkırtmalara kulak asılmamasını söyledi. Ege Bölgesi'ne giderek İzmir, Bergama ve Manisa'da CHP'yi eleştiren konuşmalar yaptı. 27 Mayıs 1960'ta silahlı kuvvetlerin yaptığı bir darbeyle hükümet devrildi. Demokrat Parti milletvekilleri ve parti yöneticileri tutuklandılar. Yüksek Adalet Divanı'nca yargılandılar. 15 kişi idama, 31 kişi ömür boyu hapse, 418 kişi değişik hapis cezalarına çarptırılırken 123 kişi de amlandı. Milli Birlik Komitesi'nin onayıyla Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edildi. Celal Bayar ve Refik Koraltan ile 11 kişinin idam cezası ömür boyu hapse çevrildi. Demokrat Parti, 29 Eylül 1960'ta kapatıldı.

11.5.2. Demokrat Parti ve Samet Ağaoğlu

Samet Ağaoğlu'nun çalışma hayatı, 1934 yılında başladığı çeşitli devlet birimlerinde bir süre devam eder. 1943 yılında memlekette seçim olur. Halk Partisi tek partidir. Bu seçime Samet Ağaoğlu girmez; fakat aynı yıl Samet Ağaoğlu Adnan Menderes'le tanışır ve kendisinden çok etkilenir. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulur. Aynı yıl, Adnan Menderes ile tekrar karşılaşır. Bulunduğu bakanlıkta ise

yükselerek genel müdürlük görevine gelmiştir. Fakat bu görevinde fazla kalmayarak istifa eder ve Temmuz 1946'da Demokrat Parti'ye girer. Adnan Menderes ise kendisine henüz yeni genel müdürlüğe yükselmiş olduğunu hatırlatarak şöyle söyler:

“Gençsiniz, istikbal vaat ediyorsunuz. Siyasete, hem de bizimle girmeye karar verirken iyi düşündünüz mü?”

Adnan Menderes'in bu sözleri Samet Ağaoğlu'nu en ufak bir şüpheye ya da korkuya düşürmez. O Demokrat Parti'ye güvenir ve Demokrat Parti'nin Adnan Bey'in şahsında hürriyete, medeniyete, refaha doğru bir köylü ayaklanması olduğunu düşünür. Kendisi partiye girdiği günlerdeki duygu ve düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Demokrat Parti, 7 Ocak 1946'da kuruldu. Ben, partiye Temmuz 1946'da katıldım. Genel İdare Kurulu'nda çalışırken, ayrıca da Ankara'da Ali Rıza Başkan ve Hamdi Arpağ'ın çıkardıkları Kuvvet gazetesine gündelik siyasî makaleler yazıyor, parti müfettişi sıfatıyla halkla, köylüyle haşır neşir oluyor, konuşuyor, hayat şartlarını yakından görüyor, dertlerini, isteklerini kendi ağzından öğreniyordum.”¹¹

Samet Ağaoğlu, parti içinde yoğun çalışmalarını sürdürürken 1950 yılında seçimler yapılır ve Samet Ağaoğlu Manisa milletvekili olarak mecliste yerini alır. 21 Mayıs 1950'de de Demokrat Parti'nin ilk hükümeti kurulur. İlk kabinede yer almaz; fakat Adnan Menderes, başbakan olunca kendisini başbakan yardımcısı olarak atar. Adnan Menderes'le olan yakın arkadaşlıkları da bu suretle başlamış olur ve Birinci Menderes hükümetindeki başbakan yardımcılığını İkinci Menderes hükümetinde de sürdürür. 1954 yılındaki seçimlerde yeniden Manisa milletvekili seçilerek Üçüncü Menderes hükümetinde İşletmeler Bakanı, Dördüncü Menderes hükümetinde de sanayi bakanı olur. 1957 seçimlerinde yine Manisa milletvekili olarak meclise giren Ağaoğlu, Beşinci ve son Menderes hükümetinde önce Sanayi sonra Devlet bakanı olarak görev alır. Eylül 1958'de hükümetten ayrılır. 27 Mayıs 1960'ta ordunun yönetime el koymasına değin milletvekilliği yapar. Bu tarihte Samet Ağaoğlu'nun

¹¹ Samet Ağaoğlu,(1972): *Marmara'da Bir Ada*, Baha Matbaası, İstanbul: S.76

hayatında bir dönüm noktası olan hükümet darbesi gerçekleşir ve kendisi evinden alınarak arkadaşları ile birlikte Harbiye'ye götürülür. Samet Ağaoğlu, hatıralarında bu dönemin kendisinde bıraktığı izleri şöyle anlatır:

“Politika hayatı, bana büyük heyecan ve çalışma azmi vermişti. Yine hikâye yazdım. Fakat daha çok konuştum. On beş yıl böyle akıp gitti. Ama bir bahar sabahının alacakaranlığında kader, kollarımdan tutarak, beni politika dünyasından biraz da yorgun çekip aldı.”

Demokrat Parti'nin üyeleri, bir süre sonra Yassıada'ya nakledilirler. Samet Ağaoğlu, Yassıada'da geçirdiği bu günlere hatıralarında uzun uzun yer vermiştir.

Hatıralarında bu dönemde ünlü edebî isimlerle ilgili olan şu satırlar dikkate değer:

“Yassıada mahkemelerinde Divan Başkanlığından en sessiz tanık ve üç sanığa kadar, Şekspir'in şiir ve mistik hayâllerine, Fuzuli'nin lirizmine, Edgar Poe'nun ateşli, kızgın rüyalarına, Dostoyevski'nin tahlillerine, hatta bunların hepsinin üstünde Dante'nin ıstıraplarına layık ve bu büyük dehaların kalemlerinden anlatılmaya değer ruh, zihniyet, karakter tezahürleri gösterdiler. Orada medeni cesaretin ürperten haykırışı yanında aşağılık duygusunun yarattığı iğrenç hıyanetten örnekler gördük. Orada korkunun insanı alçaklık uçurumuna nasıl yuvarladığını heyecanla seyrettik. Orada aynı insanın vefa, arkadaşlık uğruna başını cellada nasıl seve seve uzattığına tüylerimiz diken diken baktık.”¹²

Yassıada günleri belli aralıklarla yapılan savunmalarla geçer. Bir süre sonra hapis cezaları Yassıada'dan Kayseri Hapishanesi'ne çekilir. Bu yüzden Yassıada tutukluları Kayseri'ye taşınırlar. Samet Ağaoğlu'nun cezası müebbed hapistir. Samet Ağaoğlu'nun cezası müebbed olmasının yanında bir hücrede geçmektedir. Bu sıkıntılı ceza üzerine Samet Ağaoğlu'nun avukat olan ablası Süreyya Ağaoğlu ve ailesi resmî yetkililerle görüşerek Kayseri Cezaevi'nden İstanbul Toptaşı Cezaevi'ne alınmasını sağlarlar. Fakat

¹² Ağaoğlu,1972: 31

bir süre sonra Celal Yardımcı ve Refik Koraltan ile beraber Ankara Merkez Hapishanesi'ne nakledilir. Bir ay sonra ise 1964 yılında çıkarılan aftan yararlanarak kamu haklarından yoksun bırakılmak suretiyle serbest bırakılır.

Hapisten çıktıktan sonra 1983 yılında hayata gözlerini kapayacağı zamana kadar kalan ömrünü anılarını ve siyasî yazılarını kitap haline getirmekle geçirir.

1964-1980 yılları arasında Dünya ve Meydan gazetelerinde çalışır. Yine bu yıllarda Ankara'da Anadolu Ajansı'nda yönetim kurku üyesi olarak çalışır. Çünkü babası Ahmet Ağaoğlu, bu ajansın kurucusu olup burada hisseleri bulunmaktadır.

Bir süre sonra eski siyasî haklarını elde edince bir ara Adalet Partisine girer. 1973 seçimlerinde milletvekili olması düşünülür ama devrin başbakanı Süleyman Demirel ile anlaşamayınca bu düşünceden vazgeçer ve partiden de istifa eder.

Bu yıllarda midesinden rahatsızdır. Mide kanamasından sonra daha da kötüleşerek 6 Ağustos 1982'te İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'nde vefat eder. İstanbul'da Feriköy Mezarlığı'nda gömülüdür.

2. EDEBİYAT-SİYASET İLİŞKİSİ VE SAMET AĞAOĞLU

Edebiyat ve siyaset, toplumsal hayatın iki önemli uzvudur. Siyasetin başlıca görevi toplumsal hayatı her açıdan düzene sokmak olmuştur öncelikle. Siyaset adamlarının ise toplumu bütün dertleriyle anlayan ve zamanında çözüm üreten kişiler olması beklenmiştir. Edebiyat, bu anlayışa göre işleyen düzende ya da düzensizlikte kimi zaman siyasetin yanında yer almış kimi zaman da ona tüm gücüyle başkaldırmaktan çekinmemiştir.

Edebiyat ve siyaset... Bu iki kavram, tarih boyunca birbirini iyi ya da kötü yönde etkilemekten uzak kalamamıştır. Bireysel temaların her an edebiyatın içinde olmasının yanı sıra bu temalar yoluyla kendini aşan birey, toplumsala ve onun getirdiği kaygılara, sorunlara ve hedeflere ulaşmıştır.

Hayat, bütünüyle insanın bütün eylemlerini besler ve anlamlandırır. Edebiyatın hayatı ve siyaseti, siyasetin de hayatı ve edebiyatı besleyici birer kaynak olması da bu durumun doğal bir sonucudur. Ancak hayattaki her eylemin kendi tabiatına uygun olarak gerçekleşmesi, onun kendi olabilmesinin ve amacına ulaşabilmesinin ilk ve tek koşuludur. Hiçbir insanî eylem, bir başkası için kullanılmak durumunda olmamalı ve harcanmamalıdır.¹³

Edebiyat ve siyaset dünya tarihine baktığımızda karşımıza değişik şekillerde ve ilişkilerde çıkmış iki önemli kavramdır. Milletlerin yaşadıkları siyasî olaylar edebiyat eserlerine doğrudan ya da dolaylı olarak yansıdığı gibi bazı epik karakterde yazılan edebî eserler de toplumları sanatsal gücüyle etkileyerek toplumların gidişatını yönlendirmiştir.

Edebiyatımız bilinen ilk kanıtlarıyla 8. yüzyılda tarih sahnesinde yerini almaya başlamıştır. 8. yüzyıldaki edebî metinlerimiz Orhun Kitâbeleri'dir. Bu abideler, öncelikle siyasî bir yapı olan Göktürk Devleti'nin yaklaşık iki yüz yıllık tarihi boyunca edindiği tecrübeleri, gelecek kuşaklara aktarmak adına, bu devletin yöneticileri Bilge Kağan ve

¹³ Hece Dergisi,(2004): "Hayat-Edebiyat-Siyaset",Hece Dergisi Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayı, Sayı:90-91-92/s.4

Tonyukuk tarafından diktirilmiştir. Orhun Kitâbeleri'nin bulunuşu, insanlığın en büyük keşiflerinden biri olmuştur. Pek çok millet tarafından çeşitli kaynaklarda bahsedilen bu kitâbelerin dili, 1893 yılında Danimarkalı bilgin Vilhelm Thomsen tarafından çözülebilmıştır. Kitâbelerin dilinin çözülmesi, Türk dünyasına kültürel anlamda birçok kazanım sağlamıştır. Kitâbelerde bir devletin yalnızca siyâsî tecrübeleri aktarılıyor gibi görünse de bu aktarım şeklinin edebî bir üslûpta olması hem nutuk(söylev) türünün edebiyatımız için ilk örneğini ortaya çıkarmış hem de edebî bir üslûbun göz önünde bulundurulmasının siyaset için ne kadar önemli olduğunu ispatlamıştır.

Orhun Kitâbeleri, edebiyat-siyaset ilişkisine siyâsî tecrübelerin aktarımına edebî bir üslûp kazandırarak yer vermiştir. Göktürklerden sonra seyreden Türk tarihinde Türklerin İslâm dinini kabul etmeleri, hayatlarında önemli değişiklikler meydana getirmiş ve bunun doğal bir sonucu olarak da siyâset kavramı eselerde farklı bir şekilde yer almaya başlamıştır.

İlk ve orta çağlardan beri çeşitli halklar, adaletli hükümdarlar zamanında huzurlu yaşayabilmiş, zalimlerin yönetiminde ise insan haklarından yoksun kalmışlardır. Bunun için de halkın dileği çağlar boyunca yalnızca adalet olmuştur. Bu adalet sadece vezirlerin, kadıların, otorite sahibi devlet adamlarının haksız uygulamalarından, zulümlerinden korunabilmek anlamına gelmiştir. Yoksa halk, sosyal adalet kavramını hiçbir zaman düşünmemiş, güç sahiplerinin üstünlüğünü olağan bulmuş, toplumsal eşitliği aramamış, her şeyi sözleri kanun sayılan hükümdardan beklemiştir. Halkın durumunu yakından gören fikir adamları, bu isteği dile getirerek her fırsatta hükümdarlara, vezirlere adaletli olmalarını söylemiş, bu kavrama dikkat etmedikleri zaman saltanatlarının dayanaktan yoksun kalacağını anlatmaya çalışmışlardır. İşte aydınların bu düşünceleri, zamanla edebî bir tür olan siyâsetnâmeleri ortaya çıkarmıştır.

Siyâset, Arapça sözlüklerdeki anlamıyla “bir nesneyi dikkatle gözlemek”tir. Vali ve hâkim olmak, halkı gözetmek, yönetmek, bu yönde gereken tedbirleri almak anlamları ilk anlamına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları hükümet işleri, politika, diplomasi yerine kullanılmıştır. Siyâsetnâme de, “devlet yönetimiyle ilgili eser”

demektir. Siyâsetnâmeler, temel karakter bakımından didaktik türler arasında yer alır; bu türün önemli kollarından biri sayılır.

Doğuda ve İslâm devletlerinde eskiden beri devlet idaresi üzerine yardımcı birtakım eserler yazılmıştır. Zerdüştlük'ten İslâmiyet'e dönmüş bir İranlı âlim olan İbn Mukaffa'nın Pehlevîce'den pek çok eseri ile Kelile ve Dimne'yi Arapçaya tercüme etmesiyle İslâm âleminde siyâsetnâme, nasihatnâme türündeki eserler yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla siyâsetnâme, eski İran kitaplarından etkilenmiş bir türdür.

İlk ve orta çağlarda ahlâkın temeli din olduğu için siyâsetnâmeler dinî esaslara dayanır. Kur'ân'dan ve hadislerden tanıklar getirilir; tarihten örnekler verilir. Geçmişteki olaylar, zalim ve adil hükümdarlarla devlet ve şeriat adamlarının bu konudaki tutumlarını belirten hikâyeler ve fıkralar anlatılır.

Siyâsetnâmeler, genellikle devlet yönetimini ele alır. Amaçları, devleti idare edenlere idare sanatı üzerine önerilerde bulunmaktır. Bunlar genellikle ya sultanlar için yazılırlar, ya vezirler için yazılırlar ya da genel olurlar. Ancak hangi alanda yazılırsa yazılınsa eserin tamamında bir hükümdarın sahip olması gereken vasıflar en önemli konuyu teşkil eder. Çünkü devletin başında hükümdar bulunur ve devletle ilgili her konu hükümdara bağlı olarak şekil alır.

Siyâsetnâme, edebiyatımızın tarihî gelişimi içinde Orhun Kitâbeleri'nden sonra edebiyat-siyâset ilişkisinin işlendiği bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyâsetnâme türünün edebiyatımızdaki ilk örneği 1068 yılında Yusuf Has Hacip tarafından yazılan Kutadgu Bilig'dir. Kutadgu Bilig bugün kullandığımız Türkçedeki karşılıyla "Saadet, mutluluk veren bilgi" anlamına gelmektedir. Eserin siyâsetle ilgisi ise "kut" sözcüğüne dayanmaktadır. Kut, Göktürklerde hakan olacak kişiye Tanrı tarafından verildiğine inanılan yönetme yetkisidir. Yusuf Has Hacip de eserinde bu yetkinin nasıl doğru ve insanlara faydalı şekilde kullanılabileceğini alegorik bir anlatımla ele almıştır. Eserin bu alegorik anlatımında dört kavram merkeze alınmıştır:

1. Doğru kanun (köni töri); bunu Küntogdı(hükümdar),
2. Saadet(kut); bunu Aytoldı(vezir),

3. Akıl(ukuş); bunu Ögdülmüş(vezirin oğlu),
4. Odgurmuş(zahid) tarafından temsil edilmiştir. Siyasette doğru davranış şekillerine ulaşma yolları bu dört kavram arasında erine geçen diyaloglarla okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Kutadgu Bilig'in edebiyat yoluyla siyasete getirdiği bu bakış açısı, 11. yüzyılda hüküm süren Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri Nizamü'l-mülk tarafından yazılan Siyâsetnâme adlı eserle geliştirilerek devam etmiştir. Sultan Melikşah 1077 yılında devlet idaresine dair bir kitap yazılması için kendi devlet adamları arasında bir yarışma açmıştır. Yazılanlar içersinde tek beğendiği Nizamü'l-mülk'ün yazdığı olmuştur. Melikşah'ın gerek askerî gerek sivil, gerekse ticarî ilişkilerini kolaylaştıran bu kitabın içeriğini dört esasta toplamak mümkündür:

- 1.Hikâyeler(Bu hikâyelerin kahramanları eski İran kralları, geçmiş halifeler, emirler ve sultanlardır.)
- 2.Kur'an'dan âyetler
- 3.Hz. Peygamber'in hadisleri ve sahabelerin örnek hareketleri
- 4.Kendi tecrübeleri

Otuz sene çalıştığı devlette uzun tecrübelerine dayanarak tavsiyelerde bulunmuştur. Ona göre geçmişteki İslam devletlerinin incelenmesi, İslâm'ın emirleri iyi bir devlet kurmak için yeterlidir. Nizâmü'l-mülk'ün esas amacı, kendi emrinde bulunan Selçuklu idari mekânizmasını olduğu gibi anlamak değildir. Eserinde daha ziyade zamanın inanış ve düşüncülerine uygun en iyi devlet uzmanının nasıl olabileceğini ve başarılı bir hükümdarın neler yapması gerektiğini anlatmıştır.

Kutadgu Bilig, İslamî devir edebiyatına geçiş dönemi eserlerinden biridir. Bu ve bunun gibi eserlerden sonra edebiyatımız, 13. yüzyıldan sonra Divan Edebiyatı'na kaplarını açmış ve 1839 yılında I. Meşrutiyet'in ilanına kadar bu edebiyat hükmünü sürmüştür. Meşrutiyet'in ilanı ülkemize ve dolayısıyla edebiyatımıza "özgürlük" fikrinin girmesini sağlamış ve bu fikir, oldukça köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Divan

Edebiyatı, her ne kadar altı yüz yıl gibi uzun bir süreci kapsamış olsa da bu dönemde toplumsal anlamda pek eser verilmemiştir. Çünkü padişahın tek hâkim olduğu bir ülkede kişisel özgürlük gelişme ortamı bulamamış, toplumsal meselelere dair düşünceler edebiyata doğrudan yansıyamamış ya da çok sınırlı biçimde yansıyabilmiştir. Bu edebiyatta daha çok kişisellik ağır basmış, “Sanat için sanat” ilkesi hâkim olmuştur.

Meşrutiyet’in ilanı yüz yıllardır bastırılan düşüncelerin ortaya çıkmasını ve edebiyatta yerini almasını sağlamıştır. İki toplumsal alan olan edebiyat ve siyaset arasındaki ilişki de bu dönemden sonra farklı görünüşler arz etmiştir.

Tanzimat Dönemi’nde Namık Kemal’in “Hürriyet Kasidesi” aydınlar arasındaki bu çıkışın en cesur örneği olmuştur. Toplumun aynası olan tiyatro türü de gelişme göstererek yine Namık Kemal’in “Vatan Yahut Silistre” adlı oyunuyla özgürlük düşüncesine ne kadar hasret kalındığını ifade etmiştir.

Tanzimat Edebiyatı’nın devamında Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti dönemleri her ne kadar tekrar yaşanan siyasî baskıyla bir içe kapanışı ifade etse de arkasından gelen Millî Edebiyat akımı ve Cumhuriyet’in ilanı, aydınlar için daha rahat bir düşünce ortamı hazırlamıştır. Toplumsal sorunlardan duyulan kaygılar ve bu kaygılara yönelik çözüm önerileri romanlarda, hikâyelerde, tiyatrolarda kendini bulmuş; edebiyat ve siyaset değişik şekillerde etkileşim imkânına kavuşmuştur.

Edebiyat ve siyaset, her ne kadar toplumsal yapının iki gerçek yüzü olsa da kanaatimize göre siyaset edebiyata nazaran biraz daha gerçek kalmaktadır. Çünkü siyaset, her ne kadar milletlerin yapısına ve öncelik tercihlerine göre farklı kılıklarda karşımıza çıksa da öncelikle bir milletin refah içinde yaşayabilmesi için doğru uygulanması gereken kurallar bütünüdür. Edebiyat ise insan ruhunun ve dimağının daha sınırsızca yürüyüp gittiği bir alandır. Bu yüzden bu iki kavramın ilişkisi her zaman “özgürlük” kavramının çağrıştırdığı anlamlar kadar güzel olamamıştır. Çünkü bazen edebiyat siyasetin emrine verilerek angaje(güdümlü) edebiyat dediğimiz bir tarz ortaya çıkmış ve zaten bu yolla verilen eserler genellikle bulunduğu çağı aşamayarak bir edebî

eser niteliği kazanamamıştır. Yani siyaset edebiyat eserlerinde ne kadar dozunda kullanılmışsa bir edebiyat eseri için de siyasal yapının işleyişi için de edebiyatın ve siyasetin en doğru duruşu bu olmuştur.

Belli bir kesimin ideolojisini yaymak ya da savunmak için edebiyatın araç edinilmesi her ne kadar iyi sonuçlar doğurmamışsa siyasî söylemlere edebî içerikleri fazla yerleştirmek de siyasetçiler açısından gerçekçi bir tavrı engellemiştir.

Samet Ağaoğlu için edebiyat ve siyaset ilişkisi onun adına çok incelenen konulardan biri olmuş, pek çok edebiyat eleştirmeni, edebiyatla ilgilenmesinin onun adına daha iyi bir yol olabileceği fikrinde birleşmişlerdir.

Eserlerinin genel çizgisine baktığımızda, hangi türde yazmış olursa olsun, edebî üslûbunu ve inceliğini koruyabildiğini görmekteyiz. Fakat siyasette de başarısız olduğunu iddia edemeyiz. Ancak siyasî hatıralarına baktığımızda onun siyasî anlamda en aktif olduğu dönemlerde bile duygu dünyasının ne kadar yoğun işlediğini görebilmekteyiz. Hikâyelerinde de sık sık işlediği bir konu olan babası Ahmet Ağaoğlu ile ilişkisinin de onu siyasete yönetmiş olabileceği fikrindeyiz. Çünkü Ahmet Ağaoğlu, başarısızlığa tahammül edememiş ve hep farklı fikirlerle ön planda olmayı seçmiştir. Hatıralarından çıkardığımız sonuçlara göre de Samet Ağaoğlu'nu hep bu şekilde yönlendirmiştir. Fakat Samet Ağaoğlu, hayatını daha çok bir siyasetçi olarak geçirdiği için pişman değildir. Çünkü onun için halka hizmet etmek de bir sanattır ve o siyasî her faaliyetinde bu düşüncesi doğrultusunda incelikle hareket etmeye çalışmıştır.

Sonuç olarak Ağaoğlu için edebiyat ve siyaset gibi iki alanda birden çalışmak kötü sonuçlar vermemiş; hatta siyaset ve edebiyat dünyamıza siyaset ve edebiyat kavramlarının sanatçı bir ruhta nasıl yansımalar bulabileceğini göstermiştir.

II. BÖLÜM

1.ANA ÇİZGİLERİYLE TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE VE SAMET AĞAOĞLU'NUN HİKÂyecİLİĞİ

Arapça olan hikâye'nin sözlük anlamı, "bir sözü veya haberi nakl ve rivayet eylemek, bir nesneye benzetmek, bir kimseyi fiilen yahut kavlen taklit etmek, bir kimseden nakletmek"tir. Sözcük ayrıca anlatı, benzetme, tarih, destan, kıssa, masal, latife, fıkra, hurafe, roman, siyer, menkıbe, maktel¹⁴... vb. gibi birbirinden farklı içeriklere sahiptir ve çoğunlukla olaya dayalı anlatım unsurlarını da karşılamaktadır. Dolayısıyla hikâye tütüne bugüne kadar ittifak edilen bir tanım getirmek mümkün olmamıştır.

Hikâye; şiir, destan ve tiyatro olarak üçe ayrılabilir ana edebî türlerden destana bağlıdır. Geniş manâda olayların ve şahısların anlatılması demektir. Batı dillerinde "küçük hikâye" diye anılan türe Türkçede genellikle hikâye denir. Bütün sanat eserlerinde olduğu gibi hikâyede de olay, iki zıt gücün mücadelesi şeklinde tezahür eder.

Türk hikâyecilerini birer hikâyeleri ile tahlil ederek incelemiş olan Mehmet Kaplan, hikâyelerde "insanlar arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın tuttuğu yerden geniş bir dünyayı dar hacme sıkıştırmak zaruretinde oluş"un hikâyecinin tekniğini tayin ettiğini belirtir. Ona göre hikâyeci "insanı ilim adamlarından daha iyi anlar". Çünkü onun konusu genel olarak insan değil özel olarak insan yani şahsiyet ve ferttir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi hikâye, özünde olaya ve iki zıt gücün bu olayda çarpışmasına bağlı bir edebî türdür. Hikâye türünün çıkış noktası, bu özellikler olduğundan, günümüzde de hikâyenin ne olduğunu hiç bilmeyen biri için de tanım "insan hayatında olan veya olma ihtimali bulunan, olacak kanısı uyandıran olayları belli bir hacim içinde anlatan metinlerdir" şeklinde olacaktır. Ancak bu tanım, hikâye türü için çok genel geçer, eksik kalmaktadır ve Batı edebiyatında ortaya çıkıp bizim edebî

¹⁴ maktel: Son peygamber Hz. Muhammed'in torunu Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in şehit edildiği Kerbela vak'asını hüznü bir dille öyküleştiren anlatan manzum veya mensur eserlerin genel adı.

geleneğimizde de yerini bulan Mauppassant tarzı dediğimiz hikâyeyi, giriş, gelişme, sonuç kalıplarına oturtan yöntem için geçerlidir. Tüm sanat dalları gibi edebiyat ve dolayısıyla hikâye, dünyadaki her türlü değişime açıktır. Batıda hikâyenin geçirdiği en büyük değişim, hikâyenin klasik yapısıyla 19. yüzyılda hemen hemen yerleşik bir tarz oluşturan Fransız yazar Guy de Mauppassant(1850-1893)'ın yerini, yine 19. Yüzyılda Rus yazar Anton Pavloviç Çehov(1860-1904)'a bırakmasıdır. Tabi bu değişimi çok keskin çizgilere oturtamayız; çünkü edebiyat öznel bir alandır ve edebiyatta tutulan yollar, benimsenen tarzlar değişse de bu değişim pozitif bilimlerde olduğu gibi bir önceki gerçeğin çürütülmesi ve göz ardı edilmesi anlamına gelmeyecektir. Hikâye türüne Çehov hâkim olmaya başlasa da her hikâyenin hâkimi farklı bir karakter olduğundan Mauppassant ya da Çehov tarzı onun ruhsal gerçekliğine kalmış bir durumdur.

Hikâye türü hakkında verdiğimiz bilgiler, Türk edebiyatında hikâye türünün gelişimiyle elbette ilgilidir; ancak bu ilgi, Türk edebiyatının Batı tesirinde kaldığı döneme aittir. Hikâyemizin daha önceki dönemlerde geçirdiği aşamalara kısaca olsa da değinmenin, asıl konumuza temel oluşturması açısından faydalı olacağı görüşündeyiz. Prof. Dr. Mehmet Fuat Köprülü Türk edebiyatı tarihini geçirdiği sosyal değişimler ve gelişmeler doğrultusunda üç ana grupta ele alır:

- 1.İslâmiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı
- 2.İslâmî devir Türk edebiyatı
- 3.Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı

Köprülü'nün bu sınıflandırması, edebiyat araştırmacılarının çoğu tarafından kabul gördüğü için biz de hikâyemizin gelişimini özetlerken bu tasnifi kriter olarak kullanacağız. Fakat hemen belirtmeliyiz ki, bu tasnifin hangi döneminde olursa olsun anlatı geleneği, Türk kültüründe önemli bir yer teşkil eder. Özdemir Nutku bir araştırmasında bunu şöyle anlatır:

“Türklerin arasında uzun bir süre bulunmuş olan bir İngiliz gezgini, 1768 yılında yayımlanmış olduğu kitabında, dinlenmek için Türklerin zamanlarını en çok birbirlerine öyküler ve fıkralar

anlatmakla geçirdiklerini gözlemlemiştir. Gerçekten de öykü, üretme, anlatma ve canlandırma geleneği, Türk kültürünün en önemli kesitlerinden biridir. Orta Asya'da Oğuz Türklerinin yaşamlarında önemli bir yer alan ozanlar, ellerinde kopuzları obadan obaya, kentten kente yolculuk ederek düğünlerde, şölenlerde ve şenliklerde, eski destanları, Dedem Korkut'u söylerlerdi. Bu ozanlar ayrıca yeni olaylar üzerine maniler düzerler, öyküler yaratırlar, karşılığında değerli giysiler, koyunlar, koçlar alırlardı armağan olarak.”¹⁵

İslamiyet'ten önce yazıya geçirilen örnekler arasında Budist öğretisini işleyen hikâyeler yer almaktadır. Bu gelenek, Budizm'den sonra İslamiyet'i yaymak amacıyla yazılmış öğretici hikâyelerin kaleme alınmasını sağlamıştır. Bu arada sözlü gelenekte halk hikâyeciliği devam etmektedir. Bu türün yazıya geçirilen ilk örnekleri arasında 14., 15., veya 16. Yüzyılda derlendiği tahmin edilen Dede Korkut Hikâyeleri büyük önem taşır. Bunlar destanla hikâye arasında mahalli yaşayıştan örnekler veren gerçekçi hikâyelerdir. Destandan sonra yerleşik medeniyete geçildiğinde halk hikâyelerinin bir kısmı, günlük hayattan gelen konuları geleneksel hikâye düzenine sokarlar.

İslâmiyet'in kabulünden sonra Hint geleneği yanında Arap hikâye geleneğinin de tesirine açılmış olan Türkler arasında bu dillerden yapılmış hikâye tercümeleri yaygınlaşır. (Kelile ve Dimne, Kırk Vezir, Tûtînâme, Kâmîlü'l Kelâm, Binbir Gece...vb.) Bu tercümelerin paralelinde ileride Divan edebiyatımızın mesnevî türünü olgunlaştıracak manzum hikâyeler yazılmaya başlanır. Tezkîre-i Satuk Buğra Han, Şeyh San'an hikâyesi, Salsalnâme, Kısasu'l Enbiyâ(Rabguzi), Husrev ü Şirin(Kutb), Baytiyarnâme, Miracnâme, Tezkiretü'l Evliya, Cümcüme-Cimcime Sultan(Hüsam Kâtib) ile açılan mesnevî yolu Anadolu sahasında Ahmed Dâi(Miftahu'l Cennet), Şeyhî(Harnâme) vb. şairlerce devam ettirilecek ve 19. yüzyılda Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı eseriyle doruk noktasına ulaşacaktır.

Tanzimat dönemine yaklaşıldığı sıralarda Türk edebiyatı artık Batı kültürünün etkisine girmiş bulunmaktadır. Bu kültürün edebiyatımızdaki en belirgin etkisi, Divan

¹⁵Siddika Dilek Yalçın,(1995): *Haldun Taner'in Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara: S.49

edebiyatı ile gelenekleşen mübalağa unsurlarının yani olağanüstü unsurların yavaş yavaş ortadan kalkması şeklinde olmuştur. Bu dönemde Süheylî'nin Süheyl-i Nadir'i(1840), Ziyaeddin Seyyid Yahya'nın Gencine-i Hikmet'i(1848) gibi eserler neşrolunur. Bunlar eski hikâyelerden tanınmış zatlardan başlarından geçen hikâyelerden, tarih ve siyerdan bahseden eserlerdir. Bu tür içinde en dikkate değer örnek Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ıdır(1852).¹⁶ Çünkü Muhayyelat, eski anlatı geleneğinin çoğunlukla gerçekdışı olan yapısından uzaklaşmaya, reel unsurları bünyesinde barındırmaya başlayan ilk eserdir. Nitekim Divan edebiyatının son büyük mesnevîsi sayılan Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı eseriyle Muhayyelat'ın karşılaştırılması, bu değişimi çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde hikâyemizde görülen bu değişimi şöyle değerlendirir:

“ Bu ilk tecrübelerde ne psikoloji, ne canlı karakter, ne de etraftaki hayatı canlandırmak endişesi vardır. Fakat vak'anın tertip şekli, kahramanlarla etraf arasında kurulmak istenen alakalar, hadiseler üzerinde duruş tarzı ve bazı müşahede sızıntıları ile eski hikâyeden çok ayrılırlar.”¹⁷

Ayrıca müellifi tespit edilemeyen Letâifnâme(1852), Seyyid Abdülî'nin Nafiü'l asar'ı(Kelile ve Dimne'den Seçmeler, 1852) zikredilmelidir. Kısmen klasik üslûpla kaleme alınmış olan Emin Nihad'ın Müsameretname'si bir anlamda yeni denilebilecek hikâyenin başlangıcı sayılabilir. Muhayyelat ile Müsameretname'nin karşılaştırılması eski hikâyeden yeni hikâyeye geçişin özelliklerini belirtmektedir. İstanbul'da vücuda gelen bazı meddah hikâyeleri de gerçekçi karakter göstermekte, IV. Murat devrinden itibaren bu tür halk hikâyeleri de yaygınlık kazanmaktadır. Ayrıca Çaylak Tefik'in Nevadir'ül üdeba ve asar'ul- Zürefa'sı(tarihsiz), Nevadirü' zarayif(1882), Hazine-i Letayif(1885) isimli eserleri de tanınmış kimseler hakkında anlatılan fıkraları nakletmesi

¹⁶ Muhayyelât adlı eser, Prof. Dr. Recep DUYMAZ tarafından Türkoloji sahasına kazandırılmıştır. Eski hikâyeden yeni hikâyeye geçişi daha iyi anlamak için Bkz. Recep DUYMAZ Muhayyelat'ın Anlatı Geleneğimizdeki Yeri Hece Öykü Dergisi 2. Sayı, 2004

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar,(1982): 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul: S.289

bakımından dikkate değer. Faik Reşad'ın Külliyyat-ı Letayif(1910) bu türden serleri önemlilerindedir.¹⁸

Edebiyatımızın Batı kültürünün etkisine açılmasını ve böylelikle anlatı geleneğimizde meydana gelen değişimi en güzel ifade edenlerden biri de Tanzimat döneminin birinci dönem sanatkârlarından Namık Kemal'dir. İlk romanı olan İntibah'ın ön sözünde "İtikad-ı acizaneme kalırsa, hikâye hakikaten insanlar arasında nail olduğu itibara layıktır. İnsan eğlencesinde de fayda görecektir birtakım nesayih bulursa zarar mı etmiş olur." diyerek hikâyenin "toplumsal fayda" etkisi yanında insanları eğlendirme yönüne ve gereğine de değinmiştir. Bundan başka Namık Kemal, eski hikâyelerin gerçekdışı unsurlarla yüklü oluşunu, bunların okuyucuyu aydınlatmakta pek yarar da sağlamayacağını ileri sürer. Batılı hikâyelerin ise duygu, alışkanlık ve ahlâkın verilmesi açısından bizim hikâyelerden üstün olduğunu söyler. Bizim eski hikâyelerin olağanüstü hayâllerin çokluğu yüzünden kocakarı masallarına benzediğini ifade eder.

Batı kültürünün etkisiyle şekillenen edebiyatımız bu süreç içerisinde gerçekleşen sosyal değişim ve gelişmeler paralelinde Tanzimat Dönemi(1860-1895), Servet-i Fünûn Dönemi(1895-1901), Fecr-i Âti Dönemi(1909-1912), Millî Edebiyat Dönemi(1911-1923) ve Cumhuriyet Dönemi(1923-...) olmak üzere beş ana döneme ayrılır. Hikâye türü de bu beş dönem boyunca geçmişten getirdiği birikimler ve Batı'dan aldığı yeniliklerle devinimini sürdürmüştür. Ömer Lekeşiz, öykücülüğümüzün geçirdiği bu devinimi bu dönemlerin genel tutumunu ve tavrını dikkate alarak altı bölüme ayırmıştır. Bu dönemler ve dönemlerin öykücülükleri şunlardır:

1.Dönem: Nâbizâde Ahmed Nâzım(1862-1893), Halit Ziya Uşaklıgil(1866-1945), Sâmi Paşazâde Sezâi (1860-1936), Ahmet Hikmet Müftüoğlu(1870-1927), Mehmet Rauf(1875-1931), Halide Edip Adıvar(1882-1964), Reşat Nuri Güntekin(1889-1956), Hüseyin Rahmi Gürpınar(1864-1944)

2.Dönem: Ömer Seyfettin(1884-1920), Refik Halit Karay(1888-1965), Yakup Kadri Karaosmanoğlu(1889-1974), Peyami Safa(1889-1961), Fahri Celal Göktulga(1892-

¹⁸ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler*, Dergah Yayınları, 1977, 3. Cilt

1975), Osman Cemal Kaygılı(1890-1945), Selahattin Enis(1892-1942), Kenan Hulusi Koray(1906-1943), Nahit Sırrı Örik(1895-1960), Necip Fazıl Kısakürek(1904-1983), Umran Nazif Yiğiter(1915-1964), Sadri Ertem(1898-1943), Bekir Sıtkı Kunt(1905-1959), İlhan Tarus(1907-1967), Memduh Şevket Esendal(1883-1952), Sabahattin Ali(1907-1948) ve Sâit Faik Abasıyanık(1906-1954)

3. Dönem: Halikarnas Balıkcısı(1890-1973), Abdülhak Şinasi Hisar(1888-1963), Ziya Osman Saba(1910-1957), Samim Kocagöz(1916-1993), Ahmet Hamdi Tanpınar(1901-1962), Samet Ağaoğlu(1909-1982), Peride Celal(1916-...), Kemal Tahir(1910-1973), Oktay Akbal(1920-...), Orhan Kemal(1914-1970), Tarık Buğra(1918-1994), Haldun Taner(1915-1986), Muzaffer Hacıhasanoğlu(1925-1985), Mehmet Seyda(1919-1986), Vüs'at O. Bener(1922-...), Nezihe Meriç(1925-...), Sabahattin Kudret Aksal(1920-1993), Tahsin Yücel(1933-...), Tarık Dursun K.(1931-...), Zeyyat Selimoğlu(1922-2000), Necati Cumalı(1927-...), Muzaffer Buyrukçu(1930-...)

4. Dönem: Feyyaz Kayacan(1919-1993), Yusuf Atılgan(1921-1989), Sezai Karakoç(1933-...), Demir Özlü(1935-...), Orhan Duru(1933-...), Onat Kutlar(1936-1995), Ferit Edgü(1936-...), Erdal Öz(1935-...), Adnan Özyalçiner(1934-...), Sevgi Soysal(1936-1976), Kamuran Şipal(1926-...), Afet İlgaz(1937-...), Sevim Burak(1931-1983), Necati Tosuner(1944-...), Fikret Ürgüp(1914-1977), Mübeccel İzmirli(1934-1982), Rasim Özdenören(1940-...), Bekir Yıldız(1933-1998)

5. Dönem: Leyla Erbil(1931-...), Bilge Karasu(1930-1995), Selim İleri(1949-...), Mustafa Kutlu(1947-...), Füzuan(1935-...), Şevket Bulut(1936-1996), Ayhan Bozırat(1932-1981), Osman Şahin(1940-...), Tomris Uyar(1941-...), Sevinç Çokum(1943-...), Selçuk Baran(1933-...), Oğuz Atay(1943-1977), Necati Güngör(1949-...), Durali Yılmaz(1948-...), Nedim Gürsel(1951-...), Adalet Ağaoğlu(1929-...), Nazlı Eray(1945-...), Pınar Kür(1945-...), Hulki Aktunç(1949-...), Tezer Özlü(1948-1986), İnci Aral(1944-...) ve Necati Mert(1945-...)

6.Dönem: Yaşar Kaplan(1952-...), Nursel Duruel(1941-...), Hüseyin Su(1952-...), Cemil Kavukçu(1951-...), Özcan Karabilut(1958-...), Ayla Kutlu(1938,...), Murathan

Mungan(1955-...), Mehmet Güreli(1949-...), Ali Haydar Aksal(1951-...), Buket Uzuner(1955-...), Ahmet Yurdakul(1954-...), Sadık Yalsızuçanlar(1961-...), Mahir Özrtaş(1951-), Kürşat Başar(1963-...), Kamil Doruk(1958-...), Feride Çiçekoğlu(1951-...), Ayfer Tunç(1964-...) ve Cemal Şakar(1962-...)

Yine günümüz edebiyat eleştirmenlerinden Feridun Andaç, Türk öykücülüğünü yedi ayrı dönemde ele almıştır:

1.Kuruluş Dönemi(1870-1930)

a) Hazırlık/ Etkiler (1870-1900)

b)Çağdaşlaşma Yolunda İlk Adımlar(1900-1930)

2.Arayış Dönemi(1930-1940)

-Sadri Ertem

-Ahmet Naim

-Kemal Bilbaşar

-Halikarnas Balıkcısı(Cevat Şakir Kabağaçlı)

-Reşat Enis

-Mahmut Yesari

-Bekir Sıtkı Kunt

-İlhan Tarus

-Umran Nazif

-Mehmet Seyda

-Samim Kocagöz

3.Gelişme Dönemi(1940-1950)

4.Modernleşme Yolunda(1950-1960)

5.Yapılanma Dönemi(1960-1970)

6.Yeniden Oluşum Dönemi(1970-1980)

7.Yenileşme Dönemi(1980-1990)

Bu sınıflandırmaları, araştırmacılar belli başlı değerler çerçevesinde yapmıştır. Samet Ağaoğlu'nu pek çok araştırmacı, değişik başlıklar koyduğu gruplar içine dahil edebilir; ancak onun herkesçe kabul edilen yeri Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı içindedir. Ağaoğlu'nun hikâyeciliği üzerine pek çok araştırmacı çalışma yapmıştır. Bu araştırmacıların hepsinin ortak görüşü, Ağaoğlu'nun siyasî hayatının edebî hayatına köstek olduğu yönündedir.

Hikâyeciliğinin özellikleri üzerine beliren ilk düşünce, Ağaoğlu'nun hikâye türünü kendi hayatını, özellikle babası ile ilişkisini anlatmak için bir araç olarak kullandığıdır. Çünkü Ağaoğlu'nun hayatının yönünün belirmesinde babası oldukça önemli rol oynamıştır. Öyle ki araştırmalarımızda karşılaştığımız bilgiler ve bazı değerlendirmelerimiz sonucunda vardığımız kanılar bize Samet Ağaoğlu'nun biraz da babasına yetişebilmek için siyasete atıldığını düşündürmüştür. Tabi babasına yetişebilmesinde çok önemli bir faktör de hatıralarında belirttiği gibi ağabeyi Abdurrahman Ağaoğlu'nu babasından kıskanmasıdır. Her ne şekilde olursa olsun Ağaoğlu'nun iki alanda da çalışmasını, onu şimdi bu araştırmada bir çelişki şeklinde ele alıyor gibi görünsek de her iki alanda adının kalıcı olmasını sağlayabildiğinin bilincindeyiz.

Ağaoğlu'nun hikâyelerinde karşımıza çıkan bir diğer özellik git gide romana yaklaşmasıdır. Nitekim Ağaoğlu, bu konuda da hatıralarında aslında roman yazmak istediğini; fakat buna bir türlü vakit bulamadığını ifade etmektedir.

Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerini okuduğumuzda genel anlamda işlenen temaların karamsar duygular ve düşünceler olduğunu görmekteyiz. Ayrıca hikâyelerde işlenen temaların kronolojik bir düzende karamsarlaştığı da gözden kaçmayacak bir

gerçektir. Bu, Ağaoğlu için oldukça normal bir sonuçtur. Çünkü Ağaoğlu'nun hayatına baktığımızda gittikçe çetin bir yol şeklinde uzayıp gittiğini, en zorlu yılların hapisanede geçtiğini, buna bağlı olarak da en karamsar hikâyelerini de hapisanede yazdığını görmekteyiz.

Şimdi Samet Ağaoğlu'nun bu hikâyelerini, öncesinde yaptığımız araştırmalar ve bizzat vardığımız kanılarla tahlil etmeye çalışalım.

2. SAMET AĞAOĞLU'NUN HİKÂyelerİNİN TEMATİK OLARAK İNCELENMESİ VE TAHLİL EDİLMESİ

Bu bölümde genel planımıza uygun olarak yazarın hikâyelerini, kronolojik/zamandizinsel yöntemle uygun şekilde ilk basılandan son çıkan hikâye kitabına kadar sırayla ele alacağız. Şimdi hikâyelerini konu, olay örgüsü, tema, bakış açısı, zaman, mekân, dil ve üslûp ile fikirlerini tespit etmeye çalışalım. Ayrıca hikâye ile yazar arasındaki bağlantıları gözden geçirelim.

ZÜRRİYET

Konu:

Bir babanın çocuğu olacağını duyduğunda ve çocuk doğduğunda yaşadığı ruhsal durumlar.

Olay Örgüsü:

Hikâye başkahraman olan babanın ağzından anlatılmaktadır. Hikâye kahramanı baba, karısının verdiği baba olacağı müjdesiyle çok sevinir. Artık karı kocanın günleri doğacak bebeğin telaşı ve sevinci ile geçer. Fakat bir gün baba, bu mutlu havadan uzaklaşır ve karamsar duygulara boğulur. Kendi içinde birtakım hayâller kurar. Örneğin çocuğun ölü doğabileceğini düşünür. Küçüklüğünden beri marazî bir ölüm fikrinin

etkisinde olduğunu, bu kuruntuları yaşarken kendi kendine itiraf eder. O, yirmi yaşına kadar bu fikrin sabit etkisi altında kalmıştır. Ölüm fikrinin yanı sıra çocuğun sakat doğabileceğini, ileride kötü birisi hatta bir katil olabileceğini düşünerek bu bekleyişi kendine zindan eder.

Her zaman kötü şeyler düşünmez. Bazen de evladını hayatta saygın yerlerde hayâl eder. Onu iyi bir iş sahibi yapar, iyi kimselerle evlendirir. Yine de bu düşünceler kısa sürer. Bu sefer de doğum sırasında karısının ölebileceği ve çocuğun bakımının kendi üstüne kalabileceği endişesiyle sarsılır.

Babanın karamsar düşüncelerle dolu bekleyişinden sonra bir erkek çocuk dünyaya gelir. Fakat baba, oğlunu hiç beğenmez, çok çirkin bulur. Ağlamaları ise kendisine son derece itici gelir ve buna tahammül edemez. Çocuğu uzun süre sevemez ve mümkün olduğunca kendisinden uzak tutar. Karısı, buna çok üzülür. Bir gün onun bebeklere özgü kokusunu duymaya başlar. Bu olaydan sonra da hayâlleri devam eder. Oğluna aldığı bebeği onun sevgilisi olarak görür ve bu hayâli kendi içinde geliştirir.

Yine bir gün oğlunun varlığının kendisinin ölüm nedeni olduğunu düşünür. O doğduğu için ölüm sırasının kendisine geldiğine dair bir fikre kapılır. Genç baba, ölümden korkmakta ve ebedî bir hayatı düşlemektedir. Ancak bu fikre oğluna olan sevgisi sayesinde yeni bir yorum getirir. Onun sevimli yüzünden doğan bir umutla ölüme değil ebedi hayata inanmaya başlar. Çünkü kendi neslinin oğlu yoluyla sürdürüleceğini düşünür ve rahatlar. O zaman oğluna duymaya başladığı sevgi daha da artar. Önceleri onun öldürmeyi düşündüğü için kendinden utanır. Oğluna duymaya başladığı bu sevgi dolu günlerden birinde çocuk ilk adımlarını atar. Bu mutlu gün, genç anne ve babayı sonsuz sevince boğar.

Tema:

Hikâyede tema olarak genel anlamda ölüm korkusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz duygular kendini göstermektedir. Hikâyede ölüm düşüncesi belirgin biçimde şu noktalarda geçmektedir.

- Çocuğun ölü doğacağı fikri.
- Babanın, yirmi yaşına kadar ölüm korkusundan kurtulamayıp yakınların ölebileceği korkusunu her an yaşadığını itiraf etmesi.
- Çocuğunu öldürme isteği ve buna bağlı olarak bir hizmetçi kızın bakıcılığını yaptığı bebeği boğma hikâyesini hatırlaması.
- Karısının doğumda ölebileceğini düşünmesi.
- Hastalandığı zaman bebeğin ölüme karşı koyamayacağına inanması.
- Doğumu ölümün izleyeceğini düşünmesi ve çocuğu doğduğu için ölüm sırasının artık kendisine gelmiş olduğuna inanması.

Bu hikâye ile de ilgisi olmakla birlikte yazarın genel anlamda doğum ile ilgili düşünceleri şöyledir:

Yazar, hikâyelerinde doğumu sevindirici bir olay şeklinde göstermez. Züriyetten de çıkarabileceğimiz gibi doğumu ölümün başlangıcı olarak gördüğü için olaya karamsar bakmaktadır.

“ Hayat Mücadelesi” adlı hikâyesinde yine doğumu ele alır, bunu çok sevimsiz ve itici bir olaymış gibi gösterir. Çocuğun doğunca ağlamasını bile şu cümleler ile yorumlar: “ İstirap, anadan çocuğa intikal etmişti.”¹⁹

¹⁹ Belkis Sanay, (1996): *Samet Ağaoğlu, Hayatı, Sanatı, Eserleri*, Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara: 78

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, birinci şahıs ağzından anlatılmıştır. Bu şahıs, hikâyenin ana kahramanıdır. Yazarın diğer birçok hikâyesi de bu bakış açısıyla ve iç çözümleme tekniği kullanılarak yazılmıştır. Bu yazım tarzı sayesinde hikâyenin psikolojik derinliğini okuyucunun kavramasını sağladığı için hikâyelerde verilmek istenen duygu, yazar tarafından başarılı bir biçimde okura aktarılmıştır.

Hikâye ve Yazar:

Hayâli bir dünyada yaşamak, yazarın kendi hayatına büyük ölçüde sinmiş bir durumdur. Örneğin “ Hücredeki Adam” hikâyesinde bu durum tüm açıklığıyla görülmektedir. Yazar, hapisteyken bu hücrede daha önceden olup bitenleri düşünerek kendisine hayâli bir dünya yaratmıştır. Dolayısıyla Züriyet’ te olduğu gibi diğer hikâyelerinde de kahramanlar bazı ayrıntılardan yola çıkarak marazî hayâller türetmektedirler.

Züriyetin konusu yazarın “Bir Dakikalık Dinlenme” adlı yazısında da dile getirdiği gibi bir oyuncak bebekle ilgilidir. Yazar, bu yazısında bir yaşında olan kendi çocuğu ile ilgili duygularına yer vermiştir. Bu yüzden hikâye, yazarın hayatının bu bölümü ile ilgili olarak kaleme alınmıştır. Yazar, hayatının sadece bu bölümünden yola çıkarak hikâyesini yazmış; ancak kurgularken çeşitli hayâllerle süsleyerek gerçeği biraz değiştirmiştir.

Şahıslar:

Hikâye bir karı koca ve doğacak bebekler arasında geçmektedir. Bunlardan erkek kahraman marazî bir tiptir. Her olaya kötü tarafından bakarak kendi içinde buhranlar yaratır. Bu yüzden hayatta genel anlamda mutlu olabilmesi zordur. Kadın ise

kocasının bu tutumuna rağmen iyimser bir hava yaratmaya çalışır. Üçüncü karakter ise henüz bebek olduğu için olayların akışına yalnızca anne ve babasına hissettirdikleri ile katkıda bulunur. Kadın ve adamın fiziksel özelliklerine yer verilmezken bebek doğumdan sonra babası tarafından betimlenir:

“ Siyaha yakın koyu renkli, avuç içi kadar bir yüz gördüm. Şiş ve kapalı gözleri, yassı bir burnu vardı. Işık altında titrek pırıltılar yapan, telleri birbirine yapışık saçları göz kapaklarının hemen üstünden başlıyordu.”²⁰

Zaman:

Yaşanılan zaman diliminde bir çocuğun doğumunun öncesi ve sonrası olarak ele alınmıştır.Saat,gün,ay,yıl gibi zaman birimleri net olarak belirtilmemiştir.

“ **Bu günden sonra**, günümüzün büyük kısmını bu gebeliğin inkişafını tetkik etmekle geçirmeye başladık.”(S.88)

“ **Bir gün** çocuk bu ilk haberi verdi; dünyaya gelmek için etini, kemiğini, kanını hazırlayan mahlûk, hazırlığın bitmek üzere olduğunu bu ayak darbesi ile bize bildirdi.”(S.88)

“ **Doğumdan bir ay sonra** bir gün işimden eve geldiğim zaman karımı sevinç içinde buldum.”(S.95)

Mekân:

Hikâyede bir bebeğin doğum süreci ve buna bağlı olaylar anlatıldığı için mekân unsurunu genel anlamda bir ev ve bir hastanenin içi oluşturmaktadır.

“ Bir sabah, **yatakta** karımın öpüşleri ile uyandım.”(S87)

²⁰ Samet Ağaoğlu, (2003): *Bütün Öyküleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: S.93

“ Bir gün **evde** onunla yalnız kaldım.”(S.98)

“ Hemen evvelden kararlaştırılmış olan **hastaneye** gittik.”(S.92)

Dil ve Üslûp

Yazarın dili büyük ölçüde sadece ve akıcıdır; ancak yer yer kullandığı Arapça ve Farsça sözcükler bu akıcılığı kesintiye uğratmıştır. Hatta hikâyeye koyduğu isim bile Arapça kökenlidir. Bu tip sözcüklerin geçtiği cümleleri şöyle örnekleyebiliriz:

“**Muhayyilem** kendimi derhal bu feci vaziyette **tasavvur** etti.”(S.91)

“Çocuk geceleri geç vakitlere kadar **mütemadiyen** ağlıyor.”(S.95)

“Bu **yeknesak** bir ahenk içinde sıralanan basit kelimeler beni tatlı bir hüzne sarıyorlardı.”(S:96)

“ **Tahayyüllerim** tekrar gözlerimde canlanıyor, doğum gecesini görüyordum.”(S.100)

Buna rağmen, genel anlamda dil özellikleri okuyucuyu hikâyeden uzaklaştırmamakta; nitekim yabancı kökenli sözcükler hikâyenin anlam ve yapı bütünlüğü içinde anlaşılır hale gelmektedir.

Üslûp özelliği, vermek istediği karamsar ruh yapısıyla da uyum göstermektedir. Kullanılan sıfatlar ve hayâl gücünün sürekli bir hareket içinde oluşu yazarın yaşadığı sıkıntılı durumu iyi yansıtmaktadır:

“Muhayyilem yine işlemeye başladı.Karımın yanında,örtüler arasında kaybolmuş çocuğun yavaş yavaş büyüdüğünü gördüm.Birdenbire üstündeki örtüleri atarak karşıma dikildi.Avuç içi kadar yüzü, yassı burnu,şiş ve kapalı gözleriyle ağlamaya

başladı.Yerimden fırladım.Hakikaten ağlıyordu.Bu küçücük göğüsten bu kadar kuvvetli bir ses nasıl çıkıyordu?...”(S.93)

Ağaoğlu'nun üslûbu, diğer hikâyelerinde de aynı özelliklerle karşımıza çıkmaktadır. Sanatkârane ve akıcı bir üslûp özelliğinin yanı sıra kullanılan yabancı kökenli sözcükler, anlatımın akıcılığını engellememekte, bir süre yapılan okumadan sonra özgün bir üslûbun ifadesi olduğu anlaşılmaktadır.

Fikirler:

Zürriyet, Samet Ağaoğlu'nun yayımladığı ilk hikâye kitabıdır. Genç bir adamın baba olacağını duyduğunda ve bebeği doğduğunda yaşadığı ruhsal durumları anlatan bu hikâye Ağaoğlu'nun hikâye dünyasının ilk karakteristik özellikleri göstermektedir. Yani hikâyenin bütününe sinmiş olan buhranlı ruh hali, yazarın diğer hikâyelerine de neredeyse olağanüstü bir güçte yayılmış durumdadır. Ömer Lekesiz,Zürriyetle ilgili olarak şu yorumu yapmaktadır:

“İkinci kitabı Zürriyet(1950)'te ilk kitabından(Strasbourg Hatıraları) gelen, büyük, süreli ölüm düşüncesinin, artık hikâyelerinin temel unsuru haline geldiğini görüyoruz. Zürriyet hikâyesinde çoğu insanı mutlu kılan çocuk sahibi olmayı felaket haline getiren hasta bir ruhun acı karamsarlığını anlatırken Poe'vari dehşet verici sahneler yaratıyor. Hasta ruhların çözümlenişlerinde, bizde benzeri görülmedik (Ancak Peyami Safa)bir ustalık gösterir. Bu soy derinlemesine çözümleyişlerle, o aslında bir romancı olmalıydı. Kişileri “ küçük adam” tipinin çok üstünde, toplumdakilerden çok, kafa ve ruhlarındaki meçhullerle savaşıyor, yaşamdan kopmuş, insanüstü yaratıklardır.”²¹

Samet Ağaoğlu üzerine son yıllarda yapılmış incelemelerden biri de Oğuz Demiralp'e aittir. Demiralp, Zürriyet için şunları yazar:

²¹ Ömer Lekesiz,(2001): *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, Kaknüs Yayınları, İstanbul: S 182-183

“ Fazla ilgi çektiğini sanmadığım bu basit öyküde aslında Ağaoğlu'nun yapıntı dünyasının ana dinamikleri açıkça görülür. Öyküye aktörel açıdan bakıldıkta, başkişi sanki bir oğlu olması ile birlikte 'ölüm fikri' ile acımasız bir savaşıma girip bunu kazanır. Ancak, Ağaoğlu'nun öykülerinin temel bir dinamiği dünyaya olumsuz bakış olarak kalacaktır. Sanki, 'İnsan doğasının kötü yönlerini boşuna gizlemeye çalışmayın, ben biliyorum!' demektedir öykülerin içinden bir ses.”²²

MAHALLEYE DÖNÜŞ

Konu:

Hikâyenin konusunu, yaşlı bir adamın uzun zaman önce, gençken, ayrıldığı şehre ziyaret amacıyla gitmesi ve orada edindiği izlenimler oluşturmaktadır.

Olay Örgüsü:

Bir adam gençken ayrıldığı şehre hayatının sonuna yaklaştığı düşüncesiyle tanıdıkları son kez görmek ve onlarla vedalaşmak üzere geri döner. Şehre giderken de rüyasında iki yaşında menenjitten ölen kardeşini görür ve ölümün, ölümlerin artık onu çağırdığı fikrine kapılır.

Şehre geldiğinde kendi oturduğu mahallenin dışında pek çok yerin değiştiğini ve geliştiğini görür. Gezdikçe bazı tanıdıklarla karşılaşır. Çocukluk aşkı Zeynep'in babasını görür ve ondan Zeynep'in öldüğünü öğrenir.

Bir kahvede oturarak eski günlerini daha detaylı hatırlamaya çalışır. Bu şehirde en kötü hatırası, babasının annesini evden kovması ve sonrasında başka bir eve taşınmış

²² Oğuz Demiralp, (2006): *Satırlar Arasında Aylaklık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: S.13

olmalarıdır.Bu düşünceler içindeyken kahvede çocukluk arkadaşı Sarı Ali'yi görür ve birlikte geçmişî yâd ederler.

Kahveden çıktıktan sonra tekrar şehrin sokaklarına dalar. İhtiyar bir dilenciye para verir ve onunla geçen konuşmasında dilencinin “Burada doğdum, burada öleceğim.”sözü onu etkiler, içinde bulunduğu durumun doğruluğuna kanaat getirir.

Başka bir gün çocukluk aşkı Zeynep'in babasının evine gider. Burada Zeynep'in babası ve babasının bakmak zorunda kaldığı doksan yaşındaki annesi vardır. Olumsuz yönde değişen şartlar onu oldukça etkiler ve evden çıktığında fenalaşarak bayılır, eczaneye götürerek sakinleştirirler.

Eczaneden çıkınca bir meyhaneye giderek içmek ister. Burada, çocukken kendisinin gücüne öykünen bir arkadaşı ile karşılaşır. O ana kadar karşılaştığı tanıdıkları genellikle iyi bir hayat yaşayamamışlardır ve o zaman da iyi bir durumda değillerdir. Ancak karşılaştığı arkadaşı herkesin kendileri gibi sıkıntıda olmadığını, arkadaşlarında birinin çok para kazanıp zengin olduğunu söyler ve ona adresini verir. Meyhaneden çıkınca sarhoşluğun verdiği bilinçsizlikle mezarlığa gider. Annesi gözlerinin önünde canlanır ve kendisini huzurlu hisseder. Mezarlıkta dolaşırken oğlunun mezarı başında ağlayan bir baba ile karşılaşır ve onu teselli eder. Bundan sonra mezarlıkta uyuyakalır.

Sabah uyandığında zengin olduğunu öğrendiği arkadaşının evine gider. Arkadaşı onu tanımazlıktan gelir ve başında savmak için para teklif eder. Adam, midesi bulanarak eski arkadaşının evinden ayrılır. Gördüğü muamele karşısında dünyası kararmıştır. Bir süre şehrin sokaklarında bu karamsarlıkla dolaşır. Sonra gördüğü birkaç çocuk onu kendine getirir, ona yaşama sevinci aşılar ve genç adam temelli nu şehirde kalmaya karar verir.

Tema:

Yalnızlık ve ölüm düşüncesi.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, birinci şahıs ağzından anlatılmıştır. Yer yer diyaloglar da kullanılmakla birlikte teknik olarak daha çok iç çözümleme kullanılmış ve yazarın gözlemleri ile de ilişkili olarak ağırlıklı şekilde rûhi durumu verilmiştir.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye, tematik olarak “ölüm” kavramı üzerine odaklanmıştır. Hikâyenin özünde, yani genç adamın doğduğu şehre dönmek istemesinde ölümünün yaklaştığı ve bu yüzden doğduğu şehirde ölmek istemesi yatmaktadır. Hikâyede geçen bazı düşünceler ve olaylar da yazarın hayatıyla benzerlik göstermektedir. Örneğin doğduğu yerde ölmek fikri Ağaoğlu'nun hatıralarını yazarken belirttiği düşüncelerden biridir:

“ Ölümün kaide olduğu bir dünyada ölüm için en güzel yer, elbette hayata gözlerimizi açtığımız yerdir.”

Ayrıca hikâyede adamın doğduğu şehre giderken gördüğü rüyanın Samet Ağaoğlu ile ilgisi, Ağaoğlu'nun da kardeşinin iki yaşındayken menenjitten kaybettiği gerçeğine dayanmaktadır.

Bu hikâyede de yazarın pek çok hikâyesinde olduğu gibi karamsarlık ve karamsarlığın doruk noktası olan ölüm düşüncesi baskındır. Ayrıca rüya kavramı, Samet Ağaoğlu için önemlidir ve bu hikâyesinin dışındaki hikâyelerinde ve hartalarında anlattığı kitaplarında rüya motifine sıkça rastlanmaktadır.

Şahıslar:

Hikâyede şahıslar, çocukluk aşkı Zeynep ve arkadaşı Sarı Ali dışında özel isimler ile belirtilmemişlerdir. Yalnızca sahip oldukları diğer özellikler ile verilmişlerdir.

Hikâyenin başkahramanı, doğduğu, çocukluğunun geçtiği yere dönmek isteyen adamdır. Böyle bir şeyi istemesinin nedeni artık hayatının son dönemine geldiği düşüncesidir. Bu yüzden de anılarının bulunduğu yerdeki insanlarla vedalaşmak istemiştir. Şehre giderken rüyasında iki yaşında menenjitten ölen kardeşini görmesi de bu düşüncesini pekiştirmiştir.

Hikâye kahramanının en belirgin özelliği sürekli ölüm fikrinin tesiri altında olmasıdır. Çocukluk aşkı Zeynep'in genç yaşta ölmüş olması, annesinin yattığı mezarlıkta bir gece geçirmesi onda ölüm fikrini açığa çıkaran diğer olaylardır. Ayrıca şehirde yaşanan değişimlerle kendisinden bir iz kalmaması onu olumsuz fikirlere sevk eder. Bir yanda Zeynep'in babasının doksan yaşındaki annesine bakmak zorunda kaldığını bir yanda da çocukluk arkadaşının zengin olup kendisini tanımak istemediğini görmek onu iyice yıkıma uğratmıştır.

Çocukluk aşkı Zeynep'in babası mahalleye gittiğinde karşılaştığı ilk kişidir. Kızını ve karısını kaybetmiş, doksan yaşındaki annesine bakmakla yükümlüdür. Fiziksel özellikleri yazar tarafından belirtilmiştir:

“Kısa boylu, ihtiyar bir adam, dudaklarında hafif bir tebessüm, dikkatle bana bakıyordu. Uzun, beyaz bir sakalı vardı. Yeşil gözlerinde hayret ve sevinç ışıkları parlıyordu.”(S.103)

Zeynep'in babaannesine dair herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Sarı Ali çocukluk arkadaşıdır. Hikâye kahramanı ile meyhanede karşılaşırlar. Sarı Ali onu tanır ve yanına gelir. Sarı Ali'nin fiziksel özellikleri şöyle verilir:

“Karşımdaki masada oturan adamın gözlerimin içine dikkatle baktığını gördüm. Bu, kumral saçlarının bir kısmı beyazlaşmış, hemen hemen ben yaşta bir adamdı. Kireç ve toprak içinde olan elbiseleri, bir duvarcı olduğunu gösteriyor, açık mavi gözlerindeki bakışlardan çekingen, sert bir adam olduğu anlaşılıyordu.”(S.106)

Sarı Ali'yle yaklaşık otuz yıldır görüşmemişlerdir. Sarı Ali iyice çökmüş, yaşlanmış ve hayatta yalnız kalmıştır. Çocukluğunda oturduğu evde oturmakta ve tüm kazandığını içkiye yatırmaktadır.

Sarı Ali'den başka bir arkadaşı ile daha karşılaşır. Bu arkadaşın adı ayrıca belirtilmez. Bu adam küçükken Kör'ün gücüne ve arkadaşları arasındaki gücüne hayran olduğunu ona itiraf eder. O yaşına kadar hiçbir meslek sahibi olamamıştır. Ancak herkesin kendi gibi kalmadığını, aralarından birinin zengin olarak rahat bir yaşam sürdürdüğünü anlatır ve Kör'e onun adresini verir.

Dilenci ihtiyar adam, hikâyede adamı bir sözüyle etkileyerek önemli şahıslar arasına girmiştir: "Burada doğdum, burada öleceğim."Dilencinin bu sözü tam da damın amacıyla örtüşür ve doğru bir karar aldığını düşünür.

Mezarlıktaki adam, oğlu ölmüş bir babadır. Hikâye kahramanı ile karşılaşır ve aralarında adamın oğluna dair konuşmalar geçer. Oğlunu kaybettiği için akıl sağlığını yitirmiştir ve herkesin oğlunu tanıdığını sanmaktadır.

Zengin olan adam da hikâyede kahramanı en çok etkileyen şahıslardan biridir. Evine gittiğinde onu tanımazlıktan gelmesi ve bir ana önce gitmesi için para teklif etmesi hikâye kahramanını çok sarsar. Fiziksel özellikleri şöyle anlatılır:

"Odaya kısa boylu, şişman, sarışın bir adam girdi."(S.114)

Polis, hikâye kahramanı şehrin sokaklarında dalgın dalgın yürürken onu uyarma, eczacıysa Zeynep'in babasının evinden çıktıktan sonra fenalaştığında sakinleştirme göreviyle şahıs kadrosunda yer almaktadırlar.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru, yıl, ay veya gün cinsinden belirtilmemiştir; ancak olayların gerçekleşme aşamalarına baktığımızda birkaç gün içinde meydana geldiği sonucuna varabiliriz. Hikâyede zaman unsuruna dair örnek ifadeler şöyledir:

“**Akşam** trendeydim, muttarit gürültü ve sarsıntılar arasında, sıkışarak oturduğum yerde uyuklamaya çalışırken bir rüya gördüm.”(S.102)

“**Sabah**, çok erken otelden ayrıldım.”(S.105)

“Saat çok **erkendi**.”(S.113)

Ayrıca mahalleye geldiğinde canlanan hatıralarıyla zamanda geriye dönüşler yapar:

“**Bir gün birdenbire** babam annemi evden kovdu. Sebebini bilmiyordum. Bu beni şehirden nefret ettiren ilk hadise olmuştu. **O günden sonra** arkadaşlarımın bana, komşuların babama karşı olan muamelelerinde garip bir çekingenlik, acıma ile karışık bir tiksinti sezdim. **Nihayet** babam evimizi sattı, şehrin başka bir yerine taşındık.”(S.106)

Mekân:

Mekân olarak hikâye kahramanının geri döndüğü şehir anlatılmaktadır. İsim olarak belirtilmemekle birlikte şehre dair mekân özellikleri yer yer verilmektedir:

“**Şık, muntazam, temiz, genç bir adama benzeyen bu şehirle**, benim içinden çıktığım kasaba arasındaki fark, benim şimdiki haklimle ne kadar tezatlıydı!”(S.105)

“Peki efendim, çekileyim, çekileyim; fakat bu şehir nasıl böyle **kalabalıklaştı ve güzelleşti?**” (S.115)

“Sabahleyin, gözlerimi, gün doğarken, **geceki mezarın yanında** açtım.”(S.113)

Şehrin dış görünümü dışında bazı iç mekân özelliklerine de yer verilmiştir:

“Beni kolumdan tutarak küçük bir odaya soktu. Karanlık, küf kokan bir odada gözüme ilk çarpan, yerde, duvara bitişik bir yatak oldu. Yatağın üstünde kırmızı atlas bir yorgan ve iki küçük yastık vardı.”(S.109)

Fikirler:

Samet Ağaoğlu'nun bu hikâyesi yalnızlık ve ölüm temaları üzerine kurulmuştur. Mahalleye Dönüş'te de Züriyet'te olduğu gibi ölüm kaygısı devam etmekte; fakat biraz kılık değiştirerek karşımıza çıkmaktadır. Bu sefer de kahraman, yaşından dolayı ölümün yaklaştığını düşünmekte ve bu yüzden doğduğu, çocukluğunun geçtiği şehirdeki insanlarla vedalaşmaya gitmektedir. Hikâye şu cümlelerle başlar:

“ Genç bir adam olarak kendime sergüzeştler aramak için heyecan dolu bir kalp, hülya dolu bir kafa ile bıraktığım şehre bu kadar sene sonra ihtiyarlamış, sönmüş bir halde dönmeyi neden düşündüm? Bunu bilmiyordum.”(S.102)

Oğuz Demiralp'e göre yukarıdaki cümlede hülya sözcüğünün altını çizmek gerekir:

“Başkişi, düşlerin olduğu yerde değil, oradan ayrılarak gidebileceği yerlerde gerçekleştirebileceği düşüncesiyle belirlemiştir yaşantısını. Belli ki, düş kırıklığına uğramış, yorgun ve umduğunu bulamamış bir insan olarak dönmüştür doğduğu yere.”²³

²³ Demiralp,(2006): 16

SOKAK

Konu:

Hikâyede sokakta tanışan iki çocuğun hayatlarını birlikte geçirmeye başlamaları ve şahit oldukları olaylar anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Ali ve İhsan isimlerinde hamallık yapan on beş on altı yaşlarında iki çocuk sokakta tanışır ve birlikte yaşamaya karar verirler. Bir sandığın içinde barınmaya başlarlar. Hamallık yaparken sürekli buldukları bir cadde vardır. Bu caddede birtakım olaylara şahit olurlar ve bu olayları birbirleriyle paylaşırlar.

Caddede gerçekleşen cenaze alayı onlara ölümü düşündürür ve sorgulatmaya başlar. Kendisine otomobil çarpan bir çocuktan fıskıran kanlar, belinden aşağısı olmayan bir adam Ali ve İhsan'ı dehşete düşürür ve çok üzer. Ailesi olmayan, sokaklara düşmüş bir kızla karşılaşır. Kızın nasıl bir hayat yaşadığını anlamazlıktan gelirler ve ceplerindeki bütün parayı kıza vererek onu kendilerinden uzaklaştırırlar. İdama mahkûm edilmiş bir adamın asılışını korku ile izlerler. Askerî okulunu talebelerinin bando ile geçişi ve düğün alayları onları eğlendiren hadiselerdir. Bir kadının sokakta doğum yapması ise onları hem neşelendirir hem üzer; çünkü hemen hemen hiç birlikte olamadıkları annelerini düşünürler.

Bir gece yarısı sokakta imdat çığlıkları duyarlar. Evin birine hırsız girmiş ve yakalanmıştır. Ali ve İhsan, hırsızın yakalandıktan sonra dövülüşünü göz kırpmadan izlerler. Sonrasında İhsan Ali'ye hiç hırsızlık yapıp yapmadığını sorar. Ali, yapmadığını söyler. Aradan birkaç gün geçtikten sonra İhsan, manavdaki elmaların çekiciliğine dayanamaz ve manavdan bir elma çalar. Fakat birkaç gün önce Ali ile konuşmalarını hatırlar ve elmayı yemeden fırlatır atar.

Bir süre sonra sokağa bir meczup²⁴ gelir ve mahalleliler onun sokağa uğur getirdiğine inanırlar. Ali ve İhsan da bu düşünceye katılırlar. Meczup, İhsan'a çok farklı bir insan olduğunu ve ileride çok büyük bir adam olacağını söyler ve İhsan bu sözlerden çok etkilenir.

Bir sabah İhsan, Ali'ye artık onun yanında ayrılacağını, deniz üstünde dolaşarak tayfa olacağını ve tüm eşyalarını ona bırakacağını söyler. Ali bunu kabul etmese de İhsanı engelleyemez ve İhsan dediğini yaparak Ali'yi bırakıp gider.

Tema:

Hayatın acı yanları.

Yazarın Bakış Açısı:

Yazar, hikâyeyi üçüncü tekil şahıs ağzından anlatmıştır. Dolayısıyla olaylara yarattığı karakterlerin bakış açısı ile yaklaşmıştır. Örneğin hamile bir kadının sokakta doğurması ya da idama mahkûm edilen birinin sokakta asılması, bu olaylara tanık olan iki çocuğun izlenimleri ile aktarılmıştır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyeye genel anlamda hâkim olan karamsar bakış açısı Samet Ağaoğlu'na özgü bir durumdur. Ölüm konusu, yazarın diğer hikâyelerinde de işlediği yaygın bir temadır.

Meczup, sokakta iyimser bir hava yaratır. Bu elbette hikâyeye Samet Ağaoğlu'nun çizdiği bir yöndür ve yazar meczupluğu, hikâyede memnuniyet verici bir olay olarak göstermektedir. Çünkü düşüncelerle kendi içine gömülmek ve bu yolla olgunluğa erişmek Ağaoğlu'nun hayata genel bakış açısıdır.

²⁴ Meczup: 1. Cezbolunmuş, çekilmiş. 2. Allah sevgisinden dolayı cezbolmuş, kendinden geçmiş. 3. Deli, divane

Şahıslar:

Hikâye, sokakta yaşayan iki çocuğun tanık oldukları olayları anlattığı için oldukça kalabalık bir şahıs kadrosu vardır; ancak ön planda olan Ali ve İhsan isimlerindeki çocuklardır.

Ali, doğduğundan beri sokakta yaşamaktadır. İhsan ise halası ile kalır; ancak Ali'nin beraber yaşama fikrini kabul eder ve ikisi geceleri bir sandığın içinde barınarak yaşamaya başlar. Sokakta gelişen olaylara beraber tanık olurlar ve pek çok şeyi aralarında konuşarak yorumlamaya, öğrenmeye çalışırlar. İhsan'ın Ali'den ayrılan yönü, biraz daha cesur olmasıdır. Bir gün canı çok çektiği için manavdan elma çalar; ama daha önce Ali ile hırsızlığın kötü bir davranış olduğuna dair konuştukları için huzursuz olur, elmayı yiyemeden atar. Hikâyenin sonunda da mahalledeki meczubun sözleri (-Büyük, çok büyük olacaksın. Önünde herkes eğilecek!) ona cesaret verir ve Ali'yi terk ederek yalnız yaşama kararı alır. Nitekim hikâyenin başında halasının yanından ayrılma kararı da onun cesaretini gösterir. Ali ise daha savunmasız ve güçsüzdür. İhsan'ın varlığı ona güç verir ve hikâyenin sonunda gidişine çok üzülür.

Fizikî görünüm açısından birbirlerine benzemektedirler. Hikâyede bu özellikler şöyle geçer:

“İkisinin de saçları kıvrıkcık, yüzleri sıhhatli, gözleri parlaktı, ikisinin de elbiseleri yırtık, ayakları çıplaktı. Başlarında biraz yan konmuş birer kasket vardı.”(S.117)

Hikâyenin Ali ve İhsan'ın dışında Ali'ye yük taşıyan ihtiyar adam, cenaze, düğün, asker alayı, tekerlekli sandalyedeki genç, aralarında tartışan adamlar(Baba oğul),genç kız, asılan adam, doğum yapan kadın, hırsız, mektepli çocuklar ve mahalleye sonradan gelen meczup gibi şahısları da vardır.

Zaman:

Hikâyede zaman başlangıç ve bitiş şeklinde bir süreç olarak belirtilmemiştir. Ancak olayların belirtilen zamanlarına bakıldığında dört

mevsime dair özellikler görüldüğü için en azından bir yılı beraber geçirdikleri düşünülebilir:

“Yağmurlu, soğuk bir kış günü temiz giyinmiş ihtiyar bir adam onlardan birisine ağır bir paket vermiş,evinin kapısından ayrılırken yüzünü okşayarak avucuna bir lira sıkıştırmıştı.”(S.117)

“ Ilık bir sonbahar akşamı yine aynı saatte ihtiyar ile oğlu caddeden geçerken Ali yanlarına yaklaştı ve tam önlerinde durdu.”(S.121)

“Sıcak yaz geceleri saatlerce sokaklarda dolaşarak konuşuyorlardı.”(S.122)

“Bir mayıs sabahı konuşa konuşa şehirden çıktılar.”(S.130)

Yer yer zaman unsurunun gün olarak da belirtildiğini görmekteyiz:

“Hemen her perşembe ve pazartesi günleri düğün alayı oluyordu”(S.126)

Mekân:

Mekân unsuru hikâyenin adından da anlaşılacağı gibi bir sokaktan ibarettir. Aslında bahsedilen yer sembolik anlamda bir sokaktır. Yani Ağaoğlu, çocuklar ev dışında bir yerde, sokakta yaşamlarını sürdürdükleri için böyle bir ad koymuş olabilir. Çünkü sokağın dışında daha çok bir caddeden bahsedilmektedir:

“Yarın sabah dört yol ağzında bir katil asacaklarmış.”(S.124)

“Islak, donuk camlardan akseden ışıklar altında cadde hemen hemen boştu.”(S.129)

“Caddenin yeni bir simasını bir öğle vakti mektepli çocukların sokakları doldurduğu zaman tanıdılar.”(S.129)

Fikirler:

Sokak, Ağaoğlu'nun diğer hikâyelerinden biraz farklı olarak toplumsal bakış açısına daha yakın bir hikâyesidir. Çünkü Ağaoğlu, hikâyelerinde genel anlamda toplum olarak değil birey olarak insanın karmaşık ruh dünyasını ele alır.

Hikâyede daha çok iki çocuğun karşılaştıkları olayları kendi bakış açılarıyla sorgulayarak bir sonuca varmaya çalışmaları anlatılmaktadır. Tabii hikâyede içsel muhakemenin yanı sıra 1950'li yılların İstanbul'unun bulunduğu durumun sokak hayatı açısından yansıtılması da önemlidir.

Oğuz Demiralp'e göre Ağaoğlu, bu öykü aracılığıyla okura toplumsal yaşamdan kesitler sunar. Mahalleye Dönüş öyküsüyle de bağlantı kurarak farklı bir yorum getirmeye çalışır:

“Son satırlarda İhsan Ali’yi bırakıp gidecektir; umutla, geleceğe doğru. Ali, geride, yarısı eksilmiş gibi kalacaktır. Bir önceki öykünün kardeşini yitirmiş kahramanı gibi. Baba-oğul ilişkisinin yanı sıra Türkçede genellikle “öteki” kavramıyla karşılamaya çalıştığımız “çift” izleği de belirmeye başlamıştır: Başkişiye benzeyen kardeş(Mahalleye Dönüş öyküsü) ya da arkadaş biçiminde.”²⁵

Bu öyküyle ilgili olarak Ömer Lekesiz'in yorumu ise şöyledir:

“İçinde hiçbir hisleri olmadan, bütün bu acılıkları seyrediyorlar, bu çok kötü olayların çocukları bozup ezişine karşı umursamayan, bir sosyal endişe ortaya koymayan, kişilerin haline ve geleceğine katılmayan bir kara hikâyedir bu”²⁶

²⁵ Demiralp, (2006):18

²⁶ Lekesiz,(2000): 183

BİR HASTANE HATIRASI

Konu: Hikâyede bir memurun hastanede yatarken tanıştığı bir adamla olan hatırasını anımsaması anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Yazarın kendi ağzından anlattığı bu hikâye, hastanede tanıştığı bir adamla olan hatırasına dayanmaktadır.

Resmî bir dairede memur olan yazar, bir gün hasta olmadığı halde kendini hasta olduğuna inandırarak işyerinden izin alır ve hastaneye gider. Hastaneye yattığında odasına bir adam gelerek ısrarla ona hastalığını anlatmaya başlar. Aslında hastalığının ne olduğunu kendisi de bilmez. Adamın anlattıklarına göre, bir kızı vardır ve bu kızı sokakta bularak bakımını üstlenmiştir. Bu bakım sürecini yazara en ince ayrıntısına kadar anlatır. Bir gün bu kızın yanından ayrılacağından çok korkmakta ve onun üstüne titremektedir. Kızın üstüne böylesine titrediği için de hep olumsuz hayâllerle sarsılır. Örneğin kollarının arasında kızının öldüğünü hayâl eder. Adam, içinde bulunduğu bu durumu yazara anlatırken hastabakıcı içeri girer ve adamı odadan çıkartır. Yazara bu adamın iki senedir hastanede olduğunu ve yeni gelen her hastaya farklı hikâyeler uydurarak anlattığını söyler.

Tema:

Marazî bir hayâlcilik.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye birinci tekil şahıs ağzından anlatılmıştır.

Hikâye ve Yazar:

Marazî hayâller kurmak Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinde sıkça karşımıza çıkan bir özellik olduğu için onun karakteristik bir özelliği sayılabilir. Ancak Ağaoğlu, hikâyelerinin dışındaki yazılarda belirttiği üzere gerçek bir dünyadan uzaklaşma çabası

içindedir. Bu yüzden de hikâye doğrudan Ağaoğlu'nun yaşamı ile ilgili olmasa da psikolojik açıdan ilgili olduğu için birebir kişiliği ile bağlantılı sayılabilir.

Şahıslar:

Hikâye, üç kişi arasında geçmektedir: Kendini hasta olduğuna inandırarak hastaneye yatan yazar, asıl hasta olan adam ve hastabakıcı.

Yazar, kendini hasta olduğuna inandırarak kötü hissetmeye başlar ve hastaneye yatar. Ancak bu arada da kendi yaptığı davranışın yanlışlığını sorgular:

“İnsan ne garip mahlûktur! Onu kaç türlü tarif etmişler! Çeşit çeşit adamlar, “iki ayaklı hayvandan her şeye alışabilen insana” kadar, çeşit çeşit tarifler yapmışlar. Fakat ben insanı “ikiyüzlü hayvan” diye tarif etmek istemiyorum ve bu tariften kastım insanın riyâkar bir mahlûk olduğunu anlatmak değildir. Bence insan her yüzü aynı derecede samimi olan ikiyüzlü bir hayvandır. İşte ben, hasta olmadığım halde hastaneye gidince aradan daha yarım saat geçmeden kendimi gerçekten hasta zannetmeye başladım Başım ateş gibi yanıyor, midem bulanıyordu.”(S.132)

Hasta olmadığı halde hastaneye gelmiştir ama geldiği andan itibaren de hastalığının ileri boyutlarını düşünerek kendine acır. Kendisinin cenaze alayını, müdürünün öldükten sonra sevineceğini ve arkadaşlarının onun için üzüleceğini hayâl eder.

Yazar dışında hikâyenin asıl konusunu oluşturan akıl sağlığı yerinde olmayan bir adamdır. Yazarın yanına gelerek ona bir kızının olduğunu ve onunla ilgili gerçek dışı hayâllerini anlatır.Çünkü bir kızı yoktur ve onunla ilgili tüm hayâlleri bir kurgudan ibarettir.Örneğin kızının öldüğünü hayâl ederek korkar:

“Hayâllerimin burasına geldiğim zaman garip bir his içinde kaldım. Sanki bütün bu düşündüklerim hayâl değil hakikatti. Kızım gerçekten ölmüştü. Şimdi onun ölüsü karşısında idim. Hayır buna imkân yok, diye bağırdım, o ölmedi ve ölmeyecek. Kızım sesimden uyandı, beni görünce gülümseyerek kollarını boynuma doladı.”(S.137)

Bu adamın fiziksel özellikleri hakkında da bilgi verilmektedir:

“Açık kumral ve bol saçları birbirine karışmış olan bu adamın yüzü o kadar küçük ve buruşuksuzdu ki ,onu ilk evvel bir çocuk zannettim.Fakat büyük mavi gözlerindeki bakışlar bu zannımı düzeltti.Yorgun ve hülyalı bakışlarında uzun bir mazinin ışıkları parlıyordu.”(S.133)

Hasta bakıcı, üçüncü ve hikâyenin sonunda yer alan karakterdir. Yazarın odasına gelerek adamı çıkarır ve yazara onun akıl sağlığı yerinde olmayan biri olduğunu anlatır. Hasta bakıcının fiziksel özellikleri şöyle belirtilmiştir:

“Hasta bakıcının çirkin yüzü şefkat ve sevgi ile adeta güzelleşti, gözleri açık pencereden parlak renklerle görülen tarlalara dalgın dalgın bakarak cevap verdi.”(S.138)

Zaman:

Hikâye, yazarın bir hatırasına ait olduğu için geçmiş zamanı yansıtmaktadır. Fakat eserde yazarın sadece bu olayı anımsadığı zaman dilimi belirtilmiştir:

“Dün gece uykum kaçtı.”(S.132)

Mekân:

Hikâyede mekân olarak bir hastane odası yer almaktadır.

Fikirler:

Hikâye, yine Ağaoğlu'nun pek çok öyküsünde görülen marazi hayâllere sahip şahıslardan oluşmaktadır Hatta bu hikâyede yer alan hasta adamın hayâlinde yarattığı

kızı için kurduğu hayâller Züriyet hikâyesindeki babanın oğlu için kafasında tasarladıklarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

HAYAT MÜCADELESİ

Konu:

Bir hastane laboratuvarında kavanozda tutulan ili dölütün hastanede olup bitenleri izlemesi Hikâyenin konusunu oluşturmaktadır.

Olay Örgüsü:

Kavanoz içine konulmuş iki dölüt, bir hastanede gelişen olayları izlemekte ve aralarında konuşmaktadırlar. Ölmek üzere olan bir kadının kocasıyla aralarında geçen konuşmalar, doğum yapan bir kadının acısı dölütlerin aralarında geçen konuşmaların konularıdır. Dölütler, doktorlara beyaz önlüklerinden dolayı “Hayâ” demektedirler. Dölütlerden biri diğere bir sır verir. Verdiği sırra göre kendisinin, hastaneye girenlerin ve hastanede doğanların fallarına bakmak gibi bir yeteneği vardır. O güne kadar gördüklerine göre doktorlar kız olarak doğan çocukları için üzürlüler. Çünkü doğum sancısı çekmek onlara acı verecektir. Fal yeteneği olan dölüt, bu yeteneğinin doğruluğunu bir doktor üzerinde denemiş ve böylece inanmıştır. Söz konusu doktor, hastalarına çok sevecen davranan ve onların her türlü sorunu ile ilgilenen biridir. Bu doktor, bir gün hastaneye üzgün gelir ve birkaç gün içinde iyice çöker. Birkaç günün sonunda da kızının öldüğü haberi duyulur. Dölüt, bunu önceden görmüştür. Doktor, bir gün bir kadına doğum yaptırır ve doğan kız çocuğuna hiddetle yaklaşır. Tıpkı onun kızı gibi ağladığını, kızının ruhunu alarak dünyaya geldiğini haykırır ve kendini sokağa atarak aklını kaçıır.

Laboratuvarda dölütlerin dışında bir de Buda heykeli bulunmaktadır ve dölütlerin konuşmaları heykeli rahatsız etmektedir. Bu yüzden Buda heykeli ve dölütler sürekli aralarında çekişmektedirler.

Dölütler, birbirlerine nasıl bu kavanozlara girmek zorunda kaldıklarını anlatırlar. Dölütlerin konuşmalarından birinin doğumu tehlikeli olduğu için önceden alınmış, diğeri ise istenmeyen bir bebek olduğu için kürtaj edilmiş ve sonra kavanoza konulmuş olduklarını öğreniriz.

Hastanede gelişen olaylardan biri de kötü kalpli bir hasta bakıcının bebeklerin boyunlarında hangi anneye ait oldukları yazılı numaraları birbirine kasıtlı olarak karıştırmasıdır. Kimsenin görmediğini zannetse de dölütler onu görür ve aralarında konuşurlar.

Hikâyenin sonunda dölütler, içinde buldukları yaşam tarzını değerlendirirler. Bazen diğer insanlara öykünürler; ancak hastanede olup bitenlere bakarak bunun hiç de imrenilecek bir şey olmadığına kanaat ederler.

Tema:

Marazî bir hayâlcilik.

Yazarın Bakış Açısı:

Yazar, hikâyeyi kahraman olarak belirlediği iki dölütün ağzından aktarmaktadır. Bunun dışında bazı yerlerde üçüncü tekil şahıs da anlatıcı olarak devreye girer. Eserde zaman zaman dölütlerin konuşmalarına muhalif olan Buda heykeli de konuşturulmaktadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyede yazarın hayâlcî yönünün doruk noktasına ulaşmış olduğunu görüyoruz. Tabi, bu hayâlcilik onun gerçek dünyanın acılarından kaçma eğilimi doğrultusundadır. Nitekim kahraman olarak dölütleri seçmesi bunu ispatlamaktadır.

Çünkü dölütler gerçek hayatta olabilecek acı ya da mutluluk anlamında hiçbir şeyi yaşayamayacaklardır. Tekdüzelik ve hareketsizliktir onlara özgü olan. Fakat yine de bu durumlarından memnundurlar. Hikâyenin bu fikir üzerine kurulması, yazarın böyle bir hayata olan özlemini göstermektedir.

Şahıslar:

Hikâye, kavanoz içinde duran iki dölütün bir hastanedeki izlenimlerini anlattığı için hikâyede oldukça kalabalık bir şahıs kadrosu bulunmaktadır. Ama başkahramanlar öncelikle bu dölütlerdir. İkisinin de özellikleri her açıdan birbirine benzemektedir. Yalnız, birisinin doğması annesi için hayati tehlike taşıdığından, diğeri ise zamansız ana rahmine düşen bir bebek olduğundan şimdi bu haldedirler. Ayrıca biri diğeri göre daha küçüktür ve bunun olacak hadiseleri önceden görme yeteneği vardır. Dölütlerin dış görünüşleri ise şöyle ifade edilmiştir:

“Küçük bir cam kutunun içinde yan yana duran, gözleri birer nokta, ayakları birer nokta, kolları birer noktadan ibaret iki rüşeym öteki kavanozlardaki büyük insanları korkarak temaşa etmektedirler.”(S.139)

Dölütlerin dışında onların konuşmalarını dinleyen ve bundan rahatsızlık duyan bir Buda heykeli bulunmaktadır. Buda, dölütlerin yaşama dair konuşmalarında sıkılır; çünkü o doğduktan sonra ölmeyi yeğlemiştir. Bunu kendi ağzında şöyle anlatır:

“Boylarına bakmadan fani insanların taliplerini anlamaya çalışan bu küçük rüşeymleri ne yapayım ?..Saçma sözleri ile huzur ve sükûnu bozuyorlar.Ben onlar gibi iki ay değil tam dokuz ay on gün anamın karnında kaldım.Bu müddet zarfında tatmadığım hava hayatının bütün seslerini dinledim.Sonra hükmettim ki bu sesler alemi manasız ve beyhudedir.Kendi arzulla doğarken göbeğimi boynuma geçirdim,kendimi boğdum.Sesten kurtulmak için kendimi hayattan mahrum etmiş iken be sinek vızlamalarına nasıl tahammül edebilirim?..”(S.143)

Kızının ölümü üzerine aklını kaçıran doktor da hikâyenin önemli şahıslarındandır. Genel karakter itibariyle sevecen bir insan olan bu doktor kızının

ölümü ile çöküntüye uğrar ve doğum yaptırdığı bir kadının kızı olduğunu görünce bu çocuğun kendi kızının ruhunu alıp onu öldürdüğünü düşünerek aklını kaçar.

Dölütlerin “beyaz hayâller diye adlandırdıkları doktorlar, ölmek üzere olan hastalar, doğum yapan kadınlar ve son olarak ta doğumhanede bebeklerin kime ait olduklarını gösteren numaralarını kasıtlı olarak karıştıran kötü kalpli hasta bakıcı hikâyenin önemli şahıslarıdır.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru, bir süreç şeklinde belirtilmemiştir. Bir günün belli başlı zaman dilimleri şeklinde geçmektedir:

“Sana **demin** doğan çocuğun istikbalini anlatayım.”(S.141)

“**Bu akşam** fenayım.”(S.144)

“**Şimdi artık** gözlerimizi kapayalım, kendi kanunumuzun bizim için en iyi olan huzur ve sükûnuna dalalım.”(S.150)

Mekân:

Mekân olarak bir hastanenin belli bölümleri geçmektedir:

“Ben bu **hastaneye** girenlerin fallarına bakıyor istikballerini okuyorum.”(S.69)

“**Yandaki bir odadan** hafif bir hıçkırık duyuldu.”(S.139)

“**Ameliyat masasına** bir kadın uzatılmıştı.”(S.140)

Fikirler:

Ağaoğlu’nun bu hikâyesinde hayâl gücünün oldukça genişlediğini görmekteyiz. Dölütleri konuşurmasının amacı, hayat ve ölüm üzerine düşüncelerini aktarmak içindir. Ayrıca hikâyede Buda heykelinin kullanılması dikkat çekicidir. Çünkü Budizm’in bir din olarak içeriğine baktığımızda Buda öğretisinin özünde dünyevî zevklerden soyutlanmanın esas alındığını görüyoruz. Buda heykeli hikâyede bir sembol olarak

dünya hayatının geçiciliğini ifade etmektedir. Nitekim dölütlerle olan konuşmalarından onlara insanların yerinde olma hevesinin ne kadar yanlış bir şey olduğunu anlatmaya çalıştığını anlıyoruz.

Yani Ağaoğlu, bu hikâyesinde yine hayâl gücünün sınırlarını aşarak hayâl- gerçek ikilemini işlemiştir. Hayâllerinin içinde kaybolmak ona zevk vermektedir; fakat siyaset gibi her an aktif olmayı gerektiren bir alanda çalışmak da onu ister istemez hayatın realitesine çekmektedir. Ayrıca Buda imajı aracılığıyla işlenen dünyanın geçiciliği fikri Samet Ağaoğlu'nun öykülerinde karşımıza çıkan yeni özelliklerden biridir.

KEDİSEVEN SOKAĞINDAKİ BAHÇE

Konu:

Hikâyede bir adamın yerde bulunduğu bir kadın resminden hareketle kendince birtakım hayâller üretmesi ve bu hayâllere bağlanarak yaşamaya başlaması anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Ankara'da işini severek yapan bir memur, her iş çıkışı Kediseven Sokağı'ndaki bahçeye giderek bir kanepenin üstünde oturarak saatlerce dinlenmekte; hayatı ve kendini dinleyerek huzur bulmaktadır. Hayatından büyük ölçüde memnun olan bu adamı yalnızca ölüm fikri korkutmakta ve zaman zaman tedirgin etmektedir.

Bir gün yine Kediseven Sokağındaki bahçede her zamanki düşünceleri içindeyken yerde on beş on altı yaşlarında bir kız resmi bulur ve nedenini düşünmeksizin resmi cüzdanına koyar. Akşam olunca da kaldığı pansiyona döner. O gece garip bir rüya görür. Rüyasının garip olan tarafı, rüyasında gördüğü kızın bulunduğu resme çok benzemesidir.

Gördüğü rüyadan sonra bulduğu resim adamın hayatını doldurmaya başlar. Hayâlinde yaşattığı bu kız, zamanla onun sevgilisi hatta karısı olur ve yine her iş çıkışı Kediseven Sokağındaki bahçeye giderek onu beklemeye başlar. Hayâlperestlik zamanla onun hayat tarzı haline gelir ve bu yüzden dairedeki işlerini aksatmaya başlar.

Bir gece yine rüyasında kızı görür. Fakat o,artık bir yılan olarak adamın karşısındadır. Adama yaklaşarak onunla konuşmaya başlar:

“Kadın, aşk, hayat, ölüm hepsi benim. Seni vehimler, hayâller âlemi içine ben sürükledim. Sen artık bu âlemin, en zavallı, en iradesiz bir esirisin.”

Adam rüyadan sonra ondan nefret etmeye başlar ve sabah olunca Kediseven Sokağındaki Bahçeye giderek resmi orada yok eder. Sonrasında da kendini huzur ve sükûnet içinde hisseder.

Tema:

Hayâlî bir aşk.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye birinci tekil şahıs ağzından anlatılmaktadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin yazarla ilgisi, yarattığı karakterin hayâl gücünün sınır tanımaması noktasındadır. Bunu, diğer hikâyelerinin içeriklerinden hareketle söyleyebiliriz.

Şahıslar:

Hikâyenin öncelikli kahramanı bulduğu resmi hayâlînde karakterize eden memurdur. Bu adam, hikâyenin başlarında hayatından memnun ve iyimser bir karakteri temsil etmektedir. Tek korkusu ölümden yanadır. Ölüm fikrinin meçhûliyeti onu fazlasıyla ürkütür; ancak o bu ürküntüyü cehaletine bağlar. Eğer bu konuda daha fazla bilgisi olsaydı tüm korkularına mantıklı birer açıklama getirebileceğini düşünür.

Ama bir gün onun bu kendine göre kusursuz hayatı, bulduğu bir resimle altüst olur. Bulduğu bu resme âşık olan adam, tüm hayatını ona bağlar. Kediseven Sokağındaki Bahçeye gidip saatlerce resimdeki kızı bekler. Yani hikâyenin başkahramanı olan memur alabildiğine hayâlperest ve hassas bir adamdır.

Adamın fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Hikâyenin ikinci şahsı, yazarın resminden yola çıkarak karakterize ettiği on beş on altı yaşlarındaki kızdır. Kızın fiziksel özellikleri yazarın bulduğu resme bağlı olarak şöyle belirtilir:

“Bu on beş on altı yaşlarında bir kız resmiydi. İki kolu yana sarkmış, sanki resim çekilirken ayakta duramayacak kadar yorgun bir vücudu andırıyordu. Zayıf, düşük omuzların arasında geniş bir alnı çerçe veleyen biraz dağınık saçlarıyla, ince kaşlarının altında ürkek bakışlarla dolu gözleri ile, biraz uzun, muntazam burnu, ince dudaklarıyla bana heyecan ve teessür içinde olduğu hissini veren bir başı vardı. Dikkatle baktım: Alın, gözler, dudaklar bu genç kızın resim çekildiği an çok derin bir ıstırap içinde olduğu intibasını veriyordu. Gözlerde yalnız ürkeklik değil, hülyalara boğulmuş bir melal de vardı.”(S.152)

Son şahıs ise adamın ev sahibi olan ihtiyar kadındır. Özellikleri şöyle belirtilir:

“Ev sahibi ihtiyar, ufak tefek, kara kuru bir kadındı.”(S.153)

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru olarak öncelikle mevsim belirtilmiştir:

“**Sonbaharın**, havanın bütün tozlarından kurtularak billurlaştığı, güneşin insana hasret dolu hülyalar düşündüren parlaklığının yüzleri okşadığı günlerden biriydi.”(S.151)

Daha sonraki bölümlerde bu mevsimin belli zamanları verilir.

“**Gece** garip bir rüya gördüm.”(S.153)

“**Ta akşam oluncaya kadar** bekledim.”(S.155)

Hikâyenin sonundaki ifadelerle bakıldığında mevsimin henüz değişmediğini anlıyoruz:

“**Günlerden beri** avuçlarının arasında cıvık bir hamur haline getirdiğin ruhumu, aklımı, vücudumu bırak!”(S.160)

Mekân:

Hikâyede mekân unsuru, hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere önemli bir yer teşkil etmektedir. Hikâye kahramanı memur, Kediseven Sokağı'ndaki bahçe ile kendi ruhu arasında birtakım benzerlikler bulduğu için burayı çok sevmektedir:

“Kediseven Sokağı'ndaki küçük bahçe ile ruhumu birbirine benzetiyorum. İkisi de sükûn ve inziva içindeydiler, ikisi de bu kocaman kâinata kimsenin gözüne çarpmayan, kimseyi rahatsız etmeyen birer köşe idiler.”(S.151)

Ayrıca hikâyede şehir olarak Ankara geçmektedir. Adamın çalıştığı resmi daire ve kaldığı pansiyon da yalnızca isim olarak geçen yerlerdir.

Fikirler:

Hikâyede yine marazi bir ruhun çalkantılarını görmekteyiz.

BİR HASTANIN RÜYALARI

Konu:

Hikâyede ateşli bir hastalık geçiren bir adamın hastalık süreci boyunca gördüğü rüyalar anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Bir adam, günün birinde bürosunda çalışırken kendini hasta hisseder ve izin alarak evine gider. Ateşli bir hastalığa yakalanan adam, ateşli yattığı süre boyunca birtakım rüyalar görür. Bunlar genellikle birbiriyle ilgisi olmayan rüyalarlardır. Adamın

küçüklüğünden beri zihninde yaşattığı başka bir adam daha vardır. Bu adam, zorda kaldığı anlarda ona destek olmaktadır. Ancak bu hayâli adam, şimdi içinde bulunduğu hastalık sürecinde ona daha fazla korku ve güçsüzlük aşılamaktadır. Hasta adamın yattığı sırada doktor gelir ve hastaneye kaldırılması gerektiğini söyler. Ardından hayâli adam gelerek, hastaneye kaldırılırsa kaldırıldığı hastane bir arkadaşının mezarı üzerine yapılmış olduğu için gecelerinin kâbuslarla dolacağını ve bu kâbusların nihayetinde onu öldüreceğini anlatır. Bunun üzerine adam, hastaneye kaldırılma fikrine karşı çıkar. Hasta yattığı süre boyunca rüyaları devam eder. Rüyalarında kendini ebedileşmiş görerek huzur bulur. Bir su kenarındadır; su, ona göre ebediliği simgeler. Ardından birdenbire kopan fırtına ise ölümlü olmanın işaretidir. Ter içinde kalarak kendini garip, sürüngen yaratıkların arasında görür. Bu ortamda sıkıntıdayken yine cennet gibi güzel bir şehre gelir. Hayâlindeki adam, bu tezatlı rüyaların, yaşanan sıkıntıların onu ferahlatmak için olduğunu söyler.

Rüyalarının sonunda bir boşluğa yuvarlanır. Rüyalarında gördüğü karanlık dünya geride kalmıştır. Kendine geldiğinde üstüne eğilmiş endişeli yüzler görür. Halası bir köşede hafif hafif hıçkırılmaktadır.

Tema:

Ölüm korkusu.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, birinci tekil şahıs ağzından anlatılmaktadır. Yazara ait bir anı ile ilgili olduğu için de duyguların aktarımı oldukça gerçekçi bir biçimde yapılmıştır.

Hikâye ve Yazar:

Samet Ağaoğlu, devlet memuru olarak çalıştığı yıllarda ateşli bir hastalık geçirmiştir. Hikâyenin özünün buna bağlı olması çok muhtemeldir. Bunun dışında yazarın bir de çok sevdiği halası(Hatıralarında Humay Hala olarak geçen kişi)vardır.

Şahıslar:

Hikâye ağırlıklı olarak hastalık geçiren adam üzerine kurulmuştur. Bu adam, hastalığın da tesiriyle olmadık hayâller türeten ve kendini buhranlar içinde bunaltan bir karakterdir. Nitekim, küçük yaşında beri kendinin dışında hayâli bir arkadaşa da sahiptir. Adamın hastalığı sırasında kurduğu şu hayâller onun kişiliğine de ışık tutmaktadır:

“Bugün de muhayyilem beni uzak Çin Ülkelerine kadar götürdü. Geniş, tozlu, çorak bir yerde çok sıcak bir yaz günü dolaşıyordum. Etrafımda hiç kimse yoktu. Bir şey bulmak istiyor gibiydim. İçimde korkunç bir eziyet veren endişeler vardı. Acele acele mırıldanıyordum: Bulamadım, bulamadım.”(S.167)

Hikâyede hasta adamın dışında halası, ev sahibi kadın ve doktor gibi şahıslar da bulunmaktadır; ancak bunların herhangi bir özelliğine yer verilmemiştir.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru, adamın hastalanması ile başlayan ve iyileşmesi ile biten bir süreç halinde verilmiştir; ancak bu süreç herhangi bir zaman birimi şeklinde belirtilmemiştir:

“**O gün**, öğleden sonra oturduğum yerde birdenbire başımın yere geldiğini, ayaklarımın havaya dikildiğini zannettim.”(S.162)

Ayrıca, hikâye daha çok adamın hasta iken gördüğü rüyalara dayandığı için gerçeküstü bir zamandan da söz edilebilir:

“Yavaş yavaş **gece** şehrin ve kuru toprağın üstüne indi.”(S.169)

“Bu tezat, bu bir taraftaki aydınlığa mukabil diğer tarafta açılmış karanlık saha, bu bir yandaki gürültü ve diğer taraftaki sessizlik içinde **ne kadar kaldım bilmiyorum.**”

Mekân:

Hikâye, kahramanın çalıştığı büroda başlamış ve bir evin hasta odasında devam ederek sonlanmıştı:

“**Büromda** çalışıyordum; bütün vücudumda birkaç günden beri devam eden hafif bir kırıklık vardı.”(S.162)

“ **Fakir eşyalı bekâr odamda** gözlerimi açtığım zaman başucumda ev sahibi kadını ve ihtiyar halamı gördüm.”(S.168)

Zaman unsurunda olduğu gibi mekân unsurunda da adamın hasta iken gördüğü rüyaların etkisi vardır. Yani rüyasında geçen mekânlar da bu özelliği içinde taşımaktadır:

“Bu gün de muhayyilem beni **uzak Çin ülkelerine** kadar götürdü. **Geniş, tozlu, çorak bir yerde** çok sıcak bir yaz günü dolaşıyordum.”(S.167)

.

Fikirler:

Bir Hastanın Rüyaları, Samet Ağaoğlu'nun marazî hayâlcilik fikrini işlediği bir diğer hikâyesidir. Ayrıca hastalık, rüya gibi kavramlar Ağaoğlu'nun öykülerinde önemli yer tutan unsurlardır. Hikâyelerinin pek çoğunda rüya unsuruna yer veren yazar için rüyalara çocukluğundan beri çok değer vermiştir. Oğuz Demiralp, bu hikâye için şu yorumu yapar:

“Hastanın gördüğü düşlerde, karabasanlarda insanlığın büyük gizleri açılır, açılmaları gibidir. Bengi mutluluğu dupduru bir suyun üstünde, kayık içinde atlaması ilginçtir. Bu ayrıntının altı çizilmelidir. Oradan yaşamın olumlu ve olumsuz hadleri arasında gidip gelmeye geçer. Bir yanda çorak bir ülke, öbür yanda mutlu insanlar kenti. İkincisinin olması için birincisinin olması gerek mi? Nedir bu karşıtlığın nedeni? Gibi doğaötesi sorular hastanın zihnine üşüşür. Hayat muamması bütün çıplaklığıyla, günlük yaşam bilincinin denetiminden kurtularak hasta insanın

dimasını zorlamaya başlamıştır. Hayat muammasını çözmek için düş-düşlem ülkesine geçmek gerekir.”²⁷

OTUZ SENE SONRA

Konu:

Hikâyede otuz yıl önce ayrılan bir karı kocanın tekrar bir araya gelerek eski günlerini konuşmaları ve değerlendirmeleri anlatılmaktadır.

Hikâyenin kahramanı olan adam, bir gün otuz yıl önce boşandığı karısından bir mektup alır. Kadın onunla görüşmek istediğini yazmış ve bir randevu yeri vermiştir.

Adam, mektubu okuduktan sonra otuz yıl öncesine dönerek hatıralarına dalar. Şimdi ise eski karısına karşı hiçbir şey hissetmediğini düşünür; fakat yine de kadının belirttiği yere gider.

Adama göre kadın, kadına göre de adam bir hayli yaşlanmıştır. İkisi de sözü evli oldukları günlere getirirler. Beş yıl evli kalmışlar ve sonra ayrılmışlardır. Adam, evlenirken kadına aşktan başka bir şey vaat etmemiştir ve beş yılın sonunda da adamın duyguları değişmemiştir. Ancak evli oldukları günlerde kadının kocasından yana şikâyetçi olduğu bazı noktalar vardır. Adamın zengin olmayı hedeflemesi fakat bu hedefe ulaşmaya çalışırken birtakım çelişkiler içinde bulunması kadını rahatsız etmiştir. Ayrıca en mutlu oldukları anda adamın karamsar hayâllere kapılarak ölüm korkusu ile iç içe yaşaması da kadını ondan soğutan özellikleri olmuştur. Nihayetinde anlaşarak ayrılmışlar ve otuz sene boyunca da hiç görüşmemişlerdir.

²⁷ Demiralp, (2006): 19

Adam, otuz sene sonra o gün görüştüklerinde kadına “Niçin mezardan çıkıp gelerek bütün bunları bana anlattınız?” diye sorar ve kadın da “Mezara girmeden evvel sizi son bir defa daha görmek için” yanıtını verir.

Tema:

Geçmişle hesaplaşma.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, üçüncü tekil şahıs ağzından karı koca arasındaki ilişkiyi gözleme yöntemi ile anlatılmıştır.

Hikâye ve Yazar:

Yazarın, yaşam öyküsünde böyle bir anısı yoktur; ancak ölüm korkusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hastalık boyutunda karamsar hayâller yazarın hikâyelerinde ortaya koyduğu karakteristik özelliğidir.

Şahıslar:

Hikâyede şahıs kadrosu otuz yıl önce ayrılan bir kadın ve erkekten oluşmaktadır.

Kadın, hayatta beklentileri pek çok kadınınkine benzeyen, mutlu bir yuvası ve çocukları olmasını isteyen bir karakterdir. Nitekim adamlarla evliliklerini yürütememelerinin en öncelikli sebebi de aralarında mizaç farklılığıdır. Adam, kadına göre daha ince fikirli ve sürekli ruhsal karmaşa içinde yaşayan bir karakterdir. Otuz yıl önceki evlilikleri ilerledikçe de adamın bu ruh yapısı daha da karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Kadın, adamdan neden ayrılmak istediğini anlatırken bunu da adama gerekçe olarak gösterir:

“Düşünce ve tahayyüllerin gittikçe vahşi, kaba şekiller almaya başladı. İnsani olan bütün hislerin bir ağacın kabuğu gibi sıyrılıp dökülüyor, bunun altından karanlık, önümde duruyor, sevmediğin bazı insanlardan ne kadar nefret ettiğini onları işkenceler içinde nasıl öldürmek istediğini anlatıyordun.”(S.178)

Kadının fiziksel özellikleri adamın ağzında şöyle aktarılmıştır:

“ Fakat, Allah’ım, bir insan bu kadar değişebilir mi? Çizgilerle dolu bu yuvarlak yüzün, bu beyaz saçların otuz sene evvel kendisini bırakıp giden canlı, güzel kadınla ne alakası vardı? Fakat gözleri aynı gözlerdi. Tatlı, içleri ışıkla dolu koyu kestane renkli gözler!”(S.178)

Adamın fiziksel görünümü kadın kadar detaylı anlatılmamıştır; ancak kadının sözlerinden onun da yaşlı bir görünümü olduğu anlaşılmaktadır:

“ İhtiyarlamışsınız. Seneler çabuk geçiyor fakat izleri çok kuvvetli.”(S.173)

Zaman:

Hikâyenin geçtiği zaman konusunda eserde herhangi bir bilgi verilmemiştir. Hikâyede zamanın belirtilmesinde yoğunluk kazanan nokta geriye dönüşlerin yapılmasıdır. Çünkü otuz sene sonra boşanan çift, tekrar bir araya geldiklerinde geçmiş günlerden bahsederler.

Mekân:

Hikâye lüks bir pastanede geçmektedir. Zaman zaman yapılan geriye dönüşlerle de geçmişte bulunulan mekânlara değinilmiştir.

Fikirler :

Bu hikâyede de karşımıza Samet Ağaoğlu’nun yarattığı klasik tiplerden biri olan kendi dünyasında çelişkileriyle yaşayan, boğulan ama yine de bundan vazgeçemeyen adam çıkmaktadır. Nitekim kadın ve adamın ayrılma nedenleri de adamın bu çelişkili ve güçsüz dünyasıdır. Kadının beklentileri daha basit ve sıradandır. Adam ise daha büyük şeyler hayâl etmesine rağmen hayâllerinin ölçüsünde çaba gösteremeyecek kadar

güçsüzdür. Yine karmaşık bir hayâl dünyası ve çelişkiler. Bu hikâyeye dair Oğuz Demiralp'in yorumu şöyledir:

“Gerçekleşmeden yarım kalmış bir aşk, sevdanın tutulmamış vaadi gibi gösterilir yaşam. ‘Kırık Hayatlar’ sözü gelir akla... Samet Ağaoğlu'nun ilk öykü kitabında ağır, kasvetli bir dünya kurulmuştur.”²⁸

ÖĞRETMEN GAFUR

Konu:

Fikirlerinin çalınmasından korkan bir adamın yaşadıkları anlatılır.

Olay Örgüsü:

Yazar, kaldığı otel odasının dolabında yazılı bir kâğıt bulur ve bu yazıları kimin yazdığını merak eder. Görevliyi çağırarak kendinden öce o odada kalanların listesini ister. “Öğretmen Gafur”adı gözüne takılır. Görevliden onun hakkında bilgi alır ve kendi tanıdığı Gafur’la aynı kişi olduğundan emin olur.

Yazar, Gafur’un on beş yıl önce Ankara’da tanışmıştır. Liseye edebiyat öğretmeni yardımcısı olarak atanmış garip görünümlü bir kişidir. Edebiyat, felsefe gibi alanlarda derin bir bilgisi vardır. Birkaç dil bilir ve çevresindeki insanları bu özellikleri ile kendisine çeker. Zamanla yazarla arkadaşlıkları ilerler. Gafur, yazara bir kitap yazmakta olduğunu, bu kitapla yıllardır içinde sakladığı özgün fikirlerini anlatacağını söyler ve etrafındaki

²⁸ Demiralp, (2006): 19

insanların bu fikirleri çalmak için çabaladıklarını anlatır. Ayrıca yazardan, bu kitap meselesini bir kadın öğretmen bilmemesini özellikle ister. Yazar, buna bir anlam veremez; ancak yine de kabul eder.

Bir gün bu kadın öğretmen ve kocası Gafur' u evlerine davet eder. Gafur, savunduğu fikirlerin zıddını söyleyerek onları şaşırtır. Bunları yazara anlatır ve asıl fikirlerini öğrenmemeleri için böyle davrandığını söyler. Bu olaydan bir süre sonra Gafur ortadan kaybolur. Yazar onunla tekrar karşılaştığında Gafur, perişan bir haldedir. Çünkü bu geçen süre zarfında onu tımarhaneye atmışlardır. Çıktığında ise herkes ona acıdığı için ilgi gösterir. Gafur ise bu ilgiyi, artık fikirlerine itibar edildiği şeklinde yorumlar.

Bir gün yazara, "İşittim ki sen bir kitap yazmışsın. Orada hayatla ölümü karşılaştırarak konuşturuyormuşsun. Bu kitaptan bana da ver." der. Yazar, böyle bir kitap yazmadığını söylese de Gafur inanmaz "Yoksa fikirlerini çalacağımdan mı korkuyorsun?" diye karşılık verir.

Tema:

Bir ruh hastasının bunalımları.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye, kaynağını Samet Ağaoğlu'nun hayatında birebir yaşadığı bir olaydan almaktadır. Bunu, edebiyatla ve edebiyatçılarla ilgili hatıralarını topladığı İlk Köşe kitabından öğreniyoruz:

"O sıralarda Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalışan bir arkadaşım vardı, Öğretmen Gaffar. Çok genç yaşta Türkiye'ye gelmiş bir Şirvanlı. Bakanlık rahmetli Yusuf Akçura'nın devlete bıraktığı kütüphanede kitapların, vesikaların tasnifine, konularına göre sıralanıp

defterlere yazılmasına bu arkadaşımı memur etmiş, o da benden çalışırken yardım istemişti.”²⁹

Samet Ağaoğlu, İlk Köşe’de Gaffur’u böyle anlatmaya başlar ve devamı da neredeyse bire bir benzerdir.

OĞLUM

Konu:

Hikâyede küçüklüğünde oğlunu birkaç kez döven ve bundan duyduğu pişmanlığı oğlu üniversiteyi bitirdiği gün ona itiraf ederek kendini affettirmeye çalışan bir baba anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Genç adam, üniversiteyi bitirdiği gün evine gelir ve bezginlik içinde kimseye görünmeden odasına çıkar. Bir süre sonra babası yanına gelir ve ona neler hissettiğini, daha doğrusu artık kendisine bağlı olarak yaşamaktan kurtulduğu için sevinip sevinmediğini sorar. Genç adam, babasının bu sözleri karşısında oldukça şaşırır. Ondan kurtulmak gibi bir düşüncesinin hiç olmadığını; çünkü babasının iyi bir adam olduğunu söyler. Babası cebinden küçük bir not defteri çıkararak büyük harflerle “BUGÜN BABAMDAN ÜÇ KERE DAYAK YEDİM” yazan yeri oğluna gösterir. Babası, bu defteri oğluna 1949 senesinde hediye etmiştir ve yazının tarihi de 1 Ocak Cumartesi’dir. Baba, oğlu doğduğu ilk zamanlarda ona hiç alışmamıştır. Ağlamaları ve kendi kendine yarattığı oyunlar ona oldukça itici gelmiştir. Tahammül edeceğine dair kararlar olsa da başaramamıştır. Bir gün yine çocuk babasının ilgisini çekmek için türlü oyunlar yaptığı bir sırada baba, oğluna ilk tokadı vurmuştur. Sonrasında pişmanlık duysa da aynı şeyi birkaç kez tekrarlamıştır. Oğlu her tokadı yediği zaman tepkisi farklı olmuştur. Baba, bunun üzerine dayanın bir çözüm olmadığını, çocuğun dayak yedikçe duyarsızlaşıp yüzüstüleşebileceğini düşünür. Ayrıca kendini oğlunun yerine koyarak onun çaresizliğini ve acizliğini anlamaya çalışır. İçi daha da burkular. Bundan sonra oğlundan özür diler ve

²⁹ Samet Ağaoğlu, (1978): *İlk Köşe*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul:27

bir daha ona hiç vurmaz. İşte, oğluna üniversiteyi bitirdiği günde de ona bunları anlatarak içini iyice rahatlatır. Artık oğlu ile arasında hiçbir sorun kalmamıştır.

Tema:

Geçmişe dair duyulan pişmanlık.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye üçüncü tekil kişi tarafından anlatılmaktadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyede anlatılan olay, doğrudan yazarın hayatında yaşanmamışsa da söz konusu karakterler, yazarın hayatındakilere benzemektedir. Babanın, Ahmet Ağaoğlu'nu, genç adamın ise kendisinin temsil ettiği düşünülebilir. Çünkü Ahmet Ağaoğlu da hikâyedeki baba kadar otoriter ve oğlu ile mesafeli, Samet Ağaoğlu da o zamanlar bir o kadar babasının ilgisine muhtaçtır.

Şahıslar:

Hikâyenin şahısları bir baba ve oğludur. Baba oldukça otoriter olmasına rağmen yaptıklarını sorgulayacak kadar; hatta bunun için oğlundan özür dileyecek kadar açık görüşlüdür. Oğlu ise bu sertlikten oldukça çekinen fakat babasına çok derin sevgi duyan bir karakterdedir.

Zaman:

Hikâyede zaman kavramı, belli bir tarih şeklinde belirtilmemiştir. Genel ifadelerle geçtiği görülmektedir.

“Genç adam **üniversiteyi bitirdiği gün**, eve büyük bir gayretin sonunda elde edilmiş meyvenin tadını kaçıran ve hayatta herkesçe hiç olmazsa bir kere hissedilen garip bir bıkkınlık ve bezginlikle döndü.”

Hikâyede teknik olarak geriye dönüşler de bulunduğu için geçmiş zaman da belirtilmiştir:

“Akşamları eve geldiğim zaman ilk dakikalar beni biraz eğlendiren konuşmaların, sıçrayışların, bağırmanın biraz sonra hakiki bir ıstırap sebebi oluyordu.”(S.199)

Mekân:

Hikâyede mekân olarak herhangi bir şehir adı gibi genel bir mekân adı geçmemektedir. Yalnızca yer yer bir evin belli başlı bölümleri geçmektedir:

“Kimseye görünmeden odasına çıkarak, yatağına uzandı.”(S.190)

“Akşamları eve geldiğim zaman.....”(S.199)

Fikirler:

Hikâyede Samet Ağaoğlu, yine sıklıkla irdelediği bir konu olan baba-oğul ilişkisine temas etmektedir. Tabi ki temsîlî olarak yarattığı karakterler vasıtasıyla kendi babasıyla olan ilişkisine değinmiştir. Dayak, Ağaoğlu'nun da çocukluğunda hatta az çok çocukluk dönemini geçtikten sonra da babasından gördüğü bir şeydir. Babası, Samet Ağaoğlu'na en son çok ağır hasta olmadan önce dayak atmıştır ve onun o acizliğini gördükten sonra bir daha vurmamıştır. Samet Ağaoğlu da bu hatırasını hikâyesine bu şekilde yansıtmıştır.

BABAM

Konu:

Samet Ağaoğlu, bu hikâyesinde hatıralarına dayandırarak babasının yaşamını ve kendinde bıraktığı izleri belli başlıklar altında anlatır.

Olay Örgüsü:

Samet Ağaoğlu'nun babasını anlattığı bu biyografik hikâye beş başlık altında düzenlenmiştir:

- 1.Molla Gürani
- 2.Saraçhane Başı
- 3.Keçiören
- 4.Son Seneler
- 5.Ölüm

Molla Gürani,Saraçhanebaşı ve Keçiören Samet Ağaoğlu'nun yaşadığı yerlerdir.Babasına dair hatıraları Molla Gürani'de başlar. Burayı çok net hatırlamamakla birlikte babasına dair hatıraların hatta tüm hayatının burada başladığını söyler.Molla Gürani semti, İstanbul'da Aksaray ile Çapa arasında bir yerdedir ve Ağaoğlu'nun bu semte dair hatıraları büyük Fatih yangını ile son bulur; çünkü Fatih yangınında buradaki evleri de yanar.

Saraçhanebaşı da İstanbul'da bir semttir ve burada babası ile ilgili hatıraları, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgisinden dolayı Malta'ya sürgüne gönderilme hadisesine dayanır. Ahmet Ağaoğlu Malta'dan mektuplar yazarak ailesinin yanındaymışçasına onları yalnız bırakmaz.

Hikâyenin Keçiören başlığı altında anlatılanlar, Samet Ağaoğlu'nun yorumuyla şuurlu bir baba oğul münasebetinin hikâyesidir. Molla Gürani ve Saraçhanebaşı artık mazi olmuştur. Bu bölümde Keçiören'e dair en güzel hatıraları Keçiören bağlarında geçirdiği zamanlardır. Babası için söyledikleri ise onu nihayetsiz bir otorite simgesi olarak algıladığıdır. Keçiören'de geçirdiği senelerde aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesinde babasının öğrencisi olur. Bir süre öğrenim hayatında da onun otoritesi altına girer; hatta Genç Türk Edebiyat Birliği adında bir cemiyet kurduğu için de babası ile çatışır.

Son Seneler başlığı altında anlatılanlar 1931-1939 yılları arasını kapsar. Ve Ahmet Ağaoğlu'nun hayatının en yorgun aşamasını ifade eder. Samet Ağaoğlu'nun ifadelerine göre bu seneler şöyle geçer:

“ Babamın ekseriya marazî denilebilecek kadar hassas bir adam olduğunu yazmıştım. Aile hayatımızda bu hassasiyet ömrünün son senelerine doğru bilhassa artmıştı.

Hikâyenin son başlığı ölümdür ve Ahmet Ağaoğlu'nun yaşlılığa dayanamayarak ölümü anlatılır. Ahmet Ağaoğlu, ölüm kavramına bakışını ölmeye yaklaştığı o anda şöyle ifade eder:

“ İnsan bir makinedir. Vicdani bir makinedir. Her makine gibi o da duracak. Ölüm bir tabiat kanunudur. Hepimiz ona boyun eğeceğiz. İşte ben duruyorum . Metin olun, birbirinizden ayrılmayın.”(S.236)

Tema:

Geçmişe duyulan özlem.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye birinci tekil şahıs ağzından anlatılmaktadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyede, doğrudan yazarın kendi hayatı anlatılmaktadır.

Şahıslar:

Hikâyede şahıs kadrosu tamamen Ağaoğlu'nun hatıralarındaki kişilerden yani gerçek hayattaki şahıslardan oluşmaktadır.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru olarak geçen yıllar belirtilmiştir.1918'den Ahmet Ağaoğlu'nun öldüğü 1939 yılına kadar olan süreyi kapsar.

Mekân:

Hikâyede mekân olarak Samet Ağaoğlu'nun yaşadığı ve babasına dair hatıralarının bulunduğu Molla Gürani, Saraçhanebaşı ve Keçiören semtleri ile babasının sürgüne gönderildiği Malta'nın adı geçmektedir.

BİR İNTİHAR**Konu:**

Hikâyede şöhret peşinde olan bir kadının bu uğurda sevgilisi olan adamı bile öldürmeyi göze alması anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Bir adam ve kadın üç yıldır birlikte. Kadın; aşk, şöhret ve gurur gibi insan nefsinin sahip olduğu en zayıf özellikleri aşırı biçimde arzulayan biridir. Kadının bu duygularına karşılık adam da kadını ihtirasla sevmektedir ve onun şöhret arzusunu tatmin edebilmek için kendisini öldürmesini teklif eder. Ayrıca adam, hastalık derecesinde ıstıraptan zevk alan bir tiptir ve ölüm fikri ona iyice ıstırap vermeye başladığı için de ölmeyi istemektedir.

Kadın, adamın teklifini ilk duyduğunda biraz ürkmüş; fakat zamanla bu fikre alışmıştır. Adam, kendisini öldürdüğünde olacakları bütün ayrıntıları ile kadına anlatır ve ölümün kendisi için de bir kurtuluş olduğunu söyler. Yani kadının adamı öldürmesi, ikisinin de ulaşmak istedikleri hedeflere giden tek yoldur. Kadın, çok arzu ettiği şöhrete kavuşacak, adamsa çok korktuğu ölüm anı ile yüzleşerek bu korkunun üstesinden gelmiş olacaktır. Kadın, günlerce tereddüt içinde düşündükten sonra adamın uzattığı silahı onu öldürmek üzere alır.

Tema:

Ölüm korkusu.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye ile yazarın herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

Şahıslar:

Hikâye, yalnızca bir kadın ve bir adam arasında geçtiğinden iki şahıs söz konusudur.

Adam, ölüm fikrinden aşırı biçimde korkmaktadır. Ama yine de onunla karşı karşıya geleceğini bildiği için bu anın bir an önce gerçekleşmesini istemektedir. Ayrıca bunca korktuğu ölüm anını ihtişamlı bir şekilde yaşamayı arzu eder. Bu yüzden de kendisini kadının öldürmesini istemektedir.

“ Sessiz sedasız ölmek! Bunun tasavvuru bile beni tiksindirmeye kâfi! Hayır, hayır, büyük gürültü ile nihayet bulmalıyım! Oh, işte yine teferruatına kadar gözlerimin önüne geliyor.”(S.240)

“Sen silahı alnıma boşaltacaksın, yüzükoyun yere yuvarlanacağım. Dışarıdan silah sesini işitenler kapıya koşacaklar, açın açın diye bağıracaklar...”(S.240)

Zaman:

Hikâyede zaman olarak belli bir tarih geçmemektedir. Genel ifadeler kullanılarak yapılması planlanan olay anlatılmıştır. Sadece kadın ve adamın üç seneye yaklaşan birlikteliklerinden bahsedilmiştir.

Mekân:

Mekân olarak belli bir yer bulunmamaktadır. Sadece planlanan cinayetten sonra hayâl edilen bir mahkeme salonu bulunmaktadır.

Fikirler:

Samet Ağaoğlu'nun ölüm fikrinden kurtulamayan kahramanı bu sefer karşımıza başka bir kurguyla çıkmaktadır. Bu hikâye, 1975 yılında Metin Erksan tarafından sinemaya uyarlanmıştır.

AHMET SÂİ'NİN VİCDAN AZABI**Konu:**

Hikâyede yazarın rüyasında küçükken anlaşılamadığı, zaman zaman dövdüğü arkadaşını görmesi ve bu rüyayla vicdan azabına boğulması anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Ahmet Sâi, bir gece bir rüya görür. Bu rüya, onun için kâbus denilebilecek kadar korkutucudur. Enver adında bir çocukluk arkadaşı vardır. Enver, daha çocukken tren altında kalmış, bacaklarının dizlerinden sonraki kısmı koparak ölmüştür. Ahmet Sâi'yi bu olayda üzen şey, Enver'in ölmesinden çok dizlerinin koparak ölmesidir. Enver, Ahmet Sâi'nin çocuklar arasındaki gücüne ve otoritesine hayrandır; ancak Ahmet Sâi Enver'i hiç sevmemektedir. Bu yüzden de onu her fırsatta dizlerine vurarak döver. İşte, Enver'in dizlerinin koparak ölmesi Ahmet Sâi'yi bu yüzden çok üzer ve vicdan azabına sürükler.

Enver, Ahmet Sâi'nin rüyasına girdiği gece, ondan bir şikâyeti olmadığını ve onu sevdiğini, yediği dayakları ise hak ettiğini söyler. Çünkü Enver, Ahmet Sâi'ye hayran olmakla birlikte onu kıskanmakta ve onun ölmesini istemektedir. Ahmet Sâi'nin de bunu hissettiği için onu dövmüş olabileceğini düşünür. Yalnız Enver, Ahmet Sâi'nin hayatındaki en büyük eksikliğin Tanrı'ya inanmaması olduğunu söyler. Bu konuda Enver ve Ahmet Sâi uzun uzun konuşurlar. Ahmet Sâi, konuşmalarında Tanrı fikrini çürütmeye

çalışırken Enver de aksini ispatlamaya çalışır. Sonunda Ahmet Sâi, Enver’e kızarak onu kovar. Kızmasının yanı sıra yine otuz beş yıl önce yaptığı gibi onu dizlerine vurarak dövmeğe başlar. Enver’in dizlerinden fışkırarak kan bütün salonu doldurmaya başladığı anda haykırarak uyanır.

Bu kâbus içinde geçen geceden sonra Ahmet Sâi’nin hayatında yeni bir dönem başlar.

Tema:

Vicdan azabı.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâyede yazar, üçüncü kişi konumundadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye, yazarın hatıralarından hareketle söyleyebileceğimiz üzere doğrudan Samet Ağaoğlu’nun hayatı ile ilgilidir. Samet Ağaoğlu, hatıralarında ağabeyi Abdurrahman Ağaoğlu ile aralarında bir sorun olduğunu ve bu sorunu halledemedi ağabeyinin öldüğünü anlatır. Ayrıca Ağaoğlu’nun ağabeyi Abdurrahman ile anlaşamadığı dönemlerde Enver adında bir arkadaşı vardır ve gerçekten de Ağaoğlu, onu dizlerine vurarak dövmeğtedir. Daha sonra Enver’in ölüp ölmediğini hatıralarından çıkaramıyoruz; ancak hikâyenin “vicdan azabı” fikri etrafında yoğunlaşması, Ağaoğlu’nun yaşadığı bu iki olayla ilişkilendirilebilir.

şahışlar:

Hikâye Ahmet Sâi adında bir adam ve rüyasında gördüğü çocukluk arkadaşı Enver arasında geçmektedir.

Hikâye, olay öğesi açısından rüyada geçtiği için karakterlerden Enver, hayâli bir şahıştır. Ancak rüya da olsa Ahmet Sâi, Enver’in bu şekilde karşısına çıkmasından oldukça korkar. Çünkü rüyasında Enver’le ilgili olarak gördükleri adeta bire bir gerçeği yansıtır. Enver’le olan ilişkisi, Enver’in yaşadığı süre zarfında oldukça kötüdür. Hikâyede

bu kötü ilişki dolayısıyla Ahmet Sâi'nin nasıl bir karakter olduğu az çok belirir. Enver'i sebepsiz dövmesi onun hırçınlığını gösterir. Ayrıca gerçek hayatta olup olmadığı belirtilmemişse de Ahmet Sâi'de Allah inancı yoktur ve Enver'e göre onun en büyük eksikliği bu konudur. Onun dışında yine Enver'e göre Ahmet Sâi, oldukça güçlü ve mükemmel bir kişiliktir.

Enver'in hikâyede karşımıza çıkan en belirgin özelliği Ahmet Sâi'yi kıskanması ve ona aşırı derecede imrenmesidir. Ayrıca Ahmet Sâi'nin inançsızlığına karşılık o, Allah'a inanan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Ahmet Sâi'nin bu konudaki fikirlerini çürütmeye çalışır.

Zaman:

Hikâye tamamıyla bir rüya içinde geçmektedir. Rüya hatırlanan zaman otuz beş yıl öncesidir.

Mekân:

Hikâye bir rüyanın aktarılması şeklinde olduğu için mekân tamamen soyuttur.

Fikirler:

Yukarıda hikâyenin yazarla bağlantısı kısmında da belirttiğimiz gibi hikâyenin konusu yazarın barışamadan ölen ağabeyi ile ilgili olabilir. Ayrıca Ahmet Sâi, yazarın hatıralarında da belirttiği gibi kendini anlatmak için yarattığı karakteridir. Dolayısıyla ağabeyi ile bağlantılı olması çok muhtemeldir. Oğuz Demiralp, bu öykü hakkında şu yorumu yapar:

“ Öykü, görünüşte bilinçdışı bir olay, yani düş yoluyla katharsis örneğidir. Ancak Büyük Aile kitabında yer alan Ahmet Sâi'nin Korkusu ile birlikte okunması gerekir. İkinci öykü birincisini büyük ölçüde içerdiği gibi ek boyutlar da taşımaktadır. Varlık/ yokluk üzerine Dostoyevski'yi çağrıştıran konuşmalar, düşünceler görülür. Anlatıcı, Ahmet Sâi'nin anı defterini okuyarak düzer öyküyü. Ahmet Sâi ölüm korkusuyla yaşayan bir kişidir.. Ölüm, karşısına çok yakın bir arkadaşını ölümü olarak, rahmetli babasının düşüne girmesi olarak, tramvay altında ezilen birinci öyküdeki arkadaşı olarak gelir. Oldukça felsefi

düzeyde yaşanan bir korkudur bu. ‘Şuurun var olduğu anla, olmadığı arasındaki çizgiyi...’ ararken üreyen bir korku. Ahmet Sâi’nin düşünce ve duygu serüveni belli bir inanışa göre evrilir. Bu süreç içinde “Galiba şimdiye kadar gölgemden korkmuşum” der. Aslında 19. Yüzyıl yazınında, bu arada Dostoyevski’de işlenen “öteki” betisi açıkça ele alınmaktadır. Birçok ayrıntıda Ahmet Sâi ölü arkadaşlarıyla bakışım ilişkisine girer. Bu arada “hiddetli baba” yine karşımızdadır. Ahmet Sâi ise kendisinden iki yaş büyük ağabeyini babasına gammazlayarak, onu dayak yiyişini hazla seyreden, çocukken kendisinden küçük arkadaşına şiddet uygulayan kişidir. Bu şiddetin aslında kendisine dönük olup olmadığı sorusu gelir akla...”³⁰

KORKU ve NETİCESİ

Konu: Hikâyede bir örgüte mensup iki kişinin kendilerine verilen görevleri yapıp yapmamadaki kararsızlıkları anlatılmaktadır.

OlayÖrgüsü:

İki kişi bir gece yarısı bir toplantıdan çıkarlar. Bu toplantıda onları bir araya getiren, ortak düşünceleri üzerine konuşup bir karar vermişlerdir. İkisi de verdikleri bu kararın korkusu içindedirler. Hem davalarına ihanet etmeyi istemezler hem de yaşama isteği ile doludurlar.

Aralarında, içinde buldukları bu durumun doğruluğu üzerine tartışırlar. Karakola gidip her şeyi anlatmayı düşünseler de yapamazlar. Tekrar görüşmek üzere ayrılırlar. Birinci kişi, yaşamayı çok istemesine rağmen, arkadaşlarına ihanet etmeyi kendine yakıştıramadığından kendini asarak intihar eder. İkinci kişi ise arkadaşından ayrıldıktan sonra bir iç muhakeme yapmaya başlar. Aynı davayı güden arkadaşlarına katılırsa öleceğini, katılmazsa yaşayacağını düşünür. Fikir davası için ölmektense yaşamayı tercih eder ve gidip her şeyi anlatmaya karar verir.

³⁰ Demiralp,(2006):21-22

Tema:

İç hesaplaşma.

Yazarın Bakış Açısı:

Yazar, hikâyede üçüncü kişi anlatıcı konumu

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin yazarının hayatıyla doğrudan bir ilgisi yoktur; ancak içeriğine bakıldığında siyasî yaşamının bir yansıması olduğu düşünülebilir. Hikâyedeki kişilerden birinin kendini idam ederek öldürmesi, Ağaoğlu'nun yaşadığı dönemde görülen idam olaylarını anımsatmaktadır.

Şahıs Kadrosu:

Hikâye, bir fikir davası dolayısıyla aynı topluluğa bağlı olan iki kişiden oluşmaktadır. Bunların hikâyede görülen ortak özellikleri, davranışlarının doğru olup olmadığını sorgulamalarıdır.

Kişilerden biri çok dürüştür. Uğruna savaştıkları dava için ölmek onu korkutmamaktadır; fakat arkadaşlarına ihanet etmiş olmamak için de kendini asarak intihar eder.

Diğer kişi fikirleri uğruna ölmeyi göze alamayacak kadar korkaktır. Böyle bir ideal uğruna savaşmak onun harcı değildir. Bu yüzden de bir karakola giderek her şeyi anlatmaya karar verir.

Kişilerin fiziksel özellikleri hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru, günün belli bir saati(gece) olarak geçmektedir.

“Son toplantıdan **gece yarısından biraz sonra** çıktılar”(S.253)

“**Bir saat kaldı. Yalnız bir saat!** Sonra ebedî karanlık”(S.256)

Mekân:

Hikâyede mekân unsuru, özel yer adlarıyla belirtilmemiştir. Mekân unsuruna dair bazı örnekler şöyledir:

“Geçtikleri bu kenar sokaklarda bozuk kaldırımlar arasında birikmiş sulara batıyorlardı.”(S.251)

“Büyük caddeye geldikleri ana kadar konuşmamışlardı.”(S.253)

“Ötekisi, **Hükümet konağının önünde** arkadaşlarından ayrılan uzun boylu adam, tıpkı birincisi gibi kendi kendine mırıldandı.”(S.257)

Fikirler:

Samet Ağaoğlu, hayatını büyük ölçüde siyasetle uğraşarak geçirmesine rağmen siyasî yaşamını hikâyelerine çok yansıtmamıştır. Ancak bu hikâyede, söz konusu kişilerin nasıl bir dava için bir araya geldiklerine yer verilmemesine rağmen hikâyeye az da olsa Ağaoğlu'nun siyasî yaşamını çağrıştırmaktadır.

“.....bire bir adım mesafe ile dizilmiş sehpalarda arkadaşları sallanıyorlardı.Hepsinin gözleri açık kendisine bakıyorlardı.”

Yukarıda alıntıladığımız cümlelerde gördüğümüz gibi hikâyede idamdan bahsedilmektedir ve idam, Ağaoğlu'nun bulunduğu siyaset ortamında sıklıkla rastladığımız bir durumdur.

Hikâyeye, bu özelliğinin dışında Samet Ağaoğlu'nun çok kullandığı bir yöntemden psikolojik çözümlemelere, şahısların içinde buldukları durumu sorgulamaları suretiyle yer vermektedir.

Oğuz Demiralp'in hikâyeye dair yorumu şöyledir:

“ ‘Korku ve Neticesi’ anlaşılan yönetime karşı komploya karışan iki arkadaşın öyküsüdür. Biri davasından vazgeçmemek için kendini asmayı yeğlerken, öteki kendini kurtarmak için gammadıcılık

yapmaya yönelecektir. Ahmet Sâi'nin iki yüzü gibidir bu iki kişi: ' İkiyüzlü, iki cepheli olmak ne güç!'"³¹

YAZAMADIKLARIMDAN

Samet Ağaoğlu'nun hikâyeleri arasına aldığı bu yazı, aslında bir hikâye özelliğinde değildir. Yalnızca, hikâyelerini yazarken hangi durumlarla karşılaştığını ve ısrarla kullanmakta olduğu şahısları, olayları anlattığı bir yazıdır. Kısacası Ağaoğlu'nun yazma serüvenini anlattığı yazıdır. Bu şahıslar ve olaylar özetle şöyledir:

- _ Evlat-baba olayı
- _ Bir meczup
- _ Kocasına onun en yakın arkadaşıyla ihanet eden kadın
- _ Müzisyen bir arkadaşının hatırası
- _ Bir gün romanını yazmak istediği bir insan
- _ Yazarın, kendi içinde yaşattığı; durmadan yürüyüp giden bir tip

Bu yazı üzerine Oğuz Demiralp'in düşünceleri şöyledir:

"Yazamadıklarımından öyküsünde anlatıcı bir yapıntı yazarıdır. Yarattığı ya da tasarladığı yapıntı kahramanlarıyla uğraşır durur. Bir yazar için kahramanlarının nasıl canlı birer varlık haline gelebildiğini bu öyküde görürüz. Giderek, kahramanların gerçekten canlı insanlar gibi başlarına buyruk olabildiklerini de anlarız. Anlatıcı birçok kahramanıyla didiştikten sonra "Kafamın içinde senelerden beri yaşayan birkaç insan var ki, artık benim için hakikî birer varlık haline geldiler" der. İki kişiyi anlatır. Birincisi, bazen düşlerinde, bazen dinlenmek için gözlerini kapadığında karşısında beliren "orta boylu, hafif çilli yüzünde kapaklarının içine çekilmiş küçük yeşil gözleri ile" ona bakan

³¹ Demiralp, (2006): 22

dikkatle bakan bir insandır. Bir türlü yazarın ona biçtiği rolleri kabul etmez, ama yazarın peşini de bırakmaz hiç. İkincisi, daha gizemli bir kişidir. "Ufak tefek; zayıf yüzü daima asık; siyah gözlerinde yorgun ve düşünceli bakışları var..."dır. Her yerden hiçbir yere, hiçbir yerden her yere hızla dolanan, huzursuz bir meczuptur sanki... Dinlenmek nedir bilmez. "Süratle uzaklaşıp" gider hep. Kimdir bu iki kişi? Samet Ağaoğlu'nun öyküleri aslında soru dolu. Sanat yapıtlarında bu soruların yanıtlarını, yani izleksel karşılıklarını yine yapıtın içinde aramak gerekir. Ancak her sanat yapıtı bütün bu sorulara yanıt üretebilecek denli kendini tamamlamamıştır."³²

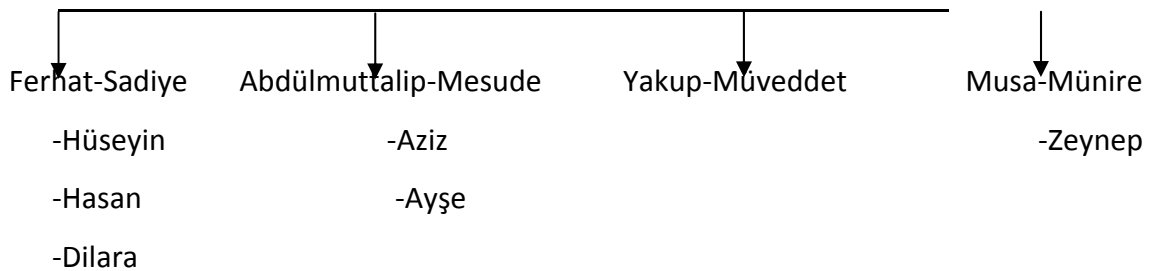
BÜYÜK AİLE

Konu:

Hikâyede Hacı Gıyas adında bir adamın Tokat'ın Niksar kazasında yaşayan kalabalık ailesinin o öldükten sonra İstanbul'a gelerek burada parçalanmaları anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

HACI GIYAS

³² Demiralp, (2006): 22-23

Hacı Gıyas, Tokat'ın Niksar kazasından olan toprak zengini bir adamdır. Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz gibi dört oğlu vardır ve Hacı Gıyas, bu dört oğlunu ailenin zenginliğinin korunabilmesi için kardeşinin dört kızı ile evlendirmiştir.

Hacı Gıyas'ın ailesi çok zengindir; fakat oğulları ve gelinleri bu zenginliğin sefasını İstanbul'da sürmek istemektedirler. Bu yüzden de sabırsızlıkla Hacı Gıyas'ın ölmesini beklerler. Hacı Gıyas, bir gün ölür ve bu dört aile, Tokat'taki her şeyi satarak İstanbul'a yerleşirler. Boğaziçi ve Kadıköy semtlerinde lüks bir yaşam sürmeye başlarlar. Bu lüks içinde etraflarındaki fakir insanlara yardımda bulunmayı da ihmal etmezler. Ancak müsriflikleri öylesine aşırıdır ki bu yaptıkları yardımlarla tezatlık oluşturur. Ayrıca ailenin kadınları doğuştan çirkin bir görüntüye sahip olduklarından kocalarının evlilik dışı ilişkilerine göz yumarlar; hatta bunu desteklerler.

Hacı Gıyas'ın ailesi, İstanbul'a yerleştikten sonra çok lüks bir hayat yaşamaya başlasalar da bu, sonraları çöküntüye uğrayacaktır. Bu çöküntüde, Hacı Gıyas'ın mal varlığını ailenin har vurup harman savurması etkili olduğu kadar büyük oğul olan Ferhat'ın da etkili olduğu görülür. Ferhat, yaş olarak en büyük kardeştir ve diğer kardeşlerine göre daha olgundur, manevî yönü gelişmiştir. Bunun dışında Ferhat, Hacı Gıyas'ın fikri yapısına daha yakın görünmektedir. Bu yüzden de ailenin bireyleri Ferhat'ı daima dışlamaktadırlar. Onların bu tavırlarına karşın Ferhat, kendine bir ev tutarak ayrı yaşamaya karar verir. Karısı Sadiye de Ferhat'ı istemeyenler arasında olmasına rağmen onun bu hayat tarzına tahammül edemez ve onu takip etmeye başlar. Bir kadının Ferhat'ın evine girip çıktığını görür; fakat buna pek aldırmaz. Çünkü onun için zaten alışılmış bir durumdur. Sadiye'nin bu kıskançlığı, Ferhat'ı diğer kardeşlerine rezil etmesine kadar varır. Ferhat'ın artık çok değiştiğini, kendi dünyasında anlaşılmaz şeyler yaşadığını ve bunları kendisi ile paylaşmadığını söyler. Bir gece yarısı Ferhat, Sadiye'yi sandalye ile kovalamaya başlar. Bunun üzerine tüm kardeşler toplanarak Ferhat'ı tımarhaneye kapattırırlar. Bir süre sonra Ferhat, tımarhaneden çıkar ve evine dönmez; kendini Eyüp'teki bir çilehaneye kapatır. Sadiye, ondan bu şekilde kurtulduğunu sanırsa da Ferhat'ın hayâli onun peşini bırakmaz. Sadiye, zaman içinde çocuklarını sırasıyla kaybeder. Hüseyin, kendini tren yoluna bırakarak; Dilara, çok soğuk bir havada denize

girerek; Hasan ise kendini denize atarak intihar eder. Ferhat'a çocuklarının her birinin ölüm haberi gittikçe Ferhat, kardeşlerine onların öleceğini önceden bildiğini söyler. Bu durum, zamanla aileyi şaşkırtmaya ve korkutmaya başlar. Abdülmuttalip'in kızı Zeynep'in de zamanla gözlerinin kör olması, herkese bunu Ferhat'ın intikam için yaptığını düşündürür.

Yaşanan acı kayıplardan sonra Büyük Aile'nin maddî durumu da iyice kötüleşmeye başlamış Ferhat Eyüp'teki odasında çile doldururken diğer kardeşlerin her biri mallarını satmaya başlamışlardır. Yakup ve Abdülmuttalip arasında para yüzünden yaşanan anlaşmazlık, Yakup'a bu uğursuzlukta yine Ferhat'ın etkisi olduğunu düşündürür. Bunun üzerine Yakup bir sabah ağabeyinin Eyüp'teki odasına giderek Ferhat'ı balta ile öldürür.

Tema:

Bir ailenin dramı.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin genel anlamda Samet Ağaoğlu'nun hayatı ile ilgisi yoktur; ancak en ön planda olan hikâye kahramanı olan Ferhat'ın manevi gücü yazarın kişiliğine çok yakındır. Nitekim hikâyelerinde bu özelliğine bağlı olarak sıklıkla ön plana çıkardığı bir özelliktir.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye de yazar, üçüncü kişi durumundadır.

Şahıs Kadrosu:

Şahıs Kadrosunun başında Hacı Gıyas bulunmaktadır. Hacı Gıyas, çok zengin; fakat bu zenginliğini doğup büyüdüğü yer olan Tokat'ın Niksar kazasında yaşamak isteyen biridir. Ancak çocuklarının İstanbul'da yaşamak arzunu bildiğinden mümkün olduğunca uzun yaşamak istemektedir.

Hacı Gıyas'tan sonra hikâyede en önemli kişi Hacı Gıyas'ın büyük oğlu Ferhat'tır. Ferhat, Samet Ağaoğlu'nun artık bir klasik haline gelmiş olan marazi tipidir. Nitekim hikâyenin ortalarında deli olduğu gerekçesi ile tımarhaneye kapatılacaktır. Ancak o,bundan sonra daha farklı bir boyuta geçerek kendini Eyüp Sultanda bir tekkeye kapatacaktır. Ferhat, tımarhanede bulunduğu süre içinde buraya deli olarak girmediği halde zamanla kendini deli olduğuna inandırarak bir takım anormal hareketlerde bulunur:

“Ferhat, hastanede herkese dert yanyor, total bacağına sürükleyerek, sakat kolunu havada sallaya sallaya doktorlardan hasta bakıcılara, hastabakıcılardan ziyaretçilere, ziyaretçilerden diğer hastalara koşuyor, deli olmadığını gâh ağlayarak, gâh bağırarak anlatmaya çalışıyordu. Fakat ağzından manasız, izahı mümkün olmayan, bazısı korkunç, bazısı iğrenç, bir kısmı gülünç öyle sözler çıkıyordu ki, bunların her biri onun aklının kaybettiğinin yeni delilleri sayılıyordu. Ferhat, asıl karısının delirmiş olduğunu söylüyordu. Sadiye beraber yaşadığı yirmi sene içerisinde katiyen yapmadığı şeylere başlamış, kendisini zorla çırılçıplak soyarak bir takım anormal“hayasızca, rezilce” teklifler yapıyormuş, sonra kulağına eğilerek, “Değil namuslu, evli bir kadının, hatta en adi bir orospunun ağzından çıkmayacak küfürler” savuruyormuş. Ferhat, daha ağır şeyler söylüyordu. Karısı ona: “Sen yetiştirdin, zevkini sen tat.” Diyerek kendi kızını vermek istiyormuş.”(S.277)

Ferhat'ın fiziksel özellikleri yukarıda da belirttiğimiz gibi doğuştan bir bacağı ve bir kolu sakattır.

Ferhat'ın karısı Sadiye oldukça hırslı ve paragöz bir kadındır. Kayınpederi Hacı Gıyas'ın servetinden daha rahat faydalanabilmek için kocasının tımarhaneye kapatılması dahi razı olur. Ailenin diğer kadın fertleri gibi oldukça çirkin bir kadındır. Yazar, ailenin kadınlarının ortak fiziksel özelliklerini şöyle anlatır:

“Kadınların aşk sahasında kocalarına gösterdikleri müsamahanın sebebi, ailenin yüz güzelliği bakımından

müşterek olarak fakirliği idi. Hepsi bir çeşit kekemeydi; hepsinin yüzü, sarışın, kumral veya esmer olsunlar çiçek bozuğu gibi delik deşikti. Bundan başka ince, uzun bir burun, bıçakla kesilmiş gibi ince dudaklar bu yüzlere gülünç bir hal veriyordu.”(S.270-271)

Sadiye’den sonra gelen evin kadınlarının kişilik özelliklerine pek yer verilmemiştir. Yalnızca Sadiye de dâhil hepsine özgü olan tutum, kayınpederlerinin servetini hesapsızca harcayarak yaşamaktır. Fiziksel özellikleri de yine bir ortaklık şeklinde yukarıda belirtildiği gibidir. Ne de olsa bunlar birbirleriyle kardeş olan kişilerdir.

Ferhat’ın dışındaki kardeşlerinin nitelikleri yazarın ağzından şöyle aktarılmıştır:

“Abdülmuttalip sinsi ve hilekârdı. Daha çocukken kardeşleri arasında birinden diğerine haber götürerek onları birbirine düşürür, kavga başladığı zaman da bir köşeye çekilir, belli etmeden gülerdi. Bazen de kardeşlerinin babalarını kızdıracak hareketlerini Hacı’ya gizlice haber verir, onların dayak yemesinden derin bir haz duyardı. Bu tabiatı, büyüdükçe daha açık bir hal aldı. Hacı Gıyas bazen şakaya vurarak:

“Sakin Muttalip’in sözlerine inanmayın derdi, o yalan kumkumasıdır.”

Yakup silik bir insandı. Az konuşurdu. Menfaatine dokunulmadıkça ağabeylerinin her dediğine uyar, menfaatine dokunulduğu zamansa yırtıcı bir canavar gibi dört tarafa saldırmaktan çekinmezdi. Bunun içindir ki, ağabeyleri her şeyden evvel onu tatmin ederler, o da bu şartlarla ağabeyleri ne derlerse yapar, rahatını, huzurunu bu teslim oluştta bulurdu.

Musa’ya gelince, o tam bir tembeldi. Hiçbir işte, hiçbir meselede kendisini yormaz daima hazırım üstüne konmaya çalışırdı.”(S.273)

Ailenin çocuklarından Ferhat’ın kızı Dilara, oğulları Hasan ve Hüseyin; Abdülmuttalip’in kızlarından ise Zeynep’in kişisel özelliklerine yer verilmiştir.

Ferhat, önce tımarhaneye kapatıldıktan sonra da kendi arzusuyla tekkeye kapandıktan sonra ailede yaşanan en kötü olaylar çocuklarının sırası ile intihar etmesi olmuştur. Hasan, yurt dışında babasının onu rahat bırakmadığı gerekçesiyle bunalıma girerek kendini trenin altına atıp intihar etmiştir. Onun arkasından Dilara ve Hüseyin de aynı sebebe bağlı olarak benzer bunalımlar sonucu kendilerini öldürmüşlerdir.

Abdülmuttalip'in kızı Zehra küçükken bir kaza sonucu iki gözüne de çiviler batarak sakatlanmış ve zamanla görme yetisini tamamen yitirmiştir. Bununla beraber psikolojisi de olumlu yönde oldukça şaşırtıcı bir değişiklik göstermiştir. Fakat bu değişiklik onun pervasız bir yaşam sürmesine neden olarak aile içinde yine yeni bir sıkıntı kaynağı olmuştur.

Çocukların fiziksel özellikleri yazar tarafından şöyle anlatılmıştır:

“ Yüz ve konuşma çirkinliği muayyen bir yaştan sonra oluyordu. Çocuklar bu yaşa kadar anne ve babalarından olmadıkları iddia edilebilecek iri yeşil gözler, beyaz bir ten parlak kıvırcık siyah ve ya kumral saçlarla bakmaya okşamaya doyulamayacak kadar güzel ve sevimliydim. Fakat yaş on ikiyi geçtikten sonra yüzde, birden değişiklik başlıyor, renk sararak kirliye yakın bir hal alıyor, saçların kıvırcıkları kayboluyor, kirpikler dökülüyor, gözlerin bakışı fersizleşiyor, küçükken hoş giden acele, kelimeleri yutarak konuşma anlaşılmaz tiz seslerle dolu bir haykırmaya dönüyordu. Evdeki resimlerden ana ve babalarının da çocukluk çağlarında kendi evlatları gibi güzel oldukları anlaşılıyordu. Şayet güzellik ve çirkinliği yaratan Allah'lar ayrı ayrı olsalardı denilebilir ki her ikisi de kendi hünerlerini en iyi göstermek için bu aileyi seçmişlerdi. Evvela güzellik ilahı işe başlıyor, eserini yaratıyordu. Sonra çirkinlik mabudu bu eseri birkaç çizgi darbesiyle kolayca perişan ediyordu. Garip bir hal olarak Ferhat'ın çocukları bu müşterek kaderden kurtulmuşlar, aile içinde bu suretle bir kıskançlık sebebi teşkil etmişlerdi. Şayet cesaret edebilseler Sadiye'nin kardeşleri çocukların babalarından şüphelendiklerini dahi söyleyeceklerdi.”(S.271)

Zaman:

Hikâyenin başlangıç zamanı meşrutiyetin ilanından(1876)birkaç sene öncesidir:

“ Meşrutiyetin ilanından birkaç sene evvel büyük baba Hacı Gıyas ölür ölmez, dört oğlu Tokat’ın Niksar kazasında topraklarını, evlerini süratle satarak bütün servetleri ile İstanbul’a göç ettiler.”(S.267)

Başlangıç zamanın dışında belirgin bir tarih şeklinde Birinci Dünya Savaşı(1914-1918)geçmektedir:

“Birinci Dünya Harbinde Boğaziçi’nde ve Kadıköy’de oturdukları yerden üç aşağı üç yukarı iskelelere, semtlere kadar bütün mahallelerin fakirleri, bu evlerin kazanlarında pişmiş yemeklerden en aşağı beş on defa bol bol yemişlerdir.”(S.268)

Yıl olarak belirtilen tarihlerin dışında bazı zaman kavramları da yer yer geçmektedir.

“Haftada birkaç gece sabahlara kadar süren kalabalık eğlenceler dillere destandı.”(S.269)

“Bazen bütün aile toptan, bir geminin kamaralarının hepsini kiralayarak Karadeniz seyahatine çıkıyorlar, bazen de Semplon Ekspresi’nin yataklı vagonlarıyla yine ailece Avrupa’ya eğlenmeye gidiyorlardı.”(S.269)

Birtakım geriye dönüşlerle de kişiler hakkında bilgi verildiği görülmektedir:

“Daha çok küçükken kenarında oynadığı havuzun etrafındaki parmaklığın üzerine düşmüş, iki gözü sivri çivilerle delinmişti.”(S.271)

Mekân:

Mekân olarak Tokat’ın Niksar kazası; İstanbul’un Boğaziçi ve Kadıköy semtleri, Avrupa, Berlin, Viyana, Peşte gibi yerlerin adları geçmektedir. Adı geçen yerler dışında ailenin yaşadıkları evlerin ihtişamlı özellikleri fazla tasvire yer verilmeden belirtilmiştir.

Fikirler:

Büyük Aile Samet Ağaoğlu'nun toplumsal konulara hemen hiç yer vermediği öyküleri arasında diğerlerinden ayrılan bir özellik taşımaktadır. Ancak bu hikâyede de Samet Ağaoğlu, en büyük oğul Ferhat'ı merkeze alarak hayâl gücü oldukça geniş olan birey tipini işlemekten geri durmamıştır.

Öykünün kişileri toplumsal düzeyden çok ruhsal derinlikte ele alınır. Akıl ve ahlak sınırlarını aşıp Şeytan'ın ülkesine kolayca geçebilen, birbirine karşıt duygu ve tutumlar arasında gidip gelen alev alev ruhlu kişilerdir. Bu öyküde de insan ruhuna ve varlığa ilişkin felsefe yapma eğilimi görülür. Öykünün sonunda bir kişi ailenin bir büyüğünü öldürür. Dostoyevskimsi bir cinayet işlenmiştir nihayet!

Hikâye üzerine Ömer Lekesiz'in yorumu ise şöyledir.

“Kitaba adını veren ilk hikâyesindeki o dallı budaklı, geniş çevreli, kişileri zaman içinde genişliğine anlatışta, Samet Ağaoğlu'nun, romana yöneldiği açıkça görülüyor. Ondaki ayrıntılı kişilik tasvirleri ile büyük tiplere dayana hikâye anlatışının, daha başlangıçtan bir roman havası verdiği belli idi. Anadolu'dan İstanbul'a göç eden Niksarlı bir aileden dört kişinin kol kol kalabalık yaşayışları, iç içe düğümlenen münasebetlerinin “cinayet” düşüncesine doğru gelişmesini tasvir ediyor. Tek bir hareketi ile ıstırabını azaltacak, karanlıkları sıyırıp aydınlık bir dünyaya yeniden doğacakmış gibi heyecanla baltayı, uyuyan kardeşinin başına indiren Yakup'un kişiliğinden o eski Dostoyevski kişilerinden gelen birçok çizgiler var.”³³

³³ Lekesiz(2001): 184

AHMET SÂİ'NİN KORKUSU

Konu:

Arkadaşı ölen Ahmet Sâi adında bir adamın o günden sonra ölüm fikri ile mücadele etmesi anlatılır

Olay Örgüsü:

Hikâye, kaynak olarak Ahmet Sâi'nin hatıra defterinden aktarılmıştır.

Bir gün Ahmet Sâi ve arkadaşı buluşmak üzere sözleşirler. Ahmet Sâi arkadaşını beklerken arkadaşının kaldığı otelden ararlar ve kendisini oraya çağırırlar. Ahmet Sâi, otele gittiğinde odanın önünde bekleyen kalabalıktan neler olduğunu anlar. Kalabalığın anlattıklarına göre arkadaşı uyurken birdenbire ölmüştür.

Ahmet Sâi o günden sonra arkadaşının ölü görüntüsünü bir türlü aklından çıkaramaz: Sapsarı, tavuk yağını andıran, üzerine ufak ufak benekler serpilmiş gibi görünen bir yüz. Etrafına baktığında gördüğü her nesnenin yüzeyi böyledir artık. Rüyasında ölen babasını görür ve babası ona aynaya bakmasını söyler. Aynaya baktığında aynı benekli görüntü ile karşılaşır. Öldüğünü zanneder ve haykırarak uyanır.

Ahmet Sâi'nin hayatı bu vehimler ve karabasanlarla geçmeye başlar. Bunun üstesinden gelmek Ahmet Sâi için iyice zor bir hal alır. Görüntüsünde bir takım değişiklikler yaparak aşmaya çalışırsa da başaramaz. Ölüme yaklaşma korkusu Ahmet Sâi'ye geçmişte yaptığı fenalıkların vicdan azabını duyurur.

Yine bir gece rüyasında çocukluk arkadaşı Enver'i görür. Enver, Ahmet Sâi'nin gücüne hayran bir çocuktur. Ancak Ahmet Sâi Enver'in güçsüzlüğünden istifade ederek onu her fırsatta dizlerine vurarak dövmüştür. Ahmet Sâi ile rüyasında karşılaşarak konuşmaya başlar. Enver, Ahmet Sâi'nin gücüne hayran olduğunu; fakat ondaki tek eksikliğin Allah'a inanmaması olduğunu söyler. Ahmet Sâi ve Enver arasında Allah'ın varlığı ve yokluğu üzerine bir tartışma başlar. Enver, Allah'ın varlığını, Ahmet Sâi ise yokluğunu ispatlamaya çalışır. Ahmet Sâi bir süre sonra bu tartışmadan sıkılarak Enver'i kovar ve uyanır.

Bu rüyadan sonra Ahmet Sâi, ölümden korkmak yerine ona neden bir çare bulunamadığını düşünmeye başlar. Ebedî olmak fikri üzerine düşünür ve bu, ona çok çekici gelir. Eğer kimyager veya fizikçi olabilseydi buna mutlaka bir çözüm üretebileceğini düşünür. Bu fikirlerle oylanırken zamanla ölüm fikrine yenileceğini kabul eder. Teselli bulabilmek için mabetlere gider, insanlardan kaçır. Aslında kaçtığı şey insanların ölümlülüğüdür. Bir süre sonra bunun da çıkar yol olmadığını anlamaya başlar. Günlerdir içinde bulunduğu sıkıntılı durum, yüzünde gözünde çıkan şekil bozuklukları ile adeta somutlaşmaya başlar. Bu sıkıntıların sonunun olmadığı sonucuna varır ve yine son noktayı koyacak kesin çözümün ölüm olduğunu düşünerek öleceği günü beklemeye başlar.

Tema:

Ölüm korkusu

Yazarın Bakış Açısı:

Yazar, hikâyede üçüncü kişi anlatıcı konumundadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin yazarın hayatıyla doğrudan ilgisi yoktur; ancak ölüm korkusu Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinde sıklıkla işlediği bir tema olduğu için tamamen kurgudan ibaret olduğunu söyleyemeyiz.

Şahıs Kadrosu:

Hikâyede ön plana çıkarılan tek şahıs Ahmet Sâi'dir. Ahmet Sâi, bir arkadaşının ölümü üzerine ölüm fikriyle mücadele etmeye başlamış ve ölüm onda gün geçtikçe daha korkutucu bir duygu haline gelmiştir. Arkadaşının birdenbire ölmesiyle bu fikrin tesiri altında kalmaya başlayan Ahmet Sâi, rüyasında on beş yıl önce ölen babasını görür ve bu da ölüm fikrinin Ahmet Sâi'de yoğunlaşmasına neden olur:

“Dün gece rüyamda babamı gördüm..... ‘ Baba, baba, yoksa ben öldüm mü?’ diye bağırarak uyandım.”(S.309)

Bu fikre uzun süre tahammül edemez ve ölüm korkusundan uzaklaşabilmek için kendine önceden hiç giymediği tarzda elbiseler diktirmeye başlar:

“Büyük sırrımı saklayabilmek için her şeyden evvel kendimi hayatın ta içinde göstermeliyim.”(S.313)

Bir başka rüyasında çocukluk arkadaşı Enver’i görür. Enver ona hayran olan bir arkadaşıdır; ancak Ahmet Sâi’de gördüğü tek eksiklik Allah inancının olmamasıdır. Rüyasında Enver ile Allah’ın varlığı ve yokluğu konusunda fikir mücadelesine girer. Allah’ın olmadığını ispatlamaya çalışsa da başaramaz. Bu rüyadan sonra ebedî hayata ulaşabilmek için çok okuyup araştırmalar yapsa da bunun sonu olmayacağını anlar. Nihayetinde onun için tek kurtuluşun ölüm olduğunu düşünür ve ölümü beklemeye başlar:

“Ruhumun muhtaç olduğu huzuru, sükûnu bana artık bir tek kuvvet verebilir. Bu kuvvetin isminden, bu ismin bende uyandırdığı, yarattığı hayâllerden, vehimlerden beni kurtaracak olan yine odur. Yok oluşun uçsuz bucaksız alemine, ne bedbahtlık, ne saadet, ne elem, ne haz duymadan hepsinden uzak olarak dalacağım ânı kurtarıcı büyük mucize olarak bekliyorum.”(S332)

Ahmet Sâi’nin dışında hikâyede şahıs olarak Ahmet Sâi’nin babası ve çocukluk arkadaşı Enver’in de adı geçmektedir. Ahmet Sâi’nin babasının on beş sene önce ölmesinin dışında herhangi bir özelliği verilmemiştir.

Çocukluk arkadaşı Enver ise Ahmet Sâi ile aralarında geçen konuşmalara bakılacak olursa Ahmet Sâi’den farklı olarak Allah inancı olan bir kişidir. Bunun dışında Ahmet Sâi’ye olan hayranlığı ise belirtilen bir diğer özelliğidir.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru genellikle geçmiş zaman kipine bağlı olarak yer almaktadır. Çünkü anlatılan olayın kaynağı Ahmet Sâi’nin hatıra defteridir. Yazarın

ağzından aktarılanlar olduğu gibi Ahmet Sâi'nin ağzından aktarılan geçmiş zaman kipleri de vardır.

Yazarın ağzından:

“Sabah erkenden buluşmak üzere söz vermişlerdi. Arkadaşını bekliyordu. Telefonu çaldı.....”(S.307)

Ahmet Sâi'nin ağzından:

“**Dün gece** rüyamda babamı gördüm. Babam, ölümü üzerinden geçen **on beş sene** içinde ancak iki defa bana gözüktü. Bu üçüncüsü. Bir masa başında oturuyordu.....”(S.309)

Yer yer yapılan geriye dönüşler de hikâyede kullanılan zaman unsurunun bir başka özelliğidir:

“Büyük bir bağ evi hatırlıyordu. Daha beş altı yaşında bir çocuktur. Kendisinden iki yaş büyük ağabeyini her fırsatta babasına gammazlamakta, sonra bir köşeye çekilerek onun dayak yiyişini hazla temaşa etmekte.”(S.314)

Mekân:

Hikâyede mekân unsuru açısından özel bir yerin adı geçmez. Yalnızca kabataslak özellikleriyle belirtilen mekânlar söz konusudur:

“Sabah erken **büroda** buluşmak üzere söz vermişlerdi.”(S.307)

“Ahmet Sâi arkadaşını yattığı odayı birçok insanla dolu buldu.”(S.307)

“**Büyük bir bağ evi** hatırlıyordu.”(S.314)

“**Cennet ve cehennem** varsa, onlara işte **bu hasta odasının penceresinden gördüğüm bu deniz yolundan** gidilir.”(S.319)

Fikirler:

Ahmet Sâi'nin Korkusu, Samet Ağaoğlu'nun önceki hikâyelerinden Ahmet Sâi'nin Vicdan Azabı'nın devamı niteliğindedir; ancak ona göre daha farklı boyutlar kazanmıştır. Ahmet Sâi, yine ölüm korkusuyla yaşayan biridir; fakat bu hikâyede ölüm fikrinin işlenişindeki felsefî boyut daha da yoğunluk kazanmıştır. Ömer Lekesiz, Ahmet Sâi'nin Korkusu üzerine bizim de katıldığımız şöyle bir değerlendirme yapar:

“Ahmet Sâi'nin Korkusu'nda, daha ilk eserlerden beri sürüp gelen, yolculuğun kucağında huzur ve sükûn arayan hasta bir ruhun sıkıntıları anlatılmaktadır. Velhasıl bu eseri de başından beri sürüp gelen bütünün bir parçasıdır. İlk eserinden bugüne kadar Samet Ağaoğlu'nun kişilerinde, çevrelerinde, meselelerinde, dünya görüşü ve anlatış yolunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Günümüz sanatının gidiş ve etkilerinin tamamıyla dışında kalmış, kendi sanat anlayışını belli dış etkilere kurmuş bir hikâyeci var karşımızda.”³⁴

SAĞIR YALI**Konu:**

Ömer adında genç bir adamın eski bir yalının içini merak ederek girmesi ve buradaki izlenimleri anlatılır.

Olay Örgüsü:

Yirmili yaşlarda genç bir adam olan Ömer sürekli gördüğü eski, içinde artık kimsenin yaşamadığı bir yalıyı merak eder ve içine girerek bu merakını gidermeye karar verir.

³⁴ Lekesiz, (2001):184

Yalıya girmesinin kimsenin dikkatini çekmeyeceği fırtınalı bir gecede yalının penceresini kırarak içeriye girer. Yalının içi birtakım eski ve yıpranmış eşyalarla doludur. Ömer'in dikkatini en çok çeken şey fotoğraflar olur. Bu fotoğraflara bakarak yalıda yaşamış olduklarını düşündüğü aileyi tanımaya ve anlamaya çalışır. Fotoğraflardaki insanlara bakarak zihninde onlara dair hayâlî hikâyeler yaratır ve kendi de bu hikâyelerin içindeymişçesine onlardan etkilenir. Yalının içinde geçirdiği zaman, paslı bir saati kurcalamasıyla sona ermeye başlar. Bu sessizlikte saatten çıkan ses, onu hayâllerinden bir anda uzaklaştırarak irkiltir. Bu yalının Ömer için artık gizemli olan hiçbir tarafı kalmamıştır. Bu yalı, onu için artık hiçbir değeri olmayan ahşap bir evden başka bir şey değildir.

Tema:

Bilinmeyene karşı duyulan merak.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâyede yazar, üçüncü tekil şahıs anlatıcı konumundadır.

Hikâye ve Yazar:

Yazarın hayatına baktığımızda hikâyenin yazarla doğrudan ilgisi olmadığı görülmektedir. Ayrıca önceki hikâyelerinde ağırlıklı olarak yer alan ölüm korkusunun yarattığı karabasanlar bu hikâyede hiç yoktur. Fakat hayâlcilik, yine bu öykünün odak noktasını oluşturan fikirdir.

Şahıs Kadrosu:

Hikâyede şahıs olarak sadece Ömer adında yirmili yaşlarda bir adam bulunmaktadır. Bu genç adam, eski, içinde kimsenin yaşamadığı bir yalıyı takıntı haline getirmiştir ve sürekli onunla meşgul olmaktadır. Yalının böylesine gizemli olması ona aşırı derecede çekici gelmektedir. Nihayetinde yalıya girer ve orada gördüğü

fotoğraflarla ilgili hayâller kurar. Merak, Ömer'in hikâyede beliren birinci özelliği olduğu gibi hayâlcilik de ikinci önemli özelliğidir:

“ ‘Bu evde yaşamış insanların müşterek kalbi olabilir miyim diye düşündü; onlardan kimse yok, fakat ben hepsinin kalbi, ruhu hatta dimağı olarak buradayım.”(S.336)

Ömer içinin, mazinin hatıraları arasında dolaşan bir insanın hüznü ve melali ile dolduğunu hissetti. Şimdi bu salona, bu odalara, bu eşyalara çok eskiden tanıdığı varlıklar olarak bakabilirdi.

Ömer'in fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Hikâyede şahıs olarak Ömer'in girdiği yalıdaki fotoğraflarda bulunan şahıslar yer almaktadır ve özellikleri Ömer'in fotoğraftan görerek kurguladığı şekliyle belirtilmiştir.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru belirli bir tarih şeklinde geçmemektedir. Zaman yalnızca günün belli saatleri ve genel ifadelerle belirtilmiştir:

“**Günün hemen her saatinde** sabit bir fikir halinde onunla meşgul olmaya başlamıştı.”(s.333)

“**Zaman geçtikçe** bu zevk veren hayâller, renkli görünüşler yerlerini ıstıraplı bir tecessüse bıraktılar.”(S.334)

“Bütün hazırlıklarını yaptıktan sonra **fırtınalı bir geceyi** bekledi.(S.334)

Mekân:

Mekân, hikâyenin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir. Çünkü Ömer'in merak ettiği eski bir yalı vardır ve bu yalının özellikleri, Ömer'de bıraktığı izlenimler hikâyede üzerinde durulan öncelikli konulardan biridir. Yalıyla ilgili olarak yapılan betimlemelerden bazıları şöyledir:

“**Bu bomboş yalıda**, belki de senelerden beri kimsenin girmediği, uğramadığı odalarda fırtınalı bir gece yarısı bir çocuk, koltuğa oturmuş ağlayan bir çocuk.”(S.337)

“Evet, evet. **Her evin** kaderi aynı. **Bu yalıda da** şehitler var, mesut olanlar, bedbahtlar, sevenler, sevilmeyenler var!”(S.339)

“Ömer **bir köşede** büyük bir saat gördü, yaklaştı.(S.340)

Fikirler:

Sağır Yalı, Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinin genel çizgisinin biraz dışında kalmaktadır. Hayâlcilik yine ön planda yer alan bir kavram olsa da “bilinmeyene karşı duyulan merak” farklı bir temadır. Evlerin insan hayatı üzerindeki etkileri ve bunun bir yazar tarafından ele alınması da Samet Ağaoğlu için değişik bir özelliktir.

Oğuz Demiralp'in bu hikâye üzerine görüşleri şöyledir:

“Ömer'in içinden bir ses, 'yalının bütün hayatının saklı' olduğu, yakasından tutacak denli somut bir ses Ömer'i iyice yalının öyküsünün içine, karanlığa çekmeye çalışır. Ömer direnir. Sabah olduğunda yalının gizemi mizemi kalmamıştır. Belli ki o ses, Ömer'in düşlem üreten yanıdır. Ömer aslında iki kişi midir? Daha doğrusu, Ömer'in imge ve düş üreten yönü ile sabahleyin kendine gelip yalıya yalnızca yalı gibi bakan yönü arasında her zaman uyum var mıdır? Sanki öznenin düşlemci yönü 'öteki'dir.”³⁵

Oğuz Demiralp'in değerlendirmesi bize hikâyede farklı bir fikrî boyutun olduğunu düşündürmektedir: Reenkarnasyon (ruh göçü). Çünkü Ömer'in yalıya dair düşüncelerinde onu yalıya çeken nedenler arasında bu olayın önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir:

“ ‘Kim bilir diyordu, belki de ruhların bedenden bedene geçerek ebediyen yaşadıkları hakkındaki iddia doğru! Ben de bundan birkaç yüz sene evvel bu yalının bulunduğu yerde yaşamış olabilirim. Hatta yaşı herhalde yüz seneden fazla olan bu yalıda hayat

³⁵ Demiralp,(2006): 24

geçirmiş bir insanın ruhu şimdi benim vücudumdadır.”(S.333)

HÜCREDEKİ ADAM

Konu:

Hikâyede karısını çok sevdiği halde öldüren bir adamın hapsedildiği hücrede yaşadıkları anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Hikâyenin kahramanı, karısını çok sevdiği halde öldürmüş olan bir hücre mahkûmudur ve hücrede geçirmesi gereken sekiz aylık bir cezası bulunmaktadır.

Hücreye getirildiği ilk gün sonsuz bir sıkıntı içindedir. Bu ilk günü geçirebilse diğerlerinin daha kolay geleceğini düşünür. Gerçekten de böyle olur. Zamanla kendisine hücrede bir yaşam kurmaya ve bu yaşama alışmaya başlar. Çok az olan eski püskü eşyalarını temiz tutmaya çalışır ve onların temiz olmasından hoşlanır. Bu davranış tarzı onu öldürmeden önce karısında gördüğü ve gereksiz bulduğu davranışlardan biridir. Şimdi kendi aynı davranışları göstermektedir ve bu yüzden karısını öldürdüğü için pişmanlık duymaya başlar.

Hücredeki Adam, buradaki yaşamına alışmaya başlasa da rüyalar, hayâller birbirini kovalar ve buradaki bıkkınlık duygusunu çoğaltır. Kimi zaman rüyasında annesini ve babasını kimi zaman da asılmaya götürüldüğünü görür. İçinde bulunduğu duruma alışmaya başladıkça kadercilik fikrini de sevmeye başlar. Fakat, kaderim böyle olduğu için karımı öldürdüysem ve kaderimi çizen Allah ise benim bunda ne suçum var diyerek sıkıntı duyar. Geçmişini ve gelecekte yapabileceklerini düşünür. Ama böyle bir yerde sekiz ay bile geçirmiş olsa hücrenin üzerinde bıraktığı etkilerin ağır olacağını

düşünür. Hücreden çıktığında insanlığından önemli bir parçanın gitmiş olacağı hissine kapılır ve kendisini oraya getirenlerin hepsine karşı derin bir kin ve nefret duymaya başlar.

Tema:

Esaretin verdiği sıkıntı.

Yazarın Bakış Açısı:

Yazar, hikâyede üçüncü tekil kişi anlatıcı konumundadır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin yazarın hayatıyla doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Hücredeki Adam, aynı adı taşıyan hikâye kitabının ilk hikâyesidir ve bu kitabın giriş kısmında yazar, hücre cezasının kendi üzerinde bıraktığı etkileri anlatmıştır. Hikâyenin kurguya dayalı kısımları da bulunmakla birlikte öncelikle hücre cezası, hikâye kahramanının da Hukuk Fakültesi'nde okumuş olması ve hücrede tuvalet olmamasından duyduğu aşırı derecedeki rahatsızlık Samet Ağaoğlu ile doğrudan ilgili olan kısımlardır. Ayrıca hikâye kahramanının da psikolojik derinliğinin olması, Samet Ağaoğlu ile doğrudan ilgili özelliklerdir.

Şahıs Kadrosu:

Hikâyede olay, hücre cezasına mahkûm edilen bir adamın içinde bulunduğu psikolojik durumu anlattığı için tek şahıs Hücredeki Adam'dır. Hücredeki Adam'ın psikolojik durumu, burada bulunduğu sürece pek çok çehreye bürünür. Öncelikle karısını öldürmekle yaptığı hatayı sorgular, hatanın dinî boyutunu kendi açısından değerlendirir ve bunlara benzer pek çok olumsuz düşünce ve umutsuzluk içinde kıvranıp durur. Ayrıca hücrenin fiziksel şartları da onu zorlayan nedenlerden biridir. Tuvaletin yatacağı yerle aynı odada olması, hücreye gelen yemeklerin pis olması; hatta yazı yazabilmek için kâğıt, kalem vermemeleri Hücredeki Adam'ı oldukça üzer.

Hücredeki Adam'ın psikolojik durumunu anlatan bazı örnekler şöyledir:

“ Ceza diye yalnız hürriyetimi almakla kalmadılar, kafamda, kalbimde, inandığım, sevdiğim her değeri yıktılar. ‘Allahla karşı karşıya kalmalı,’ bahanesiyle Allah'ın varlığından şüphe ettirdiler. ‘Yalnız vicdanının sesini dinlesin’ yalanı ile vicdanımı kararttılar. ‘Tek başına bir hücrede kalarak iyiliğin faziletini öğrensin’ saçması ile pisliklerle yüz göz olmama yol açtılar.”(S.376)

“Konuşmak yasak, yazmak yasak. Burada yatacağım, burada yiyeceğim, burada tabî ihtiyaçlarımı göreceğim. Sonra düşüneceğim. Evet yalnız düşünmek yasak değil.”(S.355)

Hücredeki Adam'ın fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir.

Hikâyede Hücredeki Adam'ın dışında hücrelerinde gördüğü hayâli bir adam da yer almaktadır. Bu, daha önce aynı hücrede kalmış mahkûmlardan biridir. Hücredeki Adam'ın yanına gelerek onunla konuşur ve o hücrede yaşadıklarını anlatır. Adamın konuşmaları Hücredeki Adam'ı iyice karamsarlığa sürükler.

Hikâyede ayrıca gardiyan, berber ve Hücredeki Adam'ın hücre deliğinden gördüğü insanlar yer alır. Ancak bunlar çok detaylı özellikleriyle anlatılmazlar.

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru açısından belli bir tarih geçmemektedir; ancak Samet Ağaoğlu'nun kitabın başına eklediği yazının tarihi 1963 senesini göstermektedir. Hikâye, doğrudan yazarın hayatıyla ilgili olduğu için de hikâyenin sene açısından zamanını 1963 olarak kabul edebiliriz.

Hikâyede Hücredeki Adam'ın cezası sekiz ayı kapsamaktadır. Zaman, bu sekiz ayın başlangıcından itibaren ele alınmaktadır. Ayrıca Hücredeki Adam'ın zaman zaman geçmişini hatırlamasıyla da geriye dönüşler yapılmaktadır.

“**Hücreye kapatıldıktan birkaç gün sonra** can sıkıntımı gidermek için bütün çarelerin boşa gittiğini gördüm.” (S.356)

“ O gece rüyasında kendisini asılmaya götürürlerken gördü.” (S.359)

“Hayatının bütün günlerini çocukluğundan bu yana araştırıyor, büyük, küçük günahlar arıyor. Okul sıralarında, yalnız, zayıf, çelimsiz, kuvvetsiz oldukları için kızarak dövdüğü arkadaşlarını hatırladı.” (S.352)

Mekân:

Hikâyede mekân unsurunu bir hücre oluşturmaktadır. Hücrede fazla eşya bulunmamakla birlikte daha çok mekân özellikleri üzerinde bıraktığı izlenimler şeklinde aktarılmıştır.

“Burası aşağı yukarı beş adım uzunluğunda, üç buçuk adım genişliğinde bir delikti. Duvarlar yerden yarıya kadar açık mavi yağlı boya ile boyanmış, üst yeni yeni badanalanmıştı. Aynı mavi renkte kapının yanında üstü açık alaturka abdest yeri, yatağın karşısında da lavabo vardı. Kerevetin başucunda iki metre yüksekte, küçük, demir parmaklıklı dar bir pencere “Sekiz ay burada yatacağım,” diye mırıldandı. “Kapıdaki delikten yemeği alacağım, abdestim geldiği zaman şuraya çömeleceğim, kokular çıksın diye pencereyi açmak gerekecek. Şu gök parçası da bahçem, parkım, caddelerim, sokaklarım, hatta memleketim vatanım!” (s349)

Hücredeki Adam'ın bazen hücresinde kurduğu hayâllerle de farklı mekânlara gittiği görülür :

“Kıyısız, sakin, dalgasız, sessiz bir denizde, yelkenleri mor bir geminin ucuna yüzükoyun yatmıştır. Serin bir rüzgâr vücudunu sarıyor, geminin yardığı sulardan fışkıran beyaz damlacıklar kollarını, saclarını, yüzünü ıslatıyordu.” (S.366)

Fikirler :

Hücredeki Adam Samet Ağaoğlu'nun doğrudan yaşamıyla ilgili bir hikâyeye olduğundan aynı adı taşıyan kitabın giriş kısmına yazdıkları, hikâyenin doğuş zemini hakkında oldukça önemli fikirler vermektedir. 1963 yılında Kayseri Cezaevi'ndeiken

yazdığı bu hikâye, hücre hayatının insan ruhunu ne kadar çökertici bir yer olduğunu anlatmaktadır. Samet Ağaoğlu bu düşüncesini kitabın giriş bölümünde şöyle ifade eder:

“Ceza evleri, sürgünler; gurbetler de mezarlar gibidir. Uzun yıllardan sonra oralardan dönenler aynı korkuyu yaratırlar. Bunun içindir ki büyük psikolog romancı “Dostoyevski” hapishanelere “ölüler evi” diyor”(S.346)

Oğuz Demiralp'ın bu hikâye üzerine değerlendirmesi şöyledir:

“ ‘Hücredeki Adam’ Ağaoğlu'nun öykülemesindeki üç temel dinamikten biri olan düş, düşlem üretimi için en uygun (!) ortamdır. Bir hücreye tıklandığı için devinme özgürlüğü biten kişi gene de alabildiğine özgür olabilir, düş ve düşlemeleri açısından. Ancak hücrede insanın ya da öznenin bu iki yönü arasında etkileşim ilişkisi olduğu ortaya çıkacaktır. Dış dünyada özgür olmayınca düş ve düşlemeleri de ona göre biçimlenecektir. Öykünün başkışisi karısını öldürmüş olduğu (bir aile cinayeti daha!) için cezaevindedir. Geçmişiyse, kendisiyle büyük iç hesaplaşma yaşar. Sürekli olarak borçlu çıkmaktadır elbette. Düşlerinden birinde babasını görmesi de Ağaoğlu öykülerinin genel izlekçesine uygun biçimde olur. “Babası çocukluk karyolası önünde durarak yatakta uzanmış bir gölgeye bakıyordu. Yaklaştı karyolada, küçük bir çocuğun gözleri ve ağzı yarı açık ölüsü vardı. Bu kendisiydi “iç hesaplaşmanın doruklarından biridir bu karabasan yaşamının tümünü, kendini suçladığı ve yargıladığı andır.

Ancak bu öyküde cezaevi dizgesi, o dizge yoluyla toplumsal dizge de çok güçlü biçimde olmasa da eleştirilir. Bu cezaevlerinde toplum kendine yeni düşmanlar üretmektedir. İnsanı insanlıktan çıkaran bir dünya anlatılır “ölüler evi” öyküsünde.”³⁶

³⁶ Demiralp,(2006):24

BİR GECE YARISI

Konu :

Hikâyede bir adamın tahsil yaptığı şehre yirmi yedi yıl sonra gelmesi ve burada yaşadıkları anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Öykü kahramanı adam, tahsil yaptığı şehre yirmi yedi yıl sonra gelir. Gece yarısı trenden indiği zaman herkesin koşup yanına geleceğini zanneder fakat beklediği gibi olmaz. Büyük hayâl kırıklığı yaşar.

Şehri dolaşmaya başlar ve arkadaşlarının bir kısmının ölmüş olduğunu anlar. Yapayalnız kalır ve bu yalnızlık ona hayatı boyunca yalnız olduğunu hiç bu kadar somut bir şekilde hissettirmemiştir. Bütün hayatı, varlığı üç şeyden yapılmış; yalnızlık duygusu, hayâlleri ve konuşma ona hayatı boyunca yalnızlığını unutturan iki şey, hayâlleri ve konusu olmuştur.

Şehri bu duygu ve düşünceler içinde gezerken bir hayat kadınıyla karşılaşır. Kadına aşk istemediğini, yalnızca konuşmaya ihtiyacı olduğunu söyler. Kadın da bu teklife sıcak bakar ve şehrin sokaklarında dolaşarak konuşmaya başlarlar. Adam, kadına hayatı boyunca uğradığı ihanetleri, vicdan azaplarını ve onu en çok etkileyen başka hatıraları anlatır. Kadın onu sabırla dinler ve adama onun anlattıklarından çok anlatış şeklinin kendini etkilediğini söyler. Çünkü o ana kadar kimsenin kendisine bu adam kadar insani değer vermediğini söyler. Sabah olduğunda ayrılacakları zaman adam kadına para teklif ederse de kadın bunu kabul etmez. Çünkü adamın kendine hissettirdiği dostane yakınlık onun için para ile ölçülemeyecek kadar değerlidir. Hikâyenin sonunda herkes kendi yoluna gider.

Tema :

Yalnızlık.

Yazarın Bakış Açısı :

Hikâyede yazar, üçüncü tekil kişi konumundadır.

Hikâye ve Yazar :

Hikâyede yazarın hayatıyla oldukça benzer noktalar bulunmaktadır. Örneğin hikâyedeki adamın tahsilini ailesinden uzakta yapma Samet Ağaoğlu'nun Strassbourg'a doktora eğitimi için gitmesiyle, kahramanın çocukluk günlerini anlatırken babasının baskısından söz etmesi ve politik kimliğinin olduğundan bahsetmesi de ortak özelliklerdir. Ayrıca hikâyedeki adamın kadına Dostoyevski'den uzun uzun bahsetmesi ve küçük bir meseleden dolayı ağabeye ile abisinin ölümüyle kırgın ayrılmalarını anlatması da yazar ve hikâye kahramanı arasındaki ortaklıklardandır.

Şahıs Kadrosu:

Hikâye bir kadın ve adam arasında geçtiğinden iki kişilik bir şahıs kadrosu bulunmaktadır.

Kadının sadece fiziksel özelliklerinden ve bir sokak kadını olduğundan bahsedilmektedir:

“Orta boylu kadının beyaz yüzü ve ona bakıyordu.
Saçları iyi taranmıştı, elbiseleri sade, fakat temizdi
.Yüzünde hemen hemen boya olmadığı halde tatlı bir
renk vardır.” (S.381)

Adamın şahsi özellikleri ise kadına anlattığı hikâyelerden hareketle çıkarılabilmektedir. Hikâyenin geçtiği şehirde yirmi yedi yıl önce tahsil hayatını noktalamıştır. Yirmi yedi yıl o güne kadar çok çabuk geçmiş, adam aslında hayatının sonuna kadar onu takip edecek olan yalnızlık duygusunu çoğu zaman görmezden gelmiştir. Hayalleri ve insanlarla iletişim kurması, hep farkında olduğu bu yalnızlık duygusunu hafifletmesine yardımcı olmuştur. Adam, kadına kendi hayatıyla ilgili pek

çok olay anlatır: Arkadaşlarının ona karşı yaptığı büyük küçük haksızlıklar, babası ve ağabeyi ile ilgili hatıraları ve yapmak isteyip de içinde kalanlar. Kadın, adamın anlattığı bu hıyanet hikâyelerinin onu gereğinden fazla etkilediğini düşünür ve bunu adama söyler. Adamın verdiği cevap, hikâyedeki psikolojik durumu açıklar:

“Doğru fakat, hıyanet, sadakat, iyilik, fenalık gibi düşünceler üzerinde insana gözlerini kapamadan son hükümlerini verdiren de işte bu küçük oluşlar değil mi ?”(s.390)

Adamın fiziksel özellikleri hakkında bilgi verilmemiştir. Yalnızca tahsil yaptığı şehre yirmi yedi yıl sonra gelmiş olması, orta yaşın üstünde olduğunu düşündürmektedir. (S.392)

Zaman :

Hikâye zaman unsuru belli bir tarih olarak verilmemiştir. Başlangıçta kahramanın tahsilini yaptığı şehre yirmi yedi sene sonra döndüğü bir zaman unsuru olarak belirtilmiştir. Sonrasında kadın ve adamın birlikte olduğu süre içinde bazı zaman kavramları belirtilmiştir.

“**Belki bir saat** dolaştık.” (S.396)

“**Sabaha kadar** sizi, hikâyelerinizi dinledim.” (S.402)

Ayrıca adamın hatıralarını anlatması geriye dönüşlerle anlatmıştır:

“ Bakın böyle bir hikâyem daha var: Size **çoktan beri** ölmüş ağabeyimden bahsedeceğim.” (S.397)

“ Çocukluğum karanlıklara karışan hatıraları **zaman zaman** nasıl aydınlanıyor, bilemezsiniz. Gamlı, düşünceli, endişeli bir çocukluktu bu!” (S.394)

Mekân:

Hikâyede mekân, yazarın yirmi yedi yıl önce tahsilini yaptığı şehirdi; ancak şehrin adı açıklanmamıştır. Yalnızca bu şehirde bazı yerlerin adı geçmektedir:

“ Kadın onu **birkaç adım ötede ışığın altına** götürmüş yüzüne dikkatle bakarak cevap verdi.”(S.380)

“... yahut daha önce **üniversitenin önündeki şu sıralarda** biraz oturdum...”
(S.381)

“ Buldukları yerden **birkaç adım ötede bir gece kulübüne** girdiler” (S.385)

“Sebepe oluyordu. **Oturdukları sıradan** kalktılar.”(S.384)

Adam, zaman zaman hatıralarını anlatırken yaptığı geriye dönüşlerle geçmişte bulunduğu mekânları anlatmaktadır:

“ Büyük bir bahçede eski, kocaman, tahtaları kararmış bir evde oturuyorduk.” (s. 395)

Fikirler :

Samet Ağaoğlu'nun hayatından pek çok iz taşıyan bu hikâye, yine kendi ruhunun derinliklerinde kendine karanlık kapılar aralayan hayâlcî bir adamın hikâyesidir. Bu adam, yine hatıralarına bağlı, onlarla yaşayan, onlarla beslenen ve üreten adamdır. Ayrıca Samet Ağaoğlu, öykülerinin temel dinamiklerinden olan karamsarlık, hayâlcilik gibi düşünce yargılarının kaynağını kendisi bu hikâyesinde yarattığı adamın ağzından açıklamaktadır.

“ Mesela Dostoyevski'nin romanlarını. Bu ismi duydunuz mu ?”

“Ta kendisi. Romanları korkunç şeyler. İnsanı çileden çıkaran, sinir buhranları içine atan kitaplar. Fakat kahramanlarının hepsi gerçek hayatın yüzleri. Bazı insanların kaderinde bu çeşit romanların rolü var. Onlar bu insanları, erişemeyecekleri gibi birtakım arzuların peşine düşürüyorlar. Bugün içimde hala yaşayan bir kısım hasletler bu romanlardan doğdu.”

Kişiliğimin değişmez bir parçasını onlar yaptılar.” (S.398)

Bir Gece Yarısı üzerine Oğuz Demiralp'ın yorumu şöyledir;

“ Düşlem üretimi için gerekli yalnızlık, başka öykülerde arzulanır bir durum iken, bu kez katlanılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnız adam iç dünyasını bir hayat kadınıyla paylaşır bu öyküde. Tek başına kalmakla sonuçlanmış benzeyen bir ömrün acımasız muhasebesi yapılır. Hayat kadınına açılım umarsız umutsuz bir uzanıştır başkasına, öbür insanlara doğru.”³⁷

ÜÇ KİŞİ ARASINDA

Konu:

Hikâyede Ahmet adındaki babanın oğlu Ömer ile hayat görüşlerinin çarpışması anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Ahmet, oğlu Ömer'i kendi yetişmiş olduğu şartlarda yetişmesi için İngiltere'ye tahsile yollar. Ayrıca Ahmet'in istediği şey oğlunda, kendi kişiliğinde eksik kalan özelliklerin tamamlanmasıdır. Hayatta onun için sonu yetiştirirken edindiği tek amaç budur.

Ömer, tahsil bitip de yurda döndüğü zaman babası onda birtakım değişiklikler olduğunu gözler Ömer, sanata karşı önceden hiç olmadığı kadar ilgi duymaya; hatta hikâye ve şiir yazmaya, resim yapmaya başlamıştır. Doğadaki her şey onu çok etkilemekte ve derin duygulara sevk etmektedir. Kendindeki bu değişikliklerin yanı sıra Ömer'in hayatına onun bu ilgilerini destekleyen ve onu seven bir kız girmiş, Ömer onunla nişanlanmıştır.

Babası, Ömer'deki bu gelişmeleri gördüğüne sevinmiş; fakat daha çok üzülmüştür. Çünkü Ahmet'in hayâlindeki Ömer, başarılı bir iş adamı ve politikacıdır.

³⁷ Demiralp,(2006): 24

Kendisini sanatın derinliklerine atmasına gönlü razı olmaz, çünkü ona göre sanatkâr olan kimse, duş dünyayla ilgisini kesmiş ve kendi dünyasında kaybolmaya mahkûm olmuş güçsüz bir insandır. Ayrıca Ömer'in nişanlısının onun hayatında bir engel olduğunu, Ömer'in bu kızdan yana acele hüküm verdiğini düşünmektedir. İşte Ahmet ve Ömer'in çatıştığı düşünceleri bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ahmet ve Ömer arasında fikir çatışmasından dolayı soğuk günler yaşanmaktadır. Ahmet, bu günlerin birinde onun odasına girerek eşyalarını karıştırmaya başlar. Eşyalarının arasında nişanlısına yazdığı mektupları bulur. Bu mektuplardan birinde babasının kendi fikirlerini ona dayatmaya çalışmasından bunaldığını, onu ayrı bir kişilik olarak görmemekte ısrar ettiği için babasına artık onu hiç sevmediğini yazmıştır. Ahmet, bu satırları okuduktan sonra dünya başına yıkılır. Ömer, eşyalarının karıştırılmış olduğunu anlar. Ahmet de Ömer de bir süre bu konu üzerine konuşmaya cesaret edemezler. Nihayetinde bir gün konu açılır ve Ömer, düşüncelerini, hayatta yapmaktan zevk aldığı şeyleri ve gelecekte yapmak istediklerini anlatır. Ayrıca kendi hayatını oluşturmada onu hiç özgür bırakmadığını ve sürekli kendi hayâlindeki şekli vermeye çalıştığından şikâyetçi olduğunu söyler. Babası bunu içten içe kabullenir; fakat Ömer'e itiraf etmez. Nişanlısı da Ömer'e bu olayın ardından beklediği desteği vermez. Ömer babasına bir veda mektubu yazarak evden ayrılır.

Tema :

Baba-oğul arasındaki mesafe

Yazarın Bakış Açısı :

Hikâyede yazar, üçüncü tekil kişi anlatıcı konumundadır.

Hikâye ve Yazar :

Hikâye, Samet Ağaoğlu'nun hatayla oldukça ilgilidir. Pek çok hikâyesinde ve hikâye dışındaki yazılarında anlattığı baba-oğul ilişkisine dair düşünceler burada da karşımıza çıkmaktadır. Hatıralarından bildiğimiz gibi, babası Samet Ağaoğlu için hayatında oldukça önemli bir insandır; fakat otoritesinden daima ürktüğü bir insan.

Çeşitli yazılarında bunu gerek kurguya dayalı alarak gerekse doğrudan dile getirmiştir. İşte Üç Kişi Aradasın da bu yazınlarından biridir.

Samet Ağaoğlu'nda hikâyede yarattığı kahramanı Ömer gibi hayatı boyunca babasıyla çatışma içinde olmuş bir kişidir. Nitekim hikâyede Ömer'in babasının adı Ahmet'tir. Yani bu hikâye, Samet Ağaoğlu'nun babasına olan duygu ve düşüncelerinin açığa vurulmasıdır. Ayrıca hikâyedeki kahraman da Samet Ağaoğlu gibi Avrupa'da hukuk tahsili yapmıştır.

Samet Ağaoğlu, “Bir Dakikalık Dinlenme” adlı bir yazısında kendi oğlu için şu ifadeyi kullanmıştır.

“Ah seni bir yetiştirebilsem! Fakat kendim gibi değil olmak istediğin gibi yapmak istiyorum.”

Görüldüğü gibi hikâye kurgudan çok gerçekte benzeri olan Samet Ağaoğlu ve babası Ahmet Ağaoğlu arasındaki ilişkiye dayanmaktadır.

Şahıs Kadrosu:

Hikâye, baba ve oğul arasında geçmektedir. Hikâyeye adını veren üçüncü kişi ,Ömer'in nişanlısına da dayandırılmakla birlikte baba-oğul arasındaki ilişkidir.

Baba Ahmet'in hikâyede beliren genci karakteri, oğlunu kendi gibi yetiştirebilme; hatta kendisinin hayatta zayıf kalmış yanlarını Ömer'de tamamlamaktır. Ahmet'in bunun dışındaki kişisel özelliklerini hikâyede şöyle tanıtılmaktadır.

“Bütün Ömrü pusuya yatmış asi gibi geçmiş, çevresinde hep yine pusuda kendisini gözetleyen düşmanlar vehmetmişti. Erkek düşmanlar, kadın düşmanlar! Hayatını kazanmak, fikirlerini kabul ettirmek, cemiyete faydalı olmak için giriştiği her işten haysiyetinden, şerefinden, ekmeğinden vuracaklar korkusu onu sakat bir adam haline getirmişti. Uğruna gerekirse ölüme kadar gitmek kararı ile peşine düştüğü emellerinden çoğunu bu korku ile

bırakmıştı. Hayat, ancak şimdi anlıyordu ki, yaşamak bu kadar karışık bir iş değil! Onu kendi haline bıraksaydı hiç değilse acı çekmeyecek, erememiş, başaramamış insanın şaşkınlıkları içinde çırpınıp kalmayacaktı.” (s.404)

Ahmet, bu özelliklerinin dışında Ömer'in sevdiği kızla evlenmesini istememekte; çünkü Ömer'in ona karşı duygularını bir aldanıştan ibaret saymaktadır. O kız hayatına girdiğinden beri oğluyla ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını görmekte ve üzülmemektedir. Nitekim hikâyede çatıştıkları bir diğer nokta da budur.

Ahmet'in fiziksel özellikleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Ömer, hikâyede babasıyla, her zaman dile getirmese de, sürekli çatışan ve onun kendi üzerindeki yönlendirme çabasını aşmaya çalışan yirmi dört yaşında genç bir adam şeklinde karşımıza çıkmamaktadır. Babası, Ömer'i her ne kadar kendi kişiliğinin gelişmiş bir devamı olarak yetiştirmeye çalışsa da Ömer, daha çok sanata eğilimlidir. İş ve politika hayatında kazanılan başarıların onun için hiçbir anlamı yoktur. Ömer, daha çok başarılı bir hikâye yazarı veya resimleri çok satan bir ressam olmayı istemekle ve bu yönde çabalamaktadır. Bunu nişanlısına yazdığı mektuplarından birinde şöyle dile getirmektedir.

“... ya insan yalnız sanatla uğraşmalı, yahut da işini sana haline getirmeli. Hukuk, politikacı, tarih beni ilgilendiriyor, ama kuru geliyor.” (S.409)

Ömer, sanata ilgi duyduğu için seziş gücü yüksektir. Bunu babasının anlamasını sağlamaya çalışır; fakat babası anlamaz, anlasa bile belli etmez. Çünkü yıllardır hareket ettiği yönden zıt gitmek ona zor gelir:

“Baba, bütün bu gördüklerim bana nasıl heyecan veriyor bilemezsin. Zaman zaman ağlamaya kadar giden hisler!” (S.411)

Başını kaldırarak denize baktı:

“Şu denizin renkleri, şu denizin üstünde ve içinde gizli kalmış güzellikler, ahenkler âlemi! Baba, gözlerimin önünden bir perde kalktı adeta. Şimdi her şeyi

görüyorum Deniz mavi mi? Hayır değil. Denizdeki mavilikler sayısı yok denilecek kadar çeşitli ve çok.” (S.415)

Ömer'in fiziksel özellikleri şöyle belirtilmiştir:

“Ahmet bu yüzde kendi geçliğine bakıyordu. Esmer ten, siyah büyük gözler, dağınık saçlar gerçekten güzeldi.”(s.401)

Ömer'in nişanlısına dair özellikler kendisi ve babasındakiler kadar ağırlıklı olarak belirtilmemiştir. Belirtildiği kadarıyla şöyledir:

“Kızın süt beyaz, temiz güzel, ince yüzünde, durgun düşünceli profilinde, iri gözlerin renkleri belli olmayan ışıklarında kanmamış bir ruhun çirpinişları seziliyordu. Onu birkaç kere uzaktan görmüş, yine bir iki defa beş on kelime konuşmuşlardı. Sesi yumuşak, fakat ihtiraslı idi.” (s.406)

Zaman :

Hikâyede zaman unsuru belli bir tarih şeklinde değil genel ifadelerle verilmiştir.

“ **Yaz sabahının saatin beşinde** güneşin ışıkları kırmızı yuvarlaklar çizerek suyun üstünde titriyor, renk, su, ve ürpermenin karışmasından doğmuş çiçekler arasında koyu mavi, koyu yeşil ince dereler akıyordu” (S.403)

“**On altı yaşında** İngiltere'ye giden bir çocuğun yerine şimdi bir delikanlı gelmişti.”(S.411)

“**Ahmet'in evlenmesine razı olduğu günden kısa bir zaman sonra** Ömer'de garip bazı hallerin belirdiğini gördü.”(S.410)

Zaman zaman yapılan geriye dönüşlerle de Ahmet'in geçmişinde yaptıkları ve Ömer'in çocukluğuna kadar gidilir.

Mekân:

Hikâyede mekân olarak özel anlamda bir yerin adı geçmez. Sadece bir evden, evin çevresinde bulunan deniz kıyısından ve meyhaneden söz edilir.

“Birden **sağ taraftaki kayaların arkasında** küçük bir kayık gördü.” (s.434)

“Ahmet, bir gece **Ömer'in odasına** girdi.”(S.416)

“**Çoğu zaman ancak birkaç insanın bulduğu yarı lokanta, yarı meyhane bir yere** girdiler.” (S.424)

Fikirler:

Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinin üzerine yapılan araştırmalardan ve yazılardan çıkan genel sonuç, hikâyelerinin ilkinden sonuncusuna doğru hikâyelerinde işlediği konularda kendi hayatını yansıtmada ağırlık kazandığıdır. Bu hikâyesinde de pek az farklılıkla babası ile arasındaki ilişkinin özelliklerini anlatmıştır. Bundan önceki hikâye tahlillerinde ve “Hikâye ve Yazar” kısımlarında yeri geldikçe belirttiğimiz gibi Samet Ağaoğlu babasını çok sevmekte, hatta diğer kardeşlerinde zaman zaman kıskanmakta; fakat onun sert mizacından doğan despot havasından ürkmektedir.

Bu hikâyenin aslında Samet Ağaoğlu'na sıklıkla sorulan sorulardan birinin de cevabı olabileceği kanaatindeyiz: Sadece edebiyatla uğraşaydınız acaba daha mı başarılı olurdunuz? Evet' bu sorunun cevabı belki de hikâyedeki baba Ahmet'in tabii aynı zamanda gerçek hayattaki baba Ahmet'in, oğluna karşı tavrından kaynaklanan bir durumdur. Bu yüzden de Samet Ağaoğlu, edebiyat ve siyaset gibi zıt sayılabilecek iki kutup arasında kalmış; fakat her şeye rağmen iki alanda da adının kalıcı olmasını sağlayabilmiştir .

“.....”

Konu:

Hikâyede bir adamın meyhanede otururken buldukları şehre yabancı olan başka bir adamla tanışarak onun hikâyesini dinlemesi anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Hikâyeyi anlatan Mete her zaman gittiği bir meyhanede garip görünüşü bir adamla tanışır. Biraz oturup konuşurlar; ancak Cihangir'in üzerinde telaşlı bir hal vardır. Hayat üzerine pek çok şeyden konuşurlar; fakat Mete yine de Cihangir'in neden orada bulunduğunu çözemez. Çünkü cihangir o şehrin yerlisi olmadığını söylemiştir.

Belli bir süre geçtikten sonra Cihangir, Mete'ye hikâyesini anlatır. Bir süre önce sırf kendi zihninde ürettiği şüphelerle kendisini öldürebileceğini düşündüğü bir adamı öldürmüştür cinayetten sonra duyduğu pişmanlık ve vicdan azabıyla bu şehre gelerek adamın karısını ve çocuğunu bulmuştur, onlara işlediği suçu bir türlü söyleyememiş, onun yerine birtakım yalanlarla adamın geleceğini söyleyerek onları umutlandırmıştır. Fakat onlara bunu söylememeye ve belli zaman aralıklarıyla kadının ve çocuğunun bakımını üstlenmeye karar vermiştir. Mete, bunları şaşkınlıkla dinledikten sonra hiç bir yorum yapmaz. Cihangir de bazı karışık duygularla meyhaneden ayrılır.

Tema:

Vicdan azabı

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, yazarın kendi ağzından anlatılmıştır yani birinci tekil kişi anlatıcı söz konusudur

Hikâye ve Yazar :

Yazarın, gerçek hayatında böyle bir anısı olup olmadığını bilmiyorum; ancak hikâyedeki Mete adındaki adamın Hukuk Fakültesi'ni bitirmesi Samet Ağaoğlu ile benzer özelliktedir.

Şahıs Kadrosu :

Hikâye, Mete ve Cihangir adlarında iki adam ile Mehmet adındaki meyhaneci arasında geçmektedir.

Mete, Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir ve gazetecilik yapmaktadır. Hikâyenin geçtiği mekân olan meyhanenin sürekli müşterilerinden biridir. Cihangir ile Allah üzerine konuşmalarından anlaşıldığına göre inançlı bir kişidir.

“Ben diyorum ki hayat Allah'a giden yoldur. Hayatın gayesi böylece Allah'a kavuşmak oluyor ölümün iğrençliğini, korkunçluğunu, manasızlığını ortadan kaldıran yalnız bu gaye!”(S.434)

Mete, kendini öldürebileceği düşüncesiyle bir adamı öldürmüş, fakat bundan son derece pişmanlık duyan bir kişidir. Dört beş yıl öncesine kadar okullarda tarih öğretmenliği yapmıştır ona göre tarih, sürüp giden tek bir olayın sadece renk, şekil, ses değişikliklerinin hikâyesinden ibarettir. Bu olay kuvvetlinin kırbacı, zayıfın kinidir. Bu yüzden de Mete'nin Allah inancı bu zıtlıktaki haksızlığa bir isyan ediş şeklindedir.

Mete'nin fiziksel özelliklerine hikâyede şöyle yer verilmiştir:

“Çilli, beyaz, çizgileri keskin yüzü, yarısı dökülmüş kumral saçları, daha koyu kaşları, biraz sivri çenesi, ince dudaklarıyla çirkin sayılabilirdi, fakat açık mavi iri gözlerinin bakışlarının dolduran ciddi hüznün bu yüze birdenbire çekici bir mana veriyordu. Gri kumaştan yapılmış dikişi düzgün bir elbise gitmişti. Hareli, yeşil kravatı göze çarpıyordu.”(S.436)

Cihangir ve Mete dışında meyhaneci Mehmet de hikâyenin önemli şahıslarındandır. Meyhaneye gelen müşterilerin hepsini yakından tanıyan ilk girişinde hoşlanmadığı kişileri meyhaneye alıştırmamak için onlara fazla özen göstererek ilgilenmeyen bir yapısı vardır. Meyhanede Mehmet'in fiziksel özellikleri ve diğer bazı özellikleri belirtilmiştir.

“Meyhanenin kısa, tıknaz kırmızı yanaklı, kısa kesilmiş saçları dimdik sahibi, yanında zayıf, ufak tefek buruşuk yüzlü tek garsonu, bu değişmez müşterilerinin, yalnız hangi mezelerden

hoşlandıklarını bilmekle kalmaz, hepsinin iş ve aile özelliklerini, huylarını sularını yakından tanırdı. Yılların, bu adamlar üzerinde ona verdiği haklar vardı, Fazla içmelerine karışır, evlerine geç kalmamalarına dikkat eder, gençler azarlar, karısı veya çocuklarıyla arası açık onlara öğütler verirdi.”(S.434)

Zaman:

Hikâyede zaman unsuru, başlayıp biten bir süreç şeklinde verilmemiştir. Bazı genel ifadelerle belirtilmiştir.

“**Bir gün** meyhaneye yabancı bir yüz girdi.”(S.436)

“**Ertesi akşam** meyhaneye girerken onu düşünüyordum.”(S.439)

Mete ve Cihangir'in konuşmalarında da birbirlerine anlattıkları hatıralarıyla zaman içinde geriye dönüşler yaparlar.

“**Dört beş yıl önceye kadar** ortaokullarda tarih öğretmeni idim.” (S.447)

Mekân :

Hikâye, mekân olarak bir meyhanede geçirmektedir, yalnız yapılan geriye dönüşlerle geçmişte bulunulan yerlerden de bahsedilir.

“Burası her zaman yarı karanlık, hafif küf kokan, dar bir yer” (s.434)

“ Köylerden uzak, ıssız bir dağ tepesindeydik.”(S.447)

Fikirler:

Bu hikâyede Samet Ağaoğlu, cinayet işleyen bir adamın vicdan azabını anlatmaktadır. Bu tema ekseninde Ağaoğlu, kahramanlarını konuşturarak yine ölüm temasını sorgulamaktadır. Ayrıca “mezcupluk” da “Sokak” hikâyesinden sonra tekrar değindiği bir kavramdır. Nitekim hikâyelerinin içine aldığı “Yazamadıklarım” adlı yazısında mezcupluğun, hikâye yazarken kaleminin ucuna sıkça takılan konulardan biri olduğunu belirtmiştir.

RİDİLEMET NÜKLÜM TELADA

Konu :

Hikâyenin konusu Tren yolculuğu yapan yazarın trende tanıştığı bir adamla konuşmalarını bitirirken adamın yazara “Ridilemet Nüklüm Telada” demesi ve buna bir anlam veremeyen yazarın bazı olaylar yaşadıkdan sonra adamın bu sözlerle neyi kastettiğini anlamasıdır.

Olay Örgüsü:

Yazar, bir tren yolcuğunda bir adamlar tanışır ve ondan bir hikâye dinler: Kürt isyanı sırasında sürgün edilen bir ailenin damadı, asiller hakkında okşayıcı sözler kullanmış ve bu yüzden de tutuklanmıştır. Bunun üzerine ailenin büyüğü olan ağa, komutana gider. Damadın bağışlanması için kendisinden söz alır. Fakat bu arada damat hapisten kaçır. Buna sinirlenen ağa, asılmasını ister. Gerçekten de damat yakalanır ve asılır. Trendeki adam, anlattığı bu hikâyeyi “Ridilemet Nüklüm Telada” sözleriyle bitirir. Yazar, bu sözlerden bir anlam çıkaramaz ve bu arada tren yolcuğu sona erer.

Bundan sonra yazar, İstanbul'da maliye tahsil şubelerinden birinde çalışmaya başlar. Dairede bir şef, bir şef yardımcısı, iki kâtip, bir odacı, bir daktilo vardır. Kâtiplerden biri sakattır; fakat oldukça çalışkan bir gençtir. Bir gün patronunun işlerini şüpheli bulur ve onun dostu olan zengin bir iş adamının açığı yakalar.

Bunun üzerine hemen işten çıkarılır. Kâtibin hakkını, kimse savunmaya yanaşmaz. Yazar, bu haksızlık üzerine trendeki adamın sözlerini hatırlar “Ridilemet Nüklüm Telada”

Bu olaydan sonra işe yazar, bir gazetede çalışmaya başlar. Gazete sadece kar amacıyla çalışmaktadır. Patronunu kendi oğlunun yazılarının dışındaki her yazı, onun sansüründen geçmektedir. Bütün gazete yazarları, Hiçbir zaman paralarını tam olarak alamazlar. Bu yazarlar içinde bir delikanlı vardır. Kardeşi hastadır. Gazetede haksızlıklara ve yazılarının sansürden geçmesine dayanamaz. Haksızlıktan uzaklaşabilmek için de istifa eder.

Yazar, bu olaydan sonra yine trendeki adamın sözlerini hatırlar:

“Ridilemet Nüklüm Telada”

Bundan sonra başka bir işe girer. Dolaşarak yapılan bu işin yoruculuğu yüzünden kısa süre sonra hastalanır. Bir hastaneye yatırılır. Yattığı oda oldukça kalabalıktır. Araba çarpmış bir çocuk ve daha pek çoğu aynı odada kalmaktadırlar. Bunlar, doktor ve hemşirelerden aşırı ilgi görmektedirler.

Bir gün veremli bir hasta için hem de politikacının oğlu için kan gerekir. Hastanede bulunan bütün kanlar, politikacının oğlu için kullanılır. Veremli hastanın karısı ise kan aramak için ağlayarak yola çıkar.

Yazar, eve döndüğünde bu hastane hatıralarını bir deftere yazacağı zaman defterde yine tren yolcuğundaki adamın söylemiş olduğu garip sözleri görür.

Hikâyenin bir diğer bölümünde yazar, bir işçi mahallesinde oturmaktadır. Sokağın en büyük evi, sendika başkanına aittir. Başkan, çıkarına düşkün ve dolandırıcı bir adamdır. Bazen bir işçinin tarafındadır, bazen patronun. Fakat her iki durumda da kendi menfaatini düşünür. Bir gün fabrikada bir kaza olur. Pek çok işçi yaralanır. Olayı ort bas edilecek gibi olmadığı için adalet yetkilileri, duruma el koyarlar. Sendika başkanı birkaç gün evden çıkmaz önce olay hakkında söylenenleri dinler. Sonunda toplantı yapmaya karar verir. Toplantıda etkili bir şekilde konuşur. İşçilerden biri, kazanın meydana gelmesinde suçu olan patronun ihmalciliğinde bulur Sendika başkanı işçiye karşı çıkar ama bir yandan da suçlu bulduğu için sevinçlidir.

Ertesi gün, patron ve sendikacı başkan anlaşırlar. Olayın sabotaj olduğunu, yapanın da bu işçi olduğunu ortalığa yayarlar. İşçide böylelikle işten çıkarılır.

Bu olaydan sonra yazar bir akşamüstü yolda giderken ufak tefek görünüşlü bir adama çarpar. Özür dilerse de adam küfreder. Olay büyü Karakola gidilir. İş mahkemeye intikal eder. İlk duruşmada altı tane yalancı şahit, yazarı itham eder. Bu arada da çarpmış olduğu adamın, oldukça tanınmış bir politikacı olduğunu öğrenir. Kendini bir türlü temize çıkarıp suçsuz olduğuna inandıramaz ve mahkûm edilir.

Mahkeme salonunda gözüne “Adalet, Mülkün Temelidir.” cümlesi çarpar. Fakat adaletin böyle tersine işlemesi karşısında cümleyi şöyle görür: “Ridilemet Nüklüm Telada”. Böylece yıllar önce trendeki adamın söylediği bu sözün bilincine, başına gelen bu olayla varmış olur.

Tema:

Toplumda adaletin tersine işleyişinin sergilenmesi.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, birinci şahıs ağzından anlatılmış olup "Ben Hikâyesi" türündedir. Kişilerin duygu ve düşünceleri, birinci kişinin gözüyle görülmektedir. Hikâyede bu tür bir anlatım olduğu için canlılık ve okuyucu ile daha yakın bir iletişim söz konusudur.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye, psikolojik açıdan yazarla ilgili değildir. Fakat biyografik açıdan şu yönleri ile ilgili olabilir:

Hikâye, çeşitli devlet dairelerinde, matbaalarda, zaman zaman hastanede ve sonuçta da mahkemede geçmektedir. Bu mekânlar, yazarın hayatı boyunca yaşadığı ve içinde bulunduğu yerlerdir. Özellikle devlet daireleri ve mahkemeler, mesleği dolayısıyla da sık sık bulunduğu mekânlardır.

Şahıs Kadrosu:

Hikâye, birbirinin içine geçmiş altı hikâyeden ibarettir. Olaylar fazladır. Bu nedenle şahıs kadrosu da kalabalıktır. Bu şahısları, her hikâyenin kendi bünyesinde ele alarak tanıtmak uygun olacaktır.

Birinci Hikâye:

Bu hikâyede karakter olarak yazarın kendisi ve hikâyeyi anlatan görülmektedir. Yazar tanıtılmamış, sadece anlatıcının fiziksel özellikleri tasvir edilmiştir.

Otuz beş yaşlarındadır. Uzuna yakın boyu, zayıf vücudu, çizgileri kuvvetli ince esmer yüzü, kalın ve düzgün kaşları, siyah, sık kirpiklerle gölgeli gözleri vardır.

Fiziksel özelliklerinin dışında ise İzmirli olup Kürt isyanı sırasında batıya sürgün edilen ailelerden birine mensuptur.

İkinci Hikâye:

Bu hikâyenin karakterleri, bir dairede çalışan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin ise hemen hepsi hakkında bilgi verilmiştir.

Âmir: Görünüşü oldukça sert, iri yarı, şişman, beyaz yüzlü, kumral saçlı, mavi gözlü, tombul kırmızı yanaklı, kırk beş yaşlarında bir adamdır. Yüzü hiç gülmez. Zengin iş adamlarına ve üst kademede çalışanlara karşı dalkavuk, alttakilere karşı ise acımasız ve hilecidir.

Amir Yardımcısı: Ufak tefek olup esmerdir. Küçük gözleri, sivri burnu ve çenesi vardır. Otuz beş yaşlarındadır. Bozuk bir Güney Anadolu şivesiyle konuşur. Suya sabuna dokunmayarak geçimin yolunu bulmuştur.

Öteki iki memurdan biri emekliliğe yaklaşmış olup, yaşından ihtiyar görünmektedir. Beli bükük bir hastadır.

Diğer memur, yuvarlak beyaz yüzlü, iri siyah gözlüdür. Kıvırcık, kara saçları vardır. Her zaman gülümser. Küçükken geçirdiği bir kaza yüzünden sol bacağı, kalçasından kesiktir.

Bu hikâyede yazar, kendisi hakkında da biraz bilgi vermiştir. Buna göre, diplomaya önem vermeyen ve kimseye güvenmeyen bir kişiliğe sahiptir.

Üçüncü Hikâye

Gazetede on kişi çalışmaktadır. Fakat bunlardan sadece patron, patronun oğlu, yazı işleri müdürü ve genç bir yazar tanıtılmıştır. Hikâyede olaylar fazla değildir. Buna rağmen karakterler hakkında fazla bilgi verilmiştir.

Patron

Basında isim yapmış bir kişidir. Kısa boylu, esmer, tombul yanaklı, koca göbektir. Gözlüklerinin arkasına gizlenmiş hilekâr, kurnaz, alaylı bakışları vardır. Herkes ondan çekinir. Tek amacı, kâr elde etmektir. Gazetede yazılar, onun bu amacına hizmet etmek için yazılmaktadır.

Patronun Oğlu

Uzun boylu, esmer, kekemedir. Gece, gündüz sarhoştur. Gazetede bazen anlamsız ve bozuk bir Türkçeyle yazılmış yazıları çıkar. Ayrıca son derecede de müsriftir.

Yazı İşleri Müdürü

Kırk yaşlarında olup beyaz yüzlü, yeşil gözlü ve kumral saçlıdır. Geniş ağı ve sivri çenesi vardır. Dairedeki yazıların hepsi, onun elinden geçer.

Genç Yazar

Edebiyat Fakültesine devam etmektedir. Hem yazar, hem muhabirdir. İyi yazı yazar. Ufak tefek ve sarışındır. Yüzü çillerle kaplıdır. İri kestane gözleri, ensesinden taşan kıvrık saçlarıyla sevimli bir kişidir.

İnsanları sevmez. Gazetede sansürden şikâyet eder. İnsanların ölümlü olduğunu söyler. Bu yüzden de kimsenin seilmeye lâıık olmadığını ifade eder.

Dördüncü Hikâye

Bu hikâyede yazar, hastanedeki kişiler hakkında genel bir bilgi vermiştir.

"Hastaların yüzü asık. Doktorların, hemşirelerin, ayak hizmeti yapanların, ziyaretçilerin yüzü asık. Dudaklarda gülümseme eksik değil. Ama bu gülümsemenin, bu şefkatin yüzü asık"

sözleriyle hastanenin genel havasını anlatmak istemiştir.

Yalnız bazı kişileri ayrıca tanıtmıştır. Örneğin politikacının oğlu uzun, kumral saçlı, beyaz yüzlü, yeşil gözlüdür. Elem dolu bakışları vardır.

Üçüncü hâkim, uzun yüzü, kirli sarı rengi, yassı kulakları, ince dudakları sivri çenesi, sarkık burnuyla Mısır mumyalarına benzemektedir. Savcı, tıknaz ve esmer bir adamdır. Koyu siyah gözlüdür. Kısa bir boynunun üstünde iri bir başı vardır.

Görüldüğü üzere hikâyeye canlı ve yaşayan şahıslardan kurulmuştur. Yazan diğer hikâyelerinde sıkça görülen marazî tipler bu hikâyede yer almamıştır. Çünkü hikâyenin konusu sosyaldir. Toplumun çeşitli birimlerinden örnekler verilerek haksızlık ve adaletsizlik kavramları yerilmek için yazılmıştır. Böyle olunca da marazî tipler yerine toplumu oluşturan sosyal karakterlere yer verme gereği duyulmuştur.

Beşinci Hikâye

Bu hikâyede sadece sendika başkanının özellikleri verilmiştir:

Kısa, zayıf ve kuru bir adamdır. Saçlarının ortası dökülmüş olup şakakları kırılmıştır. Büyük başı, çökük yanakları, sivri, çenesiyle Yahudi'lere benzer. İnsana çekinme ve güvenme hissi verir. Kendi menfaatini her şeyin üstünde tutar. Patronla anlaşır işçileri; işçilerle anlaşır patronu memnun eder. Mahalledeki en büyük evde oturur ve mahallede her şey ondan sorulur.

Altıncı Hikâye

Bu hikâyede geçen bütün şahıslar hakkında kısa ve tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

Yazarın çarpmış olduğu adam, ufak tefektir Karakoldaki komiser, zayıf, ince, uzun, esmer, kalın kaşlı, saçları alnını örtmüş bir adamdır. Hâkimlerden biri, elli beş yaşlarında olup şişman, kumral, saçlarının çoğu dökülmüş, küçük gözlü ve kırmızı

yanaklıdır. İkinci hâkim, kadındır. Kırk yaşlarındadır ve ufak tefek, zayıf, kara kurudur. Üçüncü hâkim, uzun yüzü, kirli sarı rengi, yassı kulakları, ince dudakları, sivri çenesi, sarkık burnuyla Mısır mumyalarına benzemektedir. Savcı, tıknaz ve esmer bir adamdır. Koyu siyah gözlüdür. Kısa bir boynunun üstünde iri bir başı vardır.

Görüldüğü üzere hikâye canlı ve yaşayan şahıslardan kurulmuştur. Yazarın diğer hikâyelerinde sıkça görülen marazî tipler bu hikâyede yer almamıştır. Çünkü hikâyenin konusu sosyaldır. Toplumun çeşitli birimlerinden örnekler verilerek haksızlık ve adaletsizlik kavramları yerilmek için yazılmıştır. Böyle olunca da marazî tipler yerine toplumu oluşturan sosyal karakterlere yer verme gereği duyulmuştur.

Zaman:

Hikâye, uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bir tren yolculuğunda başlayıp çeşitli durum ve olaylardan geçtikten sonra bir mahkemede sonuçlanmaktadır. Bundan dolayı hikâyede zaman olarak giriş bölümü, bir tren yolculuğunu içine almaktadır. Gelişme bölümü devlet dairesi, matbaa, hastane gibi yerlerde tamamlanmakta, sonuç bölümü ise mahkemeyi içine alan olaylar ile sunulmaktadır.

Mekân:

Hikâye, iç içe geçmiş altı hikâyeden oluştuğu için altı ayrı mekân görülmektedir.

- I. Bir tren kompartıman
- II. Bir devlet dairesi
- III. Bir matbaa
- IV. Bir hastane ve odaları
- V. Bir işçi mahallesinin sokağı
- VI. Bir mahkeme salonu

Kurgu

Hikâye altı ayrı bölümden oluştuğu için doğal olarak olaylar fazladır ve iç içe geçmiş durumdadır. Yalnız olaylar ne kadar girişik olursa olsun, her hikâyede merkez durumunda olan ve olayların gidişini yönlendiren bir kişi vardır. Bu, Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinin genel özelliğidir.

Bu yönlendirici tek kişilerin üzerinde de yazarın kendisi, yani anlatıcı yer almaktadır. Yukarıda bir önceki bölümde de belirttiğimiz üzere anlatıcı olan yazar, hikâye kahramanlarının hepsini kendinde toplamış ve kendi benine indirgeyerek okuyucuya sunmuştur. Böylece okur, bir engelle karşılaşmadan anlatılanların içine girebilmektedir.

Fikirler:

Samet Ağaoğlu, bu hikâyesinde adalet sisteminin yanlış işleyişini konu edinmiştir. Son yazdığı hikâyelerinde gördüğümüz bir gerçek de Ağaoğlu'nun siyasî hayatı dolayısıyla mahpus bulunmasının ona verdiği sıkıntıdır. Ridilemet Nüklüm Telada, pek çok hikâyeden oluşarak bir mesaj vermektedir; ancak Ağaoğlu'nun asıl anlatmak istediği şey, kendi içinde bulunduğu durumun adaletsizliğidir. İç içe geçmiş bu hikâyelere benzer durumlarla karşılaşmış olabilir ve son olarak bizzat böyle bir yapılanmanın içinde bulunması ona daha da sıkıntı vermeye yetmiştir.

MARTILAR

Konu:

Hikâyede bir adaya sürgün olarak gönderilen bir adamın bu adada kurduğu hayâller ve diğer yaşadıkları anlatılmaktadır.

Olay Örgüsü:

Bir adam, bir adaya sürgün olarak gönderilir. Gönderildiği adada bir hücreye kapatılır ve bu hücrenin penceresinden deniz görünmektedir. Adam, bu pencereden denize bakarak çeşitli hayâller kurmaya başlar ve sonunda ortaya şöyle bir senaryo çıkar:

“Bu ada ve şu deniz, zalim bir hükümdarın idaresindedir. Hükümdarın bütün kaygısı, bu elli insanı hâkimiyeti altında tutabilmektir. Bunlar, halkın sevdiği, sözleri geçen ve kusurları söylemekten çekinmeyen kişileridir. Hükümdar, bunların kendi sonunu hazırlayabilecekleri korkusuyla bunları adaya sürgün olarak gönderir. Burada hiçbir imkândan mahrum kalmayacaklar, aileleri ile görüşüp her ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir. Hükümdar, burada bir süre kalmalarını, içinde bulunduğu korkudan sıyrılabilirse belki onları bir gün serbest bırakabileceğini de düşünür.

Böylece aradan yıllar geçer. Sürgünlerin bir kısmı ölür, kalanların ise tanınamayacak halde olduklarına dair söylentiler ortalığa yayılır. Hükümdar söylenenlere inanmaz ve adaya gelerek durumun doğru olduğunu görür.

Bir zaman sonra adada dondurucu rüzgârlar esmeye başlar. Adadaki sürgünler, bu rüzgârların etkisiyle donarak birer kaya haline gelirler. İşte o günden sonra martılar, ne zaman adaya yanaşacak olsalar bu donmuş insanları görüp konmaya bile cesaret edemedi geri çekilirler.”

Yazar, kurduğu bu hayâlden sonra martılar arasındaki ilişkilere değinir. Onları hain, kavgacı ve dedikoducu insanlara benzetir. Bu martıların arasına bir gün bir leylek gelerek yaşamaya başlar. Bu kez de aralarında soylu ile soysuzun kavgası başlar. Yazar, bu manzarayı görünce kendisini leyleğe benzetir. Kendisinin de macerasının leylek gibi olduğunu, bazı insanların da onu martılar gibi arkadan vurarak kaçtığını hatırlar.

Bundan sonra bir martı, diğerleri tarafından öldürülür ve denize düşer. Adam, onun artık denize teslim olduğunu düşünür.

Tema:

Hapishane hayatının verdiği sıkıntıyla somut dünyadan soyut dünyaya geçiş, hayâlcilik.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâyede anlatıcı yazarın kendisidir. Yani anlatıcı birinci tekil şahıs konumundadır. Ayrıca anlatılanlar, Ağaoğlu'nun hayatıyla oldukça benzer olduğu için "hatıra" türüne de yaklaştığı söylenebilir.

Hikâye ve Yazar:

Martılar, Samet Ağaoğlu'nun Yassıada'da geçirdiği mahkûmiyet günlerinin biraz kurguyla zenginleştirilmiş bir kopyasıdır, denilebilir. Onun da yaşadığı hücrede küçük bir pencere vardır ve bu pencereden küçük bir deniz parçası ile martılar görünmektedir. Hücrede bulunduğu süre içinde de bunun adil olmadığını düşünür. Yani hayâlinde yarattığı hikâyenin içeriği de onun bu düşünceleri ile ilgilidir.

Şahıslar:

Hikâyede başkarakter yazarın kendisidir. Hayâlcî, aynı zamanda isyankâr bir mizaçla karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın dışında gardiyan ve balıkçı da kısa çizgilerle tanıtılmış şahıslardır.

Gardiyan, asık, kapkara yüzlü, gözlerini dikerek pis pis sırtan bir kişidir. Anlaşılmayan saçma sapan sözler söyler. Bazen de deli gibi bağırır.

Balıkçının siyaha yakın esmer, buruşuk, bu yüzde içleri sisli pırıltılarla yanan gözleri vardır. Çoğu zaman denize yalnız çıkar ve az konuşur

Zaman:

Hikâyede zaman, kahramanın hapse girmesi ile başlar. Hapishanede martıları seyrederken hayâl âlemine dalarak bir efsane içinde yaşamasıyla devam eder. Daha sonra martılar ve insanlar arasındaki ilişkilendirmeden sonra sona erer.

Yer yer geriye dönüşler yapılır ve martıların sesleri cadı seslerine benzetilerek geçmiş hatırlanır. Ayrıca adada bulunan balıkçı dolayısıyla çocukluğunda tanımış olduğu bir balıkçıyı hatırlar.

Mekân:

Mekân, bir hapisane hücresidir. Olay, hep bu mekânda geçer; ancak kahramanın kurduğu hayâller okuyucuyu başka mekânlara da götürür. Ayrıca hücreden görünen deniz, kıyıları yeşil körfez ve bu körfezi çevreleyen dağlar gerçek mekânları oluşturmaktadır.

Fikirler: Hikâye, yazarın hayatıyla oldukça bağlantılıdır. Nitekim yazarın hikâyelerinin sonlara doğru kendi hayatının birer kopyası haline geldiğini biliyoruz. Yassıda'da yaşadığı günlerdeki psikolojisi ile oldukça yakın bir ruh halini yansıtmıştır hikâyesinde.

ONLARDAN BAZILARI

Konu:

Hikâye, yazarın hapisanede yaşadığı günlerden ve orada tanıdığı mahkûmların bazılarına ait hatıralardan oluşmaktadır.

Olay Örgüsü:

Hikâye kahramanı adam, kendisini adi ya da gerçekten suçlu bir mahkûm olarak görmemektedir. Çünkü gerçek hayattaki arkadaşlarıyla beraberdir.

Günlerini diğer mahkûmlarla konuşarak geçirir. Hapisanede edindiği izlenimleri anlatır. Orada hava almak için çıktıkları etrafı kapalı, üstü açık avluları, ziyaretçilerle görüşme hücrelerini anlatır.

Bir gün revirde yatan bir mahkûmla tanışır. Suçu, namus meselesi yüzünden karısını ve kaynanasını öldürmektir. Revirde yatanların hizmetine bakan çocukla ahbab olur. Ona bir çift ayakkabı yaptırır ve kendi çoraplarından verir.

“Pehlivan” lakaplı bir gardiyanla konuşur. Ondan diğer koğuşlarda kalan mahkûmlarla ilgili hikâyeler dinler.

Efendi Kara isminde bir mahkûm tanır. Oda karısını öldürmüştür ama pişmandır.

Şih Ali, bir hiç yüzünden karısını öldürmüş ve pişmandır. Oldukça saf birisidir. Gardiyanlar onun bu saflığıyla dalga geçerek onu ağlatıp kendileri eğlenirler.

Yazar, revirdeki eczaneye gelen bir kadın mahkûmla da tanışır. Onunda suçu zinadır.

Hasan Hüseyin, toprak davası yüzünden hapiste yatmaktadır ve başına gelenlerin medeniyetsizlikten kaynaklandığının farkındadır.

Bir başka gün koğuşta bir yaralama olayı olur ve yaralanan adam ölür.

Yazar, bütün bu insanları tanıttikten ve olayları yaşadıkdan sonra hapishane avlusunda derin hayâller kurarak kendi hikâyesini bitirir.

Tema:

Hapishanede edinilen izlenimler.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâyede olay, birinci tekil şahıs ağzından anlatılmıştır. Hikâyeye hakim olan kişi yazardır.

Hikâye ve Yazar:

Hikâye, yazarın mahkûm iken yaşadıkları ile yakından ilgilidir. Doğrudan bahsettiği şahısları hapishanede tanıyıp tanımadığına dair bilgiyi hatıralarından

edinemiyoruz; ancak hikâyenin hapisane hayatıyla ilgili olması yazarın kendisini yansıttığını göstermektedir.

Şahıslar:

Hikâyede başkarakter, yazarın kendisidir; ancak kendi hakkında geniş bir bilgi vermemiştir. Çeşitli devlet görevlerinde bulunduktan sonra hapse girmesi dışında bilgi yoktur. Hikâyede yazar, daha çok gözlemcidir ve hapisanede tanıdığı kişileri anlatır. Yazarın dışında oldukça geniş bir şahıs kadrosu vardır.

Mehmedoğlu:

Ufak tefek, saçı dökülmüş biridir. Yüzü siyaha yakın sarılıktadır. Boyacı olarak çalışmaktadır. Dar ve kısa pantolonlu, bol, sarkık ceketlidir. Karısını ve kaynanasını öldürdüğü için hapidedir.

Revirdekilerin Hizmetine Bakan Çocuk:

Sarı yüzlü, sağı biraz daha küçük olan çukura batmış gözleri vardır. Yürürken ayaklarını sürür. On beş yaşında olu, kavruk, cılız, renksiz bir çocuktur. Kan davası yüzünden hapidedir. Üstü başı perişan, gömleği yırtık, ayakları çıplaktır.

Pehlivan:

Hapisanede bir gardiyandır. Bu ismi, kendisine yazar takmıştır. Çünkü iri yarı ve geniş yüzlüdür. Saf bir kişiliği vardır.

Efendi Kara:

İri yarı, yanakları sarkık ve kırmızı bir adamdır. Durgun, dalgın bakan yeşil gözleri vardır. Otuz beş kırk yaşlarındadır. Irz meselesi yüzünden karısını öldürdüğü için hapidedir.

Şih Ali:

Kısaya yakın orta boylu, şişman, iki yana sallanarak yürüyen sarı yüzlü bir köylüdür. Karısını öldürmüştür. Saf bir kişiliği olduğu için sık sık gardiyanların baskısına mâruz kalmaktadır.

Köylü Kadın:

Ufak tefek, yuvarlak beyaz yüzlü, koyu yeşil gözlüdür. Zina nedeniyle hapidedir.

Hasan Hüseyin:

Orta boylu, zayıf, esmer, kara gözlü, beyaz dişli bir köylüdür. Toprak davası yüzünden hapidedir. Başına gelenlerin kendi cahilliğinden kaynaklandığının farkındadır.

Bir Delikanlı:

İnce, uzun, kuvvetli, tığ gibidir. Kumral saçlı, yeşil gözlü olup marangoz atelyesinde çalışmaktadır. Ölünceye kadar hapse mahkûmdur.

Zaman:

Hikâyede zaman hapisanede geçen süreci kapsamaktadır. Bu süreç, yazarın mahkûmları tanıtmasıyla ve onlara dair hikâyeleri anlattığı zamanı ve bu zamanın sona erişini kapsar. Ayrıca yazar, geriye dönüşler yaparak çocukluk günlerini de anımsar.

Mekân:

Hikâyede mekân, hapisane ve hapisanenin çeşitli bölümleridir. Gezinti avluları, koğuşlar, görüşme hücreleri, revir gibi kısımlardan söz edilmiş ev bunlar detaylı biçimde anlatılmıştır.

Gezinti avluları, ağaçsız, çiçeksiz, hatta otsuz, dört duvar arasındadır. Yer ve gökten başka hiçbir yer görünmemektedir. Otuz metre uzunluğunda on iki metre genişliğindedir. Yer ise kare parke ile döşelidir.

Revir ve ziyaretçilerle görüşme hücreleri betimlenmiştir. Yalnızca koğuşlar hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

Fikirler:

Hikâye, doğrudan Samet Ağaoğlu'nun hayatından bir kesit sunduğu için Ağaoğlu'nun bu günlere dair hatıralarında yazdığı fikirleri kabul edebiliriz. Bu günler, oldukça sıkıntılı geçen ve sürekli kendini dinleyip hatıralarını yazdığı günlerdir. Tabi, bu hayatı yansıtan hikâyeleri de hapis olduğu günlerde yazılmıştır. Ayrıca Ağaoğlu'nun hapisaneye dair yaptığı mekân tasvirlerine bakacak olursak hapisanede ne kadar sıkıntılı vakit geçirdiğini anlayabiliriz.

KATIRIN ÖLÜMÜ**Konu:**

Hikâye, bir büyükbabanın torunlarına maden ocağında çalışırken yaşadığı bir hatırasını anlatmasından oluşur.

Olay Örgüsü:

Hikâye, bir maden ocağına yeni inen, ihtiyar ve cefâ çekmiş bir katırla başlar. Katır, istemeden girdiği bu karanlık dünyaya, gündüzden sonra gelen geceye alışır.

Bu girişten sonra hikâye, bu madenlerin başmühendisi olan ve bütün ömrünü madenlere adayan yaşlı bir adamla devam eder. Bu mühendis evlidir ve üç oğlu vardır. Karısı on yıl önce ölmüştür. Oğullarının ısrarına rağmen yalnız yaşamaktadır. Yılda birkaç gün bütün yakınlarını etrafına toplayarak onlara hatıralarını anlatır. Böylece avunarak mutlu olur. Çünkü madende çalıştığı yıllarda karısı bu işleri hiç sevmemiş, kocasının madenleri kendisinden çok sevdiğini düşünerek onları kıskanmıştır. Şimdi ise torunlar dedelerinin maden ocağında geçen hatıralarını zevkle dinlemektedir.

Torunlarına anlattığı hatıralardan biri de madendeki bir katırın ölümüdür. Katır, hikâyenin başında da belirtildiği gibi karanlık maden ocağına sokulmuştur ve zamanla bu karanlığa alışmıştır. Yine bir gün maden ocağından dışarıya çıkarılır ve gün ışığından kendisini soyutladığı için buna dayanamayarak ölür.

Bu olaydan sonra madenci, katıra hak verir. Kendisinin de madenden çıkarıldığı bir gün o anda ölebileceği gibi bir hayâl kurar. Tabi bu yalnızca bir hayâldir. Madenci, gerçekte çalışamayacak duruma geldiğinde madenden kendi isteğiyle emekli olmuştur.

Tema:

Geçmiş günlere özlem.

Yazarın Bakış Açısı:

Hikâye, yazarın diğer birçok hikâyesinden farklı olarak birinci tekil şahıs ağzından değil, üçüncü tekil şahıs ağzından anlatılmıştır. Yine çoğunlukla hatıraların anlatımına yer verilmiştir.

Hikâye ve Yazar:

Hikâyenin yazarla doğrudan ilgisi yok gibi görünmektedir. Yani yazarın mesleği madencilik değildir; ancak kanaatimize göre karanlık bir ortama alışma ve aydınlığı yadırgama açısından yazarla benzeşmektedir. Çünkü Ağaoğlu, genellikle karamsar bir

ruh yapısına sahiptir ve bu karamsarlık, bu hikâyede kendini bu şekilde göstermektedir. Ayrıca karanlık ortam olarak düşünülen yer, bir hapisane hayatı da olabilir.

Şahıslar:

Hikâyede esas olan iki kişi vardır: Mühendis ve karısı. Diğer kişiler arka planda kalmıştır.

Mühendis: Uzun, ince bir boyu, kocaman bir başı vardır. Bol, kumral saçları ensesine kadar uzanmaktadır. Çizgileri keskin, zayıf, renksiz yüzü, geniş çenesi, ince dudaklarıyla bir mühendisten çok şair ya da bir filozofu andırmaktadır. Karısı kırk yıllık bir beraberlikten sonra ölmüştür. Şimdi üç oğlu ve oğullarının aileleri ile görüşmektedir. Karısı öldükten sonra yalnız yaşamayı tercih etmiştir.

Mühendisin Karısı: İri, yeşil gözlü, ince, esmer yüzlüdür. Kocasını çok sevmiştir ve onu işinden kıskanmıştır. Bu kıskançlığı evde sık sık tartışmalar çıkmasına neden olmuştur.

Zaman:

Hikâyede zaman daha çok geriye dönüşlerle ifade edilmiştir. Zaten hikâyenin konusu, bir hatıranın anlatılmasından ibarettir.

Sonunda hikâye, mühendisin gerçek dünyadan uzaklaşarak kendisini bir hayâl içinde düşünmesiyle sona ermiştir.

Mekân:

Hikâyede ağırlıklı olarak geçen mekân, bir maden ocağıdır. Ayrıca mühendisin evi de iç mekân özelliklerinden biridir. Daha sonra karısı ile huzurlu oldukları bir mekân olan deniz kıyısından söz edilir.

Fikirler:

Hikâyenin, Ağaoğlu'nun diğer hikâyelerinden farklı olarak kurguya daha fazla yer verdiğini söyleyebiliriz. Maden ocağı gibi karanlık bir mekânın kullanılması, yazarın

ruhundaki karamsarlığı yansıtmada bir araç olarak kullanılmıştır diyebiliriz. Ayrıca hatıra kavramının geçmesi de Ağaoğlu için karakteristik bir konuyu ifade etmektedir. Bu hikâyeyi yazdığında oldukça yaşlanmıştı. Hatıra unsurunun hikâyeye girmesi bununla da ilgili olabilir.

Sonuç olarak Ağaoğlu'nun, hikâyelerinde gittikçe karamsarlaşan ve umutsuzluğa yönelik konuları işlediğini görmekteyiz. Hayâlcilik, hatta marazî bir hayâlcilik onun karakteristik özelliklerindedir. Ayrıca Ağaoğlu, hikâyelerinde rüya kavramına da çok önem vermekte ve pek çok hikâyesinde kullanmaktadır. Hastalık, baba otoritesi, hapisane hayatı, Allah ve din düşüncesi de sıklıkla işlediği temalar arasında yer almaktadır.

Kendi hayatını git gide tüm gerçekliğiyle hikâyesine dahil etmesi ve derinleşen psikolojik çözümlere yönelmesi de genel olarak çıkarılabilecek sonuçlardır.

III. BÖLÜM

1.SAMET AĞAOĞLU'NUN DİĞER ESERLERİ

1.2.Portreler

1.2.1. Babamın Arkadaşları

Samet Ağaoğlu, bu kitabında, adından da anlaşılacağı gibi, babasının arkadaşlarını anlatmıştır. Samet Ağaoğlu için babası, hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Hikâyelerinde de farklı kurgularla dile getirdiği gibi babası onun için daima bir otorite kaynağı olmuş; ancak Ahmet Ağaoğlu bu otoriteyle oğlunu kendine güçlü bir sevgiyle bağlamayı başarmıştır. Hatta Samet Ağaoğlu Çocukluk ve Gençlik Hatıralarım adını verdiği kitabında babasını çoğu zaman ağabeyinden kıskandığını anlatır. İşte Samet Ağaoğlu, bu kitabında yine babasının üzerindeki etkilerinden birinden, arkadaşlarından söz etmiştir. Babasının arkadaşlarını bunlar, her ne kadar tanınmış kişiler de olsalar toplumun verdiği değer yargılarının dışına çıkararak, kendisinde bırakmış oldukları izlenimlerle ele almıştır.

Ziya Gökalp

Tıknaz, şişman vücudunu iki yana sallayarak taşımaktadır. İstanbul Darülfünunu'nda kürsü sahibidir.

Ahmet Ağaoğlu ile olan arkadaşlığı Malta'ya dayanmaktadır. Ahmet Ağaoğlu'nun Malta'ya sürgün edildiği sırada o da oraya sürülmüştür.

"Malta'da beraber geçirdikleri uzun esaret hayatında müşidin ruh sükûnetini anlatan sayfeler babamın bu senelere ait hatıralarının güzel parçalarından birini teşkil etmektedir:

Mütefekkir, hapishanenin bir köşesini tekke haline getirmişti. Her gün etrafında halka olan ve memlekette yüksek mevkiler işgal etmiş bulunan esirler ondan sabır, sükûnet, tevekkül, feragat dersi alıyorlardı. Müşit, derslerini verirken en ufak bir ses çıkmıyor, herkes vecd içinde dinliyordu. Sözleri bazen cezbe halinde dudaklarından dökülüyor, o zaman bu sözlerde mantık, insicam ve fikir perişan bir hal alıyor,

fakat buna rağmen her dersin sonunda onu dinleyenler bu ağır esaret hayatına birkaç gün daha tahammül edebilmek için ruhlarında, kalplerinde imkân ve kuvvet buluyorlardı"³⁸

Malta sürgününden sonra Diyarbakır mebusu olarak çalışmaya başlasa da sağlığı elvermez. Samet Ağaoğlu'nun deyimiyile, İstanbul halkı, Şeyhülislam Yahya Efendi'den beri hiçbir cenaze töreninde onun tabutunun arkasından olduğu kadar azametli bir sessizlikle yürümemiştir.

Millî Hatip (Ömer Naci)

Siyah, yuvarlak, sakallı, beyaz yüzlü, parlak gözlü, sevimli bir insan olup "millî hatip" lakabı ile anılır.

Genç yaşta şiirler yayımlayan ve Genç Kalemler dergisinde hece ölçüsünün aleyhinde yazılar yazan muhalif bir kişiliktir. Mustafa Kemal yakın arkadaşlarından biridir. Ahmet Ağaoğlu ile pek çok hatırası vardır; ancak bunlardan birini Samet Ağaoğlu şöyle anlatır:

"Birinci Dünya Harbi'nin galiba ilk aylarında güneşli bir gün gözümün önüne geliyor. Ben koltuğumda bir yığın gazete, bahçede bağıra bağıra "gazete satma oyunu" oynuyorum. Babamın çalışma odasının penceresi açılıyor, hatip başını uzatarak, "gel bakalım, bana bir "Tercüman-ı Hakikat" ver" diyor.

Biraz sonra babamla beraber bahçeye çıktılar, sarılarak uzun uzun öpüştüler ve ayrıldılar. Hatip, İran'a darbe yapmak ve meşrutiyeti ilân etmek için gidiyordu"

1916 senesine doğru İttihat ve Terakki mensupları arasında başta bulunanlara karşı başlayan hareketin içinde o da vardır. Fakat çok sevildiği için şu veya bu sebeple fena bir muamele yapmaktan çekinirler. Yalnız İstanbul'dan idealine uygun bir görevle uzaklaştırmayı düşünürler. Kendisine Irak yoluyla tekrar İran içine girerek oradaki Türkleri ayaklandırma vazifesi verirler. Bunun bir sürgün olduğunu anlamakla birlikte kabul eder. Çünkü kendisinden

³⁸ Samet Ağaoğlu,(1942): *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu yayınevi, İstanbul:14

istenilen kutsal bir iştir. Ancak arada beş altı ay geçince Kerkük'te tifüsten vefat eder.³⁹

Anlaşılmayan Adam (Tunalı Hilmi)

Bol dağınık saçları, omuzlarına doğru sarkmaktadır. Esmer ve çirkin bir başta büyük gözler parlamaktadır.

Türk ordusuna toptan "Mehmetçik" diyen, Türk köylüsüne anlayabileceği dille şiir ve tiyatrolar yazan, TBMM'de batılı olma kavramlarını kabul ettirmeye çalışan ilk isimlerden birisidir. Cesur çıkışlarından dolayı mecliste hep susturulmaya çalışılmıştır.

İçkiye zaten alışık olan millî hatip, karısının hastalığı ve mecliste gördüğü bu muamele yüzünden içkiye iyice müptela olmuş ve günden güne zayıf düşmüştür.

Samet Ağaoğlu, babasının bu yakın arkadaşına ait hatıralarını şöyle bitirir:

" Onu son defa Ankara'da güneşli bir sonbahar günü, Kavaklıdere'deki evinin bahçesinde gördüm. Beni yanına oturtturarak, bir kolunu boynuma doladı: 'Sizi de kendi çocuklarım gibi seviyorum' dedi. Biraz sustuktan sonra devam etti: 'Ben hastayım, çok hastayım, babana söyle'

Yüzü siyaha yakın derecede sarı idi, bir iskelete benziyordu."

Dinsiz Mütefekkir (Abdullah Cevdet)

Abdullah Cevdet, ince uzun boyludur. Dar omuzlarının üstünde iri taneli çiçek bozuğu, esmer bir yüze sahiptir.

Ziya Gökalp, Süleyman Nazif gibi isimler, kendilerine bir yol çizince o da kendine "dinsiz" sıfatını uygun bulur ve bu yolda ilerler. Eşini sudan bahanelerle boşayıp bu fikirlerine alkış tutacak bir kadınla evlenir. Dinsizliği savunduğu için hiçbir zaman

³⁹ Ağaoğlu(1942):21

İttihatçılarla arası iyi olmaz. Mütarekede İttihatçıların düşmesi onun işine yarar. Fakat bununla da yetinmeyerek seviyesiz bir faaliyette bulunur ve Kürt Teali Cemiyeti'nin içinde yer alır. Anadolu'nun Zaferi'nden sonra İtilafçılarla yurttan kaçmayı düşünse de yapamaz. Çünkü buna yetecek parası yoktur. Matbaasına çekilerek orada yaşamaya başlar.

Matbaada geçen hayatında da yine rahat durmaz. Bir gün gazetede neslimizi kuvvetlendirmek için Avrupa ve Amerika'dan "damızlık erkek" getirilmesini isteyen bir yazı yazar. Başta Atatürk olmak üzere herkes dehşet içinde kalır. Atatürk yaptığı inkılâpların bu şekilde sarsılabileceğini düşündüğü için yakınlarından birine bu yazıyı kınayan ağır bir yazı yazdırır. Bu dinsiz mütefekkire indirilmiş ilk yumruktur ama yine de o bir daha kalemi eline almaya cesaret edemez.

Harbiye Nazırının Kardeşi(Nuri Killioğlu)

Ahmet Ağaoğlu, bu yirmi beş yaşındaki genç kumandanın siyasî müşaviri tayin edilerek onunla birlikte Kafkasya'ya gider. Mütareke olur. Yeni hükümet Kafkas ordusuna dönmek emrini verse de o dönmez ve Kafkasya'yı işgal etmeye başlayan İngilizlerle mücadeleye koyulur. Bu onun için yepyeni bir maceranın başlangıcıdır. İngilizlere esir düşer, hapisneden kaçır ve sonunda Avrupa'ya göçer. Bu maceralardan sonra asıl mesleği olan çiniciliği devam ettirir. Her çeşit çiniyi zevkle yapar. Bir gün İstanbul'daki bir mühimmat fabrikasının havaya uçmasıyla içinde bulunan Nuri Killioğlu da ölür.

Siyasetin Üstündeki Adam(Âkil Muhtar)

Ufak tefek, iri kestane gözlü, konuşurken ideallerini derin ve ince bir zekânın idare ettiği güzel bir dille anlatan bir doktordur. İsviçre'de tıp tahsili yapmıştır.

Samet Ağaoğlu'nun ve ailesinin hatıralarında büyük yer sahibi olan bu doktor, her zaman siyasetin üstünde kalmıştır. Buna rağmen her toplumsal meselede ağırlığını hissettirmiş ve her zaman görüşleri alınmıştır. Sadece bir kereliğine yalnız birkaç ay için

tarafsızlığını bırakır ve Demokrat Parti kurulduktan sonraki dönemde Halk Partisi'nden aday olur. İstanbul milletvekili olarak bir dönem görev yapar.

Âkil Muhtar, Ağaoğlu ailesinin bütün fertlerinin arkadaşıdır

"Gariptir, en küçüğümüzden babama kadar bütün aile fertlerinin arkadaşı! Bu, onun sevdiği ve onu seven bütün insanlar için müşterek vasfı idi. Yaşlarımız ilerliyor, bu sefer Doktor'a ilk aşklarımıza kadar bütün hislerimizi çekinmeden anlatıyoruz. Her şeyi dinliyor, bazen cevap veriyor, bazen yıldızları göstererek onların hareketlerini anlatmaya başlıyor. Annemin hastalıklarını ilk günlerinden itibaren tedavi ediyordu. Bu hastalıkların şifasız olduğunu, annemi yavaş yavaş ölüme sürüklendiğini çok iyi biliyordu. Bunun içindir ki onu ilaçlardan fazla telkinleriyle teskine çalışıyor, saatlerce konuşuyor, hatıralarını anlatıyor, yeni keşiflerden, edebiyattan, tarih ve felsefeden bahsediyordu." ⁴⁰

Eşi ile İsviçre'de tıp tahsil ettiği zaman tanışmıştır. Kadın, Gürcistan'ın çok asil, tanınmış ailelerinden birine mensuptur. Oldukça düzenli bir hayat yaşayan doktorun bu düzeni karısının ölümünden sonra düzenini kaybeder. Herkese; hatta hastalarına karşı bile tavır alır.

Yavaş yavaş kürsüsünü, hastalarını ve dostlarını bırakır. Kendisini hayat, toplum, hastalık, sağlık, iyilik, fenalık, Allah; tek kelime ile etrafını sarmış bütün maddi manevi varlıklar hakkında kanaatlerini yazmaya verir. Fakat bu işe oldukça yorgun ve bezgin başlamıştır. Yine de kimseye bir şey söylemeden eserini tamamlamaya çalışır. Ancak bir gün eli kalem tutamayacak kadar halsizleşir. Hastalığı kanserdir ve ne yazık ki iş işten geçmiştir.

Garip Bir Avukat(Haydar Rifat)

Kısa bacaklı ve şişmandır. Bu bacaklar, ağır vücudu taşıyabilmek için hele ömrünün son senelerinde adeta ıstırap çekmiştir.

⁴⁰ Ağaoğlu,1942:37

Mesleği avukatlıktır. Çok başarılı bir avukat olamasa da daima “yaman adam” sıfatını muhafaza etmiştir. Bu yaman avukatla Samet Ağaoğlu’nun hatıralarından biri şöyledir:

"Mütarekede babam Malta'da iken oturduğumuz evin sahibi bizi zorla çıkarmak istedi. Gösterdiği sebep büyüktü: Şimdi İngilizlerin esiri olan eski, koyu bir ittihatçının ailesini kiracı olarak nasıl tutabilirdi?

Annem bu yaman avukat ve dosta gitti. Dinledikten sonra acele acele "Sitare Hanım" diye başladı. "Hemen eve git, en eski elbiselerini giy, üstünü başını biraz parçala, saçlarını dök. Doğru İngiliz işgal kuvvetleri karargâhına koş. "Kocamı alıp götürdünüz. şimdi ev sahibi beni dövüyor, bu hallere sokuyor" diye ağla. feryat et. Bana da oradan telefonla haber ver. derhal geleceğim". Annem, "ben bunu yapamam" diye cevap verdi. "Evvelâ yalan söyleyemem. Sonra İngilizler'e gitmek haysiyetime dokunur".

Babamın bu dostu biraz düşündükten sonra, "peki, ben bu işi halledeceğim" dedi.

Bir müddet sonra ev sahibimiz tavrını birdenbire değiştirdi. Bize karşı daha nazik oldu. Hatta arada sırada eve gelerek itilâfçuların aleyhinde konuşmaya başladı. Neden sonra öğrendik ki yaman avukat, ev sahibimizi şiddetle tehdit etmiş, "Anadolu nasıl olsa kazanacak. İngilizler gidecekler, o zaman evini başına yıkarım" demiş, arkasından ilâve etmiş: "Bu sözleri kimseye söyleme! Yoksa seni Anadolu'ya taraftar diye ihbar ederim"⁴¹

Bu avukatın günahları belki sevaplarından fazladır ama bazı sevapları vardır ki bütün hatalarını unutturur. Bunlardan birini Ağaoğlu şu cümlelerle anlatır:

"Babamın bu dostunun kusurları belki sevaplarından fazla idi. Fakat sevaplarının çapı **daima** daha büyüktü. Hele bir sevabı bence bütün kusurlarını, gölgesine kadar silip süpürmüş sayılabilir: Mütarekenin karanlık

⁴¹ Ağaoğlu,1942:41

bir devrinde Ermeni tehciri bahanesinin Türk idarecilerini idam sehpalarna götürdüğü bir sırada Pera Palas önünde Azerî Türklerinin ileri gelenlerinden "Behbut Han Civaşiri" Kafkasya'daki Ermeni-Türk mücadelesinin sorumlularından birisi olarak öldüren Ermeni-Torlakyan'ın davasında yalnız öldürülenin hakkını değil, bütün Türklerin hakkını savunmak için sayısız ciddi tehlikelere rağmen İngiliz divan-ı harbinin huzuruna çıkmakta tereddüt etmedi. Osmanlı Mebusan Meclisinde âzalık etmiş Ermeni avukatların Osmanlı Devletine ve Türk milletine karşı savundukları ithamları korkmadan reddetti. Yalnız bu divaniharp önünde değil, tarih karşısında davanın asıl mesullerinin kimler olduğunu en yüksek sesle haykırdı. Bu davanın zabitleri onun sesi feryadı ile doludur'⁴²

Topçu Binbaşılığında Bahriye Vekilliğine

Sarışın ve çiğ yeşil gözlüdür. İttihat ve Terakki'nin gizli cemiyet olarak çalıştığı zamanlarda topçu binbaşısıdır. Fırkanın iktidar yıllarında da mesul kâtiplik görevinde bulunur. Mütarekede Damat Ferit'e suikasta hazırladığı için idama mahkûm olur. İdamdan kurtulmak için bir yük kayığında kömürcü kılığında Anadolu'ya kaçar. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en nüfuzlu üyelerinden biri olur. İstiklal Mahkemesi reislikleri yapar.

Milli mücadele yıllarında Büyük Millet Meclisi'nin ileri gelen tecedütperverlerindedir. Ahmet Ağaoğlu da o sırada Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yazmaktadır. Zaman zaman birtakım muhafazakar grupların hücumuna uğrar. Bu hücumlar sırasında topçu binbaşısı Ağaoğlu'nu hakaretler savunur.

Fethi Bey Kabinesi kurulduğu zaman bir Bahriye Vekaleti kurulmasına karar verilir ve bu makam için Mustafa Kemal'in aklına ilk gelen kişi topçu binbaşısı olur. Topçu Binbaşısı vekil olduktan sonra Ahmet Ağaoğlu'na göre burnu büyümeye başlar. Bunu, topçu binbaşısının karısına söyler. Bunu duyan Topçu Binbaşısı kızar ve Ahmet Ağaoğlu ile selamını keser.

⁴² Ağaoğlu,1942:42

Aradan birkaç ay geçtikten sonra Bahriye Vekili'nin hükümetteki yerinin sarsılmaya başladığına dair haberler yayılır. Bu olaylar üzerine sert mizaçlı adam daha da sertleşir. Bu sırada yapmayı istediği başka bir iş vardır: Cumhuriyet donanmasının çekirdeğini oluşturacak olan Yavuz'u tamir ettirme şerefini elde etmek:

"Bir çocuk toyluğu ile. Başvekilin verdiği muvafakata da güvenerek vazifesinin bitmesine birkaç gün kala mukaveleyi imzaladı. Bu kanun bakımından değil, fakat siyaset bakımından büyük hata idi. Hele tamir işinin verildiği firmanın mümessilinin İttihat ve Terakki'nin eski tanınmış fedailerinden olduğu gözönüne alınırsa hatânın affedilmez olduğunu kabul etmek icabeder. Bu suretle imzalamaktaki acelenin, Yavuz'un tamiri şerefini kazanmaktan ziyade bir zamanlar aynı fırka içinde, aynı saflarda, aynı vazifeleri beraberce gördüğü eski dostları himaye ve onlar vasıtasıyla menfaat temin etmek maksadına dayandığı iddiası kuvvetli bir delil buldu"⁴³

Bu olaydan sonra bütün meclis aleyhine döner. Bir akşam polisler evini basarak onu zaptederler. O günlerde Ahmet Ağaoğlu'nun karısı ve kızları ailesinin yanındadır. Dava sonucunda bahriye vekili iki yıl için mahkûm edilir. Mahkûmiyeti bitince ailesini alarak İstanbul'a gelir. Bir süre önce araları açılan Ahmet Ağaoğlu ile arkadaşlıkları yeniden canlanır. Fakat şimdi o, atak, mağrur ve korkusuz insan değildir. Hele karısının genç yaşta ölümü onu büsbütün perişan eder. Zaten kendisi de hastadır. Bir gece kaldırıldığı hastanede son nefesini verir.

Kadın Şairi(Celal Sahir Erozan)

Bütün hayatımı onlara verir de ben yaşarım

Kadınlar olmasa öksüz kalırdı eş'ârım

İnce ve uzun boyu; zayıf, iskelete benzeyen sarı yüzü ve uzun saçları vardır. Bu görüntüsüyle tam bir şair gibidir. Hayatı pek çok kadına olan aşkıyla ve bununla ilgili maceralarla geçer. Ancak yalnızca üç defa evlenir. Birinci ve üçüncü karısından çocukları olur.

⁴³ Ağaoğlu,1942:49

Celal Sahir, Cumhuriyet dönemindeki mebusluğu dışında hiçbir zaman siyasete karışmaz. Fakat siyasi çevrelerde sevilen, el üstünde tutulan bir kişi olur.

Kadın şairinin siyasi çevrelerde el üstünde tutulmasının sebeplerinden biri de çocukluğundan beri yakasını bırakmayan, on dokuzuncu asrın moda hastalığı "verem" illetidir:

"-Verem, bu asra göre aşkın sembolü idi. merhamet, şefkat, güzellik bu hastalığın kanatlı altına sığınmışlardı. Genç kadınlar, evvelden Kırmızı lekelerle boyanmış mendillerini dudaklarına götürerek zayıf öksürmelerden soma bu lekeleri herkese göstermekle dikkati çekmeye genç erkekler veremli bir sevgilinin öpüşlerinden bu hastalığı kapmaya çabalarlardı.

Kadın Şairinin en parlak zamanları yani 1910'dan Birinci Dünya Harbi'nin sonuna kadar İstanbul sosyetesinde de bu modanın hala tesiri altında bulunuyordu. Bunun içindir ki şair'in hastalığı, şöhretinin de bir tarafı oldu"⁴⁴

Bu hastalık, zamanla onu için öyle bir hale gelmiştir ki ölümünün de nedeni olur:

"Onu en son 1934 senesinde tutulmuş olduğum ağır tifodan kalktıktan sonra gördüm. Benim oturduğum ev, o zamanki İsmet, şimdiki Mithat Paşa Caddesinde idi. Şair'in evi de tam bizim evin karşısında bulunuyordu. Hemen hemen aynı zamanda yatağa düştük. İki ay tehlikeli bir şekilde geçen hastalık esnasında birçok defa onu düşündüm. Kendi öleceğim aklıma gelmiyordu. Fakat o bu sefer muhakkak ölür, bir kere daha görebilsem, diyordum, iyileştirdim. Sedyeye üzerinde İstanbul'a götürüldüm. Bir ay sonra dönüşte ilk işim babamın bu şair dostunu ziyaret oldu. Yatakta bir iskeletten farksızdı. Beni gördüğü zaman garip bir tarzda heyecanlandı, belli belirsiz bir sesle "Samet" dedi. "Seni iyileştirmiş görmekle bahtiyarım, kimbilir Ahmet'im ne kadar üzülmüştür". Sonra ilâve etti. "Ölmeden evvel babanı da bir kere kucaklasam!"⁴⁵

⁴⁴ Ağaoğlu,1942:64

⁴⁵ Ağaoğlu,1942:65

Bir Nazır(Doktor Nazım)

Doktor Nazım ile Ahmet Ağaoğlu ilk kez Paris'te karşılaşırlar. İki de bu Batı şehrinde çabuk anlaşılır. İstanbul'a döndüklerinde Ağaoğlu'nu birkaç sene içinde hürriyet inkılabını yapacak bir kısım insanlara bu doktor arkadaşı tanıştırır ve bu sayede Ağaoğlu İttihat ve Terakki Fırkası'nda kolayca yerini bulur.

Doktor Nazım, İstanbul'da eski Maarif Nazırı'nın yerine getirilir:

"Eski Maarif Nazm'nın yerine tayin edildiği gün nezaretinin kapısından sendeleyerek giren bu eski redingotlu tıknaz adam, devrinde sarsılmaz namus ve dürüstlük şöhretinin arkasına saklanılarak çeşitli günahların yapıldığı hakiki bir masumdu. Safiyet onu bizzat kendi memur kardeşinin sürdürdüğü muhteşem hayatı göremeyecek kadar sarmıştı. Hakkı olan devlet arabasına binmeyi reddetmekle kalmıyor. Defterdar kardeşinin iki yağız at koşulu şık landosu yanından geçerken bile dönüp bakmıyordu. Bir gece Büyüka'da birkaç dostu bu kardeşten şikâyet ettiler. Onları hiçbir şey söylemeden hayretle dinledi. Üç gün sonra gazeteler İstanbul Defterdarı'nın Bursa'ya nakledildiğini yazdılar.

Her devirde böyle adamlar vardır. Onlar, devrin namus, dürüstlük, vazifeşinastık, hakperestlik siperini teşkil ederler. Bu siperin arkasındaki gizli âlem ise büsbütün başkadır. Bu âlem içinde kimler yok. dostlar, arkadaşlar, akrabalar, fedailer, komiteciler, muhtekirler, hülâsa cemiyetin, fırkanın her çeşit günahları ve günahkârları.

Sonra zaman geçer, siperin arkasındakiler. Siper olanları kendi günahlarının kefareti diye ölüme, esarete, sefalete atmakta tereddüt etmezler"⁴⁶

Ağaoğlu'nun bu arkadaşı, fırkanın saltanat sürdürdüğü devirde gölgesine sığınanlar tarafından yalnız bırakılır. Mizacındaki saflık akılsızlığa kadar varır. Bir taraftan herkes onun kuyusunu kazmaya başlar. Fakat o yine de bunu farkında değildir. Söylememesi

⁴⁶ Ağaoğlu,1942:68

gerekenleri her yerde ulu orta söylemekten çekinmez. Bir gün bir suikast girişimi olur. Kuyusunu kazanlar yine onu kullanmışlar; fakat o yine bunun farkına varmamıştır. İzmir ve Ankara hapishanelerinde kendisine verilen hücrelerde bir gün mutlaka kurtarılacağına inanarak da o karar gününe kadar yaşar:

"Halbuki mahkemeye hâkim olan asabiyeti herkes biliyordu. Masumu kurtarmak güç, çok güçtü. Buna rağmen bazı dostlar ilk hürriyet mücadelesi günlerinden beri ona yakın, aynı zamanda da yeni devrin hâkimlerine hulul etmiş olan bir kısım eski arkadaşlarına başvurdular. Fakat bunların suratlarını asarak verdikleri cevap korkunç ve katî idi. "Hayır, bir şey yapmak mümkün değil, aşılmalıdır".

Asılmalıydı, asılacaktı, asıldı!"⁴⁷

Tarih-i Siyasî Profesörümüz(Prof. Yusuf Akçura)

Sivri uçlu ve kırık çok sakalı biraz çıkık yanakları vardır. Gözlüklerinin arkasından şiddeti gittikçe azalan müstehzî nazarlarla bakmaktadır.

Ahmet Ağaoğlu'nun en yakın arkadaşlarından. İki de esir Türk ülkelerinden bağımsız ve hür Türk Devleti'ne iltica etmişlerdir.

Siyasî hayat milli mücadeleden sonra girer. Fikirleri biraz ol eğilimlidir. TBMM'de iş kanunları teklif eder. Bir yandan sosyalist bir görüşün sahibiyken diğer yandan milliyetçi görüşe eğilir. Bu iki fikrin yarattığı tezatlar arasında bocalar.

Tek parti sisteminin bütün şiddetiyle doğmak üzere bulunduğu sıralarda bütçede tasarruf isteme hevesine kapılır. Fakat kürsüde aklına gele ilk tedbir, başvekil ile vekillerin otomobillerinin kaldırılması olur:

"O gün devrin başvekili meclisten yüzü bir karış asık çıktı, otomobilinin kapısını açan şoföre sert nazarlarla bakarak polise "bana bir otomobil çağırın" diye emir verdi ve herkesin hayretleri arasında gelen taksiye binerek evine gitti. O günden sonra "Tarih-i

⁴⁷ Ağaoğlu,1942:69

Siyasî Profesörü'nün sesi ve sakalı biraz daha titrek oldu" ⁴⁸

Uzun süre evlenmemiştir. Evlendiğinde ise geç baba olması, evlatlarının üstüne titremesine neden olmuştur. Ancak evlatlarının üstüne bu kadar titreyen Akçura onları küçük yaşta yetim bırakarak sonsuzluğa göç etmiştir:

"Bir akşamüstü yanında çocukları, kolları onlara aldığı eşya paketleriyle dolu. Haydarpaşa İstasyonu'nda, kalkmak üzere bulunan banliyö trenine yetişmek için koşuyordu. Birdenbire durdu, bir elini boğazına doğru kaldırırken yere yuvarlandı. İki çocuk hayret ve korku içinde babalarının üstüne atıldılar. Beyaz sakalında hafif titremeler vardı. Çocuklar, küçük bir baş ağrılarında kendi üstlerine eğilen bu yüzde aynı titremeleri görmeye çok alışmışlardı. Yalnız babalarının yüzü bu sefer ilk defa olarak endişesiz, sakin, huzur içinde idi" ⁴⁹

Perde Arkasındaki Adam(Hüseyinzade Ali Bey)

Beyaz sakallı, pembe yüzlü ve güzel gözlüdür. Şair, ressam, musikişinas, filozof, gazeteci, müneccim, falcı ve profesör doktor olup Ahmet Ağaoğlu'nun Kafkasyalı bir arkadaşıdır.

Mizaç yönünden oldukça farklı olmalarına rağmen Ağaoğlu ile iyi anlaşırılar. Birlikte mücadele gazeteleri çıkarırlar, gizli cemiyetler kurarlar.

Ağaoğlu ile birlikte pek çok hatıraları bulunmaktadır. Bunlardan birisini şöyle anlatmıştır:

"Kafkasya'da Ahmet Bey ile beraber gazete çıkarıyorduk. Bir gün fıkramı vaktinde yazamadım. Ahmet Bey geldi, neden yazmadığımı sordu. Belki biraz sinirliydim. Sert cevap verdim. O da sertlendi, münakaşa ağır bir hal aldı. Nasıl oldu bilmem, birdenbire kalktım, iskemleyi yakalayarak Ahmet Bey'in üstüne yürüdüm. Bunu yaparken onun da aynı

⁴⁸ Ağaoğlu,1942:72

⁴⁹ Ağaoğlu,1942:74

şekilde mukabele etmesini bekledim. Fakat o koştu, önümde durarak, boynunu büktü:

'Vur, amma yazıyı ver.'⁵⁰

Kırlardan Biri(Kara Kemal)

Bir ayağı aksayan bu beyaz yüzlü, siyah, uzun saçlı adam devrinin en çok korkulan insanlarından biridir. O, inkılâplar tarihinin tanıdığı "ifsad edilemezlerden" birisidir. Evinde, mahallesinde, mensup olduğu fırkada, nihayet fırkasının son nazırı olarak içine girdiği hükümette en büyük kuvvetini bu özelliği meydana getirir.

Birinci Dünya Harbi sırasında haksızlığa uğrar ve o da pek çok kişi gibi Malta'ya sürgüne gönderilir.

Malta esareti bittikten sonra birkaç arkadaşı ile birlikte ortadan kaybolur. Daha sonra İtalya'ya kaçtıkları anlaşılır.

Milli mücadelenin sonuna kadar ismi hiç duyulmaz. Büyük zaferden sonra Gazi'nin Halk Partisi'nin temellerini attığı sıralarda Ankara'ya gelir. Gazi'nin beraber çalışma teklifine şu cevabı verdikten sonra İstanbul'a geri döner.

"Beraber çalışmak teklifinizi şükranla karşıladım. Fakat bu koca imparatorluk, bizim kucaklarımızda can verdi. Biz, hatalarımız ve sevaplarımızla devrimizi bitirmiş insanlarız. Bize düşen vazife bir köşeye çekilerek, vatani kurtarmış olan size ve arkadaşlarınıza muvaffak olmanız için dua etmekten ibarettir. Bizim artık idare etmek mevkiinde hakkımız kalmamıştır"⁵¹

⁵⁰ Ağaoğlu, 1942:77

⁵¹ Ağaoğlu,1942:80

Millî Şair(Mehmet Emin Yurdakul)

Şişman, iri vücudunun altındaki bembeyaz sakalı, beyaz yüzü, iri, açık mavi ışıklarla dolu gözleri, titrek ve ahenkli sesiyle Türk tarihinin efsanevi ozanlarına benzemektedir. Bu yüzden ona verilen “millî” sıfatı kendisine çok yakışmaktadır.

Bütün bir nesil, uzun zaman onun iki dizesini millî uyanışın şarkısı diye durmadan tekrarlar:

“Ben bir Türküm, dinim cinsim uludur

Sinem, özüm ateş ile doludur.”

Ahmet Ağaoğlu ile oldukça özel hatıraları vardır. Bunlardan birini Samet Ağaoğlu şöyle anlatır:

"Şiirlerini okumasını isterdik. Zaten o da bizden bunu beklerdi. Derhal gözlüğünü itina ile takar, cebinden çıkardığı kâğıtlardan yeni şiirlerini, sanki büyük insanlardan mürekkep topluluk karşısında bulunuyormuş gibi heyecanla, ciddiyetle okurdu. Birkaç şiiri vardı ki onları söylerken biz çocuklar ağlayacak hale gelirdik. O, gerçekten ağlardı. Bunlardan birisinin ismi, "Kesildi mi Ellerin" di. Annesini bıçaklarken elleri kesilen bir adama annesinin kanlar içinde gördüğü ellerinin kesilip kesilmediğini sorarak biten bir şiir"⁵²

Atatürk, millî şairi Serbest Fırka'ya sokar. Bu, onun için gurur vericidir. Fakat çok geçmeden fırka dağılır ve o da bir köşede unutulmuş olarak kalır. Gururu ve hüsranı arasında mebusluk için tekrar Atatürk'e başvurur. Artık yeniden meclistedir; fakat eski gücü pek kalmamıştır. Bu yüzden Samet Ağaoğlu, Behçet Kemal Çağlar ve Hıfzı Oğuz Bekata'nın kurmuş oldukları “Genç Türk Edebiyat Birliği”nin fahri reisliğini seve seve kabul eder.

⁵² Ağaoğlu,1942:82-83

Kurban Başvekil(Recep Peker)

Hüseyin Rauf Bey'le Atatürk'ün arası açıldığı zaman bazı gazetelerdeki yazıların siyasî havaya karıştığı sıralarda adı "eski meclis kâtibi ve yeni Kütahya mebusu olarak gündeme gelir. Mecliste ve parti grubunda sert konuşmaları ve hitabet kudretiyle kendisini gösterir. Aynı zamanda devlet ve hükümet şekilleri, kısaca rejimler üzerine düşünceleri ile dikkat çeker.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin birinci programı liberal prensiplere dayanmaktadır. Gerek bu programın gerekse Anayasa'nın yapılmasında iki fikir şiddetle çarpışmıştır. Bunlardan biri devlete geniş yetkiler tanıyan görüştür. Diğeri ise devletin, vatandaşın serbest girişimlerine yardımcı olmasına olanak sağlayan anlayıştır.

Eski meclis kâtibi, bu tartışmalarda devletçi fikrin en ateşli savunucularından biri olur ve eline imkân geçtiği her yerde gür sesini göstermekten çekinmez.

Samet Ağaoğlu'nun siyaset hakkındaki görüşleri şöyledir: "Siyasî hayat, dünyanın her yerinde zor, her yerinde ateşten gömlektir. Hele Şarkta! Siyaset denilen azgın koşu atının üstünde her babayiğit duramaz. İnsanı durmadan tahrip eden bu hayatın içinde muvazeneyi bulamayanlar en muvaffak olduklarını sandıkları gün, düşmenin tam eşiğindedirler."

İşte Ağaoğlu'nun bu coşkulu arkadaşı da dimdik durduğunu sandığı anda birden gerilemeye başlar. Sağlığı bozulur ve ardından Atatürk'ün ölümü CHP içindeki dengeyi alt üst eder. Hal böyle olunca eski meclis kâtibi Atatürk taraftarı olarak gençleri etrafında toplamaya hazırlanır ve 1943 seçimlerine bu planla hazırlanır. Fakat ona rakip olarak ikinci faaliyet merkezinde Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne Memduh Şevket Esenal getirilmiştir ve Doğu'yu Batı'ya üstün tutan bir tavrı bulunmaktadır. Böylece Halk Partisi eski kâtibi ile yenisi arasında bir çatışma meydana gelir. Yedinci Büyük Millet Meclisi'nin eski başkâtibi halk Partisi içinde muhalif bir grubun alemdarı rolünü üstlenir.

Faaliyetlerinin devamında "7 Eylül Kararları" gibi Türk iktisadi hayatında derin çöküntüler yaratan tedbir kararlarını onaylar. Ayrıca muhalefeti gereği İstiklal

Mahkemeleri'ni tekrar kurmaktan çekinmez. Yaptığı en göze batan son eylem, bir gazetenin yazarlarını toptan mahkemeye götürmek olur.

Bir gün hükümetin yedi üyesi birden topluca istifa eder. Bu arada başvekil, o zamana kadar meclisin tarihinde görülmemiş bir açıklamada bulunur:

“Devlet reisi ile Başvekil arasında görüş farkı vardır.”

Bunun ardından meclisten itimat bekler. Meclis, ne olduğunu anlayamamanın verdiği şaşkınlıkla ona itimat eder. Buna rağmen üç gün sonra istifa eder. Fakat kimse buna şaşırmaz. Çünkü herkes onun ani çıkışı ve inişlerine alışmıştır. Çünkü onun iradesi dışında bir şey yapılamayacağı bir kez daha anlaşılmıştır.

Tüm bu olanlardan sonra çok yorgun olduğunu hissetmektedir. Ayrıca halkın gözünde bir demokrasi düşmanı gibi algılandığının da farkındadır. Tarihe de bu sıfatla geçecektir.

Doktorluk ve Siyaset(Dr. Esat Paşa)

Devrin tanınmış göz doktorlarından. Yuvarlak, beyaz yüzlüdür. Uçları yukarı kıvrılmış siyah bıyıkları biraz kabadayı izlenimi vermekteyse de, insana derinden bakan, içleri çok tatlı ışıklarla dolu gözleri bu izlenimi bir anda silmektedir.

İttihat ve Terakki'nin üyesi olmasına rağmen ondan hiçbir şey istememiştir. Zaten asil bir ailenin kazandırdığı paşalık unvanına sahiptir. Fakat devrin önde gelenleri onu tatmin edip susturmak isterler. Hepsini reddeder. Buna karşılık eleştiri hakkını sonuna kadar kullanır.

Mütarekede İngilizler tarafından yakalanarak Malta'ya sürülür. Ahmet Ağaoğlu ile tanışıklığı burada yoğunlaşır. Ağaoğlu, gözünden rahatsızlanır. Onun rahatsızlığı ile ilgilenir ve yanlış müdahale yapılmasını engeller.

Malta esareti bittikten sonra siyasetle uğraşmama kararı aldığından Ankara'ya dönmez. İttihat ve Terakki Fırkası'nı yeniden canlandırmaya çalışan arkadaşları ona da başvururlar; fakat o bu tekliflerden mümkün olduğunca uzak durur. Bundan sonra

yalnız hastalarıyla meşgul olacak ve istediği kitapları okuyacaktır. Eski şöhreti unutulup hastaları azalsa da bu, onu üzmez. Mütevâzi hayatı içinde yaşar.

Bizim Sent Jüst(Dr Reşit Galip)

Samet Ağaoğlu'na göre bu adam, Fransız Devrimi'nin sihirli çehresi Sent Jüst'e benzemektedir.

"Sent Jüst ve O!

Yüzleri birbirine benziyordu. İkisi de mensup oldukları milletlerin inkılâplarında rol oynadılar: ikisi de genç yaşta öldüler. Birinin başını giyotin kopardı; diğerininkini şahlanan ihtiraslarının ağırlığı düşürdü. Fakat kader Sent Jüst'ü yalnız Fransız inkılâbının değil, dünya tarihinin bir hatırası haline getirdi. Bizimkini ise inkılâbımızın dalgaları arasında kendisini şöyle bir gösterdikten sonra unutulmaya mahkûm kıldı"⁵³

Siyaset sahnesine atılması Atatürk'ün Mersin ziyareti sırasında gerçekleşir. Kalabalık arasından yakışıklı, zarif bir insan çıkar ve hükümet konusundaki görüşlerini çekinmeden samimi bir dille söyler. Atatürk bu adamın etkisi altında kalır ve mebus olmasına karar verir. Az gülen bu ciddi adam işlerine de aynı ciddiyetle yaklaşır ve kısa zamanda mecliste kıskançlık vesilesi olur. Bir süre sonra da İstiklal Mahkemesi üyeliğine aday olur. Dostları onu bu kararından döndürmeye çalışsalar da o, dinlemez. İstiklal Mahkemeleri, türlü kargaşalar içinde kapandıktan sonra bir süre işsiz dolaşır. Bir yerlere baş olabilmek için uğraşır. Aklına Türk Ocakları gelir. Buranın başına geçtikten sonra yeni düzenlemeler yapmaya çalışır. Burada engellense de Türk Ocakları bir süre sonra kapanıp yerine Halk Evleri açılır. Buraya da genç doktor gelip başkan olur.

Atatürk ile araları doktorun ani ve haksız çıkışı yüzünden bozulur. Atatürk'ten ona uzun mektuplar yazarak özür diler. Atatürk kendisini affeder ve bir süre sonra Maarif Vekili olarak görev verir. Şimdi büyük bir görevi üstlenmiştir: "Osmanlı Darülfünunu'nu yıkmak ve yerine tüm yeniliği ve modernitesiyle Türkiye

⁵³ Ağaoğlu,1942:100

Cumhuriyeti'nin üniversitesini kurmak." Bu üniversite kurulurken bir kısım hocalar siyasetin istemediği insanlar olarak kadro dışına çıkarılırlar. Bunlar arasında Ahmet Ağaoğlu da vardır. Doktor, bu noktada da kişisel zaaflarının kurbanı olmaktadır. Bundan sonra İnkılâp Tarihi Profesörlüğü'nü de üzerine alır. Buna gücenen diğer ilgili profesörler de istifa eder. Yaptığı bu ondan beklenmedik davranışlardan sonra tüm dostları etrafından çekilir. Doktor, oldukça yalnızlaşır ve mutsuz olarak yaşamaya başlar.

Bir gün Kalamış'ta çocuklarıyla bindiği sandal devrilir. Çocuklarını kurtarmak için denize atlar. Onları kurtarır; ancak sonrasında zatürreye yakalanır. Birkaç gün sonra gazeteler ölüm haberini yazar.

Samet Ağaoğlu, gazeteyi alarak babasına gider. Ahmet Ağaoğlu donuk nazarlarla gazeteye bakar ve "O zaten ölmüştü" der.

Meçhul Kahraman(Cihangiroğlu İbrahim Ayalın)

İnce, uzun boyu, geniş omuzları, muntazam kesilmiş kır saçları vardır. Karslıdır. On iki yaşındayken bu yüzde yüz Türk şehrinin Ruslara teslimini görür. Daha sonra İkinci Balkan Savaşı başlar. Yanında dokuz yüz gönüllü ile birlikte İstanbul'a gelir. Daha sonra Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz onu Irak Cephesi'ne alay kumandanı olarak gönderirler. İngilizler, kısa bir sürede devletin temellerini atmış olan bu adamı ve kardeşini Malta'ya sürmekte gecikmezler. Malta esareti bitince Kars'a gelir ve 1922'de belediye reisi olur.

Serbest Fırka macerası başlayınca dostu Ahmet Ağaoğlu'ndan gelen bir telgraf üzerine Kars'ta Serbest Fırka'yı kurar. Fakat üç ay geçmeden fırka kapanır. Bu kez düşmanları biriktirdikleri bütün kinleriyle ortaya atılır. Onu Ağrı isyanının tahrikçileri arasında gösterirler ve Vekiller Heyeti kararı ile Garp vilayetlerinden birinde oturmaya mecbur edilir. Bu durum oldukça gücüne gider. Bundan sonra tek arzusu baba yurdundan bir daha ayrılmamaktır. Hatıraları ile avunarak yaşamaya başlar. Zaman zaman küçük sedef bir çekmece içinde saklı duran bir bayrak ve bir mührü çıkararak saatlerce bakar. Bunları Ankara'ya İnkılâp Enstitüsü'ne götürmeye karar verir. Hiç

olmazsa İnkılâp Tarihi'nde böylece bir iz bırakmak ister. Fakat orada da soğuk bir tavırla karşılanmak onu oldukça üzer. Bir hayâl kırıklığı daha yaşayarak memleketine geri döner.

En Yakın Arkadaş(Sitare Ağaoğlu)

Ufak tefek, esmer, kara gözlü bir kadın olup Samet Ağaoğlu'nun eşidir. Okuyup yazmaktan başka tahsili yoktur. Fakat kökü asil bir aileye dayanan kıvrak bir zekâ ve anlayışa sahiptir.

Ahmet Ağaoğlu ile evlenmesine ailesi razı gelmese de o diretir ve amacına ulaşır. Evlendikten sonra çocuklar birbiri ardına dünyaya gelmeye başlar. Bünyesi zaten zayıf olan Sitare Hanım'ın sağlığı dördüncü çocuktan sonra iyice bozulmaya başlar. Ayrıca kocasının Azerbaycan'da bir taraftan Rus idaresine diğer taraftan cehalete, tassuba, geriliğe karşı açtığı mücadelenin yorucu safhaları onu da oldukça yıpratır. Ahmet Ağaoğlu bu olaylardan sonra Türkiye'ye göç etmeye karar verir. Sitare Hanım'a gelmek zorunda olmadığını söylese de Sitare Hanım, ölene kadar onun yanında olacağını söyleyerek Ağaoğlu ile gelir ve ömrü boyunca bu sözüne sadık kalır.

Böylece Ağaoğlu ailesinin hayatı İstanbul'da devam eder. İstanbul'da önce Bab-ı Ali'de Şeref Efendi Sokağı'nda sonra Molla Gürani Mahallesi'nde oturmaya başlarlar. Ahmet Ağaoğlu'nun siyasî hayatının çalkantıları içinde bazı huzursuzluklar yaşarlar, iki yaşındaki evlatları Beşir'i menenjitten kaybederler. Bu evde geçirdikleri zamana noktayı koyan şey, büyük Fatih yangını olur. Ağaoğlu bunun üzerine Saraçhanebaşı'ndaki Hacı Akif Paşa'nın meşhur köşkünü kiralar ve tekrar Kafkasya'ya döner. Bundan sonra ailenin en acı günleri bu evde geçecektir. Büyük Harp mağlubiyetle bitmiş, İttihat ve Terakki Hükümeti çekilmiştir. Fırkanın önde gelenleri birer birer yakalanıp hapsedilmiştir. Sitare Hanım, Ahmet Bey geri geldiğinde yakalanacağını hisseder ve tam da tahmin ettiği gibi olur. Bundan sonra Ahmet Bey'in hayatında olabilecek pek çok önemli şeyi önceden tahmin edip Ahmet Bey'i uyarsa da Ahmet Bey bunlara inanmak istememiştir. Bekirağa Bölüğü'nden sonra İngilizler tarafından Malta'ya sürülmesi,

Serbest Fırka macerasında muvaffak olamayacağı hep Sitare Hanım tarafından görülmüştür; ancak Ahmet Ağaoğlu adımlarını atarken bu görüşleri pek dikkate almamıştır.

Serbest Fırka, Ağaoğlu için hayâl kırıklığı ile sonuçlandıktan sonra aile Ankara'dan İstanbul'a gelir. İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya taşınmışlardır; ancak Sitare Hanım'ın rahatsızlıklarından dolayı İstanbul'a gelmek zorunda kalırlar. Sitare Hanım, bundan sonraki hayatının hemen hemen hepsini yatakta geçirir; ama eşine destek olmayı, onu uyarmayı, kollamayı bu şekilde de sürdürür. Sitare Hanım'ın durumu gün geçtikçe ağırlaşır ve bir akşam fenalaşarak hayatını kaybeder. Ahmet Ağaoğlu, karısının ölümünü birçok kereler düşünmüştür; ancak bu anı asla tasavvur etmemiştir. Sitare Hanım ise kocasını çok sevmektedir ve onu ölüm acısını yaşamamak için ondan önce ölmeyi istemektedir. O, bu arzusuna ulaşır; fakat Ahmet Ağaoğlu için hayatının en zor dönemi başlar.

1.2.2. Aşına Yüzler

Aşına Yüzler, Samet Ağaoğlu'nun portre türündeki eserlerinden ikincisi olup biyografik bir özelliktedir. Yazar, bu kitapta tanıttığı kişilerin isimlerini vermemiştir; ancak bunların kim oldukları çıkarılabilmektedir. Bu tutum, Fransız yazar La Bruyer'den gelen klasik bir tarzdır.⁵⁴ Kişilerin bire bir kişilik özelliklerini vermek yerine onları buldukları siyasî ve sosyal çevreleriyle tanıtmayı yeğlemiştir. Ağaoğlu, eserinin ön sözünde bir edebî tür olarak "portre" hakkındaki görüşlerini ve eserini oluştururken nasıl bir yol izlediğini şöyle anlatmaktadır

Samet Ağaoğlu, kitabının sonunda tanıttığı tüm bu kişilere genel bir bakış açısıyla yaklaşmış ve yazdıklarından çıkan sonuçları şöyle özetlemiştir:

"Portre, resim sanatının bir çeşididir; peyzaj, natürmort gibi... Ressamın bir insanı karşısına alarak veya hayâlinde canlandırarak yaptığı resmine takılan isim. Ressamına göre karakalem, sulu veya yağlı boya olabilir. Portreleri fotoğraf sadâkatıyla çizen, hem de

⁵⁴ Fransız sanatçı La Bruyer "Karakterler" adlı ederiyle Dünya Edebiyatında portre türünün ilk örneğini vermiştir.

tanınmış sanatçıların yanında, meselâ Rafael, modeline tıpatıp benzetmekten çok, gözüne görüldüğü şekil ve renklerde yapanlar da vardır, meselâ Van Gogh'dan Picasso'ya kadar. Sonra portrelerini, yalnız baştan ibaret çıkarırlar da pek çok. Çirkin bir adamın kendisini güzel gösterir resmini, korkak bir adamın kılıçla dövüşürken veya hayatında eşekten başkasına binmemişken at koşturur resimlerim, paralarına veya siyasî nüfuzlarına dayanarak büyük resamlara yaptırdıkları da görülmemiş değil.

Portre resim sanatının işte böyle bir çeşidi iken, bir yazarın, çevresinde gözüne çarpmış bazı insanları anlatan yazılarına aynı ismi vermesi biraz garip düşebilir. Fakat ressamla yazar arasında ortak nitelikler olduğu düşünülürse bu gariplik silinir. Ressamın sanatı için gerekli âletleri, fırçaları, boyaları, sehпасı, tuvali, modelleri, hayâlleridir. Yazarın kullandığı âletler, kâğıtları, mürekkebi, kalemleri, defterleri, masası, fikir ve hayâlleri... Her ikisi de düşüncelerini, hislerini, emellerini kendi âletleri ile anlatmağa çalışıyorlar; aynı tabiat parçasını ressam boya ve fırçasıyla bize gösterirken, şair, romancı, hikâyeci kalemi ve kelmeleriyle canlandırıyor. Empresyonistlerin büyük ve esrarlı yüzü Van Gogh ölürken. "Bütün düşüncelerimin resmini yaptım. Allahaismarladıkdan başka!" dememiş miydi?

Benim bu yazıları da bundan aynı bir şey değil. Bir ikisi ölmüş, bir kısmı hiçbir şey yapmayan, bir kısmı artık köşesine dinlenmeğe çekilmiş, bazısı pusuda, bazısı meydanda insanlar... Hepsi benim modellerim. İyi biliyorum, kendilerini bu portrelerde bulmak isteyenler, arayanlar, bulamadıkları için kızanlar olacak. Sonra yine biliyorum, yüzlerini tanıyanların arasında, "Canım ben böyle miyim? Hayır, hayır, doğru değil!" diye haykıranların sesleri kulaklarıma gelecek. Dorian Gray'in tükenmez gençlik ve eskimezliğine sahip olduklarını sananlar, yazılanının aynasında belirecek yüzlerine hiddetle bakacaklar; yine bir kısmı kendilerinin bile farkında olmadıkları çizgilerini, içlerinden bana karşı duydukları sevgi ile okşamağa kalkışacaklar.

Şunu söyleyeyim! Bu yazılarda, iyi, fena, güzel, çirkin, doğru, yanlış gibi hükümlerden uzak kaldım. Sadece bazı yüzlerin resimlerini çiziyorum o kadar! Mikelanjin Vatikan'da "Sistin Şapel" in meşhur "Son Hüküm" Fresk'in de yüzlerini tanıyan nice namı insan, o ibret dolu tabloyu kendilerini görmemeye çalışarak seyrettiler. Mikelanj onları hayâlinde yarattığı büyük günün sahnesine çıkarırken hedefi, yalnız, ilâhî takdirin tecellisini göstermek, o adamlara hakaret değil. Bu

freskte hattâ İsa'nın kendisi, İncil'in anlattığı yumuşak, iyilik, af, merhamet, şefkat saçan bir yüz olarak gösterilmemiş, hiddetli bakışları şiddet dolu, bütün adaleleri gerilmiş bir insan gibi çizilmişti. Ne Kilise, ne başkaları buna kızdılar. Çünkü dindarlığından asla şüphe edilmeyen sanatkâr, onu büyük hesap gününde böyle olacak diye düşünmüştü. Korkunç olan ne tasa, ne ötekilerin görünüşü değil, hesabın kendisiydi.

Bir nokta daha.

Bu yazılara bir arada "Âşinâ Yüzler" ismini veriyorum. Yalın dil hevesinin hiçbir kaideye bağlanmadan, ahenge güzelliğe, hattâ manaya önem verilmeden herkese aklına geldiği gibi kalem oynattığı bir sırada, yazılarıma başlık olarak eski, unutulmak üzere, kökü Türkçe olmayan bir kelimeyi almamın sebebi sorulabilir.

Bir kere, dost veya düşman "tanıdığımız adam" anlamına gelen bu kelimenin söylenişi ahenkli ve güzel. Sonra "Aşına" sözünün anlattığı bir başka hal var ki sadece Türkçede karşılığını bulmak güç. "Âşinâ" artık hâtıradan ibaret kalmış tanıdıklarımız için kullanılabilir daha çok. Üstünde geçmişin kokusu duyulur. Halk ise bu kelimeyi argosuna, söylenişini biraz değiştirip "aşna fişna" şekline sokarak. "Bir insanın içinin dışının, mayasının, karakterinin ne olduğunu bilmeğe kadar tanıma" anlamına getirmiştir. Bu yazılarda portrelerini çizmeğe çalıştığım kimseler de benim âşinâlarını! Bazısı taa çocukluğumdan beri, bir kısmı gençlik çağlarımdan, birçoğu hayat macerasının dönemlerinden âşinâ...⁵⁵

Bir Şair(Orhan Veli Kanık)

Orhan Veli, ince, uzun bir boynu, dar omuzları olan bir adamdır. Elinden ekmeği alınmış gibi mahzun bir yüz ifadesi vardır ve bu görüntüsü, doğumundan ölümüne kadar hiç değişmemiştir. Ankara Lisesi'nde okumuştur ve bu saf görüntüsü onu arkadaşlarından daima ayrı tutmuştur. O da bu ayrılığı kendi ruhuyla daha fazla baş başa kalma imkânı şeklinde değerlendirmiştir.

⁵⁵ Samet Ağaoğlu,(2004):*Aşına Yüzler*, Alkim Yayınevi, İstanbul: S.13-14-15

Sanat heyecanı şaire babasından bir miras şeklinde intikal etmiştir. Yalnız babası sanat ruhunu Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nda Batı müziğiyle doyurmuş, bu heyecan Orhan Veli'ye gelinceye kadar edebiyata dönüşmüştür. Öyle bir edebiyat ki onu döneminin bütün şairlerinden ayırarak kendine has bir hava oluşturmasını sağlamıştır. Öyle ki devrin sivri dilli mihenk taşı Nurullah Ataç'ın sınavından geçmeyi bile başarmıştır.

Şair, ölçüden, kaideden hoşlanmaz. Çevresinde gördüğü her varlığı şiirine sokmaya çalışır. Bunu çok sıradan gibi görünen bir dille yapar; ancak kimse bu sıradanlığa onun kadar vâkıf olamaz. Orhan Veli'nin şiiri sadece Orhan Veli'ye yakışır. Altında imzası yoksa da okuyan Orhan Veli'ye ait olduğunu bilir.

Sanatsal yönü yavaş yavaş olgunlaşır ve olgunlaştıkça da karamsarlaşıp hüzne boğulur:

Sokakta giderken kendi kendime

Gülümsediğimin farkına vardığım zaman

Beni deli zannedeceklerini düşünüp

Gülüyorum

(“Sokakta Giderken”; 15 Mart 1940)

Bilmezler yalnız yaşamayanlar

Nasıl korku verir sessizlik insana

İnsan nasıl konuşur kendisiyle

Nasıl koşar aynalara

(“Yalnızlık Şiiri”; 15 Mayıs 1948)

Dış görünüşünü hiç önemsemeyen, Samet Ağaoğlu'nun deyimiyle temizliğin hayâliyle yetinen biridir. Oldukça umursamaz yaşıyor gibi görünse de içten içe derin acılara boğulmaktadır. Bir kadına aşık olur, karşılık bulamaz. Kendine acılar üretmekte ustaca davranır. Genç olduğu bir yaşta ölüsü bir sabah İstanbul'un anacaddelerinden birinde bulunur.

İhtilal Habercisi(Faik Ahmet Barutçu)

1950-1954 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunmuştur. Kısadan biraz uzun, zayıf ve ince vücudu, esmer, çökük yanakları, sivri çenesi, yarısı sıfır numara kesilmiş saçları vardır. Karadenizlidir. Bu tipik Karadenizli görüntüsünün arkasında zeki kurnaz ve tecrübeli bir adam vardır.

Milli Mücadele yıllarında Atatürk'e karşı çıkanlardan biri olmuş, Atatürk ise onun bu cüretkârlığına Karadeniz'de çıkardığı dergiye bir fiske vurmakla karşılık vermiştir. Fakat daha sonraki yıllarda Milli Şef onu koruma altına almış ve mecliste görev vermiştir. Fakat o meclisteki bu görevinden dolayı kendini birdenbire önemli bir konumda hissetmiş ve meclisteki sorunların çözümü için "darbe" kelimesini kullanacak kadar ileri gitme cesaretini gösterebilmiştir.

Ağaoğlu'nun resmini çizdiği bu politikacı, siyasî hayata vaktiyle bir darbe içinde atılmış; fakat ikinciye görmeye ömrü yetmemiştir. Akıllarda bıraktığı soru ise şudur: "Faik Ahmet Barutçu gerçekten darbe istemiş midir; yoksa sadece samimi bir uyarıda mı bulunmuştur?".

Sarı Benizli Doktor(Yusuf Azizoglu)

Uzun boylu ve kumraldır. Yüzü fildişi rengindedir. Bu yüz rengi ona bir donukluk vermektedir ve bu yüzden de Samet Ağaoğlu'nun aklında kalan yanı yüz ifadesi olmuştur. Doğu illerinin en büyüğünde hatırı sayılır bir ailenin çocuğudur. Her şeyini ailesi için yapar; politikaya da onlar için girer.

1950-1954 yılları arasında mecliste ve Demokrat Partililer arasında en göze çarpan yüzlerden biri olur. Demokrat Parti içindeki tavrı, onu destekleyen birkaç arkadaşıyla beraber Menderes'e karşı durmak olmuştur. Bir süre sonra partiden ayrılarak Hürriyet Partisi'nin saflarına katılırlar. Bir süre sonra ona akıl hocalığı yapan arkadaşı ölür ve yalnız kalır. Ancak yine de onun verdiği fikirler hep aklındadır. 27 Mayıs

1960 darbesini karmaşık duygularla karşılar. 1961 seçimlerinde Adalet Partisi'ne girer. Fakat bir süre sonra politikanın bilinmez yollarıyla uğraşmaya gücünün kalmadığını anlar ve köşesine çekilerek gelişmeleri oradan takip eder.

Taşralı Avukat(Hasan Dinçer)

Esmer, yuvarlakça yanakları, parlak ışıklarla dolu, iri siyah gözleri, tatlı, ahenkli sesi vardır. Ölçülü ve gösterişten uzaktır.

1946'da Demokrat Parti adayı olarak milletvekili, birinci büyük kongrede de genel idare kurulu üyesi seçilmiş bir taşra avukatıdır. Bir avukat olarak vesikalara meraklıdır. Bu zaafı ile ilgili olarak bir gün Demokrat Parti Genel İdare Kurulu'nda tatsız bir olayla karşılaşmıştır: Bu kurulda tartışmaların hararetlenerek sertleştiği bir ortamda yine Taşralı Avukat elindeki kâğıda bazı notlar almaktadır. Adnan Menderes avukata ne yazdığını sorar. O da "Tarih için vesikalar!" cevabını verir. Menderes, bu cevap karşısında şaşkınlığa uğrar ve o günden sonra Taşralı Avukat ile Menderes'in arası açılır. Bir süreliğine partiden ayrılarak mesleğine dönse de Menderes'in davetiyle geri döner. Fakat bu sırada 27 Mayıs Darbesi patlak verir. Taşralı Avukat, darbeyi izleyen siyasî gelişmeler sonucunda Halk Partisi'ne katılmaya karar verir ve İsmet Paşa'nın da desteğiyle üçüncü başbakan yardımcılığı koltuğuna oturur.

Bağrı Açık Politikacı(Kasım Gülek)

Güneyin en büyük ilinde tanınmış bir çiftçi ailesinin oğludur. Onun da asıl amacı çiftçiliktir ve yüksek tahsilini de bu mesleğin süsü olarak kullanmıştır. Fakat politikaya olan duyarlılığı hayatının her alanında kendisini belli etmiştir. Hatta İktisat Bakanlığı İş ve İşçiler Bürosu'nda çalıştığı yıllarda buranın şube müdürü olan Enis Behiç Koryürek ona iyi bir insan olduğunu, oradaki işini de gayretle yapmaya çalıştığını; fakat mizacının politikaya daha yatkın olduğunu söyleyerek onu işten çıkarır. O da Koryürek'ten bir ay izin ister ve bu bir ay içinde hevesini gerçekleştirme imkânı bularak Halk Partisi'ne girer ve partide genel sekreterlik bürosuna yerleştirilir. Kendisi bu önemli kadroyu dolduracak niteliklere sahiptir ve girdiği politika yolunda genellikle başarılı bir çizgisi olmuştur.

Sakin ve oldukça sabırlı mizaçlı olan Kasım Gülek, Halk Partisi'nin yuvarlanışını da sükûnetle karşılamıştır. Hemen çözüm üretmiş ve Demokrat Parti'nin başarı sağladığı yoldan giderek halkın arasına karışmış ve onlardan biri gibi davranmayı başarabilmiştir. Halk Partisi'nin 1957 seçimlerinde sağladığı başarının yarısı Gülek'in bu çabalarının ürünüdür. Onun bu başarısını hazmedemeyen Demokratlar bir açığını yakalayarak Gülek'i İnönü'nün gözünden düşürmeyi başarırlar. Fakat Bir süre sonra 27 Mayıs 1960 İhtilali gerçekleşir ve iktidar Halk Partisi'nin eline seçimle değil darbele gelmiş olur. Fakat bu ortamda Gülek'in sevinci biraz buruktur. Çünkü Demokratlar'ın faaliyetleri yüzünden artık eskisi gibi karşılanmamaktadır.

Yassıda duruşmalarının konularından biri de Topkapı olayları davası olur. Bütün Halk Partililer bu olaylarda İnönü'nün öldürülmek istendiğini söylerler. Kasım Gülek ise bunun tersini iddia eder. Partini menfaatleri için dürüstlükten ayrılmaz ve bunun cezasını partiden çıkarılmak suretiyle öder.

Orta Anadolu'nun Adamı(Osman Bölükbaşı)

İnce, uzun, zayıf boyu, dar omuzları, esmer yüzünde bebekleri durmadan oynayan hüznü ışıklarla dolu bir yüzü vardır.

Osman Bölükbaşı, 1946'dan bu yana siyasî hayatımızın belli başlı isimlerinden biri olmuştur. Kendisini siyasete iten ihtiras ve hasretleri bir Orta Anadolu toprağında doğmuştur. Siyasî hayatının başlangıcı Demokrat Parti'ye dayanır. Bu Orta Anadolu'dan gelme yeni yüz, Demokrat Parti'nin halka yakın tutumu ile de birleşince halk onu kolaylıkla bağrına basar.

Kendisini Demokrat Parti'nin başarısında rolü küçümsenemez. Şehir şehir gezerek halkla bütünleşmiş, içten edebî söylemleriyle halkın kalbini kazanmayı başarmıştır. Söylemlerindeki tek ve en ateşli konu ise "hürriyet"tir.

Demokrat Parti'nin hemen her döneminde adı geçen Bölükbaşı, içsel meselelerde parti için genellikle baş ağrısı sebebi olmuştur. O ve ona yandaş olan birkaç arkadaşı ile partiyi ele geçirmeye çalışmışlar; fakat başaramayınca 1948 senesine

Celal Bayar'a istifalarını vermişlerdir. Bölükbaşı'nın partiden ayrılmak için öne sürdüğü neden de mizacının bir başka ifadesidir

Bölükbaşı, böylelikle Demokrat Parti'den ayrılmış ve Millet Partisi'ne geçmiştir. Demokrat Parti'nin artık başarı sağlayamayacağını düşünerek bunu yapmıştır; ancak beklediği gibi olmamış ve parti 1950'de büyük bir zaferle iktidara gelmiştir. Bundan sonra Bölükbaşı miting meydanlarına çıkarak Menderes'e karşı hücumlarda bulunmuştur. 1954 seçimlerinde Demokratlar yine iktidara gelmiş ve Bölükbaşı yine onlara karşı cephede yer almaktan çekinmemiştir. Bunun üzerine Demokratlar Bölükbaşı'nın dokunulmazlığını kaldırmışlardır. Böylece cüretkâr konuşmalarının bedelini bir süre cezaevinde yatarak ödemiştir. Fakat 1957 seçimlerinde yine milletvekili olarak meclise girer. Bu dönemde meclisteki toplantılar huzursuzluk içinde geçer. Bölükbaşı ve İnönü, sokaklara kadar taşan darbe edebiyatı yarışmasında atbaşı gider

Nihayet 27 Mayıs İhtilali gerçekleşince Bölükbaşı eski sivri dilli konuşmalarına dönüş yapar. Fakat yeni kurulan Adalet Partisi, atakta bulunarak Millet Partisi'nin kapanmasına neden olur. Tüm bu gelişmelere rağmen tavrını değiştirmeyen Bölükbaşı'na herkes sırt çevirir ve o da birkaç bin vefalı hayranı ile birlikte yeni bir parti kurar.

Naylon Politikacı(İsmail Rüştü Aksal)

Zarif, dokunulsa kırılacakmış gibi el sallaması, yürümesi, oturması, kalkması ile tam bir zarafet örneğidir. Bu çekici fizik ne yazık ki tiz, kulakları tırmalayan bir sesin ihanetine uğramıştır.

Politika hayatına isteksiz de olsa CHP'de başlar. Bu partiyi istememesinin nedeni artık iyice deforme olduğunu düşünmesidir. Nitekim Bu isteksizliği kısa bir süre sonra parti içinde ikilik yaratmaya çalışan "Otuzbeşler" diye adlandırılan bir grubun içine katılmasıyla sonuçlanır. Fakat yine de İnönü'nün sempatisini kazanmayı başarır. Maliye Bakanı olur. Bu görevi üstlendikten sonra da o nazik politikacı tersine döner ve etrafındakileri kırıp aşağılayan bir adam oluverir.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle Halk Partisi meclis ortamından uzaklaşır ve son maliye bakanı bu olaydan sağlık sorunları yaşayacak kadar çok etkilenir. Yine de çözüm arayışını bırakmayarak Demokrat Parti'nin politikasını uygulayarak halkın arasına karışır. Bir taraftan da CHP için çalışmaya başlar. Parti ortamına yenide girdiğinde genel sekreter Kasım Gülek'tir ve bu halkın adamı görüntüsüyle nazik politikacının yanında gölgede kalmaktadır. Partiye yakışır bir genel sekreter olabilmesi için Kasım Gülek sekreterlikte düşürülür ve yerine bu nazik adam getirilir. Halk bunun üzerine bu kibar adama bir isim takmakta gecikmez: Naylon Politikacı! Fakat oturduğu genel sekreterlik koltuğunda bir türlü rahat edemez. Ülseri geri tepmeye ve sorunlar boyunu aşmaya başlar. 1961 seçimleri Halk Partisi'nin tutulmadığını gösterince Naylon Politikacı siyasetten elini eteğini çeker.

Baba Öğüdü(Suat Hayri Ürgüplü)

Kısa boylu, beyaz yüzlü ve zayıftır. Derinden bakan gözleri, kartal burnu, tatlı yumuşak sesiyle eski İttihatçılardan olan babasına benzemektedir. Kısa bir süre hukukla uğraştıktan sonra İsmet İnönü onu meclise sokar. O buna pek hazırlıklı olmadığından ve başaramayacağını düşündüğünden biraz tedirgindir ama korktuğu gibi olmaz. Düşündüğünün aksine bu işi kısa zamanda kavrar ve üstesinden gelir. Hatta o kadar gelir ki etrafındakiler onu çekememeye başlar. Türlü suçlamalarla getirildiği bakanlıktan düşürülmesine neden olurlar. O da avukatlık bürosuna geri dönmek zorunda kalır.

Aradan yıllar geçtikten sonra Demokrat Parti başa gelir. Artık yeniden siyasete atılma zamanının geldiğini düşünür ve Demokrat Parti listesinde bağımsız olarak adaylığını koyar. Fakat babasının öğüdüne uyarak kimseyle içli dışlı olmadığı, kendini kanıtlama gereği duymadığı için de siyasetteki hayâli gerçekleşmez.

Bonn, Londra, Washington, İspanya'da büyükelçilik görevlerinde bulunur. Yurt dışında siyasî gelişmeleri takip eder; ancak yine babasının öğüdü aklına gelir ve u bulanık havanın içine tekrar dalmak istemez.

Herkes uzun süredir sessizliğini bozmayan bu adamın 1961 seçimlerinde hangi partiden aday olacağını düşünür. Herkesi şaşkınlığa uğratarak çoğunluğun desteklediği bir partiden aday olur ve Cumhurbaşkanlığından sonra en yüksek makama oturur. Yıllardır beklediği an gelmiştir ve ona da bu anın keyfini sürmek düşer.

Hürriyeti Örtün Şal(Nihat Erim)

Genç, konuşması düzgün, uzun boylu, vakur, saçsız başlı, yuvarlak beyaz yüzlü ve gözlüklüdür. Politika hayatına gözde bir memuru olduğu Dışişleri Bakanlığı'ndan fazla istekli olmadan hatta biraz zorla girer. O sıralarda halk Partisi yıllanmış isimleri kenara çekerek partiyi gençleştirme işiyle uğraşmaktadır. İşte İnönü bu başarılı hukuk müşavirini beğenerek partiye sokar.

Eski hukuk müşaviri kısa zamanda kendini beğenmiş, mağrur bir yüz olarak tanınır. Aslında görüldüğü gibi değildir. Sadece duruşu ciddidir. Genç adam, önce teknik işlerin ağırlıkta olduğu bir bakanlıkta denenir. Daha sonra yükselerek Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakan yardımcılığı koltuğuna oturur. Genç başbakan yardımcısı, bir yandan İnönü'yü muhalefete karşı savunurken bir yandan da demokratik prensiplerin yerleşmesine çalışmaktadır.

Hem demokrasiyi hem İsmet Paşa'yı ayakta tutmak bir arada düşünülemeyecek şeylerdir. Çünkü muhalefet İnönü'yü istememektedir. Bu genç adam Şarklı uzlaştırma zihniyetinin güzel, çirkin, gülünç ama gülünç olduğu kadar da şartlara uygun yolunu bulur.

“Hürriyet heykelini dikecekler. Fakat yüzüne şal örtecekler.”

İşte siyasî tarihimizde “Demokrasinin ve memleketin menfaati namına hürriyet heykelinin üstüne şal çekeriz” cümlesi böyle doğar. Ancak 1950 seçimlerinde Türk milletinin “şallı demokrasi” istemediği anlaşılınca başbakan yardımcısı, partisi ve hükümetiyle birlikte yuvarlanır.

1950-1960 yılları arasında Demokrat Partililerle iyi ilişkiler kurar. 27 Mayıs'a kadar adını pek fazla duyurmadan varlığını sürdürür. 27 Mayıs'ta sonra tekrar ortaya

çıkar; ancak bu farklı bir ortaya çıkmıştır. Kasım Gülek ile birlikte Halk Partisi'nin ancak İsmet Paşasız ayakta durabileceği fikrinde birleşirler. Fakat İnönü, bu kişilerin bu eğilimlerini anlamakta gecikmez ve eski başbakan yardımcısı ile Kasım Gülek'i partiden uzaklaştırır.

Ankaralı ve Siyaset(Hıfzı Oğuz Bekata)

Ankara'nın kalabalık memur çevresinde küçük büro kâtipliğinden umum müdür yardımcılığına kadar bir yandan melon şapkası, koyu renk elbiseleri, kolunda çantasıyla hemen hiç değişmeyen giyinişi, bir yandan da tatlı, sevimli, sıkmayan konuşmasıyla tanınmıştır. Ankaralı köklü ailelerden birine mensuptur. Şair, hikâyeci, hatip, milliyetçi, liberal, devletçi, pratik iş adamı gibi niteliklere sahiptir. Ayrıca Ankara'da her türlü konuyu ele alan bir dergi çıkarmaktadır. Bu dergiyi çıkarmaktaki amacı ününü duyurabilmektir. Politikaya da bu sayede girer. Dergide yazdığı yazılarla isminin başına "milliyetçi", "hürriyete âşık" sıfatlarını eklemeyi başarmıştır.

1946 seçimlerinde Ankara'dan meclise girer. 1946-1950 arasında mebus, parti müfettişi ve gazetecidir. Halk Partisi'nin "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için" sloganını iyi kullanır; fakat 1950'de bütün Türkiye Halk Partisi'ne red cevabı verince o da partinin maddi işleriyle uğraşmaya başlar.

1957 seçimlerinde parti, istenen sandalye sayısına ulaşır ve yeniden o da meclistedir. Fakat 27 Mayıs Darbesi'nden sonra parti çalışmaları yasaklanınca yine memleket üzerinde fikirleriyle göz doldurma çabasına koyulur. Bu çalışmaları kendi adına iyi sonuçlar verir ve İsmet Paşa Ankaralı Politikacıya önce hükümet sözcülüğü ve Milli Savunma Bakanlığı vekilliği, ardından da İçişleri Bakanlığı görevleri verir. Ankaralı Politikacı bu suretle ezelden beri amaçladığı şöhrete kavuşmuş olur.

Facia Artisti(Avni Doğan)

Boyu ortanın üstündedir. Geniş omuzlu, dik yürüyüşlü, kıvrık gür kaşlı ve yeşil gözlüdür. Görüntüsündeki bu muntazamlığı yeri geldiğinde iyi kullanmasını bilir. Bu

yüzden ona yakın çevresi “Son yarım yüzyılın siyaset sahnesindeki en başarılı facia artistlerinden biri” unvanını vermiştir. Partisindeki liderler ona güvenmemişler; ancak gerektiğinde onun bu görüntüsünden faydalanmayı ihmal etmemişlerdir. Vali, milletvekili, İstiklal mahkemeleri üyesi ve bakanlık görevlerinde bulunmuştur.

Hangi görevde bulunduyorsa kargaşa ve entrika peşini bırakmamıştır. İhtilal olduktan sonra da Halk Partisi’nin şansı açılmaz. İlerleyen günlerde kendisine bir bakanlık verilir. İsmet Paşa ile aralarında darbe zamanında partinin durumu konusunda tartışmalar çıkar. Facia Artisti çatışmanın doruk noktasına ulaştığı bir sırada bakanlıktan istifa eder.

Kalp Ağrısı(Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu)

İki büklüm ve kocaman soru işaretine benzeyen bir vücudu vardır. Bunun sebebi gençliğinde geçirmiş olduğu bir at kazasıdır.

Sohbet etmeyi çok sever; fakat bu zaafı ona bir gün pahalıya patlar. Eleştirmemesi gereken bir ismi yüksek denilebilecek bir sesle eleştirdiği için soluğu Şark İstiklal Mahkemesi’nde alır. Bu kötü tecrübeden sonra doğduğu yere çekilerek toprak adamı olmaya karar verir. Toprakla uğraşmasına rağmen ününü memleketin her köşesine duyurmayı başarır ve Atatürk’ün ölümünden sonra kendisini Halk Partisi’nden milletvekili yapmak isterler. Fakat o, ileri görüşlü davranarak bu teklifi kabul etmez. 1950’de Menderes başbakan olduğunda kendisi de sağındaki koltuğa oturur ve o tarihten sonra parti içi çekişmelerin merkezi haline gelir. Menderes’in yakın arkadaşlarından biri olmayı sürdürürken onun aleyhinde de konuşmaya başlar. Anlaşmazlıkları ileri boyutlara ulaştığında partiden ayrılarak yeni bir parti kurar ve Menderes’in aleyhindeki konuşmalarını açıktan açığa yapmaya başlar.

Kurduğu partinin yıkılmaya mahkûm olduğunu görünce siyasî değerini kökünden sarsan bir hareketle Halk Partisi’ne girer. Halk Partisi’nin felsefesini birdenbire öyle bir benimser ki 27 Mayıs Darbesi’ni bile sevinçle karşılar. Fakat Menderes’in asılması onu derinde sarsar ve bir zamanlar onun için yaptıklarını

düşünür. Yani sehpa sallanan yalnızca Menderes değil bir yerden sonra kendisidir. Bundan sonra Halk Partisi'ni bırakır ve okuyucusu üç dört bini geçmeyen bir gazetede yeni idealler arayışında olduğunu haykırarak yazmaya devam eder.

Siyaset ve Güzellik(Fuat Sirmen)

Bir erkeği yadırgatacak kadar ince, düzgün yüz hatları; fakat yine de erkekçe bir duruşu vardır. 1943'ten bu yana politik hayatımızda belli başlı isimler arasında yer almıştır.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirerek siyasete Halk Partisi'nde başlar. Saraçoğlu'nun başbakan olduğu dönemde meclis komisyon başkanlıklarında bulunmuştur. Bu denemeler kendisi için son derece başarılı sonuçlar verir. 1946'da başka bir bakanlıkta görev aldıktan sonra politikadan ayrılır. Politikadan uzak olduğu bu yıllarda hukuk müşavirliği yaparak zamanını değerlendirir. 1961 seçimleri ile yeniden on yıl sonra meclisteki yerini meclis başkanı olarak alır. Görüntü açısından hiçbir meclis başkanının olmadığı kadar tarafsız bir yapısı vardır.

Perde Arkasındaki Kudret(Ahmet Emin Yalman)

Ufak tefek olup esmer ve yuvarlak yüzlüdür. Başı hep öne eğiktir. Kuvvetli ve kısa elleri vardır. Bu eller, konuşmasının önemli bir parçasını oluşturur.

Amerika'daki gazetecilik ihtisas okulundan yetiştiğini söyleyerek her yerde övünür. Bu, biraz gereksiz boyutta olan konuşmaları kendi başını yakar. Savaşta yenilen Osmanlı imparatorunun Amerikan mandasını tavsiye etmesi konusunu hararetli bir şekilde ortaya atması, İngilizler tarafından tehlikeli görülerek bir süre sonra Malta Adası'na sürülür.

Milli mücadele ve zaferden sonra ortaya Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhinde iddialar atar. Bu yüzden İstiklal Mahkemeleri'nin dar geçidine düşerek politikadan uzaklaştırılır. Ancak akli her an politikadadır. 1950'de Demokrat Parti yeniden iktidara

gelir. O tarihten sonra da mütehassis gazeteci iktidar için bir sorun olmaya başlar. Devleti ortaklaşa idare etmeye çalışır.

Demokrat iktidarın ilk dört yılında izlediği dalgalı politikada onun etkisi inkâr edilemez. Günün birinde Malatya’da bir fanatiğin sıktığı kurşun ona bir gazi havası verir. İlk yardımına koşan Adnan Menderes olur. Gazeteci kendine geldikten sonra artmış kuvvetinin ilk denemesini Demokrat Parti üzerinde yapar ve kurşunu sıkanların hükümetin milliyetçi diye tanınmış iki üyesi olduğunu söyler. Bunun üzerine Menderes bu kişileri görevlerinden alır ve yerine gazetecinin en yakın arkadaşlarını getirir. Artık Demokrat Parti’nin tabi üyesidir. 1955 buhranı gazetecinin koltuğuna başkasının oturmasıyla sonuçlanır. Bundan sonra Demokrat Parti ile aralarında tüm ilişkiler gittikçe soğur. 27 Mayıs’tan sonra edebî söylemleriyle darbeyi düzenleyenlere övgü dolu yazılar yazar. Asılmaya değer gördüğü kırk elli kişilik bir listeyi de kamuoyuna sunar. Darbenin ilk aylarında yazdıkları için onun yanında olanlar bu heyecan azaldıkça ondan uzaklaşırlar. Zaman içinde okuyucuları da azalır ve unutulmaya mahkûm bir isim haline gelir.

Picasso’nun Modeli(Mehmet Fuat Köprülü)

Küçük, uzunca beyaz yüzü, açık yeşil gözleri, çoğu zaman tıraşsız yanakları, sivri çenesi, uçları düşük kaşları vardır. Gururlu bir havaya sahiptir. Bu gururunun nedeni ise anasının kökünün bir Osmanlı vezirine dayanmasıdır.

Bilgin, profesör, şair, mebus, parti kurucusu ve bakanlık sıfatları vardır. Parti kurucusu özelliği, Demokrat Parti’nin dört kurucusundan biri olmasıyla ilgilidir. Bu çok yönlü özelliklerine rağmen etrafındaki olaylara duyarsız davranmak gibi kötü bir huyu vardır. Bu tezatlığından dolayı Samet Ağaoğlu, Samet Ağaoğlu, onu Picasso’nun eğri büğrü çizgiler, yuvarlaklar, birbirine karışmış renkler arasındaki insanlarına benzetir.

İttihat ve Terakki döneminin en genç ve başarılı fikir adamlarından biri olarak devrin mürşidi Ziya Gökalp'in takdirini kazanmıştır. Etrafındaki olaylara duyarsızlığı mütareke yıllarında da devam eder. Anadolu'da zafer kazanılınca Ankara'nın kalpaklı idarecilerinin yanına geçer. Fakat buranın sıkıcı havası ona göre değildir. İstanbul'a geri dönerek kütüphanesinde vakit geçirmeye başlar. İnkılâplar dönemi geldiğinde en ateşli savunuculardan olur.

Atatürk öldükten sonra İnönü'ye yaklaşmaya çalışırsa da ondan yüz bulamaz. Halk Partisi'nden beklediği yakınlığı bulamayınca Demokrat Parti'ye katılmakta tereddüt etmez. Demokrat Parti'nin felsefesine uygun olarak halktan biri gibi davranmadığı halde halkın ona kucak açmasını bekler. Eline geçen her fırsatta Halk Partisi'nin türlü başarısızlıklarını anlatmaktan çekinmez. 1950'de Demokrat Parti'nin başarısından sonra hükümetin başına geçmek istese de bu isteği reddedilir. Artık yeni hükümetin prensiplerine göre davranmak gerektiğini anlar. 1955'te Demokrat Parti'de baş gösteren dedikodu buhranının sonunda eleştiri oklarına hedef tutulan kişiler partiden çıkarıldıktan sonra onların boşalan yerini profesör doldurur. Bu onun siyasî hayatında elde ettiği ilk büyük; ancak kısa süreli başarısıdır. Çünkü bir süre sonra istifa mektubu bile göndermeden meclisten çekilir.

Böylelikle profesör Halk Partisi saflarında yerini almış olur. Seçimlerde meclise dahil değildir; ancak Demokrat Parti hükümetinin aleyhine çalışan her yeredir. 27 Mayıs'ta darbe gerçekleşikten sonra tüm eski arkadaşlarının asılmasını istediği rivayet edilir. Bu konuşmalarıyla darbecilerin iltifatını bekler. Fakat beklediği gibi olmaz; çünkü sürekli saf değiştirmesi, herkesin ona karşı güvenini sarsmıştır. Nitekim Yassıada'da yargılananlar arasında yer alır. 6-7 Eylül davasından yargılanan profesör, tüm vebali Menderes'in üstüne yükleyerek mahkemedен çıkar. Bu son tavrı ise onun siyasî hayatında sonuna kadar yalnız kalmasına neden olur.

Telden Tele

İri, göbekli vücudu, iki yanına sallayarak yürüyüşü, boyuna ve genişliğine göre çok küçük başı, eğri bir burnu, esmer ve tombul yanakları vardır.

Politika sahnesine adım atmak için ilk tecrübelerini devletin Batı ve Doğu illerini bütünleştirmek için yaptığı çalışmalardan biri olan Sivas, Erzurum gibi Anadolu şehirlerinden Erzurum'da çıkarılan gazetenin başına geçerek gerçekleştirir. Burada bu görevini yürütürken politikaya ciddi ciddi girmeye karar verir. Hukuk tahsili vardır ve yabancı dil bilir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Demokrat Parti kurulur ve o da bağımsız mebus olarak partiye katılır. Artık istediği konuma gelmiştir ve istediği gibi davranabileceğini ve bu durumda kimsenin ona karışamayacağını zanneder. Bir yandan dönemin iktidar ortaklarına ağır hücumlarda bulunurken bir yandan da onlarla aynı sofrada saatlerce uzayıp giden sohbetler eder. Bu davranış tarzında bile kendinde politika yapmak cesaretini bulur ve yaptıklarının yanlışlığı üzerine bir an olsun düşünmez. Demokrat Parti'de 1946-1950 arası iç anlaşmazlıkların önemli nedenlerinden biri olur. Örneğin 12 Temmuz Beyannamesi'nin İsmet Paşa'nın bir hilesi olduğunu kulaktan kulağa fısıldar ve buna rağmen 1950 seçimlerinde bağımsız mebus sıfatını bırakarak yeni mecliste koltuk sahibi olacağına emindir.

1950 seçimlerinden sonra hükümet kurulur; fakat o beklediğini bulamaz. Bundan sonra yaşadığı olaylardan sonra anlar ki Adnan Menderes başta olduğu sürece bakan olma hayâli gerçekleşmeyecek. Ardından Hürriyet Partisi'nin kurucularından ve 1957'de Güç Birliği'nin önderlerinden olur. 1946-1950 arası Demokrat Parti'de yerin dibine batırdığı Halk Partisi liderlerinin yanına koşarak 27 Mayıs'ta eski dostlarının birer birer yok olmasını zevkle seyredecektir. Gençliğinden beri kurduğu hayâllerin en renklisine böylelikle darbenin gölgesinde ulaşmıştır. Fakat hayâllerine ulaşmış olması onun eski alışkanlıklarını değiştirememiş, yine birbirini tutmaz tavırlarla etrafındakilerce kınanmasına neden olmuştur. Halk Partisi'nin çemberi içinde daraldıkça dostları bir bir azalmış ve telden tele atlayan politikacı hayatında ilk kez bu kadar yalnız kalmıştır.

Değişen Soyadı(Ahmet Tahtakılıç)

Boyu ortadan kısa olup başı çıplaktır. O kadar zayıftır ki yüzünden derisi kaldırılrsa iskeleti çıkacak sanılır.

Politika hayatına ilk başladığında en göze çarpan özelliği soy adı olur. Babası Atatürk'ün yakın arkadaşlarından ve milli mücadelenin tanınmış isimlerindedir. Babasının soy adını ikiye bölerek parlak bir kılıcın gücünden ürktüğü içim ilk kısmına küçük ve zararsız bir eşyanın adını verir.

1946'da orta derecede bir memurlukta iken Demokrat Parti listesinden meclise girer. Mecliste en dikkat çeken özelliklerinden biri hitabet tarzının gelişmiş olmasıdır. Sesi gür çıksa da söyledikleri çok dikkat çekici değildir. Ayrıca en belirgin davranış tarzlarından biri Adnan Menderes'e yakın durmasıdır. Cesurdur ve göğsünü gererek yürümesiyle kısa sürede ün kazanır.

1950 seçimlerinden önce Demokrat Parti'den ayrılır ve adı hiç duyulmadık bir partinin başkanı olur. 1950'den 1960'a kadar sadece seçim dönemlerinde ortaya çıkar. Demokrasi üzerine ateşli konuşmalar yapar.

27 Mayıs'tan sonra Milli Birlik Komitesi bir koalisyon hükümeti kurmaya karar verir ve o da gençliğin yetiştirilmesiyle ilgili bir bakanlığın başına getirilir. Bu göreve gelmesiyle siyasî hayatının en önemli görevinde hisseder kendini ve her fırsatta eğitim alanında uzun konferanslar verir. Fakat bu toplantılarındaki gür sesi çabuk kısılır ve bir süre sonra bir daha hatırlanmamak üzere utulmaya mahkûm olur.

Ben Bilirim Her Şeyi

Kısdan biraz uzun boyu, geniş omuzları, kocaman başı, esmer yüzü, simsiyah nokta gözleri, iri, eğrice burnu vardır.

Anadolu'nun köklü ailelerinden birine mensuptur. Oradaki aileler evlatlarından mutlaka birinin devlete bağlı bir iş sahibi olmasını isterler. Çünkü böylece devlete

bağlılıklarını arttırarak kendilerini güvenceye almış olacaktıdır. O da ailesinin bu düşüncesiyle Ankara'da bir bakanlığın memuru olarak hayata atılır. İstanbul ve Avrupa'da yüksekokullar bitirmiştir; ancak bunlar onun kasabalı görünüşünü silmeye yetmemiştir.

Ankara'da girdiği bakanlıkta çok fazla yükselme şansının olmadığını anlar ve bir fakültenin asistanlık kadrosuna geçerek orada yükselmeye çalışır. Kısa sürede tavırlarıyla resmî anlamda profesör olmasa bile profesör olarak anılmaya başlar. Bundan sonra yapacağı her işte bu profesörlüğün getirdiği saygınlığı kullanacaktır.

Politik anlamda kendini bazen Halk Partisi'ne bazen Demokrat Parti'ye yakın görür ama sonunda Demokrat Parti'den bağımsız aday olmaya karar verir. Meclise girdiğinde hal ve tavırları, konuşmalarıyla Demokrat Partililer için bir sorun haline gelir. Kürsüye olan hâkimiyeti ve profesör edasıyla kendini dinletmeye çalışır. Parti grubunu 1946-1950 Demokratları diye ikiye bölmeye çalışır. Girdiği bakanlık ve diğer görevlerde yine statüsünü kullanarak hâkim olmaya çalışır Adnan Menderes sayesinde politika hayatında böyle mevkiler elde etmesine rağmen onun hakkında onsuz da hükümet kurulabileceğine dair söylemlerde bulunur.

Bir süre sonra çökertme çalışmaları sonuç vermeyince partiden ayrılmaya karar verir. Sonrasında Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında bulunur. Hürriyet Partisi dağıldıktan sonra Güç Birliği 'nin bayraklarını taşıyanlardan biri olur. 1957'den sonra meclise Halk Partisi'nin saflarında katılır. Bu ortama öyle çabuk alışır ki Demokrat Partililer ile sanki hiç bir arada bulunmamış gibi onları kötülemeye başlar. Fakat eski davranış tarzından vazgeçmeyerek profesörlük sıfatını burada da bir etiket haline getirir ve parti içinde kısa sürede saygınlığını kaybeder.

Bir Küçük Fıçık İçi Dolu Turşucuk

Kısa boyu, esmer, zayıf yüzü, çekingen bakışları ile her zaman kenarda durur. Toplum içinde göze çarpmamaya özellikle dikkat eder. Ancak bu silik havasının nedeni

bilgisini başkalarıyla paylaşmaktan kaçınması ve bu yüzden tuhaf bir kıskançlık duygusuna sahip olmasıdır.

Liseyi, Türkiye ve Avrupa’da yüksek okulları başarıyla bitirmiş, teknik bir genel müdürlükte memur olmuştur. Ankara’da onu memurluğu ile tanıyan pek yoktur ve bu yüzden 27 Mayıs’tan sonra kurulmuş ilk hükümette onu Devlet Bakanı olarak görenler şaşırırlar. Bu günlerde ayrıca tam bir darbeci gibi davranır. Fakat bir gün Milli Birlik Komitesi, birçok hükümet üyesini vazifeden çıkarır. Onun gönderildiği yere bir okulun müdür odasıdır. Daha sonra darbenin sorumluluğunu paylaşmış olmanın verdiği güvenle Temsilciler Meclisi üyeliğini ister. Kendisini tanıyanlar ona şu bilmeceyi yakıştırmakta gecikmezler:

“Bir küçücük fıçıcık

İçi dolu turşucuk”

Bütün bu çabalarına rağmen istediği başarıya ulaşamaz ve darbe hükümetinde görev alamaz. Fakat daha sonra Halk Partisi’nden mebus seçilir, arkasından da Birinci Koalisyon Hükümeti’nde önemli bir bakanlığın başına getirilir. Tüm bular ona yine de beklediği saygınlığı kazandıramaz. Mecliste bir konuşma yapacağı zaman herkes birer birer dışarı çıkmaya başlar, memurlar üzerinde zaten az olan otoritesini zamanla hepten kaybeder.

Şans mı Kurnazlık mı?

Uzuna yakın boyu, uzunca yüzü, sivri çenesi, küçük gözleri, elmacıkkemikleri, çıkık yanaklarıyla dedelerinin Orta Asya’dan geldiği sanısını verir. Bu taşralı görünüşünü politika hayatında yeri geldiğinde kullanmayı bilmiştir.

Politika hayatında gösterdiği en belirgin duruşlardan biri davranışlarındaki tutarsızlıktır. Bir gün savunduğu fikri ertesi gün inkâr edebilecek kadar tutarsızdır ve bu durumun hiç farkında değilmiş gibi davranmayı iyi bilir.

İsviçre’de doktora eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye’ye döndüğünde ülkeyi siyasî bir hareketlilik içinde bulur. Gündemde olan iki partinin hangisinden adaylığını koyacağı konusunda kararsız kalsa da Halk Partisi’ni seçer. Halk Partisi 1946’da çok az sayıda üyeye meclise girmiş olsa da bunların arasında o da vardır. Onun mecliste üye olarak gözükmesinde kurnazca bir kargaşanın rolü olduğunu düşünmeyenler de yok değildir. O ise bunu kargaşa süsü verilmiş kurnazlıktan çok şansa bağlar. Halk Partisi’ndeki görevi genel sekreter yardımcılığıdır. Fakat bu görev ona oldukça ürküntü verir. Çünkü memleket, daha çok Demokrat Parti’ye odaklanmış ve onu desteklemektedir. Bundan sonraki seçimlerde de Halk Partisi hep az sayıda üyeye meclise girer. Fakat o, hep bu üyelerin arasında yerini aldı. 27 Mayıs İhtilali onun için tam bir sürpriz olur. Çünkü o, tam o sıralarda Halk Partisi’nden ayrılma hazırlıkları içindedir. Temsilciler Meclisi sıralarına yerleşerek bundan sonraki gelişmelerde yerini alır. Eskisine göre daha ılımlı davranışlarıyla fikirlerini beyan eder.

Unutulan Adam

27 Mayıs Darbesi’nden sonra bu kargaşadan kurtulmuş olan bazı isimler politika sahnesinde yeni arayışlara girmişlerdir. Unutulan Adam da bunlardan biridir. Ufak tefek, konuşması acele, yürümesi aceledir.

Mesleği ruh doktorluğudur. Samet Ağaoğlu, onu mitolojide ölümsüzlerin insanlara musallat ettiği varlıklara benzetir. Sevimlidir ve bu sevimlilik üniversite kürsüsünden beri elinden düşürmediği silahlardan biridir. Diğeri ise ruh doktorluğudur. Bir süre İstanbul valiliği yapar, bu görevi süresince kendisine yöneltilen eleştirilerin hiçbirine tahammül edemez. Çünkü o, aynı zamanda bir ruh doktorudur ve herhangi bir ayrıntıyı gözden kaçırmaması mümkün değildir.

Yassıada’dan çıktıktan sonra hangi partiye girmesinin mantıklı olacağı konusunda uzun uzun düşünür ve Yeni Türkiye’de karar kılar. Partiye girdikten sonra kendisine uygun bir de yardımcı seçer. Samet Ağaoğlu’na göre Yeni Türkiye Partisi kurulduğundan beri bu partinin akıl ve mantıkla bağdaşmayan tüm faaliyetlerinin altında bu iki zat yatar. Biri liderliğini diğeri dehasını göstermek hevesi paşindedir. Ruh

doktoru, kendisine parti içinde ilk olarak küçük bir koltuk tasarlar. Bundan sonra yavaş yavaş yükselecektir.

Partinin genel başkanı iki ay için partiden uzaklaşmak zorunda kalır. Yerine de vekil olarak ruh doktorunu getirirler. Yükselmek hevesi geçici bir süre için de olsa başkanlık koltuğuna oturmasıyla ateşlenir. Koltuktan indikten sonra da parti yetkilileri onu gözde bir yere getireceklerine dair söz verirler. O da bu umutla bekler. 1965 yılının eylül ayında partiler kontenjan adaylarını ilan ederken gazetelerin hiçbirinde ismini göremez. Hemen telefona sarılır ve aldığı cevap karşısında büyük bir hayâl kırıklığı yaşar:

“Galiba unuttular sizi.”

Bir Hikâyecisi(Sâit Faik Abasıyanık)

Geniş, beyaz yüzünde açılmış iri yeşil patlak gözleri, birkaç tutamı alnına düşmüş dağınık saçları, hafif yalpalı yürüyüşüyle savaştan yeni çıkmış bir Viking'e benzer. Sürekli yorgun bir görünümü vardır. Sesi kısık, nefes nefese çıkar. Yüz çizgileri, bakışları yaşına uymaz; çünkü daha yaşlı durur.

Samet Ağaoğlu ile tanışmalarından itibaren dost kalmışlardır. Hikâye yazmaya da aynı dönemde başlamışlardır. Samet Ağaoğlu, Ankara'nın sıkıcı ve karamsar havasında pek fazla üretken olamayıp her geçen gün daha az yazarken o, İstanbul'da heyecandan heyecana atlamış, gördüğü her şeyi hikâye konusu yapmıştır.

Hayatında herhangi bir işte çalışmamış, annesinin ona verdikleriyle geçimini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca annesine çok düşkündür. Hayatta yalnızca annesini sevmiştir denilebilir. Okumaması, avare avare dolaşması babasının en büyük derdi olmuştur. Onu bu avarelikten kurtarmak için Balık Pazarı'nda küçük bir dükkân açmış, başına hikâyeciyi getirmiştir. Fakat ona böyle işler kendini bildi bileli zor ve anlamsız geldiği için bu komisyoncu dükkânını kısa sürede iflas ettirerek babasını bir daha üzümüştür.

Hikâyelerinde hiçbir kural tanımadan yazar. Bazen kullandığı pervasız dil, onu anlaşılmaktan uzaklaştırır. Ara sıra roman yazmaya heveslenmişse de o kadar yazının derinine inmeye canı yetmediği için bu hevesi içinde kalır.

Samet Ağaoğlu, bu portreyi yarım bırakmayı tercih eder. Çünkü ünü, yeteneğinin ölçüsünde bilinmemiş, hak ettiği yeri bulamamıştır.

Samet Ağaoğlu, bu kitabının sonunda çizdiği portreler üzerine şunları söyleyerek sözlerini tamamlar:

“Bu portreler yalnızca benim aşınalarım sayılmaz. Bakmasını bilen herkesin, hatta Cumhuriyet’ten bu yana yaşayanların aşınaları. Bu bakımdan onlara ‘Aşına Gölgeler’ de diyebilirdim. Ben bu gölgelerden ancak yirmisinin resmini çizdim. Başkaları, aralarında benim de bulunduğum bir yığın insanı, kendi başarısı nisbetinde fırçasını veya kaleminin önüne getirebilir elbet”⁵⁶

1.2.3. İlk Köşe

Samet Ağaoğlu, bu kitabında edebiyata ve edebiyatçılara dair hatıralarını edebiyatçıların portrelerini çizme yoluyla anlatmıştır. Yani bu kitap, portrelerin çoğunlukta olması yönüyle portre türünde sayılabilir; ancak geçmişe dair portreler olduğu için hatıra edebiyatımız içinde de yerini almıştır.

Kitapta ele alınan kişilerin bazısı çok tanınmış bazısı unutulup gitmiştir. Bu isimler, Samet Ağaoğlu’nun lise sıralarında başlayan edebiyat tecrübelerinin kırk altı yıllık bir birikimi niteliğindedir. Kitabına “İlk Köşe” adını vermesi bununla çok ilgilidir:

“Şimdi gidenlerden kalanlardan bazısı gölgeli, bazısı yarı aydınlık, bir kısmı pırıl pırıl hatıralar hafızamın ta 1925 yılına kadar derinleşen bir köşesinde beliriyorlar. Ben bu yüzlere çocukluğumdan sonraki hayatımın ilk

⁵⁶ Ağaoğlu,2003: 209

pencerelerinden bakıyorum. Bu hayat maceramın edebiyat ve sanat vadisine açılan penceredir. O halde bu yazılara 'İlk Köşe' ismini verebilirim belki. Bunlar da 'Babamın Arkadaşları', 'Aşına Yüzler' gibi sadece portreler olacak. Güzel, çirkin, iyi, fena, tatlı, tatsız, renkli, renksiz hep kendi duygularımın, kendi sezilerimin biçimleştirdiği çizgiler. Onlar üzerinde hiçbir eleştirme yapmıyorum. Sadece üzerimdeki etkilerini anlatıyorum, bazısını uzun uzun, bazısını birkaç satırla ancak"⁵⁷

Samet Ağaoğlu, eserine bu sözlerle giriş yaptıktan sonra edebiyat ve yazarlık hatıralarının "Genç Türk Edebiyat Birliği" ve "Hep Gençlik" dergisi ile başladığını belirtir. Genç Türk Edebiyat Birliği, aslında Samet Ağaoğlu'nun birkaç arkadaşını toplayarak bir öğrenci cemiyeti kurma niyetiyle ortaya çıkar. Fakat kısa zamanda bir edebiyatçılar topluluğuna dönüşür. Birlik 1 Ocak 1929'da kurulur. Ardından 1930 yılının mart ayında Hep Gençlik dergisi çıkar. Birlik iki yıl yaşar, dergi üç sayı çıkar; ancak bu dergide yazmış olan Ahmet Muhip Dıranas, Behçet Kemal Çağlar, Hamit Macit Selekler gibi isimler günümüzde hala anılmaktadır.

Ağaoğlu'nun edebiyatçılarla hatıraları Ankara'da belli başlı mekânlarda yoğunlaşır. Buralarda edebiyatçı arkadaşları ile toplanarak edebiyat sohbetleri yaparlar: İstanbul Pasta Salonu, Kavaklıdere Şaraphanesi, postane karşısında Mehmet'in Meyhanesi. Ancak bu yerlerden en çok İstanbul Pasta Salonu'nda vakit geçirir.

Yazar, edebiyatçılarla olan hatıralarına **Yaşar Nabi Nayır** ile başlar. Onunla olan hatırası oldukça hazindir. Yaşar Nabi 27 Mayıs'tan sonra Samet Ağaoğlu'nun birlikten çıkarılmasına karar vermiştir. Onun bu isteğine yalnızca bir kişi karşı çıkmıştır. O da Yaşar Kemal'dir. Birliğin baş kurucularından birinin Samet Ağaoğlu olduğunu, böyle bir nedenden çıkarılmasının yanlış olduğunu söylese de bunu engelleyememiştir. Yıllar sonra Ağaoğlu, Sanayi Bakanı olduğu sırada ülkede kâğıt sıkıntısı yaşanmıştır ve Kâğıt isteyen dergilerin taleplerini ayırım gözetmeksizin karşılamıştır. Bu dergilerin arasında kurucusunun Yaşar Nabi'nin kurucusu olduğu Varlık da vardır ve Ağaoğlu yıllar önce yaptığı hatayı telafi etmesini beklese de Yaşar Nabi böyle bir girişimde bulunmaz.

⁵⁷ Ağaoğlu, 1978: 15

Öğretmen Gaffar, Ağaoğlu'nun hikâye kahramanlarından biridir; ancak onun hayatında yalnızca bir hikâye kahramanı değildir. Çünkü Öğretmen Gaffar, Ağaoğlu'nun hayatında beraber olduğu arkadaşlarından biridir. Çok genç yaşta Türkiye'ye gelmiş bir Şirvanlıdır. Yusuf Akçura'nın devlete bıraktığı kütüphanede çalışmaktadır. Evlidir; fakat gönlünü kendisi de evli olan bir kadına kaptırmıştır. Tutulduğu bu aşk Gaffar'ı oldukça etkilemiştir. Ağaoğlu, uzun bir süreliğine Ankara'dan ayrılmış, döndüğünde Gaffar'ı yalın ayak, sırtında bol bir entari, saç sakalı uzamış bir halde sokaklarda yüksek sesle "Ben bir sultanım" diyerek dolaşırken bulmuştur. Samet Ağaoğlu'nu görünce tanımış ve ona da aynı şeyi söylemiştir. Yazarın Gaffar ile son konuşması bu olmuş ve daha sonra onu bir hikâyesinin kahramanı yapmıştır.

Ağaoğlu, hatıralarına **Beş Hececiler** ve **Yedi Meşaleciler'den** bahsederek devam eder. Beş Hececiler'i Yedi Meşaleciler'den daha başarılı bulur.

Beş Hececilerden **Faruk Nafiz Çamlıbel** ve **Orhan Seyfi Orhon'u** diğerlerinden daha çok sevmiştir. **Halit Fahri Ozansoy'un** aruz ile yazdığı son şiirini hece ile yazdıklarından daha çok beğenir:

"İlk hasretiyle gençliğimin, ilk alevleri

Ey paslı tellerinden gülen, ağlayan aruz.

Ey eski dost, yâd edelim eski demleri,

Mademki son sedanı dağıtmışız, yorulmuşuz."

Enis Behiç Koryürek'i lise çağındayken şiirlerinden tanır ve ona hayranlık duyar. Ağaoğlu, tahsilini bitirdikten sonra tanışır. Kendisi İş ve İşçiler Bürosu'nda tetkik memurluğunda çalışırken Koryürek de bu büronun başkanıdır. Ağaoğlu, bu bürodan ayrılıp Umum Müdürlüğü'nde Şube Müdürü olduktan sonra da dostlukları aile ve siyaset ortamında devam eder.

Faruk Nafiz Çamlıbel'i Fevziye Ortaokulu'nun son sınıfındayken "Kağrı" isimli şiiriyle tanır ve ilk olarak Ankara'nın "Taşhan" adlı otelinde karşılaşır. O zamanlarda Ankara Kız Lisesi'nde sevilen bir öğretmendir ve "Han Duvarları" şiiri dilden dile

dolaşmaktadır. Aradan yıllar geçer ve Faruk Nafiz de politikaya atılarak 1946'da Demokrat Parti'den milletvekili olur. Ağaoğlu da aynı partide 1947'de genel idare kurulu üyesidir. Arkadaşlıkları siyaset sahnesinde de devam eder. Hatta 27 Mayıs'tan sonra Yassıada'ya gidenler arasında Çamlıbel de vardır. Davalar sonucunda o serbest bırakılır, Ağaoğlu ömür boyu hapse mahkûm edilir. Fakat dört buçuk yıl sonra o da zindandan çıkarılır. Ardından 27 Mayıs'tan beş yıl sonra Büyükada Anadolu Kulübü'nde buluşurlar. Faruk Nafiz'i çok değişmiş, oldukça yaşlanmış bulur.

Orhan Seyfi Orhon, babasının dostlarından biridir. Samet Ağaoğlu ile de arkadaşlıkları, Büyükada'da Anadolu Kulübü'nün bahçesinde başlar. Ortaç, Beş Hececiler'dendir ama zaman zaman aruz ölçüsüne eğilimli olduğu görülür. Bacanağı olan Yusuf Ziya ortaç ile Ak Baba dergisini çıkarır, siyaset ve ticaretle uğraşır ama tüm bunları büyük bir soğukkanlılıkla gerçekleştirir. Ağaoğlu, ölümünden çok kısa bir süre önce el yazısıyla yazılmış sevdiği bir şiirini ister. Hazin bir rastlayışla verdiği şiir şu olur:

ECEL

"Gelsin isterse sebepsiz gelsin.

Gelsin isterse vakitsiz gelsin.

Bana sensiz gelsin,

Ona yollar, kapılar hepsi açık.

Gelmesin sadece hissettirerek,

Vaktin artık tam olup

Gecenin göklere yükseldiğini

Gelmesin sadece hissettirerek,

Giyilen son savaşın zırhını da

Atılan en son okun geldiğini.

Gelmesin sadece hissettirerek:

Geldiğini."

Yusuf Ziya Ortaç'ı ise tam bir hececi olarak değerlendirir. Onda bacanağı olan Orhan Seyfi'deki çelişmeler görülmez.

Yedi Meşaleciler'den **Yaşar Nabi'yi** çıkardığı dergiyle, **Ziya Osman Saba'yı** sosyal adalet duygusunu dile getiren şiirleriyle, **Cevdet Kudret** ve **Sabri Esat Siyavuşgil'in** edebî araştırmalarıyla ayırıcı özelliklere sahip olduğunu düşünür. Hatta Siyavuşgil'i çok değerli bulur ve hakkında şunları söyler:

“Sabri Esat Siyavuşgil, gerçekten bir ilim adamı idi. Sanat yanı beni hiç sarmadı. Fakat bütün hayatını edebiyatımızın değerlendirilmesi, dünya çapında bir yer alması için harcadı diyebilirim.”⁵⁸

Kenan Hulusi Koray ile üniversitede buluşarak edebiyat sohbetleri yaptıklarını söyler. **Vasfi Mahir Kocatürk** ile aynı zamanda Demokrat Parti'de buluşurlar; ancak Kocatürk ne partide ne de edebiyat sahasında kalıcı bir iz bırakamamıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ı 1927 yılında Ankara Erkek Lisesi'nde tanımıştır. Tanpınar'ın bir öğretmen olarak öğrencilerle ilişkisi arkadaşçadır. Ağaoğlu ile olan ilişkisi de böyledir ve bu yüzden Ağaoğlu ondan bir şey öğrenemediğini söyler. Ağaoğlu'nun hafızasında Tanpınar ile ilgili olarak kalan başka bir hatıra da Tanpınar'ın Ağaoğlu'nun ablası Tezer Taşkıran'a âşık olması fakat bu aşka karşılık bulamamasıdır. Bu yüzden Tanpınar'ın zaman zaman derslerde kadınlarla ilgili konularda onlara düşman kesildiğini anlatır. Ayrıca Tanpınar, yazarın gözlemlerine göre kendini oldukça çirkin bulur ve bu yüzde olsa gerek ölüm düşüncesiyle sürekli iç içe yaşar.

Ağaoğlu, Tanpınar'ın sanatçılık yönünü çok üstün bulmaz. Fazıl Hüsnü Dağlarca ya da Cahit Sıtkı Tarancı gibi etkili bir sanatı yoktur. Şiirinde her şey zorlama gibi gelir Ağaoğlu'na:

“Tanpınar eserlerinde tarih, toplum ve insanı yan yana getirmeye çalıştı. Fakat bütün bu değerleri aynı çatının altına iterken zorluk çekiyor, mizacından komplekslerine kadar çeşitli sebepler bu zor işi becermesini önlüyordu. Bunun için belki rahmetli

⁵⁸ Ağaoğlu, 1978:30

öğretmenimden bende kalan hatıra daha çok kişiliğinin maceraları oldu sadece.”⁵⁹

Behçet Kemal Çağlar ile on dokuz yirmi yaşlarında tanışır. Bazen çok yakın bazen mesafeli olan arkadaşlıkları otuz yıl devam eder ve 1960'ta son bulur. 1930'da Genç Türk Edebiyat Birliği'nde karşılaşırlar. Çağlar'ın hayatında Hep Gençlik dergisi bir dönüm noktası olmuştur. Bu dergide Faruk nafiz Çamlıbel ile birlikte dönemin ün kazanmış iki şairinden biri olmuştur. 1943 senesinde Hıfzı Oğuz Bekata ile Halk Partisi'nden meclise girer. Bu dönemde Samet Ağaoğlu da Demokrat Parti'den meclise girmiştir. Böyle bir siyasî ortamda Behçet Kemal Demokrat Parti'nin aleyhinde bazı konuşmalarda bulunur. Ancak Ağaoğlu ile bir araya geldiklerinde de Halk Partisi'nin yanlış yolda olduğunu söyler. Nitekim 1949 yılında partisinden istifa eder. 27 Mayıs Darbe'nden sonra Halk Partililer'in çılgın gösteriler yapan savunucuları arasında Behçet Kemal de vardır. Ağaoğlu ile yıllar sonra bir arkadaşlarının evinde karşılaşırlar; fakat hiç konuşmadan ayrılırlar.

Hamit Macit Selekler ile Ankara Hukuk Fakültesi'nde tanışırlar. Birkaç ay içinde de aralarında hiç kopmayacak dostluk bağlarını kurarlar. Ağaoğlu, başlarda Selekler'in şairliğini bir hevesten ibaret sansa da sonradan derinliğine iner. Selekler, etrafında çok arkadaşı olmasına rağmen zaman zaman kendi dünyasına çekilerek yaşayan bir kişidir. Samet Ağaoğlu'nu onun için diğer arkadaşlarından özel kılan tarafı ise o sıralarda tutulduğu gönül macerasını onunla paylaşmış olmasıdır. Fakülte bittikten sonra Ağaoğlu, doktora için Strassbourg'a gider, o da memleketin çeşitli yerlerine hâkimlik görevlerine. Bundan sonra birkaç yıl görüşemezler. Selekler, 7 Eylül 1934'te Ağaoğlu'na bir mektup yazar ve sıkıntılarını anlatır. Bir süre bu şekilde mektuplaşırlar. Ağaoğlu, Selekler'in ölümünü bir akşamüstü televizyondan öğrenir ve oldukça üzülür.

Şevket Hıfzı Rado ile Çok sık gittiği mekânlardan İstanbul Pasta Salonu'nda ve Kavaklıdere Şaraphanesi'nde buluşarak sanat üzerine sohbetler ederler. Şevket Rado, o yıllarda daha çok şiirle ilgilidir. Daha sonra şiiri bırakarak “Eşref Saat”, “Ümit

⁵⁹Ağaoğlu, 1978:51-52

Dünyası” gibi yorucu olmayan bir üslûpla kaleme aldığı sohbet yazıları yazar. Rado, siyasete girmez. Ağaoğlu ile belki de bu yüzden beraberlikleri fazla sürmez.

Ahmet Muhip Dıranas ile oldukça güçlü bir dostlukları vardır. Ağaoğlu, tifodan hasta olup yatarken onun başında bekleyen, 27 Mayıs sabahı askerlerin sokakta olduğunu, bir gariplik olduğunu haber veren odur. Ağaoğlu’nu Dıranas’a böylesine yakınlaştıran sevgi bağı dışında sanatına duyduğu hayranlıktır. Ağaoğlu, Dıranas’ın şiirini hiçbir zaman bir fikrin emeline vermediği gibi ahenginden de hiçbir şey kaybetmediğini söyler. Ayrıca Dıranas’ı anlatırken onun pek çok şiirine yer vermiştir.

Cahit Sıtkı Tarancı ile çok fazla hatırası olmamıştır Ağaoğlu’nun; ancak olan kadarı da ondan bu kitabında bahsetmesine değer kılmıştır. Tarancı, kendisini oldukça çirkin bulan ve bu düşünceleri hayatında oldukça karamsarlığa neden olan bir insandır. Ölümden korkan ama yaşamaktan da vazgeçemeyen bir yapısı vardır. Ağaoğlu’na göre vaktinden çok önce ölmüştür ve Ağaoğlu, Viyana’da ölen Tarancı’nın naşının yurda getirilmesi için iki bin liralık dövizin oraya gönderilmesini sağlamıştır.

Sabahattin Ali ile arkadaşlıkları İstanbul Pasta Salonu’nda başlar. Siyasî açıdan farklı görüşleri temsil ettikleri için fazla anlaşamazlar. Ayrıca Ağaoğlu Ali’yi durmadan açık, örtüsüz kelimelerle ve sosyal sınıf, patron, işçi, kapitalist, faşist deyimlerin kavga üslûbuyla konuştuğu için pek sevmez. Ağaoğlu’na göre Ali, karşısına güven vermekten uzak ve dedikoducu bir karaktere sahiptir. Zaten çok bir araya gelmezler ve bir zaman sonra Ağaoğlu, gazetelerden Sabahattin Ali’nin Bulgaristan’a veya Yunanistan’a kaçarken sınırda vahşice öldürüldüğünü okur.

Sâit Faik Abasıyanık ile ortak bir arkadaşlarının vasıtası ile tanışırlar. Ondan Aşına Yüzler adlı kitabında da uzun uzun bahsetmiştir. O Sâit Faik’i hep sevmiş, Sâit Faik ise onu bazen sevmiş bazen sevmemiştir ama yardıma ihtiyacı olduğunda da ilk önce Ağaoğlu’ndan yardım istemiştir. Çünkü onu iyi anlayabileceğini düşünür. Abasıyanık ile ilgili olarak Ağaoğlu’nun bu kitabına aldığı hatırası, Abasıyanık’ın birtakım ihtiyaçları ile kendisinden para istemesi ve bunu kendisinin seve seve

yapmasıdır. Abasiyanık'ın çok genç olduğunu düşünür ve onun dünyaya bakışıyla ilgili olarak şunları söyler:

“Genç gitti dünyadan. Bana öyle geliyor ki eğer öteki dünya varsa orada yine karşılaşacağım Sâit'le. Kolumdan tutarak, 'Niye geldik buraya' diyecek, 'Niye geldik?' 'Ne güzeldi o ada, o her an renk değiştiren deniz, o balıklar, o dar sokaklar, avare eski evler ne güzeldi. Niye geldik buraya, niye geldik?'”⁶⁰

Feridun Fazıl Tülbentçi de İstanbul Pasta Salonu'nda ve Kavaklıdere Şaraphanesi'nde beraber olduğu isimlerden biridir. Onunla pek çok acı tatlı hatıraları bulunmaktadır. İlk oğlu Tektaş'ın doğumunda yanında olan isim Tülbentçi'dir. Keçiören'de Ağaoğlu'nun birçok hatırasının bulunduğu evin Ahmet İhsan Tokgöz'e satılmıştır. Ağaoğlu, bu evin bir kısmını geri satması için bir gece Tokgöz'e gider. O gece yanında yine Tülbentçi vardır. Ayrıca Ağaoğlu Tülbentçi'nin az şiir yazdığını fakat bunların da çok başarılı olduğunu söyler.

Fazıl Hüsnü Dağlarca'yı önce bir yüzbaşı olarak tanır. Fakat dağlarca daha sonra mesleği ve mizacı çatıştığı için yüzbaşılıktan Çalışma Bakanlığı görevinde bulunmaya başlar. Böylece sanatına daha çok zaman ayırabilecektir. Bu sırada Samet Ağaoğlu da Çalışma Bakanı olarak görev yapmaktadır. Bakanlıkta başlayan arkadaşlıkları uzun yıllar devam eder. Ağaoğlu'nu en çok etkileyen şiirleri “Çocuk ve Allah” ile “Deha”dır. Hatta Samet Ağaoğlu, zindana düştüğünde kendisini ziyarete gelir; onu Çocuk ve Allah'taki hâkim duygularla teselli eder.

Orhan Veli Kanık'la Ankara Türk Ocağı'nda tanışır. Orhan Veli'nin babası Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın ikinci şefidir. Kanık'ta sanat heyecanı babasından biraz şekil değiştirerek edebiyat alanında tezahür etmiştir. Orhan Veli, şiirde ölçülerden, kaidelerden hoşlanmaz. Etrafında gördüğü her şeyi şiirine sokmaya çalışır. Aştan nasıra kadar her şey onun şiirinin konusu olabilir. Fakat bu doğallık bir başkasının şiirinde oldukça sırtır. Yalnızca Orhan Veli'ye yakışan bir tarzdır bu. Orhan

⁶⁰ Ağaoğlu, 1978: 100

Veli'yi ölüm, büyük bir şehirde anacaddelerin birinde yakalar. Ayrıca Ağaoğlu, Kanık'a Aşına Yüzler adlı kitabında da yer vermiştir.

Peyami Safa ile Ağaoğlu arasında yaş farkı oldukça fazladır. Nitekim öncelikle babasının arkadaşıdır. Ağaoğlu'nun hatıraları arasında renkli fakat çelişkilerle dolu bir yeri vardır. Çünkü Safa, daima duyguları ile aklını birbirine yaklaştırmaya çalışır. Fakat bu dengeyi bir türlü tutturamaz. Siyasete girmez ama siyasî olaylar hakkında tenkitler yazar. Bu tenkitlerde de kılık değiştiren bir halde karşımıza çıkar. Halk Partisi'ni savunarak Ağaoğlu'nun aleyhinde yazılar yazan Safa, 27 Mayıs'tan sonra darbeyi yapanlara ne kadar tehlikeli ve yanlış bir iş yaptıklarını anlatmaya çalışan yazılar yazar. Ağaoğlu, bu yazılarından sonra Safa'yı bir daha hiç göremez. 1961 yılında genç yaşta ölen oğlunun acısına dayanamayarak öldüğünü duyar.

Ahmet Kutsi Tecer ile yakından bir arkadaşlığı olmamıştır. Tecer, 1940'tan sonra Halk Partisi'nin çıkardığı "Ülkü" dergisini yönetmektedir. Ağaoğlu'ndan da yazılar ister. Ağaoğlu da Köy Enstitüleri üzerine bir yazı yazar; fakat bu yazı çıkacak olan yeni bir kanunun şehirli ve köylüyü birbirinden ayıracağı düşüncesine yer verdiği için birileri tarafından yadırganmıştır. Bu yüzden de Ağaoğlu'nun bir daha bu dergide yazı yazmasını istememektedirler. Böylelikle zaten sınırlı olan arkadaşlıkları tam anlamıyla son bulmuş olur.

Kemalettin Kamu'yu babasının vasıtasıyla tanımıştır. Kamu, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nde çalışmaktadır. Ahmet Ağaoğlu da umum müdürü olarak görev yapmaktadır. Ağaoğlu ailesinin Keçiören'deki evlerine gidip gelir ve sıkça görüşürler. Kamu, o tarihlerde bir aşk macerasına tutulur. Tutulduğu kız, bir milletvekilinin akrabasıdır. Aşkına karşılık bulamaz ve bu durum şairi oldukça sarsar. Ağaoğlu, Kamu'nun genç yaşta ölmesini biraz da bu ümitsiz aşka bağlar. Nitekim en çok bilinen şiiri ile Kamu, adeta bu gerçeği dile getirmektedir:

"Ne arzum ne emelim

Yaralanmış bir elim

Ben gurbette değilim

Gurbet benim içimde”⁶¹

Ahmet Haşim’in pek çok şiirini ezbere bilen Ağaoğlu, onunla yalnızca bir kez karşılaşır. Ahmet Ağaoğlu, Akın gazetesini çıkardığı zamanlarda Samet Ağaoğlu’nu onun evine yazı almaya gönderir. Pek çok kişiden duyduğu gibi çirkin bir adamla karşılaşacağını düşünür; ancak Haşim’i oldukça sevimli bulur. Aynı zamanda Haşim çok hastadır. Nitekim Ağaoğlu’nun onunla karşılaşmasından bir hafta sonra ölür.

Nurullah Ataç, Ağaoğlu’nu sevmeyerek onun hatıralarında yer alan bir isimdir. Ağaoğlu’na göre Ataç kimseyi tam anlamıyla sevmeyen, daha çok anlaşmazlıklarla dolu, itici bir kişidir. Samet Ağaoğlu’nu bulunduğu siyasî konuma hiçbir zaman yakıştıramamış, bunu onun yüzüne karşı da söylemiştir. Ağaoğlu’na göre Ataç’ın bu komplekslerinin nedeni kekemeliğidir. Konuşmaya başladığında engelle karşılaşması onda zamanla birtakım hırsların ortaya çıkmasına neden olarak mürşit olma hevesini doğurmuştur.

Ağaoğlu, son olarak Ankara Hukuk Fakültesi’nde tanıştığı **Orhan** adında bir arkadaşından şiirlerini Yunus Emre’ye benzetmesi vesilesi ile söz eder. Orhan’ın hayatı da Yunus Emre’nin hayatı gibi biraz avare, daldan dala atlayarak geçmiştir. Şiirlerinden bazı örnekler aktarır:

Bin güzelin bin tadı

Bir tek güzelin adı

Bini seven ben aptal

Bir güzeli bulmadı

Yunus da bağ bozumu

Yedi erik üzümü

Toprak ettim özümü

⁶¹ Ağaoğlu,1978:125

Benim elmam olmadı."⁶²

Samet Ağaoğlu, bu anlattığı şahısların büyük kısmının artık hayatta olmadığını söyleyerek hatıralarını tamamlar:

"Birbirimizle şair, hikâyeci, romancı olarak tanıştığımız arkadaş ve dost olduğumuz insanların büyük bir kısmı artık yaşamıyor.

.....

Ölmek, Allah'ın yaşayana nasip ettiği acı bir sona eriş! Benim kuşağımın ve daha öncekilerin şairleri, hikâyecileri, romancıları, hatta bütün sanatkarlar için bu acının bir tesellisi var: Toplum içinde insanın her yanı ile varlığını belirtmek, insanı yaratıcısı Allah'la karşı karşıya getirerek inancının yanında isyanını da haykırabilmek."⁶³

"Edebiyat Hatıraları" diye adlandırdığı bu eserinin aslında kendi hayat macerasının çeşitli sahnelerini kapsadığını ifade ederek sözlerini eşi Neriman Ağaoğlu'na ait bir şiirin dizeleri ile bitirir:

"Sarı bana gece

Ört üstümü

Fısıldama geçmiş

Çağırma geleceği

Götür beni karanlıklardan öte

Avut beni gece

Uyut beni"⁶⁴,

⁶² Ağaoğlu,1978:127-128

⁶³ Ağaoğlu, 1978:129-130

⁶⁴ Ağaoğlu, 1978:131

1.3. Hatıralar

1.3.1. Hayat Bir Macera, Çocukluk ve Gençlik Hatıraları

Samet Ağaoğlu, bu eserini 27 Mayıs 1960 Darbe'nden sonra Kayseri Cezaevi'nde iken yazmıştır. Ancak bu eser henüz ortaya çıkarılabilmıştır. 2003 yılında ilk kez basılan bu eser, Ağaoğlu'nun el yazısı ile 193 sayfadır. Fakat son cümlelerine bakılırsa daha devam etmeye niyetinin olduğu anlaşılmaktadır.

Samet Ağaoğlu'nun bu hatıralarından edindiğimiz bilgileri, "Babamdan Hatıralar" adlı eserinden de benzer şekilde edinebilmekteyiz. Ancak bu eserden edindiğimiz bilgiler, doğrudan Samet Ağaoğlu'nun duygu ve düşünce dünyasına yönelik olduğu için oldukça önemlidir. Nitekim çalışmamızın daha önceki kısımlarında yazar hakkında verdiğimiz bilgilere daha sağlam dayanaklar oluşturabilmek için bu esere göndermelerde bulunmuştuk.

Hayat Bir Macera, Çocukluk ve Gençlik Hatıraları giriş kısmıyla birlikte dört bölümden oluşmaktadır:

1. Baba Evinin İnsanları (Giriş)
2. Birinci Koridor: İstanbul- Taşkasap- Molla Gürani (1912-1918)
3. İkinci Koridor: Şehzadebaşı- Saraçhanebaşı Bir paşa Konağı (1918-1921)
4. Üçüncü Koridor: Ankara-Keçiören

1.3.1.1. Baba Evinin İnsanları (Giriş)

Samet Ağaoğlu, kitabın bu bölümünde neden çocukluk ve gençlik hatıralarını yazma ihtiyacı duyduğunu ve başlıktan da anlaşılacağı üzere baba evinde bulunan insanları anlatmaktadır.

Ağaoğlu, Kayseri Cezaevi'ne getirildiği zaman 27 Mayıs'tan sonraki cezası kesinleşmiş, ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Bu cezanın yazar üzerinde bıraktığı

etkiler, çalışmamızın önceki kısımlarında ifade ettiğimiz gibi özellikle hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Tabii orada biraz daha kurguya dayalı olan metinler, aslında en somut ifadesini bu hatıralarda bulmaktadır. Burada da doğrudan hissettiklerini yazmasa da hatıralarını yazma nedeni, özünde bu günlere duyduğu hasret ve bir daha özgürce yaşanmış hatıralarının olamayacağı korkusudur. Yazar, bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

“Bu avare boşluğu biraz olsun doldurmak için ne yapmalıyım diye düşündüm. Yakamı geçmişin hatıralarından kurtaramadığıma göre onları yazarak oyalanamaz mıyım?”

Şu da var: Bir hayatı yapan çeşitli olaylar insan ruhunda tortular bırakır. Hatıraları kâğıtlara dökmek bu tortuları temizler, yeni bir havanın serinliği duyulur, bu da belki yeni bir hayata başlangıç olur.”⁶⁵

Baba evinin insanlarını tanıtmaya babasından başlar. Ahmet Ağaoğlu, fikir ve siyaset adamı özellikleri ile bütün dünya Türkleri tarafından bilinir. Kafkasya kökenli olsa da ailesinin, özellikle, annesinin çabalarıyla önce Petersburg’a ardından Paris’e giderek Batı dünyasının kültürel özelliklerini öğrenir. Türkiye’ye geldiğinde de öğrendiklerini fikir ve siyaset alanında uygulamaya çalışır. Samet Ağaoğlu’nun fikrî gelişiminde babasının etkisi büyüktür. Öncelikle pederşahî bir tarzda ailesini idare etmesi, Samet Ağaoğlu ve babası arasında belli bir mesafenin oluşmasına neden olmuştur. Bu yüzden Ağaoğlu, babasından hep çekinmiş, çok fazla yakınında olamadığı için de onun fikirlerinin peşine düşerek sürekli onu gözlemlemiştir.

Anne Sitare Ağaoğlu, Ahmet Ağaoğlu’na göre daha duygusal ve sevecen bir mizaca sahiptir. Bu yüzden eşi ile pek çok konuda çatışmış; ancak bu çatışmayı ılımlı bir hava içinde yaparak ona doğruları göstermeye çalıştığı için ölene kadar eşinin yanında kalabilmiştir. Kardeşler için anne Ağaoğlu, babanın haşin ve sert mizacından doğan ürkeklikle bir dinlenme limanı olmuştur.

⁶⁵ Samet Ağaoğlu, (2003): *Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*, Kitap Yayınevi, İstanbul:8

Kardeşler arasında fiilî hiyerarşi şöyledir: Ahmet Ağaoğlu, Abla Süreyya Ağaoğlu, Ağabey Abdurrahman Ağaoğlu, Abla Tezer Ağaoğlu, Samet Ağaoğlu, Kız kardeş Gültekin Ağaoğlu.

Süreyya Ağaoğlu, Türkiye'nin ilk üç kadın hukukçusundan biridir. Ailenin ilk çocuğu olduğu için pek çok açıdan avantajlıdır. Ahmet Ağaoğlu'na cesareti açısından benzer ama ondan daha esnek bir yapıya sahiptir.

Samet Ağaoğlu, ağabeyi Abdurrahman'ı çocukluğunda kıskanmaktadır. Samet Ağaoğlu, beden yapısı olarak ufak tefektir. Abdurrahman da öyledir ama bu beden yapısını kas gücüyle yenmeyi bilmiştir ve kardeşinden daha cesaretlidir. Ağaoğlu'nun ağabeyi ile ilgili hatıraları oldukça hazindir. Çünkü onunla çok önemsiz bir mesele yüzünden kavga etmiştir. Ağabeyi barışmak istese de o, buna yanaşmamıştır. Abdurrahman ile barışmadan ölmesi ise Ağaoğlu için her zaman bir vicdan azabı olmuştur.

Tezer Ağaoğlu ise daha çok anne tarafına benzer. Yumuşak, uysal, ataklardan uzak, hislerini, aklını gemlemeyi bilen bir karaktere sahiptir.

Gültekin Ağaoğlu, en küçük kardeşidir. Onda Süreyya Ağaoğlu'nun süzgecinden geçmiş bir sertlik ile annenin ve Tezer Ağaoğlu'nun kanalından akan yumuşaklık yan yana durmaktadır.

Ağaoğlu'nun Humay halası da baba evinin değişmez simalarından biridir. Ahmet Ağaoğlu'nun anne ayrı kardeşidir ve yetim kalarak üvey ağabeyinin yanına yerleşmiştir. Evlendikten sonra kocasını kaybetmiştir. Bu, onda oldukça derin izler bırakan bir olay olmuştur. Bunun ardından küçük kızı geriyi üç yaşında bir çocuk bırakarak ölmüştür. Hayatında böyle üzücü olaylar yaşamasına rağmen hala dimdik ayakta. Evde kardeşler yalnızca ona abla derler. Bu, ona karşı duydukları yakınlığın bir göstergesidir.

İşte Samet Ağaoğlu, bu insanların arasında böyle bir aile ortamında yetişmiştir. Gerek mizacı gerekse bu insanlar arasında şekillenen kişiliği ile hayatını sürdürmüştür. Bu bölümün sonunda kendini şu cümlelerle anlatır:

“Bir yandan realist idim. Hayatın zorlukları karşısında duyduğum ürkeklik hayâlperestlikle birleşince, politika ve devlet adamlığına kadar elime geçen her değer çoğu zaman hayâl insanlar, hayâl renkler, hayâl heyecanlar arasında eridi. Hayâlimde yaşadıklarına öyle alıştım ki, gerçektekiler bana tatsız gelmeye başladı. Bundan da her alanda bıkkınlıklarım doğdu.”⁶⁶

1.3.1.2. İstanbul- Taşkasap- Molla Gürani(1912-1918)

Samet Ağaoğlu'nun çocukluğuna dair canlanan ilk hatıraları İstanbul'da bulunan bu mekânlarda geçmektedir. Molla Gürani Fatih semtinin hocasıdır. Bir türbede yatar ve bu türbe evlerine yakındır. Türbenin yanında bulunan caminin adı da Taşkasap'tır.

Molla Gürani'de bulunan evlerini en ince ayrıntısına kadar hatırlamakta ve tasvir etmektedir. Burada yaşadığı hatıraların başında Sevimbike adında kız arkadaşı gelmektedir. İlk aşka benzer duyguyu onunla yaşamıştır. Hatta ondan sonra hayatına giren her kadında ona benzer özellikler aramıştır.

Buradaki evde dikkatini en çok çeken yerlerden biri de babasının çalışma odasıdır. Burada okumayı öğrenmeden önce kitapların resimli olanlarına bakıp dikkatle incelediğini söyler. Okumayı öğrendikten sonra ise ilk okuma deneyimlerini Ahmet Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiya, Jules Verne'nin pek çok eseri, Dante'nin İlahi Komedy ve babasının dostu Halit adında bir kütüphanecinin çıkardığı dergilerle edinmiştir.

Bu eve oldukça çok kişi gelip gitmektedir. Halide Edip Adivar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ziya Gökalp, Nezihe Muhiddin, Ömer Naci, Yusuf Akçura, Şeyhülislam Hayri Efendi, şair Mehmet Emin Yurdakul, Celal Sahir Erozan, Ömer Seyfettin, Göz Doktoru Esat Paşa, Hüseyinzade Ali Bey, Halim Sabit, Abdullah Cevdet ve daha pek çok kişi ailesi dışında hatırladığı yakın sayılabilecek kişilerdir. Evlerinde belli günlerde bu isimlerden hepsinin veya bazılarının toplanarak fikrî sohbetler yaptıklarını söyler.

⁶⁶ Ağaoğlu, 2003: 20

Kendisinin de böyle bir ortamda yetiştiğini ve karakterinin şekillenmesinde bunların çok etkili olduğunu belirtir.

Molla Gürani semtine dair hatıraları arasında Beyazıt Meydanı'nda asılmak üzereyken gördüğü insanlar da vardır:

“Sehpa ve asılmış adamlar. Hafızamda bu ilk manzaranın yanına, daha sonraları, mütarekede, milli mücadele ve inkılâp yıllarında, bir de kendi hayat maceramın en fırtınalı günlerinde, daha birçokları, hem bildiğim, tanıdığım, bazılarının ellerini ‘amca’, bazılarının yüzlerini ‘arkadaşım, kardeşim’ diye öptüğüm insanları içine alan başkaları da sıralanacaklar.”⁶⁷

Ağaoğlu'nun Molla Gürani'de geçirdiği yıllarda Balkan Savaşı ve hemen sonrasında Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Fakat o, bu çocukluk devresinde savaşların ağırlığını fazla hissetmemiştir. Yalnızca biraz yokluk çektiklerini anlatmaktadır.

1.3.1.3. İkinci Koridor: Şehzadebaşı- Saraçhanebeşi Bir Paşa Konağı(1918-1921)

Ağaoğlu ailesi bu konağa büyük Fatih yangınından sonra yerleşmiştir Şehzadebaşı'ndaki bu konağın sahibi çoktan ölmüştür. Samet Ağaoğlu, çocuklukla manevî bağlarını ilk olarak burada koparmış, annesinin Ahmet Ağaoğlu'nun yokluğundan doğan acılarına burada şahit olmuştur. Ayrıca bu konak, onun ilk kıskançlıklarının, komplekslerinin ve cemiyete dair düşüncelerinin ilk sahnesi olmuştur.

Buradaki hatıraları Ağaoğlu'nun hafızasında tarih sırası biraz karışık olarak dursa da hala net ve canlıdır. Baba devletin kötüye gidişi yüzünden hastalanmıştır. İttihatçılarla olan faaliyetlerinden dolayı Bekirağa Bölüğü'ne, oradan da Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Samet Ağaoğlu, bu hatıraları yazarken babası ile kaderlerinin ne kadar benzediğini düşünmektedir:

⁶⁷ Ağaoğlu,2003: 51

“Babamın hayat macerasıyla benimki arasında birbirine çok yaklaşan benzerlikler var. Şimdi bu satırları yazdığım, 1 Aralık 1963 Pazar sabahı saat beşte, evimden alındığım 3,5 yıl ve dört gündür. Bu süre içinde iki oğlum evlendi, bir torunum oldu, henüz bir çocuk olarak bıraktığım kızım gelinlik çağına girdi. Böylece babamı bizden kopararak götürdüklerinden sonra nasıl hayat durmadı, yürüdü ise, beni de yakalayarak hapisten hapse sürükledikleri günlerden bu yana yine hayat durmadan yürüdü, yürüyecek. Yaradılışın ana kanunu bu. ‘Bensiz olmaz, olamaz!’ diye düşünsek de pekâla oluyor.”⁶⁸

Bu bölümde Ağaoğlu, ayrıca içinde kalan bir hevesinden de söz etmektedir. Babasının Bekirağa Bölüğü’nde geçirdiği birkaç aya ait hatıraları bir roman olarak yazmayı istemiştir. Romanın başlangıcını yazsa da tamamlayamamıştır.

Şehzadebaşı’nda geçirdiği bu döneme dair dinî duygularının nasıl geliştiğini de hatırlamakta ve anlatmaktadır. Bu duyguları daha çok annesi yoluyla edinmiştir. Fakat annesi hiçbir zaman çocuklarına namaz kılmak, Kur’an okumak gibi dinî kaideleri dayatmamış, kendi eylemleri ile örnek olarak bu sezîse sahip olmalarını sağlamıştır.

Bu konakta bir türlü anlaşılamadığı ağabeyi ile olan kavgalarını da hatırlamaktadır. Fakat bu hatıraları yazarken kavgalarının annesinin sağlığına olan yıpratıcı etkisini düşündükçe üzüntü duymaktadır.

Ayrıca Ağaoğlu, bu bölümde hikâyelerinin tahliline ışık tutacak bir ayrıntıyı da dikkatlerimize sunmaktadır. Hikâyelerinde sıklıkla işlediği bir tema olan ölüm düşüncesinin kaynağı, yine Ağaoğlu’nun bir hatırasına dayanmaktadır. Ağaoğlu, Fevziye Mektebi’ni bitirdikten sonra birkaç ay İstanbul Lisesi’nde okumuştur. Okuduğu bu dönemde tabiat bilgisi öğretmeni öğrencileri Haydarpaşa’da bulunan Tıp Fakültesi’ne götürmüştür. Hastanenin morg kısmını gezerken Ağaoğlu, o günden on beş gün önce Üsküdar’da boğazından kesilerek öldürülen ihtiyar şekerinin başını bir kavanozun içinde görür. O gece yattığında rüyasında yine morg görür ve bu morgda karşısına aşamadığı kapılar çıkar. Böylelikle Ağaoğlu’nda ölüm korkusu bir şekilde

⁶⁸ Ağaoğlu, 2003:66

yerleşmiş olur. O günden sonra ölümlerden önce iğrenmeye sonra korkmaya başlamıştır. Bu hatıraları yazdığı anda da korkusunu üzerinden atabilmiş değildir.

Şehzadebaşı'ndaki konakta yaşanan hatıralar Birinci Dünya Savaşı'nın etkisi ve babasının sürgünde olması dolayısıyla genellikle acıyla doludur. Fakat hayatının devamına etki edecek hatıralar da bu koridora aittir.

1.3.1.4. Üçüncü Koridor: Ankara- Keçiören

Keçiören koridoru, Ağaoğlu'na göre en önemli koridordur. Bu koridor, Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdiği günden Strassbourg'a hareket ettiği ana kadar uzanır. Kendisi bu koridorun neden önemli olduğunu şöyle açıklar:

“Evin içinde ve dışında olup bitenlerin ötesinde kendi hislerimin, düşüncelerimin de tarihi asıl buradan başlıyor. Molla Gürani ve Hacı Akif Paşa konağında dimağ ve ruhuma atılmış tohumların filizleri b koridorda büyüyerek gelişti. Kişiliğimin yumuşak hamuru sertleşerek artık bir daha değişmeyecek maddi, manevî kalıbına dökülmeye burada başlayacak. Yalnız çevremdeki insanlara değil, kendime de durmadan bakmaya burada alışacağım. Aynadaki çocuk hep karşıma dikilecek, onunla cemiyet arasındaki bağlar bu yıllarda düğümlenecek. Annemi Hacı Akif Paşa Konağı'nda tanıdım. Babamı da asıl Keçiören'de bulacağım. Sanat, politika, aksiyon adamı olmak ihtirasıyla da yine bu bağlarda kucaklaşacağım.”⁶⁹

Kendi ifadeleriyle böyle anlattığı Keçiören koridorunda evlerine gidip gelen bazı kişilerin portrelerini çizer. Bunlar arasında Hüseyin Rauf Bey(Orbay), Kazım Karabekir, Refet Paşa ve Adnan Adıvar vardır.

Yukarıda da belirttiği gibi babası Ahmet Ağaoğlu'nun asıl karakterini bu koridorda tanımış ve anlamıştır. Fikirleri, hisleri ve arzularıyla tam bir kavga adamıdır. Onu sadece yasaklar yolundan çevirir ama zamanla bu yasakları da değiştirmeye,

⁶⁹ Ağaoğlu, 2003:125

kendi lehine çevirmeye çalışır. Şarklı veya Garplı olma davasının başında gelen isimlerden biridir. Bu mücadelede yalnızca iki dayanağı vardır: Fikirleri ve Mustafa Kemal Atatürk. Fakat bir gün Mustafa Kemal'in de onun yanında olmayabileceğinin farkındadır. O zaman da fikirlerinin peşinden inatla gidecektir.

Keçiören'de unutulmaz hatıralarının geçtiği bir diğer yer de Kızlar Pınarı'dır. Burası Ağaoğlu'na oldukça huzur veren ve bu koridorda anlattığı pek çok hatırasının bulunduğu yerdir. Atatürk ile de ilk defa burada karşılaşmıştır. Zaten uzaktan oldukça etkilendiği bir şahıs olan Atatürk'e hayranlığı tanıştıktan sonra da devam etmiştir.

Çocukluk ve gençlik hatıralarını burada bitiren Ağaoğlu, siyasî hatıralarını bundan sonra ayrı bir kitapta toplamıştır.

1.3.2. Babamdan Hatıralar

Bu kitap, Samet Ağaoğlu'nun babası Ahmet Ağaoğlu'nun ölümünün birinci yılı münasebetiyle çıkarılmış olup üç bölümden meydana gelmektedir:

1. Samet Ağaoğlu'nun babasına ait hatıralar
2. Ahmet Ağaoğlu'nun çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait parçalar
3. Ahmet Ağaoğlu öldüğü zaman onunla ilgili yazılmış yazılar

1.3.2.1. Samet Ağaoğlu'nun Babasına Ait Hatıralar

Bu bölümde Samet Ağaoğlu, babasına ait hatıralarını Molla Gürani, Saraçhanebaşı, Keçiören, Son Seneler ve Ölüm başlıkları altında anlatmıştır.

Yazar, bu bölümde önce çocukluğunun ilk yıllarının geçtiği İstanbul'daki Molla Gürani semtinden bahseder, Balkan Savaşları'nın en hareketli olduğu dönemine rastlayan bu yıllarda Samet Ağaoğlu, henüz yeni yeni yürümeye çalışmaktadır. Büyük Fatih yangınında Molla Gürani semti ile beraber bu evleri de yanar.

Molla Gürani semtindeki evleri yandıktan sonra Saraçhanebaşı'nda bulunan Hacı Akif Paşa Konağı'na yerleşirler. Ağaoğlu ailesi bu konakta oldukça sıkıntılı günler geçirir. Ahmet Ağaoğlu, bu evdeyken Bekirağa Bölüğü'ne ve oradan da Malta'ya sürgüne gönderilir. Özellikle Malta'da oldukça sıkıntılı günler geçirir. Samet Ağaoğlu'nun bu günlerden hafızasında özellikle kalanlar babasının Malta'dan gönderdiği hasret dolu mektuplardır. İki yıl ayrılıktan sonra Ağaoğlu ailesi yeniden bir araya gelir ve ayrı geçen günlerin acısını çıkarır.

Keçiören'de geçen zamanın Ağaoğlu ailesi için özel bir yeri vardır. Çünkü burada oturdukları ev Keçiören Bağları'na yakındır ve doğayla iç içedir. Ahmet Ağaoğlu burada Samet Ağaoğlu'nun ifadesine göre elli yaşının bütün yorgunluğunu atarak yirmi yaş birden gençleşmiştir. Ayrıca Samet Ağaoğlu ile babası arasındaki ilk şuurdu diyaloglar burada yaşanmıştır. Samet Ağaoğlu için burada babasıyla geçirdiği zamanlar hayatında oldukça önemli bir yer teşkil edecektir.

“Son Seneler” başlığı altında artık yaşlanmış olan babası Ahmet Ağaoğlu'nu anlatır. Bu dönem 1931-1939 yıllarını kapsar. Ahmet Ağaoğlu, hayatının bu döneminde artık oldukça yaşlanmış ve yorgun düşmüştür. Bu sıralarda anne Sitare Ağaoğlu'nun sağlık sorunları nedeniyle İstanbul'a gelmişlerdir. Fakat ne yaparlarsa yapsınlar bu çabalar sonuçsuz kalır ve Ahmet Ağaoğlu, otuz üç yıllık hayat arkadaşını kaybeder. Bu kayıp da onu fazlasıyla sarsar. Sitare Ağaoğlu'nun boşluğunu büyük kız Süreyya doldurmaya çalışır. Sonraki altı sene boyunca hemen hemen hiç babasının yanından ayrılmaz. 1936 yılında Atatürk'ün ölümü de Ağaoğlu'nu oldukça sarsan kayıplardan biridir. Nihayetinde Ahmet Ağaoğlu, bir yandan bedeninde yaşadığı bir yandan da ruhunda yaşadığı bu yıkımlardan sonra hayata veda eder.

1.3.2.2. Ahmet Ağaoğlu'nun Çocukluk ve İlk Gençlik Yıllarına Ait Parçalar

Samet Ağaoğlu, bu bölümde babasının çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait hatıralarını Peder Şahı Bir Aile, Tiflis'te, Göçebe Dayımlarla Beraber, Petersburg'a Doğru, Petersburg'da, Petersburg'da Talebe Hayatı, Petersburg ile Paris Arasında, Paris'te İlk Zamanlar, College de France başlıkları altında anlatmıştır.

Ahmet Ağaoğlu'nun babası, Karabağlı Mirza Hasan adında biridir. Mirza Hasan, oldukça rahat yaşar tek meşgalesi avcılıktır ve çocuklarının bakımını bile büyük kardeşi Hacı Mirza Mehmet'e bırakmıştır. Hacı Mirza Mehmet, bir soy başkanıdır ve Ahmet Ağaoğlu'nun da kendi benimsediği değerler ölçüsünde yetişmesini ister. Bu nedenle Ahmet Ağaoğlu'na altı yaşından beri Arapça ve Farsça hocaları tutar, dinî eğitimini güçlendirmesi için çalışır. Buna karşılık Ağaoğlu'nun annesi ileri görüşlü ve Batı taraftarı bir kadındır. O da oğlunun bu anlayışla yetişmesi için ona gizlice bir Rusça hocası tutar. Ağaoğlu, annesinin bu çabaları sonucunda Rus okulunun sınavlarını kazanır ve amcası Mirza Mehmet'in karşı çıkmalarına rağmen okula gitmeye başlar. Ancak okulda başka eve geldiği zaman başka bir havayı teneffüs etmek onu zaman zaman arada bıraksa da bu iki yönünü birbirine karıştırmadan muhafaza etmeyi başarır.

1887 yılında lisenin son sınıfını Tiflis'te tamamlar. Oldukça başarılı bir öğrencidir ve evine döndüğünde burada herkesin kendisinin başarılarını konuştuğunu görerek mutlu olur. Hatta amcası bile bu eğitim şeklini onaylamamasına rağmen memnun olur ve yeğenini tebrik eder. Ailece Petersburg'a tahsil için gönderilmesine karar verirler. Bu karar verildiğinde gitmesi için zaman vardır ve yaşadığı yer tüm şartlarıyla onu oldukça sıkmaya başlamıştır. Göçebe olan dayılarının yanına gitmeye karar verir ve bu süreyi onlarla beraber geçirir.

Petersburg'a gittiğinde bir ailenin yanında boş bir oda bularak oraya yerleşir. Hayatında her şey oldukça iyi gitmektedir. Teknoloji Enstitüsü'ne kaydolmuştur. Bir gün buradaki hocalarından biriyle arasında bir anlaşmazlık çıkar. Ağaoğlu, cebir imtihanında sorulan bir soruyu doğru sonuçlandırmıştır fakat hocasının öğrettiği yolu değil kendince geliştirdiği bir yolu kullanmıştır. Daha sonra bu hocanın koyu bir Yahudi düşmanı olduğunu ve kendisini de Yahudi zannederek böyle davrandığını anlar.

Bir süre sonra buradan sıkılır ve Paris'e gitmek ister. Babasına durumu bildirir ve babası oğlunun bu kararına destek verir. Paris'e gittiğinde yaşlı bir madamın yanına pansiyoner olarak yerleşir. Hiç vakit kaybetmeden Fransızcasını geliştirmeye başlar ve

bir süre sonra Fransızca konusunda oldukça yetkinleşir. Zamanla ailesinden gelen para kesilmeye başlar. Bir bakkaldan veresiye alış veriş etmeye başlar. Kaldığı yerin parasını da veremeyince madamdan rica eder ve evin altındaki boşlukta hayatını sürdürür. Nihayet birkaç ay sonra babası para gönderir. Borçlarını öder ve daha rahat bir yaşam sürdürür. Bu sırada da Fransızcasını da oldukça geliştirmiştir. Arkadaşları eğitimine College de France'de devam etmesini söylerler. O da arkadaşlarının bu tavsiyesine uyar.

Ahmet Ağaoğlu'nun yazdığı kadarıyla hatıraları buraya kadardır. Ölümün den iki yıl önce bu satırları Samet Ağaoğlu'na okuduktan sonra şöyle söylemiştir:

“Artık bırakacağım. Hatıraların içinde bunalmak beni son derece müteessir ediyor. Bundan sonra siz defterimden takip ederek yazarsınız.”

1.3.2.3. Ahmet Ağaoğlu Öldükten Sonra Onunla İlgili Yazılmış Yazılar

Bu bölümde Ahmet Ağaoğlu öldükten sonra onunla ilgili yazılan yazılar yer almaktadır. Ahmet Ağaoğlu'nun ölümü üzerine yazı yazan isimler şunlardır:

Peyami Safa, Nizamettin Nazif, N. Artam, Şevket Süreyya Aydemir, Nurullah Ataç, Ahmet İhsan Tokgöz, Şukûfe Nihal, Halit Fahri Ozansoy, Hasan Kumçayı, Burhan Cahid, Sabiha Zekeriya Sertel, Hakkı Süha Gezgin, Mahmut Yesari, Ahmet Caferoğlu, Hıfzı Oğuz Bekata, Lütfi Arıtan, Ercüment Ekrem Talu, Avukat Cevat Perin, Hilmi Ziya, Rifat Yüce, Yasin Kutluğ

1.3.3. Strassbourg Hatıraları

Samet Ağaoğlu 1931 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra doktora eğitimi için Strassbourg'a gitmiştir ve eğitimini tamamlayamadan dönmüştür. Burada yaşadıklarını Strassbourg Hatıraları adlı kitabında toplamıştır. Bu kitap daha önce müstakil olarak basılmış; fakat son yıllarda bir araya getirilen Ağaoğlu'nun öykülerinin başına eklenmiştir. Ağaoğlu, kitabının başına ön söz olarak eklediği bölümde Strassbourg'un kendisine bıraktığı izleri şöyle özetlemiştir:

“Yağmurlu ve serin bir sabah Strassbourg garına inen mağrur, kendini beğenmiş etrafa istihfafla bakan genç, iki sene sonra yine yağmurlu ve serin bir akşam, aynı gardan, benliğinin bu manasız ve lüzumsuz çıkıntıları tamamen törpülenmiş olarak trene bindi. Ruhunda ve kafasında büyük değişiklik olmuştu. İnsanî rekabetin ağır ıstırabını tatmış, dudaklarındaki mağrur tebessüm yerini düşünen bir çizgiye bırakmış, bu şehrin potasında kaynamış ve pişmişti.”⁷⁰

Kitap, “İhtisaslar” ve “Hatıralar” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kendi içinde alt başlıklara ayrılan bu bölümlerden İhtisaslar kısmında Ağaoğlu, Strassbourg’a ait gözlemlerini, Hatıralar kısmında ise bazı arkadaşlarını portresini de çizerek onlara ait hatıralarını anlatmaktadır. Kendi içinde başlıklara ayrılan bu iki bölüm şöyledir:

İHTİSASLAR

İlk Görüş

Kitabın İhtisaslar bölümünün ilk alt başlığıdır ve Samet Ağaoğlu’nun Strassbourg’a ilk geldiğinde edindiği izlenimlerini anlatmaktadır.

Strassbourg’a ilk geldiğinde onu büyüleyen manzara katedral olur. Daha sonra pek çok manzara ile karşılaşır, Strassbourg için pek çok şey düşünür; fakat hepsinin sonunda vardığı kanı, buranın bir zıtlıklar ülkesi olduğudur.

Burada üniversitede öğrenciler, kendilerini alabildiğine özgür hissederler. Üniversite her ırktan insanı içine almıştır ve tam anlamıyla bir kültürel bileşim söz konusudur. Bu ırklar, genellikle aralarında iyi anlaşılırlar. Sadece Alzaslıları sevmezler. Çünkü konuştukları dili oldukça kaba bulurlar.

⁷⁰ Samet Ağaoğlu, (2003): *Bütün Öyküleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul:14

Strassbourg Geceleri

Strassbourg'da geceler, ayrı milletlerden olan öğrencilerin memleketlilerini bularak ortak konulardan bahsetmeleri ile geçmektedir. Üniversite bu saatlerde Alzaslılara kalır ve onlar da ancak bu saatler de üniversitenin keyfini sürerler.

Ayrıca Ağaoğlu, bu bölümde Çinli bir arkadaşından söz eder. Onu uzun bir zamandır gözlemlemektedir. Çinli, sürekli kütüphanede çalışmaktadır. Bir gece odasının önünden geçerken daha önce hiç çalmadığı bir alet çaldığını görür. İçeri girdiğinde arkadaşını ağlarken bulur. Çinli, memleketini çok özlediği için ağladığını söyler. Nitekim Ağaoğlu da Ankara'yı özlemekte olduğu için arkadaşının bu duygularını anlayışla karşılar.

Katedral

Katedral, Ağaoğlu Strassbourg'a geldiğinde onu büyüleyen ilk yapıdır. Ayrıca kaldığı odadan da gözükmektedir. Sanatın pek çok dalına eğilimi olan Ağaoğlu, uzun bir müddet bu katedralin nasıl bir sanatsal ruhla ortaya çıkarıldığını anlamaya çalışır. Bu konuda kendince hükümlerde bulunur. Örneğin aydınlıktan ve sestem nefret eden genç bir adamın bir şaheser ortaya koyabilmek amacıyla günlerce inzivaya çekilip katedrali yaptığını düşünür.

Üniversite

Bu bölümde Strassbourg Üniversitesi tanıtılmıştır. Üniversite büyük ve geniş bir meydana yer almaktadır. Bu meydanın ortasında havuz ve iki abide ile süslenmiştir. Abidelerden biri Pasteur, diğeri Goethe adına dikilmiştir. Goethe abidesi aşk, ilim ve felsefeyi temsil etmektedir. Pasteur'un abidesi çok soğuk kalmaktadır. Ayrıca Ağaoğlu, üniversitede verilen din tahsilinden de söz eder. Bu bölümde okuyan öğrenciler siyah kıyafetler giydikleri için diğeri öğrenciler onlara "kargalar" diye hitap etmektedirler.

Ren

Bu bölümde Ağaoğlu, Ren Nehri kıyılarını anlatmaktadır. Nehrin görüntülerini tasvir etmekte ve akıntısı karşısında Ahmet Haşim'in dizelerini hatırlamaktadır:

*“Ateş gibi bir nehr akıyordu
Ruhumla o ruhun arasından”*

Nehir, kıyılarında dolaşırken onda çok farklı duygular oluşturur. Örneğin çevresiyle olan tüm bağları kopararak yalnız kalma duygusu uyandırır.

HATIRALAR

5.A Rue Prechter(Prekter Sokağı 5.A numaralı pansiyon)

Atyas

Prechter Sokağı, Strassbourg'da Ağaoğlu'na bu şehirle ilgili pek çok gerçekliği gösteren bir yerdir.

Atyas, Prechter Sokağı 5.A pansiyonunda oturanlardan birisidir. Bulgar Lokantası'nın sahibidir ve aynı zamanda konservatuarda öğrencidir. Tip olarak çirkindir. Çeşitli vehimler içinde hayata uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Hayat ve ölüm arasında çeşitli saplantılı fikirlere sahiptir. Ağaoğlu'nun yorumuna göre bu durumu, beş yıl önce ölen annesi ile ilgilidir. Annesi ölünceye kadar acılar içinde kıvranarak inlemiştir. Atyas, annesinin bu iniltilerini bir türlü kafasından atamamıştır. Annesi öldükten sonra bile bu iniltiler onda psikolojik rahatsızlıklara neden olmuştur. Bazen hastanelere giderek annesine olan özlemine gidermek için hastaların iniltilerini dinlemektedir.

Yine bir gece geçirdiği ağır sinir krizinden sonra kendine gelemez ve lokantanın başında duramaz. Bir gece arkadaşlarını batmak üzere olan lokantada son bir eğlenceye davet eder. O geceki eğlenceden sonra Atyas'ı bir daha gören olmaz.

Febüs

Febüs'ün babası zengin bir fabrikatördür. Ciddi, çalışkan, yuvasına düşkün bir adamdır. Febüs, altı kardeş arasında en küçük olanıdır ve bu durumdan hiç memnun değildir. Ailede önemli hiçbir yerinin olmadığını düşünerek üzülmemektedir. Ona göre ailesi içinde bir kedi yavrusundan daha değerli değildir. Bu yüzden ailesinden bir an önce kurtulma hayâlleri içinde yaşamaktadır.

Nihayet bu hayâlleri bir gün gerçek olur ve babası Febüs, liseyi bitirdikten sonra onu Fransa'ya göndereceğini söyler. Buna oldukça sevinen Febüs, bir daha asla ailesinin yanına dönmeme kararıyla yola çıkar.

Fransa'ya geldiğinde yaşamaya başladığı serbest hayatın dozunu ayarlayamaz. İçki, gece hayatı ve bir anda tutulduğu bir kadın onun sonunu hazırlar. Özellikle kadın, birlikte yaşamaya başladıktan sonra Febüs'ün bütün parasını tüketmeye başlar. Nitekim Prechter Sokağı'na böylece yerleşirler. Para kazanabilmek için Atyas'ın lokantasında garsonluğa başlasa da kadınla kavgaları bitmez ve sonunda kadın onu terk eder. Febüs de bundan sonra Paris'e gider. Ağaoğlu, bir süre sonra gazetelerde Tunus'ta olan bir şimendifer kazasında ölenlerin isimleri arasında Febüs'inkini de görür ve çok üzülür.

Naoma

Naoma, küçük, zayıf bir kadın olup aslen Romanyalıdır. Oldukça çirkindir ve bu çirkinliğinin de farkındadır. Ancak ince fikirlidir ve bu ince fikirliliğinin kendisine Tanrı tarafından çirkinliğini örtmesi için bir teselli olarak verildiğini düşünmektedir. Bu çirkinliğinden dolayı hiçbir zaman evlenemeyeceğini düşünür ve kendisini hayata hazırlamak için Eczacılık Fakültesi'nde okumaya başlar.

Naoma'nın Serkiz adında bir arkadaşı vardır. Ağaoğlu ile Serkiz vasıtasıyla tanışır. Naoma yazara çok önceden bir mahkûmu sevdiğini anlatır. Kendisini beğenmeyeceğinden korktuğu için kendisini ona göstermemeyi tercih etmiştir. Yalnızca uzaktan uzağa piyano çalarak onu sesi ile büyülemeye çalışır. Bir gün mahkûm, Naoma'yı görmek istediğini söyler; fakat onu gördüğünde asıl âşık olduğu kızın evinin hizmetçisi zanneder. Naoma, bu olayı çok geçmişte aldığı için önemsemez görünerek anlatır. Ağaoğlu, daha sonra Naoma'nın bir arkadaşından bu hikâyenin uydurma olduğunu öğrenir. Sadece onun hayâllerinin dışı bu şekilde yansımasıdır.

Naoma, yine bir akşam yazarla sohbetlerinden birinde aşk istemediğini, yalnızca anne olmak istediğini söyler. Nitekim dediğini yapar ve yazar, birkaç yıl sonra Naoma'nın bir çocuk sahibi olduğunu öğrenir.

Yazarın Prechter Sokağı'nda tanıdığı ve beraber olduğu isimler Naoma'dan sonra noktalanır. Eser, başka simlerin tanıtımıyla devam etmektedir:

Stamarof

Strassbourg Üniversitesi'nde kimya bölümünde okumaktadır. Aslen Rum'dur, Odessalı ve Romanya tebaasındandır.

Korkulacak derecede zayıftır ve uzun boyludur. Sarı bir yüzü, küçük yeşil gözleri vardır. Fakat kendisi bu görüntüsünün hiç farkında değildir. Kendisini oldukça beğenir ve yakışıklı bulur. Dört dil bilir ve her konuda mutlaka bilgisi vardır.

Ağaoğlu, onu bir gün Dostoyevski'nin tiplerine benzetir. Fakat bu benzetme Stamarof'un hoşuna gitmez. Çünkü kendisini Raskalnikof, Alyoşa ya da İvan Karamazof'tan daha üstün bulur.

Anlaşılmaz hareketleri vardır. Babasından gelen parayı bankaya yatırarak üstü başı perişan dolaşır. Bir gün Ağaoğlu, kendisine yeni bir palto yaptıracağını söyler. Stamarof da eskisi ona kalacağı için çok sevinir. Fakat yazara evden beklediği para gelmeyince paltoyu yaptıramaz ve eskisi ile idare etmeye çalışır. Stamarof ise sanki

yazar ona bu konuda söz vermiş gibi sinirlenir ve kapısına her gün paltoyu vermesi için dayanır. En sonunda Ağaoğlu da buna tahammül edemez ve Stamarof ile sert bir dille konuşur. Stamarof da ısrarlarından vazgeçer.

Bir süre sonra yazar, gazetelerde Stamarof'un sahte para yapıp piyasaya sürdüğü için yakalandığını okur.

Rahibin Aşkı

Yazarın Bulgar Lokantası'nda tanıdığı kişiler arasında sarışın, mavi gözlü bir kız vardır. Kızın adı Silli'dir. Silli zeki ve bilgili bir kızdır. Tatlı konuşmalarıyla herkesi kendine çekmeyi başarır. Zaten onu elde etmek kolay olduğundan herkes tarafından sevilmektedir.

Silli, bir yaz yazara gönderdiği kartta onu yanına davet eder. Silli'nin yanına gittiğinde bir adamı onun önünde diz çökmüş olarak bulur. Adamın adı Pastör Netter'dir. Pastör, felsefe doktorası yapmaktadır. Aynı zamanda ilahiyat doktorudur ve o bölgenin de rahibidir. Silli'ye âşıktır. Fakat Silli, onun kadar ciddi değildir. Nitekim yazarla sonraki konuşmalarında onun gibi birisiyle hayat boyu olamayacağını söyler. Yazar, Pastör ile konuşsa da Pastör ona inanmak istemez. Silli de geçen zaman içinde Pastör'e soğuk davranmaya başlar. Yazar, bir sabah gazetede rahibin bir gurup fotoğrafı almak için çıktığı kayalıklardan düşerek öldüğünü okur.

Bir Çinli Arkadaşım

Yazar, bir gün arkadaşları ile birlikte Strassbourg'daki Orangeri parkına gider. Orada bir Çinli görürler ve akıllarına ona karda bir şaka yapmak gelir. Çinliyi yere yatırır ve karda yuvarlamaya başlarlar. Uzaktan geçen bir kadın arkadaşının bu durumunu görerek onu kurtarmaya gelir. Arkadaşı gerçekten çok zayıftır ve bu, onun için kötü bir şaka olmuştur.

Bu olay Ağaoğlu için sonrasında bir üzüntü sebebi olmuştur. O andan sonra Çinlinin bu üzüntüsünü hissedeceğini ve bu hissedişin aralarında bir aşk vesilesi olabileceğine dair hayâller kurar.

Yazar, bir gün Çinliyi köprübaşında görür ve “Yalnız mısınız?” diye sorar. O da “Evet, artık hep yalnız olacağım.” diye cevap verir. Böylece Ağaoğlu’nun kendi içinde hayâl ettiği aşk hikâyesi burada sona ermiş olur.

Ayrılış

Samet Ağaoğlu, Strassbourg’da bir buçuk yıl kaldıktan sonra geri dönmek için tren garına gelir. Orada biri Rus, diğeri Lehli iki arkadaşıyla karşılaşır ve son kez bir arada olabilmek için bir büfeye girerek dublelerini gelecek günlerin şerefine kaldırırılar.

Ağaoğlu, trene biner ve Strassbourg arkada hızla küçülmeye başlar. Bu şehir hayatına yazar oradan ayrıldıktan sonra da aynı şekilde devam edecektir. Yokluğu belki de hiç hissedilmeyecektir.

Strassbourg, yazar için hayatı ikiye bölen bir çizgidir adeta: Öncesi ve sonrası. Hayatının geri kalan kısmında burada geçirdiği günleri hasretle anacağına inanarak tren yolculuğuna devam eder.

1.3.4. Arkadaşım Menderes

Arkadaşım Menderes, Samet Ağaoğlu’nun hatıra- portre niteliğinde yazdığı kitaplardan biridir; ancak daha çok hatıra kısmı ağır basmaktadır. Yer yer eserde romana benzeyen özellikler de göze çarpmaktadır. Anlatılan olayların birer roman konusu olabilecek ölçüde trajik olması kadar Samet Ağaoğlu’nun kullandığı edebî üslûbun da etkisi yadsınamaz.

Kitap, Ağaoğlu'nun arkadaşı Adnan Menderes ile ilgili hatıralarından oluşmaktadır. Ağaoğlu, böyle bir kitabı neden yazdığını kitabının ön sözünde şöyle açıklamaktadır:

“ Ben bugün var olan kanunun emrinden uzaklaşmadan, hayatımın büyük dostluk jestlerinden büyük kavgalara kadar her gününü çeşit çeşit rüzgârların kucakladığı tam on altı yılını, hemen hemen gece gündüz birlikte olduğum arkadaşım Menderes'ten bende kalan izlerini yazacağım. Bu işe beni iten sadece hislerim değil. Aklımda böyle yapmamı istiyor. İyi biliyorum, ileride, çok ileride , hayatının her yönünden romanlar, piyesler, trajediler çıkarılacak bir insanın , gerçek yüzünü en doğru bilenler, eski bir deyimini kullanayım, kaderleri ikbalden idbare beraber yürümüş arkadaşlarıdır. Ben Menderes'in bu arkadaşlarından biriyim. Bir bakıma da en yakınlarından biri. Fakat ben, Menderes'in çocukluk, gençlik değil, siyaset arkadaşımı. Onun kişiliğini, ruh yapısını, akıl ve zekâ kudretini siyaset içinde tanıdım. Zaten bütün arkadaşlıklar sokak ve okuldan başlayarak hep birbirinden ayrı çevrelerin kapılarında doğarlar.”⁷¹

Ağaoğlu, kitabında Adnan Menderes'i on üç ana başlık altında anlatmaktadır:

1. İlk Rastlayış
2. Ruhun Yaratıcı Düğümleri
3. Seven ve Kin Tutmayan Kalp
4. Aklın Renkleri
5. Muhalefet Yıllarında Menderes
6. Demokrat Parti'nin Kuruluş Bünyesi ve Menderes
7. Başbakan Menderes
8. Menderes ve Gazeteciler
9. Arkadaş Çevresi

⁷¹ Samet Ağaoğlu, (2004): *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınevi, İstanbul:20

10. 27 Mayıs'a Doğru

11. Üst Koridor

12. Hüküm Günü

13. İmralı Yolculuğu

Samet Ağaoğlu, Adnan Menderes'i ilk kez 1943 senesinde bir kanun tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ekonomi komisyonunda tartışılmasına başladığı zaman tanır. Demokrat Parti kurulduktan sonra çeşitli açılardan düşünerek bu partiye girmeye karar vermiştir ve zaman la partinin yapısı ile beraber Adnan Menderes'i de tanıdıkça ne kadar isabetli bir karar verdiğini anlar.

Adnan Menderes'i o günkü kurulda gördükten sonra kulağına onunla ilgili bilgiler gelir. Aydınlıdır ve Aydın'ın köklü ailelerinden birine mensuptur. İzmir'de İttihat ve Terakki Mektebi'nde ve Kolej'de okumuş, İzmirli bir kızla evlenmiştir. Hepsi erkek olmak üzere çocukları vardır. Siyasî hayatı Halk Partisi'nde başlamış, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda devam etmiştir. Fırka kapatılınca yine Halk Partisi'ne dönmüş ve otuz yaşında milletvekili seçilmiştir. Bu yıllarda da Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Tefvik Rüştü Aras'ın ve Samet Ağaoğlu'nun babası Ahmet Ağaoğlu'nun yakın arkadaşı ve Atatürk'e suikast suçu ile asılmış eski İttihatçı Doktor Nazım'ın akrabasıdır

Adnan Menderes'in partideki öncelikli amacı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bir halk meclisi haline getirmektir. Bu yüzden bu amacı gerçekleştirmenin ilk aşaması halkla bütünleşmektir. Çünkü bu, teoriden çok pratiğe yöneliktir. Nitekim Menderes, halkın arasından gelmiştir ve ruhundaki düğümler halkla birlikte çözümlenerek başarıya dönüşecektir. Menderes'i politikaya iten nedenlerin başında köylünün içinde bulunduğu ağır şartlara yakından tanık olması gelmektedir. Bunun için önce kendisini Halk Partisi ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda yetiştirmiş, daha sonra kendi ideallerini uygulayabilecek yetkinliğe ulaştığında Demokrat Parti'ye girmiştir.

Samet Ağaoğlu, Menderes'i yakından tanıdıkça ne kadar yumuşak bir kalbi olduğunu görür. O zaman kadar idam sehpaları siyasî hayatın adeta süsü haline

gelmiştir; fakat bu sehpa yalnızca Menderes döneminde kurulmamıştır. Buna rağmen ne hazin bir sona erişir ki Menderes, sehpa can vermiştir.

Menderes'in siyasette ilk silahı mantığı, ikinci silahı ise konuşmasıdır. Mantık ölçüleriyle verilmiş kararlar, uygulamaya geçirileceği zaman Menderes tarafından muhataplarına aktarılır ve çoğu zaman bu noktada bir sorun oluşturmaz. Tabii bir siyasetçinin siyasî muhatapları dışındaki en büyük muhatabı halktır ve Menderes konuşma tarzını seslendiği halka karşı da olması gerektiği düzeye getirerek halk ve meclis arasındaki dengeyi sağlayabilmiştir.

Celal Bayar, Demokrat Parti'nin dört kurucusundan biridir ve parti kurulduğunda başında idareci olarak da o bulunmaktadır. Fakat Bayar'ın Demokrat Parti'yi 1950 yılına kadar götürmesi pek kolay olmaz. Partide Celal Bayar, Adnan Menderes, Yusuf Kemal Tengirşenk, Emin Sazak ve Kenan Öner arasında tartışmalar yaşanır. Bu tartışmalar sonucunda partide adaylık için iki isim söz konusu edilir: Mehmet Fuat Köprülü ve Adnan Menderes. Celal Bayar bu iki isimden Menderes'i uygun bulur ve sorun çözülmüş olur. Menderes ise kendisine yardımcı olarak Samet Ağaoğlu'nu seçer.

Menderes, başbakanlığı süresince çok çalışmayı felsefe edindiği gibi ikinci felsefesi den halkla iç içe çok çalışmak olmuştur. Çünkü onların içine girmeden sorunlarını çözmeye çalışmanın geçerli sonuçlar vermeyeceği görüşündedir.

Menderes, protokolden hoşlanmaz ve devletin çoğu zaman ağır işleyen bürokratik düzenine karşıdır. Çünkü mizacı daha çok bedensel eyleme yatkındır. Halkla çabuk bütünleşmesinin en büyük nedenlerinden biri de budur.

Menderes'in başbakanlığı süresince ülkede pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. CENTO kurulmasından, NATO'ya girilmesine ve Kıbrıs Anlaşması'na kadar ülke için yararlı adımlar bu dönemde atılmıştır. Özellikle 1954-1957 yılları arası Türkiye için bir kalkınma dönemini ifade etmektedir.

1957 yılında yapılan seçimler, Demokrat Parti'ye oldukça fazla oy kaybettirir. Parti içinde Menderes'i anlayamayıp ona karşı duranlar birtakım münakaşalara girerler. Parti içindeki bu gerginlik toplumun diğer kesimlerine de yansır ve 27 Mayıs 1960 tarihinde ordunun yönetime el koymasıyla darbe olur. Adnan Menderes Yassıada'da yapılan duruşmalardan sonra idama mahkûm edilir. Bu sonuç, Samet Ağaoğlu için oldukça üzücüdür ve her ne kadar Menderes ile olan arkadaşlıkları siyaset sahnesinde de belirmiş olsa ona içten içe gönül bağıyla bağlanması, Menderes için böyle bir eser ortaya koymasını sağlamıştır.

1.3.5. Marmara'da Bir Ada

Samet Ağaoğlu, bu kitabını Marmara'daki Ada'nın eza ve cefasını birlikte çektikleri eşi Neriman Ağaoğlu'na ithaf etmiştir.

Marmara'da Bir Ada, 1962 yılında Tercüman gazetesinde "Şu ve Bu" imzası ile yayınlanırken Tedbirler Kanunu'nun çıkması üzerime yarım kalan "Yassıada, Kayseri ve Ötesi" başlıklı yazılar genişletilerek hazırlanmıştır. Tercüman'da çıkan kısmını yazar, Kayseri Bölge Cezaevi'nde müebbed hapse mahkûm edildiği zaman yazmıştır. Yine o tarihte İstanbul Savcılığı'nın giriştiği tatbikat üzerine Samet Ağaoğlu'nun ablası ve avukatı Süreyya Ağaoğlu'nun yazıların sorumluluğunu yüklenmesi ile ve o sırada çıkan af kanunu üzerine adli tatbikat da durdurulmuştur.

Yazar, bu eseri yukarıdaki olayın üzerinden aşağı yukarı on yıl geçtikten sorma ele almıştır. Kitap, en son baskısında "Arkadaşım Menderes" in bir devamı şeklinde basılmaktadır.

Samet Ağaoğlu, kitabına yazdığı ön sözde neden böyle bir eser ortaya koyduğunu ve Yassıada davaları hakkındaki düşüncelerini şöyle anlatmaktadır:

"Gelecek kuşakların Yassıada Davaları diye tarihe geçmiş bu sosyal trajedi veya komedinin nasıl oynandığını bilmelerinde, hünerli ve acemi aktörlerini tanımlarında fayda var.

.....

Tanınmış bir yazar, o günlerde Yassıada'yı uzaktan bir mezar kümbetine benzetmişti. Evet, Yassıada insanların değil ama memleketimizde gerçek anlamı ile demokrasinin mezarı oldu denilebilir. Orada mahkûm olanlar, İmralı'da asılan insanlardı. Mezara gömülen ise millî hakimiyet prensibi, halk idaresi kavramı idi. İşte bu yazılar, o gömülüşün hikâyesinden bir parçadır.

.....

Bu kitap, kendi hayat maceramın bir sahnesini anlatıyor. Orada memleketin siyaset alemine karışmış bir kişinin hatıralarından çok, insan kaderinin akıl, basiret, vicdan, ihtiras, korkaklık, cesaret, hıyanet, sadakat gibi tecellilerinden sesler duyacak, renkler görecektir, kokular alacaksınız. Bir de milletin tarihe göçmüş bir devrinden ibret dersleri.⁷²

Marmara'da Bir Ada sekiz ana başlıktan oluşmaktadır:

1. Soruşturmalara Gelince
2. Nihayet Duruşmalar
3. Ya Başol, Ya Egesel?
4. Ya Tanıklar!
5. Savunmalara Sıra Geldi
6. Şimdi Bekleme Günleri Başlamıştı
7. Nihayet Hüküm Günü

27 Mayıs'tan sonra Yassıada, dört yüzden sonra siyaset adamını barındırmaya başlamıştır ve bu günden itibaren bütün dünyanın gözleri Yassıada'ya çevrilmiştir. Adadaki sanıklar, altı koğuş ve üç bölük şeklinde yerleştirilmişlerdir. Bunların bir kısmı alt ve üst koridorlara yerleştirilmiş ve diğerlerinden daha sert bir rejime tabi tutulmuştur. Bu kişiler arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Sebati Ataman, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve Samet Ağaoğlu gibi

⁷² Samet Ağaoğlu, (2003): *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınları, İstanbul: 208-209

isimler vardır. Samet Ağaoğlu, bu kişilerin diğerlerinden farklı olarak nasıl bir uygulama ile karşılaştığını şöyle anlatır:

“Bu koridorlarda olanlar ilk üç ay dörder dörder konuldukları odalardan dışarı çıkarılmadılar. Pencerele hep kapalı kaldı. Bir aralık da dışarısı görünmesin diye boyandılar.”⁷³

Bir sonbahar günü akşamüstü koğuşlarda Celal Bayar'ın kendini öldürmek istediğine dair bir haber dolaşır. Nedeni de yine kulaktan kulağa yayılan bir film senaryosudur. Bayar'ın intihar girişiminden bir veya iki gece önce Bayar, alt ve üst koridorlarda bulunanların hepsi ayrıca öteki koğuşlarda Mükkerrem Sarol, Emin Kalafat, Hamdi Sancar Yassıada'ya sanki yeni getiriliyorlarmış gibi giydirilerek filme alınmıştır. Yani Demokrat Parti iktidarının başları, kendi maceralarının aktörleri yapılmışlardır. Bunu gururuna yediremeyen Bayar da banyoda pantolon kemeri ile kendini öldürmeye kalkmış; fakat son anda yetişerek kurtarmışlardır.

Bayar'ın kendini öldürme teşebbüsünden kısa süre sonra Konya valisi Cemil Keleşoğlu intihar eder. Bu olaydan sonra Lütfü Şaylan ve Doktor Zakar da çektikleri manevî acıya dayanamayarak kalp krizi sonucunda vefat ederler.

Mahkemeler başlamadan kısa süre önce avukatlarla ve ailelerle görüşme izni çıkar. Mahkûmların aileleri ile görüşmeleri oldukça acıklı sahnelerdir. Hele dinî ve resmî bayramların olduğu günler daha da zor geçmektedir.

14 Ekim 1960 tarihinde Yassıada'da ilk duruşma yapılır. İlk olarak salona eski cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Adnan Menderes girer. Celal Bayar, hemen hemen hiç değişmemiştir; fakat Menderes gözle görülebilecek şekilde çöküntüye uğramıştır. Herkes kendisine ayrılan yere oturur. Demokrat Partililer grup sözcüsü olarak Samet Ağaoğlu'nu seçmiştir. Ağaoğlu, pek çok duruşmada konuşmalarıyla oldukça tepki toplamıştır.

⁷³ Ağaoğlu,2003:215

Duruşmalar başladıktan sonra davalar “Köpek davası, bebek davası, değirmen davası gibi birbirinden garip isimlerle tarihe geçer. Başsavcı Egesel, durmadan Fransız İnkılâbı’nın başsavcısı Fükyetenvil’e taş çıkartacak derecede idam cezası ister. Tüm davalar, Anayasayı İhlal Davası’na bağlanır. Adnan Menderes bu davaya da öncekilere olduğu gibi bitkin ve sakin bir halde katılır. İdam cezasını da bütün arkadaşları gibi sükûnetle karşılar.

Celal Bayar Yassıda mahkemeleri boyunca dimdiktir. Bayar’ı sevsin sevmesin herkes onun bu duruşunu Başol da dâhil olmak üzere beğenir. Menderes’e gösterdiği gereksiz sertliği Bayar’a göstermemeye gayret eder.

Samet Ağaoğlu’nun savunmaları konu her ne olursa olsun Demokrat Parti’nin sevabının günahından çok olduğu yönündedir. Anayasayı İhlal Davası’nda da aynı tezi ileri sürer. Muhalefetin tahrikleri karşısında tutulacak en demokratik yolun tahkikat komisyonu kurmak olduğunu, aynı şeyler yeniden olacak olsa yine aynı yolda oy vereceğini anlatır.

Fatin Rüştü Zorlu da duruşmaların dikkat çeken isimlerinden biridir. Oldukça zayıflamış ve güçsüzleşmiştir; ancak mensup olduğu iktidarı sonuna kadar her konuda savunmaya çalışması onun güçlü tarafını gösterir. Asla başını eğmez ve hakkında çıkan dedikodulara savunmasıyla en yerinde cevapları vermiş olur.

Yassıda duruşmalarının en ilginç, ilginç olduğu kadar da trajik sahneleri mahkemeye çıkan tanıklarla ilgili yaşanır. Türkiye’nin her meslek grubundan tanık görülür Yassıda’da: partili, partisiz, memur, serbest meslek sahibi, profesör, gazeteci, bakan, vali, artist... Yapılan tanıklıklar o kadar birbirleriyle çelişir veya o kadar birbirine benzer ki gerçek ile yalan arasında tam bir kargaşa yaşanır. Fakat şu da kimsenin gözünden kaçmayan bir gerçektir ki sanıkların lehine konuşmalar yapan tanıkların hiçbiri başsavcının hoşuna gitmez. Hemen konuşması kısa kestirilir veya azarlanır.

Anayasa’yı İhlal Davası da dâhil olmak üzere mahkemede Celal Bayar ‘a karşı bir çekingenlik söz konusudur. Hem Bayar’ın şahsına yönelik suçlamaları birer birer

kanıtları ile yalanlaması hem de eski cumhurbaşkanı olması ona karşı daha dikkatli olmalarını sağlamıştır.

Menderes, Anayasa'yı İhlal Davası'nda da sessizliğini korur. Hiçbir zaman ateşli savunmalara girmeyerek adalete güvendiğini ifade eder.

Fatin Rüştü Zorlu da Celal Bayar gibi kendine güvenmekte, Anayasa'yı İhlal Davası'nda da başsavcıya kendisine acıyarak değil adaletin gereğini yapmasını, zaten adaletin kendisinin özgürlüğünü vereceğini söylemektedir.

Yassıada duruşmalarında Samet Ağaoğlu'nun konuşmaları da hafızalarda kalan savunmalardandır. Onun da tavrı Bayar ve Zorlu'yu andırmaktadır. Fakat daha cesur çıkışlarda bulunduğu için daha fazla ses getirdiği görülür.

Samet Ağaoğlu'nun ablası Süreyya Ağaoğlu da Yassıada'daki avukatlar arasındadır. Başta kardeşi olmak üzere pek çok milletvekilini savunmuştur. Bütün savunma metinlerinde dayandığı görüş, millî irade ve onun dayandığı Büyük Millet Meclisi kavramıdır. Refik Koraltan, Tevfik İleri, Medeni Berk ve daha birkaç milletvekilinin avukatı olan Hüsamettin Cindoruk da aynı teze dayanarak savunmalarını yapar.

Yassıada'da duruşmalar 14 Ağustos 1961 tarihinde sona erer. Herkes kaygılı bir bekleyiş içine girer. Kimsenin kurtuluş ümidi kalmamış gibidir. Tam o günlerde Fatin Rüştü Zorlu'nun bir teğmen tarafından kollarından tutularak dövülmesi herkeste iyice korku yaratır. Her farklı gelişmede olduğu gibi bunu da fena bir işaret sayarlar.

14 Eylül günü sanıklardan toparlanmaları ve karar aleyhlerine çıksa bile metin olmaları istenir. Nihayet 15 Eylül'de hüküm verilir. On beş kişi idama, ırk üç kişi ömür boyu hapse mahkûm edilir. Geri kalanlar ise belli başlı cezalara çarptırılır.

Samet Ağaoğlu, Yassıada duruşmalarını anlattıktan sonra kitabının sonuna şu sözleri ekler:

“İdamlardan en hafif cezalara kadar verilmiş mahkûmiyet kararları, bu masum insanların göğüslerinde kahramanlık nişanı sayılacaklardır. Bir toplumu çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmak için harcanacak gayretlerin muhteşem bir semeresi de, o toplumun medenîlik kavramının temel ölçülerinden olan, zulüm, cebir, baskıya direnmek cesaretini gösterebilmesidir. Demokrat Parti’nin milletvekilleri ve sorumluları Yassıada’da Türk milletinin temsilcileri olduklarını medenî cesaretleri ve tutumları ile de ispat ettiler.”⁷⁴

1.3.6. Siyasî Günlük Demokrat Parti’nin Kuruluşu

Samet Ağaoğlu’nun bu eseri, adından da anlaşılacağı üzere siyasî hatıralarını yazdığı eseridir. Fakat diğer hatıra türündeki eserlerinden farkı, günü gününe tutulmuş notlardan ve birtakım belgelerden meydana gelmesidir.

Samet Ağaoğlu, günlüğünü eski yazı ile küçük cep defterlerine not etmiştir. Toplam on dört adet defterden oluşan bu günlükler, Ağaoğlu’nun oğlu Tektaş Ağaoğlu’nun elinde bulunmaktadır ve Tektaş Ağaoğlu, bu günlükleri babasının evrakları arasında yakın bir tarihte, 1991 yılında, bulmuştur.

Ağaoğlu’nun siyasî günlüğü, 27 Şubat 1947 tarihinde başlar, 16 Mayıs 1950 tarihinde, yani Demokrat Parti’nin seçimleri kazandığının ertesi günü sona erer. Bu günlükler, 1962 yılının sonbaharında Kayseri Cezaevi’nde kaleme alınmaya başlanmıştır. Samet Ağaoğlu’nun bu cep defterlerindeki günlük notları kronolojik sıraya sokarak düzenleyen kişi Cemil Koçak’tır. Cemil Koçak’a göre günlükte dikkati en çok çeken özellikler şunlardır:

“Okuyucu, daha ilk adımda Mareşal Fevzi Çakmak’ın Celal Bayar ve bizzat yazar tarafından nasıl değerlendirildiğini görecektir. Demokrat Parti iktidarında görülen bölgecilik eğilimleri ve özellikle dış politikada Amerika ile olan ilişkiler dikkate şayandır.

⁷⁴ Ağaoğlu, 2003: 453

İnsan Hakları Derneği'nin kuruluş öyküsü, Birinci Büyük Kongre'nin perde arkası ve partililer arasındaki anlaşmazlıklar tarihe ışık tutacak özellikte olan ayrıntılardır.”⁷⁵

Ayrıca Cemil Koçak, kitaba yazdığı sunuş kısmında eser için genel olarak şunları söylemektedir:

“Sadece olayları mükemmel derecede güzel anlatmakla kalmıyor; daha da ötesini başarıyor. Geçmiş hem olayların içinde kaleme alıyor, anlatıyor, yorumunu yapıyor, sorular soruyor; daha sonra, aradan yıllar geçmiş olarak, aynı olaylar üzerindeki yıllar sonraki izlenimlerini, düşüncelerini dile getiriyor, eleştirilerini, özeleştirimlerini, yorumlarını yapıyor ve tüm bunları geniş bir açıdan tahlil ederek, değerlendirmeye çalışıyor.”⁷⁶

Ağaoğlu, siyasî hatıralarını yazmaya başlamadan önce bu fikri gereksiz bulmuştur; fakat yakınlarının ısrarıyla yazmaya başlamış ve yazdıkça ne kadar yerinde bir karar verdiğini düşünmüştür. Yakınlarını bu hatıralarını yazmasını istemelerindeki düşünceleri, darbele sona eren Demokrat Parti döneminin tarihe yalnızca kara bir sayfa olarak geçmesini engellemektir. Nitekim Ağaoğlu da böyle olmasını istemez ve hatıralarını günlükler şeklinde yazmaya başlar.

Ağaoğlu, kitabının başına iki tane ön söz yazmıştır. Birincisinin tarihi 12 Ekim 1962 Cuma, yazılış yeri Kayseri Cezaevi'dir. İkincisinin tarihi ise 2 Şubat 1970 Pazar. İki ön söz arasında sekiz yıl olmasının sebebi hatıraların sekiz yılda yazılmış olması değildir. Birincisini yazarken Ağaoğlu hapistedir, ikincisini yazarken özgürdür. Arada geçen sekiz yılda Sovyet Rusya gezisini, iki hikâyesini ve “Aşına Yüzler” adlı portre eserini kitaplaştırmıştır. Tabi bir kitabın başına konulmak üzere geçerli olan son yazılan ön sözdür ama Ağaoğlu, birincisini yazarken hapiste bulunduğu için onu da siyasî hatıralarından biri saymaktadır.

⁷⁵ Samet Ağaoğlu,(1992): Siyasî Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu, İletişim Yayınları, İstanbul: 16-17

⁷⁶ Ağaoğlu, 1992:18

Birinci ön sözde yazar, kısa ama özlü biçimde 1945 yılına kadar olan hayatını, babasının görüşlerini ve siyasete nasıl atıldığını anlatmaktadır. İkinci ön sözde ise hatıra türü üzerine düşüncelerini ve bu tür bir kitabı neden yazdığını anlatmaktadır. Kendisi de anlattığı Demokrat Parti bünyesinde bulunduğu için zaman zaman objektif kalamayabileceğini belirttikten sonra her ne şekilde olursa olsun böyle bir eseri vatanına ve milletine hizmet amacıyla yazdığını ifade eder.

Kitap, beş ana başlıktan oluşmuştur:

1. Demokrat Parti'ye Girişten Demokrat Parti Birinci Büyük Kongresi'ne Kadar Geçen Dönem
2. Birinci Büyük Kongre'den 12 Temmuz Beyannamesi'ne Kadar
3. Günlük
4. Defterler
5. Belgeler

1.4. Samet Ağaoğlu'nun Şiirleri

Samet Ağaoğlu, edebiyatımızda daha çok hikâyeciliği ile bilinse de şiir de yazmış; fakat bu türde yazdıklarını kendisi de pek yeterli bulmadığından hem şiire fazla eğilmemiş hem de yazdıklarını bir kitap şeklinde toplamaya gerek görmemiştir. Yalnızca edebiyata ve edebiyatçılara dair hatıralarını topladığı "İlk Köşe" adlı kitabının sonunda bu şiirlere yer vermiştir. Şiirlerden önce edebî bir tür olarak şiirle münasebetine şöyle bir açıklama getirmiştir.

"Şiir yazmayı çok denedim ta çocukluktan beri. Başaramadım. Ta vezin, ya kafiye tutmadı. Bunları yakalamaya çalışırken de mısralara geçirmeyi tasarladığım fikirler, hisler uçup gidiyorlardı. Hikâye daha kolay geliyordu bana. Ona döndüm, birçok yazdım. Bunlar birer roman taslağı idiler. İnsan tezatları, anlaşılması imkânsız ruh halleri, çözülmesi

zor akıl ve zekâ hareketleri tek konumdu. Bir kısmını henüz basmadığım son hikâyelerimde artık insan olarak kendimi alıyor, bir çeşit düşünce ve his otobiyografimi yapıyordum.

Sanatın serinletici ufuklarına beni çıkaracak tek yol şimdi vezin ve kafiye cilalalarından uzak şiirler olmaz mı? On dört yaşındaki ilk denemelerden sonra elli yaşında son denemeleri yapacağım Şiirlerimin kalıp olarak hangi şaire benzeyeceğini bilmiyorum Yalnız mana olarak, his ve hayâl olarak hikâyelerimi ve beni hatırlatacağını sanıyorum.”⁷⁷

Samet Ağaoğlu, şiirlerine isim koymamıştır. Şiirlerin hepsi Ağaoğlu'nun mahkûmiyetten duyduğu sıkıntıyı farklı şekillerde dile getirmektedir. Bu yüzden şiirlerine isim arama kaygısı duymadığını söyleyebiliriz.

Aşağıdaki şiirinde ilk dizesinde de belirttiği gibi mahkûmiyetinin yirminci gününü yaşamaktadır. Alacağı ceza konusunda henüz hiçbir şey belli olmadığı için umutsuzluk içindedir ve belki de tüm hayatının hapis olarak geçebileceği kaygısını yaşamaktadır. Özgürlüğünün kısıtlandığı bu ortamdan ne zaman kurtulacağını belli olmaması onu zaman kavramını hiç olmadığı kadar sorgulamasına neden olmuştur. Ayrıca orada zamanın çok yavaş geçtiğini de düşünmektedir ve bu yüzden zamana karşı öfkeli: “Saat denilen uğursuz Allah'tan”

Bugün yirminci gün
Yirmi defa yirmi dört saat

Belki yüz defa olacak heyhat

Sonunda ben bir hesap makinesi
Zaman bir saat değirmeni
olup çıkacağız bu işten

⁷⁷ Samet Ağaoğlu,(1978): *İlk Köşe*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul: S.137

O zaman mavi bir gök altında
 Mavi bir deniz
 Üstünde bir sandal ben içinde

Dudaklarımda Bodler

Sonsuz bir keder içimde
 Saat denilen uğursuz Allahtan

Kurtulmuş
 Hafızalarda, kalplerde hatıralarda

Unutulmuş
 Bir insan düşüneceğim beyhude yere
 Ayaklarımdaki zincir
 Bileklerimdeki kelepçeler

Kırılsa bile
 Bir hesap makinesi olmuş beynimle
 Kavuşamam artık bu denize

15/ 06/ 1960

Samet Ağaoğlu için “rüya” hikâyelerinde olduğu gibi şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Zaten iç dünyasıyla baş başa kalmaya çok eğilimli olan yazar, rüyalarında da ruhunun sesini dinlemeye ve bunlardan kendince sonuçlar çıkarmaya çalışır.

İçinde bulunduğu bunaltıcı ortam, onu rüyalarında da rahat bırakmaz. Bir an önce buradan kurtulmak istediği için rüyasında da bu fikirle boğuşur. Özgürlük, onun için o anda öncelikli olan tek kavramdır. Gördüğü rüya da onu özgürlüğe götüreceği gibi başlar; fakat hayâl kırıklığı ile sonuçlanır.

Ne garipti gördüğüm rüya
 Baktım kapkaranlıkta dünya
 Kömürden, geceden karanlıktan

Daha karanlık
 Yalnız bendim ortada aydınlık
 Ama bu da bir tuhaf aydınlık
 Açık sarı ile beyaz arasında
 Bir ışık sızıyordu
 Bir şeyler arayan ellerimden
 Bulamadım bulamadım bulamadım diyordum
 Fakat aradığım nedir bilmiyordum
 Bir fikir, bir his, bir haykırış,
 Yahut bir inleme, bir kahkaha, bir gülme
 Bir vuruluş, bir yıkılış, bir bükülme
 Tam tanyeri ağarırken uyandım
 Aradığım aldaniştı anladım

15/06/1960

Samet Ağaoğlu'nun aşağıdaki şiiri, Nefsika Matura adında bir kadın üzerine yazılmıştır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Nefsika Matura'ya bir hikâye kahramanı ya da herkesçe bilinen özel bir kahraman şeklinde rastlayamadık. Özel bir kahraman da olsa Ağaoğlu'nun hayâlinde ürettiği bir kahraman da olsa hapisshanedede yaşadığı zorlukları onunla paylaştığı bellidir. Yer yer onun mitolojik bir kahraman olarak da algılandığını görmekteyiz. Olağanüstü özelliklere sahip olduğu için de Ağaoğlu, öyle bir ortamda pek çok şeyi ondan beklemektedir. Şiirin başlarında ona güzel bir kadın, sonlarına doğru da bir ana sıfatı vermektedir. Onu hayâlinde nasıl isterse o biçime sokmaktadır. Fakat her şeye rağmen onun varlığına güvenmekte ve onunla güç bulmaktadır.

Kırmızı mercan gözlü siyah yılan dilinin çatalları arasından fısıldadı:
 «Nefsika Matura benimdir.»
 Açık sarı gözlü siyah yılan dilinin çatalları arasından fısıldadı:

«Nefsika Matura benimdir.»

Nefsika Matura bol, kızıl saçlarını omuzları üzerine dalga dalga dökerek güldü:

«İkiniz de benimsiniz.»

Ey, karanlıklarımın beyaz şafağı

Nefsika Matura

Beynimin en gizli kıvrımları arasında

Kendi kendine gelen hayâl

Parmak tetikte, makineli tabanca

Çekilmiş kasatura

Sert, parçalamak isteyen nazarlar

Ölüm alayı ile yüzgöz olmuş

İnsanlar içinden yükselen teselli

Beni bırakma, hep yanımda kal

Çok küçüldü dünyam

ince uzun bir koridor

Duvarlarda resimler

Gidip geliyor isimler, isimler, isimler

Demir parmaklıkların dört köşe çerçevelerinde

Dört duvar bir avludan ibaret bahçede

Bir kaç yeşil dal parçası

Yarı bulutlu yarı açık

Mavi bir gök arası

İşte bu ufacık dünyamı büyüten sensin

Yüzümü, gözümü, boynumu değiştirecek

Sihirli bir içkiden birkaç yudum içirerek

Görünmez bir adam haline getiren.

Sensin küçük kızımı tutup elinden

Sessizce sokan yanıma

Sensin korkmadan dilsiz dertleştiğim

Karıma oğluma dostuma

Kimsemin duymayacağı haberler gönderdiğim

Nefsika Matura, kadınların en güzeli,

Kalbimde kalmış olan o en son emeli

Besleyen mukaddes ana.
 Yanımda kal, gitme son güne kadar
 Her şey ya büsbütün yok,
 Ya tekrar var olana kadar

18/06/1960 Yassı Ada

Bu şiirini yazdığı sırada Harp Okulu'nda kalmaktadır ve oradaki odasında toplam dört kişidirler. Ziraat Bakanı Nedim Ökmen, General Salih Coşkun, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur ile beraber kalmaktadır. Mayandros ise Büyük Ada'nın arkasında küçük, kayalıktan ibaret bir adadır. Sofoklis ise Ağaoğlu'nun hemen hiç değişmeyen kürekçisi ve balıkçısı olan ihtiyar bir Rum'dur. Harp Okulu'nda kaldığı odadan bu adanın bir kısmı gözüdür ve o adaya da özlem duyar. Adada geçirdiği huzurlu günleri arar.

Küçük bir oda içinde dört insan
 Bir vekil, bir general,
 Bir mebus, bir müsteşar
 Demir parmaklıklar arasından
 Denize bakmaktalar
 Ta uzakta bir ada
 Mayandros, Mayandros, Mayandros

Diye mırıldandı mebus İhtiyar balıkçım Sofoklis (I)
 Gel beni bu dar, bu pis
 Dört duvardan çek çıkar
 İşte denizin dibinde yüzüyor
 Kıpkırmızı mercanlar, hanoslar sapsarı
 At oltayı çek birer birer
 Ama benim olacaktır en iriler

Sofoklis, gemliyorsun, neden?
 Neden veda eder gibi sallıyorsun elini?
 Hiç değilse al götür benden
 Hayat için çırpman kalbimi
 Oltaların pusu kuramadığı,
 Ağların hileli örtüsünü salamadığı
 En derin yuvalardaki balıklara bırak
 Onların arasında her dertten uzak,
 İçimde kavuşmadığı huzurun kollarına
 Uzansın ve bitsin bu macera

Harp Okulu

Bu şiirinde Samet Ağaoğlu, yine içinde bulunduğu psikolojik durumu yansıtmaktadır. Hücreesindeki pencereden uçan kuşları görmekte ve onlara imrenmektedir. Fakat o kuşların yerinde olamadığı için artık kuşların özgürce uçuşu Ağaoğlu'nun hatıraları gibidir. Yani özgürlük onun için hatıradan ibaret bir kavramdır. Bir gün gelecek o hücrede yaşadıkları da onun için hatıra olacaktır. Hatta o an kendisini en çok üzen olaylar, idamlar bile hatıra olacaktır.

Renk renk, boy boy kuşlar

Uçuyor önümde
 Kimi gözyaşından, kimi kahkahadan,

Bunlar hatıralarımdır benim.

Kimi mahzun bir gülüşten yapılmış
 Bir harabede geziyorum

Bir yanımda devrilmiş heykeller, arzularım
 Bir yanımda kırık sütunlar, nedametlerim

Bana gülerek bakıyor hiddetlerim
 Dört yana serilmiş kopuk başlar emellerim
 Bunlar hatıralarımdır benim.

Harb Okulu

Samet Ağaoğlu, aşağıdaki şiirinde yine rüya kavramı üzerine odaklanmıştır. Rüyasında içinde bulunduğu hücreden kurtulacağı ümidini yaşamaktadır. Çünkü yakınlarının hepsinin, özellikle, karısının bakışları, ona bu ümidi vermektedir. Önceki şiirlerinden birinde de buna benzer bir rüyasına değinmiş; fakat orada rüyadan uyandığında tüm ümitleri yok olmuştu. Bu şiirinde biraz daha umut dolu olduğunu, mahpusluk hayatına karşı biraz daha güç topladığını söylemek mümkün.

Yarıdan çok karanlıktı oda
 Bir çok insanlar oturmuşlardı masalara
 Hepsinin yüzü hafif aydınlık
 Seziyordum bu yüzlerde bir mana
 İyi, tatlı, sevinçli bakışlar gözlerde
 Rüzgâr serinliği vardı işittiğim sözlerde
 Gel, gel diyorlardı, işte çeşitli meyveler
 Birden gördüm uzanmış bir sedire karım
 Koştum ona doğru, yanına yattım
 Gülüyordu bir eli ile göğsünü göstererek
 Baktım ipek kadar ince, kar kadar beyaz
 Bir süt akıyordu memesinden
 Dolsun avuçlarıma, avuçlarıma dolsun biraz
 Diye haykırırken uyandım.
 Bir haber gelecek senden, gerçek bir haber
 Yıllar boyunca sonsuz denemeler sonunda artık buna inandım.
 Bir haber senden, oğlumdan, kızımdan,
 Bir haber solmuş, kararmış yıldızımdan .
 Gördüğüm yüzler hep dostlarım.
 Bana sunulan meyveler heveslerim, arzularım
 En büyük hasretim sen,
 Çocuklarımı emziren memelerinden
 Avuçlarıma doldurduğun sütünle
 Temizliyorsun kafamı, ruhumu, kalbimi
 Senden bekliyorum şimdi
 O en güzel haberi.

Samet Ağaoğlu, aşağıdaki şiirinde ilk çocuğu olan tektaş'tan bir mektup almıştır ve bunun sevincini yaşamaktadır. Ona hitaben yazdığı bu şiirde adeta onunla dertleşmektedir. Hapishane yaşantısını anlatmakta ve bu belirsizliğin onu çok yordüğünü ifade etmektedir. Sonu yine hapis de olsa artık bu belirsizlikten kurtulmak istediğini söylemektedir.

Mektubun dün sabah geçti elime

Yavaş yavaş, hece hece okudum

Çabuk bitmesin diye

Sen benim ilk oğlum, ilk babalık duygum,
İlk genç arkadaşım, Tektaşım.

Bize iyi yemek veriyorlar doğrusu

Öğleleri üç tabak, dört türlü akşamları
Yerinde tuzu, biberi, tatlıları

Her sabah çay, peynir, reçel
Fakat sallanıyor lokmaların ucunda ecel

Her yanda, kara gözlü namlularda

Tüfekler, tapancalar, çeşit çeşit silahlarda
Ecel gözetliyor bizi.

Boyu yedi, eni altı adım bir odada
Dört kişiyiz.

Demir parmaklıklı küçük pencereden
Görünüyor deniz.

Yürümek sıra ile, oturmak, denize bakmak da,
Hatta düşünmek, hayâle dalmak da.
Ah, şu hakaret, şu küfür, şu linç dalgalarından
Geçerek,

Verilecek ne ise işte o hükmü
Giyerek
Atabilsem kendimi bir hapishanenin

Rutubetli, karanlık, kokulu

Koğuşuna
Ne bizi, ne kendilerini yormasınlar
Boşu boşuna

18/ 07/ 1960 Yassı Ada

Aşağıdaki şiirinde Ağaoğlu, yine zaman kavramı ile mücadele etmektedir. Bir türlü geçmek bilmediğini ve bu ağır işleyen zamanda ne yapacağını şaşırıldığını ifade etmektedir. Yakınlarından, özellikle karısından gelen mektuplarla sevinmekte; fakat zamanını dolduramamanın verdiği sıkıntıyla bunalmaktadır.

Ne ile oyalansam da zaman geçse
Bir kene gibi yapışmış duruyor etime
Bir türlü geçmiyor, geçmiyor, geçmiyor
Yesem bitmiyor, içsem bitmiyor, kovsam
gitmiyor.

Zaman şimdi bir zencir ayağымda
Zaman gözümde bir bağ
Zaman yediğim yemek tabağымda
Zaman sırtымda çıkılmaz bir dağ
Geçmiyor, geçmiyor, bir türlü geçmiyor
İtsem gitmiyor, vursam gitmiyor, söğsem
gitmiyor.

Gündüzler yolumu kesen canavar,
Geceler boynuma sarılmış yılan
Saatlar çevremi sarmış dört duvar dakkalar, dakkalar, cüce dakkalar
Yol verin gideyim, gideyim aman.
Geçmiyor zaman, geçmiyor zaman
Bir türlü gitmeyi bilmiyor zaman
Ağlasam gitmiyor, inlesem gitmiyor
Ölsem gitmiyor, gitmiyor zaman.

O kadar beklediğim ilk mektubun Geldiği
gün

Ben demir parmaklıklı pencere önünde
Bakıyordum denize
Dudaklarımda çocukluktan bir ses
«Hani akşamki tegayyür ve heyecan?»
Mektubundan bir cümle okuyorum:
«İçimdeki acının doğurduğu fırtınadan
korkuyorum.»

13/ 07/ 1960 Yassı Ada Çarşamba

Aşağıdaki şiir yukarıdakinin bir devamı gibidir. Yine içinde bulunduğu sıkıntıyı karısının varlığına sarılarak aşmaya çalışmaktadır. Hücrenin sıkıntısı artık iyice yoğunlaşmaktadır.

Bir garip dünya şu kafam
İçine bir eğilip baksam
Neler göreceğim, neler
Eğri büğrü dallarında beynimin
Uçuşuyor düşünceler
Kimi bülbül ilkbahar gecelerinin
Bembeyaz şafaklardan şarkılar okuyorlar
Ümitten, neşeden, hevesten bir şal dokuyorlar
Birden susuyor bülbüller, her yanımda cadı

sesleri

Simsiyah kargalar üşüşüyor üstüme
Sarıyor her yeri karanlık
Her yerde ümitsizlik sesleri
Sen ey sarı kanatlı kanarya
Yetiş imdadıma, yetiş imdadıma

Huzur içinde ermiş olayım sona
 O son ki bir gün nasıl olsa gelecek
 O son ki bu hayâl âlemde tek gerçek.
 Zekâ, karanlık nasibi insanın

Şeytanın kısmeti, şerrin yuvası
 Cadıların sihirli üfürüklerle
 Masum kalpleri boğdukları yer burası
 Burada hazırlanır maskeleri yüzlerin

Kimi mesut, kimi kırgın, kimi mahzun

Olmasaydın sen belki en uzun,
 En bitmeyecek gece bile aydınlık olurdu

03/ 07/ 1960 Pazar Yassı Ada

Ümit kalbimin kapılarına vuruyor,
 Elem ve acı cadıları kaçıyor korkarak

Alabildiğine geniş, alabildiğine berrak
 Gökler, denizler açılıyor önümde
 Ve ben bu denizlerde çırılçıplak
 Yüzüyorum beni çağıran enginlere,
 Korkusuz kanat açıyorum göklere
 Mesudum, mesudum, mesudum derken

İniltiler sardı etrafımı birden
 Şimdi dikenli çalılar, sivri taşlarla dolu

Bir yol üstüneyim
 Ellerim kanıyor, kanıyor dizlerim
 Beni itip vuran yumruklar arasından
 Seçiyor sırayla o yüzleri gözlerim
 İşte küçük kızım sapsarı, korku içinde
 İşte genç sakallı oğlum gözleri yerde
 İşte o çocuk büyük sevgisi gençliğimin
 Gözleri ile sanki girmek istiyor içine beynimin

Ve nihayet bir kadın renksiz yüzünün her

çizgisinde

Saklı hatıraları yirmi altı yıllık hayatın
 Gitsin artık bu yıllar onları atın
 Derin uçurumlarına sonsuz boşlukların

17/06/1960

Sonuç olarak Samet Ağaoğlu, şiirlerinde hikâyelerine benzer temaları işlemiştir; fakat hikâyelerine göre daha sınırlı bir tema etrafında yoğunlaştığını görmekteyiz. Bu sınırlı oluşun nedeni, Ağaoğlu'nun şiirlerini tek bir ortamın, hapisane hayatının verdiği sıkıntıyla yazmış olmasından kaynaklanmaktadır. Şiirlerde baskın olan tema "hürriyete duyulan özlem"dir. Hikâyelerinde olduğu gibi aynı zamanda karamsarlık hâkimdir. Ağaoğlu'nun hürriyete duyduğu bu özlem, daha çok mahpusluktan kurtulamayacağı noktasında yoğunlaşmaktadır. Zaman zaman çıkacağı umudunu yaşasa da bu duygu fazla sürmez.

Ayrıca Ağaoğlu, içinde bulunduğu sıkıntıyla geçmiş günlerine de özlem duyar. Nitekim Ağaoğlu, edebî eserleri arasında önemli bir yer tutan hatıralarını hapisteyken yazmaya başlamıştır. Hayâller kurar, bu hayâllerin umut ışığına sarılır, onlara sığınır. Ailesini özler, hayatın onsuz akıp gitmesinden üzüntü duyar. Çünkü hatıralarında kendisi hapisteyken iki oğlunun evlendiğini, bir çocuk olarak bıraktığı kızının gelinlik çağına geldiğini ifade eder. Tüm bu zamanlarda onların yanında olamadığı için üzülür.

1.5. Diğer Eserleri ve Çeşitli Yazıları

1.5.1. Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru

Samet Ağaoğlu'nun bu kitabı, 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasından 1960 yılında gerçekleşen 27 Mayıs Darbesi'ne kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Ayrıca Ağaoğlu'nun siyasî hatıralarına bir giriş niteliğindedir. Yazar, Demokrat Parti'nin

iktidarda geçirdiği bu on dört yılın Türk milleti için değerini kitabına yazdığı ön sözde şöyle anlatır:

“ Türk milletinin tarihinde bu on dört yılın değeri büyüktür. Bu on dört yıl yalnız tek partili totaliter bir rejimden çok partili demokratik bir rejime geçiş devresi değil, ondan çok daha önemli olarak Türk milletinin yeni bir hüviyet, yeni bir kişilik alması kavgasının sahnesidir. Ben bu kitabımda kendimin de katıldığım büyük kavganın, Türk milletinin yeni bir hüviyet alması hamlesinin temel kaynağını yine kendi görüşlerime, kendi ölçülerime göre belirtmeye çalıştım.”⁷⁸

Yazara göre Demokrat Parti hareketi, tüm eylemleri ile bir halk hareketidir. Halkın şu veya bu şekilde yürütülen baskı rejimine karşı yarı mistik, kader inancına bağlı bir hareketi manzarasındadır.⁷⁹ Ağaoğlu, Demokrat Parti adı altında başlatılan bu millî hareketin böylesine çabuk benimsenmesinde ve yayılmasında başında bulunan Adnan Menderes’in halka karşı tutumunun da önemli rol oynadığını belirtir.

Ağaoğlu, 1960’tan sonra bir köylü kadının Demokrat Parti’nin kendi köyünde yarattığı değişiklikleri şöyle anlattığını belirtir:

“ Köyümüz sessiz bir yerdi. Birdenbire insanlar çoğaldı etrafımızda. Herkes konuşur, söyleşir oldu. Şehirlere karışmak hevesi uyandı içimizde.”⁸⁰

Ağaoğlu, Demokrat Parti dönemini önceki dönemlerle karşılaştırarak bir değerlendirme yapar. Bu dönem, Meşrutiyet devri partilerinin kurulduğu zamana, hatta Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulduğu 1930 yılına göre de daha ileridedir. Okuma yazma oranı artmış, Batı ülkeleri üniversitelerinden, kendi üniversitelerimizden, yüksek okullardan çıkanların sayısı yükselmiş, liseyi bitirenler

⁷⁸ Samet Ağaoğlu, (1972): Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru, Baha Matbaası, İstanbul:5

⁷⁹ Ağaoğlu, 1972:7

⁸⁰ Ağaoğlu,1972: 8

büyük çoğunluğa ulaşmıştır. Batı'dan birçok eser Türkçeye çevrilmiş ve buna benzer fikir hareketlerinde hızlanma görülmüştür. Sadece bu değişiklikler siyasî düşünceleri, sosyal konuları halk tabakalarına oldukça yaklaştırmıştır. Özetle toplumun her alanında müspet anlamda hareketlenmeler görülmüştür.

Demokrat Parti'nin yükselme sebeplerinin en başında bir halk hareketi olması vardır. Ancak bunun dışında siyasî kadroda yapılan değişiklikler de yeni bir partinin kendi içinde ilkeler belirlemesini ve sağlam adımlar atmasını sağlamıştır. Belirlenen bu ilkeler doğrultusunda parti üyeleri fizikî anlamda tüm zorluklara rağmen halkla bütünleşmeye çalışarak görevlerini yerine getirmişlerdir.

Samet Ağaoğlu, eserinin sonunda mümkün olduğunca objektif kalmaya çalışarak siyasî hatıralarını yazmaya çalıştığını söyler ve son olarak Demokrat Parti döneminde görülen ekonomik gelişmeler hakkında sayısal verilere dayanarak bazı bilgiler verir.

1.5.2. Sovyet Rusya İmparatorluğu

Samet Ağaoğlu, bu eserini kitabının başına koyduğu "Bütün hayatını önce Azerbaycan'da, sonra Türkiye'de, Türk Milleti'nin yükselmesi için harcamış babam rahmetli Ahmet Ağaoğlu'nun ruhuna ithaf ediyorum." cümlesiyle babasına adanmıştır.

Sovyet Rusya İmparatorluğu, Samet Ağaoğlu'nun eşi Neriman Ağaoğlu ile yaptığı Sovyet Rusya gezisi izlenimlerini anlattığı eseridir. Ağaoğlu, bu geziyi yapmaktaki amacını kitabının başına yazdığı ön sözde şöyle ifade etmiştir:

"Sovyetler Birliği Türk fikir adamları için çoğu zaman ya kitaplarda okunan, ya onlardan buralara gelenlerin anlattıkları hikâyelerdir. Bunun yanında devlet adamlarımızın, sefirlerimizin, ateşelerimizin merasimler, ziyafetler ve formalitelerle sıkı sıkıya sarılı vazifelerinden elde edilen bilgiler de yeterli olmuyor hiçbir zaman. O halde bugün kafalarımızı parlak açık renklerden simsiyaha kadar değişik düşüncelerle dolduran bu diyarı gidip görmek ve ancak bundan

sonra, kesin bir inanca varmanın zorluğu karşısında hiç değilse belli noktalarda bazı gerçeklere yaklaşmak gerekiyor. Seyahatimin ana hedefi budur.⁸¹

Yazılarında mümkün olduğunca objektif kalmaya çalıştığını belirtir. Seyahatine Serhat boyu ve Ermenistan'dan başlar, Azerbaycan'da devam eder. Burası babasından pek çok hatırayı barındırdığı için Samet Ağaoğlu için özel bir yerdir. Özellikle Karabağ, anne ve babasının doğup büyüdüğü yer olduğu için önemlidir. Babasının anlattığı Karabağ'dan geriye fazla bir şey kalmamış olacağını düşünerek gitse de pek bir değişiklik olmadığını görür.

Gezisinde Sovyet Rusya İmparatorluğu'nda Rus milliyetçiliği konusuna da dikkat eden Ağaoğlu bu hususta şu izlenimleri edinmiştir:

“Sovyet Rusya İmparatorluğu mahallî bütün renkleri ancak belli bir felsefenin, Marksist, daha doğrusu Leninist felsefenin sınırlarını aşmamak şartıyla tutuyor. Bu felsefenin alanı ise yalnız ilim adamlarının değil, onlardan önce siyasetçilerin görüşleriyle daralıp genişlemekte!

Bu bir bakıma biraz keyfî ve subjektif idare şeklinin yanında yer alan en önemli ve değişmez prensip dil. Azınlıkların kayıtsız ve şartsız baş eğmeye zorlandığı, hiçbir siyasî etkinin sarsamayacağı hâkim kuvvet imparatorlukta yaşayan bütün milletleri tek dil çevresinde toplamak kararı! Evet bütün milletler için tek dil. Azınlıklar Rusça konuşmaya çeşitli yollarla zorlanmışlardır. Fakat azınlıklar arasında biri var ki o yalnız Rusça konuşmaya değil, Rusça yazmaya da sürüklenmiş. Bu çok büyük kısmı Türk olan İslam azınlıktır.”⁸²

⁸¹ Samet Ağaoğlu, (1967): *Sovyet Rusya İmparatorluğu*, Baha Matbaası, İstanbul:11-12

⁸² Ağaoğlu, 1967: 33-34

Ağaoğlu ve eşi gezilerine devam ederken günlük hayatta karşılaştıkları ayrıntıları da gözden kaçırmazlar. Günlük hayattaki her ayrıntıda devletin tek güç sembolü olmasının ağırlığı hissedilir. Halk burada çok yorgun ve tekdüze yaşamaktadır.

Ağaoğlu, bu ülkede yaptığı gözlemler sonucunda sosyalist bir düzenin halkı ne kadar geri planda bıraktığı sonucuna varmıştır. Türkiye için bu yönetim modelinin nasıl olabileceğini düşündüğündeyse gözlerinin önüne hiç iyi bir manzara gelmemektedir. Çünkü Ruslar, imparatorlukta yaşayan halkları önce ayrı birer millet olarak ele almış, arkasından müstakil varlıklar diye ilan etmişlerdir. Bundan sonra bu güya müstakil devletleri birer birer kendilerine bağlamışlar ve Sovyetler Birliği'ni bu yoldan yaratmışlardır. Bizim ülkemiz için ise böyle bir idare pek mümkün değildir.

Ağaoğlu, Rusya'da uygulanan sosyalist rejimin halk üzerinde oluşturduğu baskıya rağmen bu ülkeden alınacak dersler olduğunu belirtir. Öncelikle Ruslar, öyle veya böyle oldukça büyük bir kalkınma hamlesi göstermişler ve bu anlamda tüm dünyaya örnek olmayı başarabilmişlerdir.

1.5.3. Kuvayı Milliye Ruhu

Samet Ağaoğlu, bu kitabında 23 Nisan 1920'den 1 Nisan 1923'e kadar geçen dönemde Ulusal Kurtuluş Savaşımıza önderlik etmiş olan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi ortamını ele almaktadır.

Kitap, millî duyguları canlandırmak ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynayan Kuva-yı Milliye ruhunu hatırlatmak amacıyla yazılmıştır. Ağaoğlu, eserin yazılış gerekçesini kendi ifadeleri ile şöyle dile getirmektedir:

“Memleket dışında İkinci Dünya Savaşı'nın topları henüz susmuştu. Fakat Türk vatani da başka ülkelerde neler getireceği belli olmayan, bazen alttan alta, bazen açık çalkanmalara sahneydi. Yurdu en karanlık, bedbaht, ümitsiz günlerden aydınlıklara çıkararak 'Kuva-yı Milliye Ruhu'nu hatırlatmak, bu endişe verici

şartlar içinde her aydın Türk'e vazife olmuştu. Kitap, bu ana sebeple yazıldı."⁸³

Samet Ağaoğlu, kitabında o dönemde Birinci Büyük Millet Meclisi çatısı altında yaşanan önemli tartışmaları, mücadeleleri, ulusun kaderine yön veren kararları ve bu kararların oluşum süreçlerini bizzat meclis tutanaklarına dayanarak aktarmıştır. Daha çok belgelerden oluşan bu kitap tarih alanında önemli bir başvuru kaynağıdır.

1.5.4. Türkiye'nin İktisadî Teşkilatında Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret Borsaları

Samet Ağaoğlu'nun iş hayatı üzerine yaptığı araştırmalardan birisidir. Ağaoğlu'nun yazı hayatı her ne kadar edebî üslûbuyla anılsa da edebiyatçı kimliğinin dışında hukuk tahsili de görmüş olduğu için hukuk ve hukukun ilgili olduğu alanlarda da araştırmalar yapmıştır. Bu eserinde de ticaret odaları, sanayi odaları ve ticaret borsalarının o günkü durumunu incelemiş ve bu konu üzerinde daha önce yapılan araştırmaların üzerine yeni bilgiler de ekleyerek bu alanlar ile ilgilenenlerin dikkatine sunmuştur.

1.5.5. Türkiye'de İş Hukuku Tarihi (Selahattin Hüdaioğlu ile)

Türkiye'de İş Hukuku Tarihi, Samet Ağaoğlu'nun daha önce Çığır Dergisi'nde çıkmış olan iş hukuku ile ilgili yazılarının genişletilmiş halidir. Selahattin Hüdaioğlu'nun da katkılarıyla zaten tahsilini yaptığı alanda yine önceki ilgili araştırmaları geliştirme yoluna giderek bu konu üzerinde yeni bir çalışma ortaya koymuştur.

⁸³ Samet Ağaoğlu, (1999): Kuvayı Milliye Ruhu, Kaynak Yayınları, İstanbul: 11

1.5.6. Türkiye’de Suçlu Çocuklar

Samet Ağaoğlu, bu araştırmasını ablası Tezer Taşkiran ile birlikte yapmıştır. Ankara Çocuk Islah Evi’nde yapılan bu çalışma ön söz de dâhil olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır:

Kitabın ön sözünde daha önce bu alanda yapılmış çalışmalardan ve bu çalışmaların özelliklerinden bahsedilmektedir.

İkinci bölümde araştırmalarda kullanılan metodlar anlatılmaktadır. Çocukların ismi, yaşı, doğduğu yer, büyüdüğü yer, cinsi, milliyeti, dini, fiziki bünyesi, içkiye meyli, cinsî münasebet durumu gibi otuz dört tane soru çerçevesinde metodlar belirlenmiştir. Bu otuz dört soru, dört ana başlık etrafında toplanarak metodların uygulama alanı belirlenmiştir:

1. Ferdî durumu
2. Sosyal muhitin tesirleri
3. İrsî tesirler
4. İşlenen suçlar

Araştırmanın sonunda bu alanlardan edinilen sonuçların istatistiksel bir dökümü yer almaktadır.

1.5.7. Ekonomik Etüdlere: Türkiye’de Küçük Sanat Meseleleri

Kitap, iki ana başlıktan ve bu başlığa bağlı alt başlıklardan oluşmaktadır:

Birinci Kısım

Küçük Sanat ve Sanatkâr Mefhumu ve Meseleleri

1. Tarifler
2. Küçük Sanat Tarihine Umumi Bir Bakış
3. Muhtelif Memleketlerde Küçük Sanat Teşkilatı

4. Küçük sanat Meseleleri ve Devlet Müdahalesi

İkinci Kısım

Türkiye’de Küçük sanat ve Sanatkâr

1. Tarihte ve Bugünkü Mevzuatımıza Göre Küçük Sanat ve Sanatkâr
2. Memleketimizde Küçük Sanatkârın Adedi, Ehemmiyeti ve Küçük Sanat Mıntıkları ve Vaziyeti
3. Memleketimizde Küçük Sanat Teşkilatı
4. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Küçük Sanat Siyaseti ve Küçük Sanatlar Kanunu Projesi

Netice

Ağaoğlu, bu başlıklar altında Türkiye’de ve başka yerlerde bulunan küçük sanatkârın durumunu ele almaktadır. Gelişmeye başlayan sanayinin küçük sanatkârı nasıl etkilediği ve nasıl etkileyebileceği konusundaki görüşlerini ifade etmektedir. Araştırmasının sonunda ülkemizde küçük sanatların gerçek anlamda bir gelişme gösterdiğini söyler ve bunun sebeplerini şöyle sıralar:

1. Gümrük tehdit rejimi
2. Büyük sanayinin kuruluşu
3. Nakil vasıtalarında değişiklik
4. Yaşama tarzında değişiklik

1.5.8.Dergilerdeki Yazıları

Samet Ağaoğlu, yazı hayatına önce dergilerde yazarak başlamıştır. Ülkü, Yücel, Çığır ve Varlık dergilerinde çeşitli yazıları bulunmaktadır. Bu yazılardan bir kısmı yine edebiyatla ilgilidir. Hatta hikâyeleri önce dergilerde çıkmaya başlamış, daha sonra kitap haline getirilmiştir. Yazılarının bir kısmı ise edebiyat dışındaki konularda, örneğin iş hukuku alanındadır.

A) Yücel Dergisindeki Yazıları

Yazarın bu dergide üç ayrı yazısı çıkmıştır. Bunlardan birincisi “Bir Hastane Hatırası” adlı hikâyesidir. Ayrıca bu hikâye yazarın ilk hikâye kitabı olan “Zürriyet”te de yayımlanmıştır.

Dergideki diğer yazılar da edebî özelliktedir ve “Rüyalar” adını taşımaktadır. Rüya, Samet Ağaoğlu için çok önemli bir kavramdır. Yazar, rüya kavramına gerek hikâyelerinde gerek şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir. Bu dergide çıkan yazısında da rüya kavramını kendi açısından ele alarak değerlendirdiği için Rüyalar, önemli bir yazıdır.

Samet Ağaoğlu, kendisi ile rüya kavramı arasındaki ilişkiyi şöyle anlatmaktadır:

“Rüyalarım beni yeni bir dünyaya götürdü. Fani hayatımın henüz devam ettiği küre ile bu nihayetsizlik arasındaki mesafe ne kadar? Ben onu bir hamlede gözümü kapar kapamaz aşıyorum ve şartları büsbütün değişik ikinci dünyamın güzellik ve çirkinliklerinde, başladığım hayata devam ediyorum.

Burada da dostları rakiplerim, düşmanlarım ve sevdiklerim var. Korktuğum bütün hayvanlar, arzuladığım bütün meyveler, visallerini tahayyül ettiğim bütün kadınlar yan yana, kucak kucağa ve bazen hep bir arada ağlayarak, bazen bir ses üzerinde gülerek etrafımdadırlar.”⁸⁴

Dergide çıkan bu yazı üç bölümdür ve rüyaları hakkında genel bir girişten sonra yazar, çeşitli rüyalarını anlatmıştır.

Yücel Dergisi’ndeki “Sinekli Bakkal” adlı yazıda yazar, eserlerinin içinde hiç örneği bulunmayan bir türe, tenkide, el atmış ve Halide Edip Adıvar’ın ünlü romanının eleştirisini yapmıştır.

⁸⁴ Samet Ağaoğlu, (1941): “Rüyalarım” *Yücel Dergisi*, Sayısı belli değil, S.80

Bu eserde Adivar'ın eksiğinin kahramanlarının dışında kalamamak olduğunu söylemiş ve kahramanlarında ortaya konulan karakterin aslında yazarın kendisi olduğunu ifade etmiştir. Bunun dışında şahsiyetlerin yeterince açık olmadığını ve bunların, romancının kafasında tamamen teşekkül etmemiş olduğunu söylemiştir:

“Bir yandan oğlunun ve gelininin en alafranga bir hayat sürmesine, garp musikisi ile meşgul olmasına müsaade eden bu adam, diğer taraftan bu müzik hakkında cahilâne ve Amiyane düşüncelere sahiptir. Halbuki Selim Paşa, susmasını bilecek kadar zekidir. Yine aynı adam mevlûtçu Rabia'nın hristiyan erkek ile evlenmesini ne kadar tabi karşılıyor.

Bunlar, Selim Paşa ayrında bir adamın ruh tezatları olarak gösterilemez. Ancak şahsiyetin bizzat romancının kafasında tamamen teşekkül etmediğini ispat eder.”⁸⁵

Ağaoğlu, roman hakkındaki tenkitlerine ayrıca şunu ekler:

“Sinekli Bakkal, romancılığımızda yeni bir tecrübedir. Devirlerin psikolojisi, birçok şahsiyetlerin hayatlarıyla anlatılmak istenmiş ve bunda muvaffak olunamamıştır. Bunun sebebi, mevzu ve şahsiyetlerin bizzat romancının kafasında kâfi derecede işlenmemiş olmasıdır.”⁸⁶

Ağaoğlu, eleştirisinin sonunda şu kanaate varır:

“Sinekli Bakkal, büyük bir çerçeve içinde yarım kalmış, taslak halinde bir resim gibidir.”

B) Ülkü Dergisindeki Yazıları

Yazarın bu dergideki yazıları tamamen iş hayatı ile ilgili olup isimleri şunlardır:

⁸⁵ Samet Ağaoğlu,(1942): “Sinekli Bakkal” *Yücel Dergisi*, 15. Sayı, S.46

⁸⁶ Ağaoğlu, 1942: 49

- I. Türkiye’de Endüstri
- II. Köylü ve Tezgâh
- III. İktisatta ateşkilatlanma
- IV. Milî İktisatta İşçi ve İşveren Münasebetleri
- V. Köy ve Köylü Meselesi
- VI. Üçüncü Yol
- VII. Memleketimizde Mevsimlik ve Ziraat İşçisi Meselesi

Bu yazılarında Samet Ağaoğlu, işlediği konular üzerine bazı tespitlerde bulunmuş ve memleketinin kalkınma meselesi için bazı çözümler getirmeye çalışmıştır.

C)Çığır Dergisindeki Yazıları

Bu dergideki yazılarını üç bölüme ayırmak mümkündür:

- I. İş hayatı ile ilgili yazılar
- II. Edebî yazılar
- III. Seyahat Yazıları

I. İş hayatı ile ilgili olan yazılarında yazar, yine başka dergilerde de bulunan tespit ve çözüm çalışmalarını sürdürmüştür.

Bu yazıların isimleri şöyledir:

- 1. Türkiye’de İş Hukuku

Samet Ağaoğlu, daha sonra bu konudaki görüşlerini Selahattin Hüdaioğlu ile yaptığı bir araştırma ile kitap haline getirmiştir.

- 2. Osmanlı İmparatorluğu’nda Toprak Meseleleri
- 3. Milliyetçiliğin Şartları

4. Ankara Ziraat Enstitüsü ve Kalaba Köyü
5. Temizleyen Toprak
6. İnanmak

II. Edebî Yazılar

Dergideki edebî yazıları iki tanedir ve “Ankara Akşamları” ile “Bir Dakikalık Dinlenme” adlarını taşımaktadır.

“Ankara Akşamları”nda yazar, Ankara şehrinin akşam vakitlerini anlatır ve kendisinin hayâlcilik özelliğinin bir nedeninin de bu akşamlar olduğunu ifade eder.

“ Ankara akşamları! Gündüzünkinden başka bir âlemin canlandığı, hayâl ve hasretlerin birer birer uyandığı, birer birer ışıktan dünyalar şeklinde gözümün önünde belirmeye başladığı saatler!

Bu hayâller ve hasretler, on beş seneden beri her gün biraz daha süsleniyor, biraz daha genişliyorlar.

Ankara akşamları! Mor renklerin yaşadıkları saatler.”⁸⁷

“Bir Dakikalık Dinlenme” adlı yazısında da yazar, henüz bir yaşında olan çocuğuna karşı duygularını dile getirir:

“ Bu çocuk henüz bir yaşındadır. Ben ona şimdi sevilen bir oyuncak gibi bakıyorum ve ona bakarken duyduğum hisler bana kendi çocukluğumu hatırlatıyor. Ben oyuncaklarımla bu anda çocuğumla oynar gibi oynardım.

Bu gün bana bir oyuncak gibi gelen bu baş iyi biliyorum ki yarın en geniş huzur ve uçurumlu endişeleri tattırarak. Şen, güzel, ışıklı günler göreceksin çocuğum. Güneşli sema, yeşil çayır içinde yaşayacaksın.

.....

⁸⁷ Samet Ağaoğlu, (1935): “Ankara Akşamları”, Çığır Dergisi, 3. Sayı, S.10

Rahat, mesut ve geniş nefes alan çocuğumun göğsünü hasretle seyrediyorum.

....ve ben işte bu dekor içinde gündelik çalışmalarımın yorgunluğunu henüz bir yaşında olan küçük çocuğum için böyle düşüncelerle dinlendiriyorum.”⁸⁸

III. Seyahat yazıları olan bu dergide “Ağrı” ve “Kızıl Dize” adlı yazıları bulunmaktadır.

Bunlar, yazarın iç seyahatleri dolayısıyla edinmiş olduğu izlenimleri kapsamaktadır.

C)Varlık Dergisindeki Yazıları

Bu dergideki yazıların sadece bir tanesi iş hayatı ile ilgili olup adı “Sanayileşen Türkiye’dir. Diğerleri edebî yazılardır. Bunlardan “Bir Çinli Arkadaşım”, “Ren” ve “Stamarof” adlı yazılar Strassbourg Hatıraları’nda yayımlanmıştır.

Kitaplarda yayımlanmamış olan yazılarından Tuna ve Sakarya nehirlerine ait izlenimlerini verdiği yazıları da bu dergide bulunmaktadır.

“Şimdi Sıra Benim” adlı yazısı ise babası ile ilgilidir:

“ Onunla yan yana yürüyoruz. Hiç konuşmuyoruz. O ihtiyar, ben gencim. Boylarımız hemen hemen aynıdır. Yüzümüz birbirine benziyor.

Yüzüne baktım. Alnında siyah ve derin çizgiler vardı. Kalın kaşları yorgun gözlerine gölge halinde düşüyordu.

.....

Şimdi sıra benimdir. Biliyorum ki bir gün ben de senin gibi bir öğle vakti, başımda güneş, kızgın bir tepsi ağırlığı ile yanarken, nefessiz kalan göğsümü elimle bastırarak böyle bir meydanda duracağım. Dizlerim titreyecek, kalbim bir yumruk gibi içime

⁸⁸ Samet Ağaoğlu, (1934): “Bir Dakikalık Dinlenme”, Çığır Dergisi, 3. Sayı, S.8

vuracak ve karşıma gelen ilk manzaraya ben de dalacağım.”⁸⁹

⁸⁹ Samet Ağaoğlu,(1934): “Şimdi Sıra Benim”, Varlık Dergisi, 2. Sayı, S.38

SONUÇ

Edebiyat- Siyaset Bağlamında Samet Ağaoğlu ve Eserleri adlı çalışmamızda, Samet Ağaoğlu'nun edebiyat ve siyaset dünyamıza etkilerini üç genel başlık altında incelemeye çalıştık.

Samet Ağaoğlu hakkında edebiyat dünyasında en sık yapılan yorumlardan biri, onun edebiyat ve siyaset alanları arasında kalmışlığıdır. Kendisiyle yapılan röportajlarda ve üzerine yazılan yazılarda sorgulanan tek yönü bu olmuştur. Ancak Samet Ağaoğlu, siyaseti halka hizmet etmeyi sanatın en üstün derecesi olarak gördüğü için daha çok bu yolda yürüdüğünü söylemektedir. Ona göre kendisi siyasî anlamda yaptığı her işte sanat heyecanını taze tutabilmiş ve bu yüzden de edebiyata karşı eğilimini ve sempatisini hiçbir zaman göz ardı etmemiştir. Gerçekten de Samet Ağaoğlu'nun hikâye türü dışında yazılmış hatıra, portre, gezi yazısı ve inceleme gibi eserlerine baktığımızda edebî üslûbunu ve heyecanını her zaman canlı tutabildiğini görmekteyiz.

Samet Ağaoğlu'nun neden daha çok siyasetle uğraştığı sorusuna cevabı bu şekilde olmuştur ama biz de yaptığımız çalışma sonunda bu soruya daha farklı bir yanıt verebileceğimiz kanaatindeyiz. Samet Ağaoğlu'nun hikâyeleri üzerine incelemede bulunmuş Ömer Lekesiz, Tahir Alangu, Oğuz Demiralp gibi araştırmacıların ortak görüşlerinden biri de Samet Ağaoğlu'nun hikâyelerinde çoğu zaman farklı kurgularla; hatta kimi zaman kurguya dahi ihtiyaç duymadan kendisini anlattığıdır. Nitekim biz de yaptığımız çalışma sonunda Ağaoğlu'nun hatıralarını da göz önünde bulundurarak böyle bir değerlendirmenin doğruluğuna erişmiş olduk. Hikâyelerinde sıklıkla "baba" fikrini çeşitli şekillerde işleyen Ağaoğlu, Üç Kişi Arasında adlı hikâyesinde, hikâyecilik ve ressamlığa ilgi duyan yirmi üç yaşındaki Ömer adlı bir gencin bu ilgileri yüzünden babasıyla çatışmasını anlatmaktadır. Babası, Ömer'in iyi bir memur, başarılı bir politikacı olmasını istemektedir. Yani onun hayatta kendi gittiği yoldan gitmesini; hatta bu yolda yaptığı hatalar varsa Ömer'in onları tekrarlamaması için elinden geleni yapmaktadır. Ömer, buna hikâyede karşı çıkar ve istediği yolu seçer. Fakat, Ağaoğlu'nun hatıralarına baktığımızda hemen hemen aynı mesele farklı şekilde sonuçlanır. Samet Ağaoğlu, üniversitede arkadaşlarına önderlik ederek Edebiyatçılar

Birliği'ni kurmuş ve ardından Hep Gençlik adlı edebiyat dergisini çıkarmaya başlamıştır. Fakat aynı üniversitede hoca olan Ahmet Ağaoğlu, kulağına gelen bu haberlerden hiç hoşlanmaz ve derhal oğlunu uyarır. Bunun sonucunda Edebiyatçılar Birliği iki sene yaşayabilmiş, Hep Gençlik dergisi üç sayı çıkabilmiştir. Samet Ağaoğlu'nun da babasına karşı gelişi ilk ve son olarak bu suretle olmuştur. Yani Ağaoğlu'nun hikâye ve hatıralarındaki bu benzerliklere bakacak olursak siyaset yolunda yürümesinde daha çok babasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Samet Ağaoğlu, hatıralarında ve yeri geldikçe de hikâyelerinde belirttiği gibi babasının otoriter tavrından hem çok sıkılan hem de onu diğer kardeşlerinden kıskanacak kadar çok seven ve iten içe örnek alan biridir.

Samet Ağaoğlu, pek çok türde eser vermiş olmasına rağmen edebiyat açısından Samet Ağaoğlu dendiğinde hikyeleriyle hatırlanagelmiştir. Çünkü o, her ne kadar çoğu zaman Dostoyevski'nin taklidi gibi ithamlara mâruz kalsa da kendine özgü bir hikâye çizgisi oluşturmayı başarabilmiştir. Siyaset sahnesindeki aktif ve heyecanlı adam, hikâyelerde tersine döner adeta. Çünkü böylesine karamsar bir ruhun siyasette nasıl bu kadar başarılı olabildiği gerçekten şaşırtıcıdır. Siyasette sürekli çabalayan, didinen, dimdik ayakta duran Ağaoğlu, hikâyelerinde sevgiyi bulamadığı için hırçınlaşan, karamsarlaşan ve bu yüzden de olumsuz yönde hayâller kuran, bu hayâlleri hastalık boyutuna taşıyan bir ocuk gibidir. Öyle ki bu durum, siyasetle sürekli bastırılmak zorunda kalmış sanatçı bir ruhun görünümleri şeklinde karşımıza çıkmış olabilir. Çünkü başlangıçta zaten karamsar olan hayâller, hikâyelerin yazılma tarihlerine baktığımızda kronolojik olarak daha da karamsarlaşmaktadır. şüphesiz bunda siyâsî hayatında yaşadığı çalkantıların ve sonunda Yassıada'ya mahkûm olarak gönderilmesinin büyük rolü vardır.

Hikâyelerinin dışında pek çok türde eser vermiş olan Ağaoğlu'nun bu eserler arasında hatıraları önemli bir yer tutmaktadır. Bu hatıralar, çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturan hikâyelerinin tahlil edilmesi kısmında oldukça faydalandığımız birer kaynak oldular. Ayrıca bu hatıraların, Samet Ağaoğlu'nun bir siyasetçi olarak değerlendirilmesinde de geçerli birer kaynak olabileceği görüşünde yiz.

Sonuç olarak alışmamızda, Samet Ağaoğlu'nun en çok incelenen tarafına, onun edebiyat ve siyaset arasındaki gelgitlerine yeni bir bakış açısı getirmeye çalıştık. Ayrıca onun edebiyat tarihimizdeki yerinin önemini bir kez daha anımsatalım istedik. Dileriz bu çalışma gerek Samet Ağaoğlu ile gerekse onunla ilgili başka konulara geçerli bir kaynak teşkil edebilir. Edebiyat ummanında küçük bir zerre olan bu çalışmanın sahamıza farklı bakış açıları kazandırmasını hatalarını üzerimize alarak umarız.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1940): *Babamdan Hatıralar*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul
- (1978): *İlk Köşe*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul
- (2003): *Çocukluk ve Gençlik Hatıraları*, Kitap Yayınevi, İstanbul
- (2003): *Bütün Öyküleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- (2003): *Arkadaşım Menderes*, Alkım Yayınevi, İstanbul
- (1942): *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul
- (1962): *Strazburg Hatıraları*, Türkiye Basımevi, İstanbul
- (1964): *Kuvayı Milliye Ruhu*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul
- (2003): *Aşina Yüzler*, Alkım Yayınevi, İstanbul
- (1967): *Sovyet Rusya İmparatorluğu*, Baha Matbaası, İstanbul
- (1972): *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul
- (1995): *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- Alangu, T. (1965): *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman 3*, İstanbul Matbaası, İstanbul
- Baydar, M. (1960): *Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul
- Çetışli, İ. (2004): *Metin Tahlillerine Giriş I*, Akçağ Yayınları, Ankara
- Demiralp, O (2006): *Satırlar Arasında Aylaklık*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Kabaklı, A. (1965-1966): *Türk Edebiyatı*, Türkiye Yayınevi, İstanbul
- Kaplan, M. (1986): *Hikâye Tahlilleri*, Dergah Yayınları, İstanbul
- Komisyon (2001): *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Kurdakul, Ş. (1981): *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Gözlem Yayınları, İstanbul

- (1992): *Çağdaş Türk Edebiyatı-2*, Bilgi Yayınevi, İstanbul
- Lekesiz, Ö. (1997): *Yeni Türk Edebiyatında Öykü 2*, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Necatigil, B. (2004): *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul
- Oktaç, A. (1993): *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı(1923-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Önertoy, O. (1984): *Cumhuriyet Dönemi Roman ve Öyküsü*, Tisa Matbaası, Ankara
- Tanpınar, A. (1997): *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul
- Tekin, M. (2004): *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- Yalçın, S.D. (1995): *Haldun Taner'in Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Yalçın, A. (2002): *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara

TÜRK ORDUSU VAZİFE BAŞINDA Silâhlı kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı

Cuma
27
MAYIS 1960

YURTU YENİLENDİ

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİM SİYASİ GAZETE

İstanbul Askerî Valisi

İstanbul Askerî Valisi ve Başbakan Yardımcısı
İstanbul Askerî Valisi ve Başbakan Yardımcısı
İstanbul Askerî Valisi ve Başbakan Yardımcısı

Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Millete Tebliğleri

Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden ve milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Millete Tebliği
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

İstanbul Askerî Valisi
İstanbul Askerî Valisi ve Başbakan Yardımcısı
İstanbul Askerî Valisi ve Başbakan Yardımcısı

İstanbul'un fetih yılında hiçbir fören yapılmayacak

İsrail'liler denizaltı ile adam kaçırmış
Yahudi devleti, her şeyden önce milleti tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Orti İdare dün iki tebliğ nesretti
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Bayram sevindi İstanbul bayraklarla donandı

Bayram sevindi İstanbul bayraklarla donandı
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Milli Müdafaa İstişare Konseyi dün toplandı

Milli Müdafaa İstişare Konseyi dün toplandı
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

İsrail - R.A.C. hava çarpışması

İsrail - R.A.C. hava çarpışması
Yahudi devleti, her şeyden önce milleti tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Fren patlamasını önleyecek bir sigorta icat etti

Fren patlamasını önleyecek bir sigorta icat etti
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

9 plajın suları "jemal" çıktı

9 plajın suları "jemal" çıktı
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Amerikan uçağı ile alakalı Rus notasına cevap verildi

Amerikan uçağı ile alakalı Rus notasına cevap verildi
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Yağmur Tpe'de zarar yapıp

Yağmur Tpe'de zarar yapıp
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Yunanistan gözetlik krizine seçildi

Yunanistan gözetlik krizine seçildi
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Tepedeki gün yeni evinde oldu

Tepedeki gün yeni evinde oldu
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Dinamit patlaması ile yeralandı

Dinamit patlaması ile yeralandı
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Turgutlu'da cinayet

Turgutlu'da cinayet
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Amerika Radyo bombardımanı açtı

Amerika Radyo bombardımanı açtı
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

İKE'nin son beyanının Rus halkına duyuru/maemo çağırıyor. Güvenlik Konseyi Rus teklifini reddetti

İKE'nin son beyanının Rus halkına duyuru/maemo çağırıyor. Güvenlik Konseyi Rus teklifini reddetti
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Pareziz yeni imişlar görüldü

Pareziz yeni imişlar görüldü
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Tepedeki gün yeni evinde oldu

Tepedeki gün yeni evinde oldu
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar

Her ayın başında hırsızlık yapıyorlar
Türk Silâhlı Kuvvetleri, milleti her şeyden önce millet olarak tanıyan, devlete hizmet eden, her türlü zulme karşı mücadele eden...

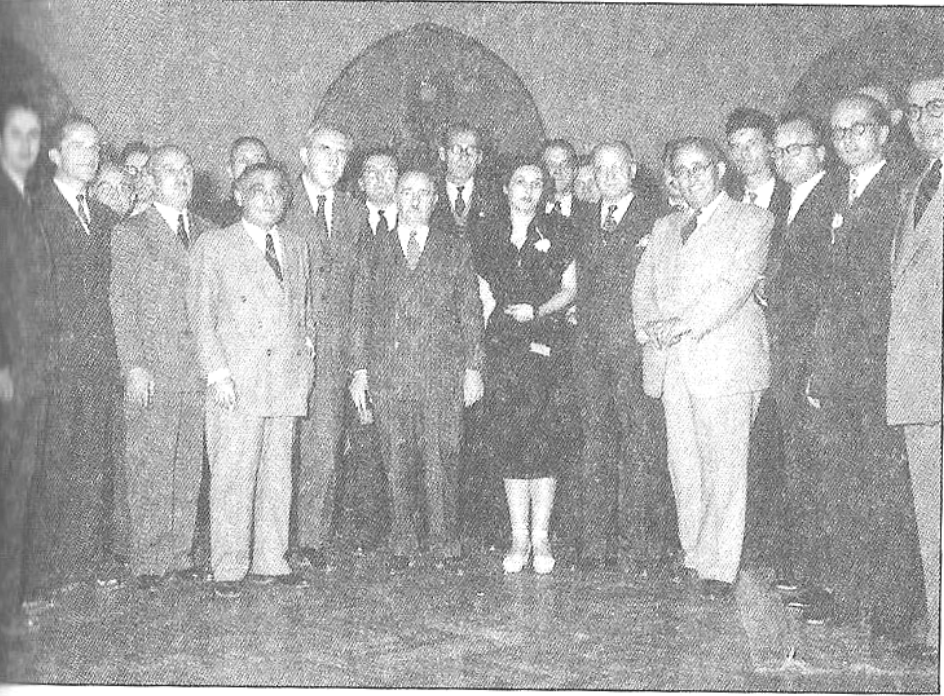
Kırıkkale Silah Fabrikası (sağdan ikinci, Ethem Menderes)

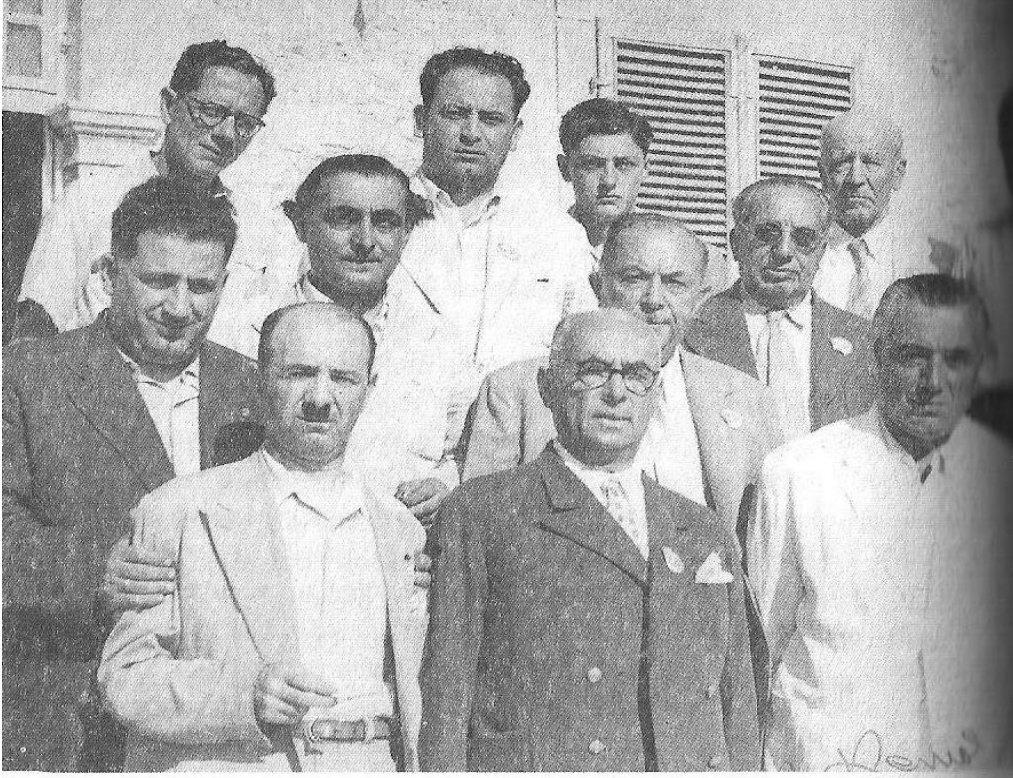
Mahkemelerin açılış merasimi
(Ön sıra, soldan sağa: Samet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Adnan
Menderes, Celâl Bayar

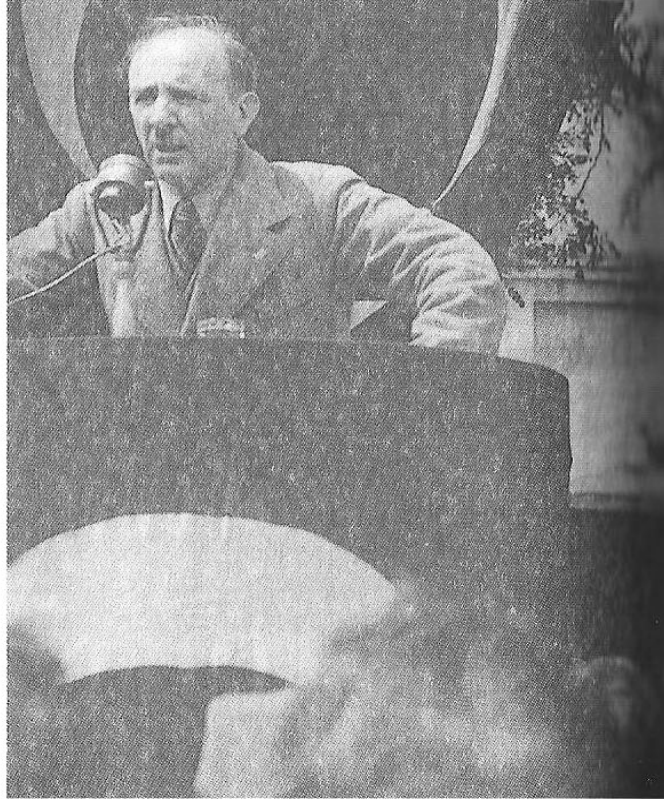
Bir sanayi tesisinin açılışında Samet Ağaoğlu konuşma yaparken...

Soldan dördüncü, Samet Ağaoğlu
Ortada, Fuat Köprülü
Sağdan dördüncü, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri

D.P. Genel İdare Kurulu Toplantısı.
Bayar'ın yazlık evi
1948, Çeşme
Ön sıra, soldan sağa:
Fuat Köprülü,
Celâl Bayar,
Refik Koraltan
İkinci sıra,
soldan ikinci:
Samet Ağaoğlu

Fuat
Köprülü

1946, İzmir - Samet Ağaoğlu bir yazısı nedeniyle yargılanırken

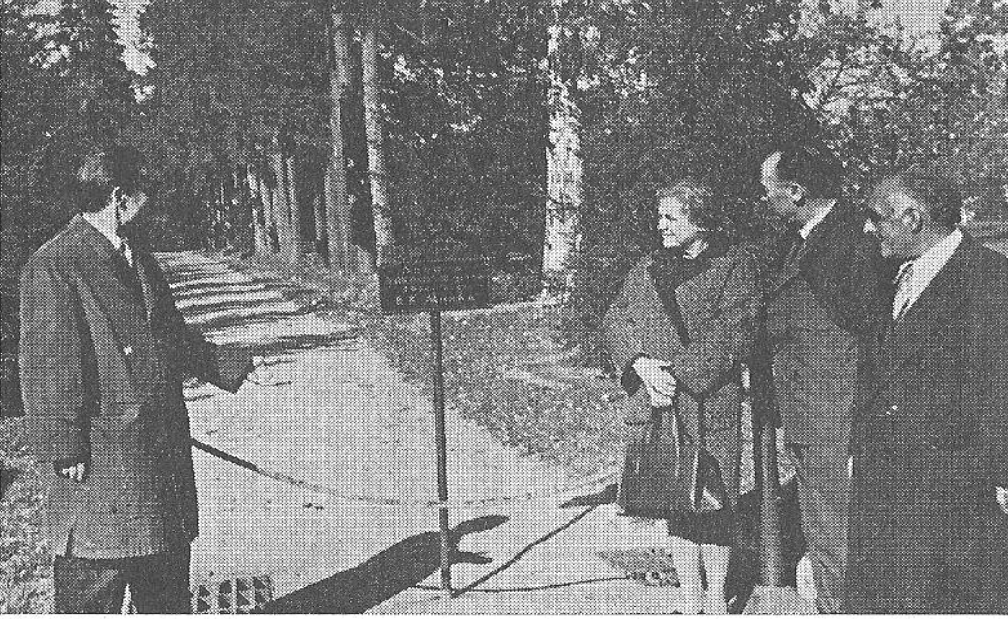
Samet Ağaoğlu (solda), Eskişehir Mebusu Kemal Zeytinoğlu ile...
(Kemal Zeytinoğlu Londra'da uçak kazasında öldü)

Moskova'da St. Basil Katedrali önünde. Bu Katedral Rusya'nın rejimi ne olursa olsun değişmeyen sembolü!

Moskova'da Lenin mozolesinin önünden geçenler. Her gün on bin adam Lenin'in mumyasına selâm vermekte!

Lenin'in öldüğü sarayın bahçesinde gezindiği yol. Şimdi mukaddes sayılıyor ve üzerinde dolaşmak yasak!

Tanınmış Sovyet şair ve yazarı Simonofla beraber. Simonof düşünen bir adamdır.

Moskova'da «Haikıların dostluğu» dergisi yazarlarıyla beraber

Sovyet Rusya'nın ilk Ankara Büyükelçisi Aralof yoldaşla beraber.

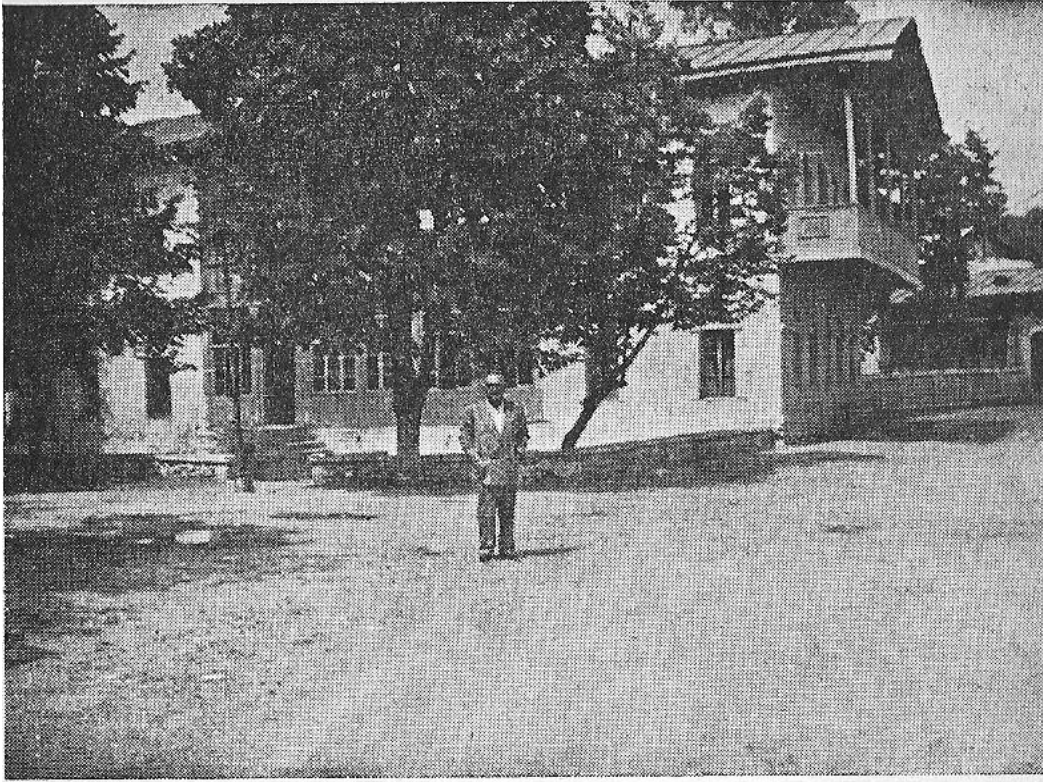
Türkmenistan'ın merkezi Aşgabat'ta yerli kadınlarla beraber.

Türkmenistan'ın merkezi Aşkabat'ta halı dokuyan kızlar.

**Semerkant'ta Timurlenk'in türbesi önünde. Bu türbede büyük
âlim hükümdar Uluğ bey de yatıyor.**

Samet Ağaoğlu'nun Karabağ'da Anne ve Babasının Doğup B'y'yd'đđ' Ev

